

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ ТА ІННОВАЦІЙ

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 9

Том 3

Одеса
2019

Редакційна колегія:

Ярошинська Олена Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент

Хорошковська Ольга Назарівна – доктор педагогічних наук, професор

Байша Кіра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент

Дмитренко Тамара Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор

Козяр Микола Миколайович – доктор педагогічних наук, професор

Логвиновська Тетяна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент

Павлова Наталія – доктор хабілітований, професор

Петерсонс Андріс – доктор соціальних наук, професор

Пушкарьова Тамара Олексіївна – доктор педагогічних наук, професор

Стеценко Наталія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент

Тереза Гіза – доктор хабілітований з соціальних наук

Фалько Людмила Іванівна – доктор педагогічних наук, професор

Федяєва Валентина Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор

Електронна сторінка видання – www.innovpedagogy.od.ua

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій (протокол № 1 від 28.01.2019 року)

**Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогічних наук
відповідно до Наказу МОН України від 04.04.2018 № 326 (додаток 9)**

Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 22897-12797Р від 02.08.2017 року)

ЗМІСТ

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ
(З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)**

Гордеева О.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНЬОГО ХОРЕОГРАФА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	7
Піхтар О.А., Новаковська І.В. ТВОРЧА ПОСТАТЬ СОФІЇ РОТАРУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТРАДИ 70-80-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	13
Пустовойт Н.М. ПРОЕКТ ПРОГРАМИ «СКРАПБУКІНГ» ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ І ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	17
Сергієнко Т.В. МОВЛЕННЄВІ ІНТЕНЦІЇ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФАХОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ.....	23
Суровов О.А. ЗНАЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ.....	29
Фоменко Е.В., Фоменко В.Х. НЕТРАДИЦІОННІ ВИДИ ГИМНАСТИКИ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТИЙ ФІЗИЧЕСЬКОГО ВОСПИТАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧЕСЬКИХ ВУЗІВ.....	33
Хлонь Н.В., Кмець А.М., Луценко О.І. ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	36
Хома О.М. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛІНСЬКОГО.....	40
Хома Т.В. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	44
Tsyganenko O.A. MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHING USING THE COMMUNICATIVE APPROACH AND ITS PRACTICAL RELEVANCE.....	48
Школа О.М. ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ВИДІВ ФІТНЕСУ В ПОЗААУДИТОРНІ ЗАНЯТТЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	52
Яковенко Н.В. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....	55
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ	
Семененко І.Є. ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ.....	59
Сивохоп Я.М., Шеян М.О. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ІЗ ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	64
Ситняківська С.М. ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	69
Sikaliuk A.I., Perminova V.A. TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: "STORYTELLING" TECHNOLOGY.....	74
Стеблюк С.В. КОМПОНЕНТИ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	78

Тітова Г.В., Бобошко В.В. ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СПОРТИВНИМИ ІГРАМИ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ.....	82
Ткаченко Н.М. МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	86
Царик Т.М., Боремчук Л.І. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ДИТЯЧОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ.....	92
Червоненко К.С. ДИСЦИПЛІНА «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ» У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	95
Шевченко В.М. ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	99
Шеремета Л.П. ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «МОЯ СІМ'Я» ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ-МЕДИКАМИ (СТАТТЯ 1).....	103
Юрженко А.Ю. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ.....	107
Ястребова В.Я. УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ ПРОЕКТАМИ У ЗМІСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	110
РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ	
Літашов О.В. СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВНУТРІШНЬОЇ АВТОНОМІЇ ЗВО.....	113
РОЗДІЛ 4. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА	
Суятинова К.Є. НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧА» В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	116
РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ	
Бакуменко Т.К. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗІ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З МЕТОЮ ЇХ ТВОРЧОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ.....	120
НОВИЙ ВИД НАУКОВИХ ПОСЛУГ.....	124

CONTENTS

SECTION 1. THEORY AND METHODS OF TEACHING (BY DISCIPLINES)

Hordieieva O.Yu. SPECIFICS OF FORMATION OF PEDAGOGICAL COMPETENCES IN THE FUTURE CHOREOGRAPHERS IN THE PROCESS OF THE VOCATIONAL TRAINING.....	7
Pikhtar O.A., Novakovska I.V. CREATIVE PERSONALITY OF SOFIA ROTARU IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN POP MUSIC STAGE DEVELOPMENT IN THE 70-80's OF THE XX CENTURY.....	13
Pustovoit N.M. SCRAPBOOKING DRAFT PROGRAM AS A METHOD OF DEVELOPING CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS AT THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE AT SECONDARY SCHOOL.....	17
Serhiienko T.V. SPEECH INTENSITIES IN THE SYSTEM OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIONS IN THE FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITIES.....	23
Surovov O.A. VALUE OF HEALTHY WAY OF LIFE IN DEVELOPMENT OF PHYSICAL INTERNALS OF STUDENTS.....	29
Fomenko E.V., Fomenko V.Kh. UNCONVENTIONAL TYPES OF GYMNASTICS IN THE PROCESS OF PHYSICAL TRAINING OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES.....	33
Khlon N.V., Kmets A.M., Lutsenko O.I. BIOLOGIST TEACHER TRAINING IN INFORMATION EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	36
Khoma O.M. COMPETENT APPROACH TO LEARNING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE FROM THE POINT OF VIEW OF PEDAGOGICAL IDEAS OF VASYL SUKHOMLYNSKY.....	40
Khoma T.V. DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE ON UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	44
Tsyganenko O.A. MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHING USING THE COMMUNICATIVE APPROACH AND ITS PRACTICAL RELEVANCE.....	48
Shkola O.M. INTRODUCTION OF NEW TYPES OF FITNESS IN EXTRACURRICULAR CLASSES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	52
Yakovenko N.V. IMPROVING THE SYSTEM OF LANGUAGE TRAINING CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	55
SECTION 2. THEORY AND METHODS OF VOCATIONAL TRAINING	
Semenenko I.Ye. INTERACTIVE LEARNING AS A FACTOR IN OPTIMIZING THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FOREIGN STUDENTS.....	59
Syvokhop Ya.M., Sheian M.O. THE MODERN STATE AND PROSPECTS OF IMPROVING OF THE PEDAGOGUES' QUALIFICATION ON THE FORMATION OF HEALTHY LIFESTYLE OF SCHOOL CHILDREN IN TRANSCARPATHIAN REGION.....	64
Sytniakivska S.M. CHARACTERISTICS OF THE COMPONENTS OF THE BILINGUAL PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIAL SPHERE.....	69
Sikaliuk A.I., Perminova V.A. TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: "STORYTELLING" TECHNOLOGY.....	74

Stebliuk S.V. COMPONENTS AND INDICATORS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS FROM ENTREPRENEURSHIP OF TRADE AND STOK ACTIVITIES.....	78
Titova H.V., Boboshko V.V. THE INFLUENCE OF SPORT GAMES ON THE LEVEL OF PHYSICAL DEVELOPMENT OF HIGH-QUALIFIED SPORTSMEN.....	82
Tkachenko N.M. MODELING THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS' PROFESSIONAL IMAGE FORMING.....	86
Tsaryk T.M., Boremchuk L.I. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCY OF CHILDREN'S CHOREOGRAPHIC COLLECTOR'S GUIDE.....	92
Chervonenko K.S. ACADEMIC DISCIPLINE "SOCIAL AND PEDAGOGICAL BASICS OF STUDENTS' VOLUNTEER ACTIVITY" IN THE CONTENT OF TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS.....	95
Shevchenko V.M. PRINCIPLES OF FORMATION OF INFORMATION-ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE ACCOUNTING AND TAXATION SPECIALISTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING.....	99
Sheremeta L.P. USE OF THE COMMUNICATIVE METHOD DURING STUDYING THE TOPIC «MY FAMILY» BY FOREIGN MEDICAL STUDENTS (ARTICLE 1).....	103
Yurzhenko A.Yu. PROOF OF THE EFFECTIVENESS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION MODEL STUDY IN THE SYSTEM OF FUTURE SHIP ENGINEERS PROFESSIONAL TRAINING.....	107
Yastrebova V.Ya. MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL PROJECTS IN THE CONTENT OF IMPROVEMENT OF QUALIFICATION OF THE HEADS OF THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	110
SECTION 3. THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION MANAGEMENT	
Litashov O.V. STUDENT SELF-GOVERNMENT AND ITS VALUE FOR INNER AUTONOMY OF THE UNIVERSITIES.....	113
SECTION 4. PRESCHOOL PEDAGOGY	
Suiatynova K.Ye. EDUCATIONAL DISCIPLINE "PSYCHOLOGY OF CHILDREN" IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRE-SCHOOL EDUCATION.....	116
SECTION 5. LEARNING THEORY	
Bakumenko T.K. THE IMPLEMENTATION OF AN INDIVIDUALLY ORIENTED APPROACH IN THE PROCESS OF CONDUCTING SEMINARS WITH STUDENTS OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS FOR THE PURPOSE OF THEIR CREATIVE SELF-IMPROVEMENT AND SELF-DEVELOPMENT.....	120
A NEW TYPE OF SCIENTIFIC SERVICES.....	124

РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНЬОГО ХОРЕОГРАФА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ SPECIFICS OF FORMATION OF PEDAGOGICAL COMPETENCES IN THE FUTURE CHOREOGRAPHERS IN THE PROCESS OF THE VOCATIONAL TRAINING

У статті розглянуто підходи до формування педагогічних компетенцій у майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки у вищих навчальних закладах України, а саме: компетентнісний, культурологічний, професіографічний, комплексний та креативний підходи. Ми з'ясували, що створення засад для підготовки такого фахівця-хореографа, який відповідає вимогам ринку праці, і кінцевого бенефіціара послуг можна вважати спільною рисою усіх розглянутих нами підходів до формування фахових, зокрема педагогічних, компетенцій. Ми проаналізували досвід формування фахових компетенцій у майбутніх хореографів у процесі фахової підготовки у педагогічних вищах, що дозволило нам визначити перелік ключових фахових компетенцій, як-от: психолого-педагогічна, організаційна, мистецтвознавча, методична, медико-біологічна. Ми також упевнилися у тому, що компетентнісний підхід має оптимальні ресурси для підготовки здатного до продуктивної діяльності та постійного саморозвитку педагога-хореографа з інноваційними мисленням. Окрім цього, проведений нами аналіз досвіду формування спеціальних компетенцій майбутнього хореографа як педагога у рамках навчального процесу у вищому навчальному закладі потребує більш пильної й питомої уваги науковців, зокрема в аспекті практичної педагогічної підготовки майбутнього спеціаліста.

Ключові слова: вища хореографічна освіта, педагогічні компетенції майбутнього хореографа, фахова підготовка, підходи до формування педагогічних компетенцій.

В статье рассматриваются подходы к формированию педагогических компетенций у будущего хореографа в процессе профессиональной подготовки в высших учебных заведениях Украины, а именно: компетентностный, культурологический, профессиографический, комплексный и креативный подходы. Мы определили, что создание основ для подготовки такого специалиста-хореографа, который соответствует требованиям рынка труда, и конечного бенефициара услуг можно считать общей отличительной чертой всех рассмотренных нами подходов к формированию профессиональных, и педагогической в частности, компетенций. Мы проанализировали опыт формирования специальных компетенций в процессе их профессиональной подготовки в высших педагогических учреждениях, что позволило нам составить перечень ключевых специальных компетенций, а

именно: психолого-педагогическая, организационная, искусствоведческая, методическая и медико-биологическая. Мы также убедились в том, что компетентностный подход имеет оптимальные ресурсы для подготовки способного к продуктивной деятельности и постоянному саморазвитию педагога-хореографа с инновационным мышлением. Кроме этого, проведенный нами анализ опыта формирования специальных компетенций требует более пристального внимания ученых, особенно в аспекте практической педагогической подготовки будущего специалиста.

Ключевые слова: высшее хореографическое образование, педагогические компетенции будущего хореографа, профессиональная подготовка, подходы к формированию педагогических компетенций.

The article reveals some approaches to the formation of pedagogical competencies in the choreographers-to-be in the process of vocational training at the settings of higher educational institutions of Ukraine, namely: competency-based, culturological, profессиographical, integrated and creative approaches. We found that it can be considered a common feature to have been discovered among the approaches investigated that every latter is aimed at creating the fundamentals for the training of an accomplished choreographer whose background (and pedagogical, in particular) meets the requirements of both the labor market profile and the final beneficiary of services. We have analyzed best practices of formation of the specialism-related competencies in the future choreographers in the settings of tertiary educational establishment which allowed us to specify the list of key professional competencies, namely: psychological and pedagogical, organizational, art awareness-based, methodical, medical and biological. Furthermore, we found that the competency-based approach provides the optimal resources for training the teacher-choreographer being capable of a productive activity, a constant self-development, thinking innovatively. In addition to this, our analysis of the best practices of formation of the specialism-related competencies, and the pedagogical one in particular, in the settings of the educational process in a higher educational institution requires more attention of scientists, namely: on-job training (through shadowing, for instance) of pedagogical skills of the specialists-to-be.

Key words: higher education in choreography, pedagogical competencies of the future choreographer, vocational training, approaches to the formation of pedagogical competencies.

УДК 378.147:793.3-057.4

Гордєєва О.Ю.,
викладач кафедри хореографії
Рівненського державного гуманітарного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Фахова діяльність майбутнього хореографа передбачає володіння не лише основними положеннями теорії балетмейстерської майстерності та знаннями законів хореографічної драматургії, але й широким спектром художньо-сценічних умінь та навичок, таких як розробка драматургії хореографічного твору, постановка роботи, підготовка хореографічного колективу до виступу, добір технік виконання рухів та методик їх навчання. Вищезазначене утворює комплекс спеціальних (хореографічних) компетенцій майбутнього хореографа, який характеризується поєднанням фахових здібностей і педагогічних якостей, що мають на меті забезпечити найвищі результати у хореографічній підготовці та естетичному вихованні учасників хореографічної студії чи колективу. Виходячи з того, що першочергові завдання сучасного хореографа переважно асоціюються з функціями педагога, репетитора й балетмейстера, набуває актуальності проблема формування педагогічних компетенцій у майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки.

Аналіз актуальних досліджень. Теоретичні та методологічні аспекти професійної діяльності й педагогічної підготовки майбутнього вчителя окреслено у працях вітчизняних і зарубіжних науковців (О. Абдуліна, Ю. Азаров, С. Гончаренко, В. Гриньов, Н. Гузій, І. Зязюн, Н. Кузьміна Л. Кондрашов, І. Лушніков, А. Маркова, Т. Марина – питання педагогічного професіоналізму; О. Антонов, О. Дубасенюк, М. Євтух, Н. Кузьмін, Н. Ничкало, О. Овчарук, А. Реан, М. Розов – засади професійної компетентності; І. Зязюн, В. Семіченко, А. Щербаков, Є. Барбін, Г. Хозяїнов – досягнення педагогічної (професійної) майстерності; Ф. Гоноболін, В. Гриньов, І. Зязюн, А. Марков, А. Петровський, В. Сєріков, В. Сластьонін, О. Щербаков – формування професійних особистісних якостей майбутнього вчителя; Є. Белозерцев, Б. Вульфів, С. Вершловський, М. Дяченко, А. Репринцев – питання професійного виховання майбутніх учителів). Напрацювання вищезазначених науковців стосуються як ролі і покликання педагога взагалі, так і педагога-хореографа зокрема.

Теоретичні аспекти проблеми професійної і педагогічної підготовки майбутнього хореографа стали предметом досліджень таких сучасних учених-хореографів, як Л. Бондаренко, Т. Благів, А. Ваганова, К. Василенко, К. Голейзовський, О. Мартиненко, В. Уральська, П. Фриз, А. Шевчук. Значущим для нас у контексті розгляду особливостей формування педагогічних компетенцій у майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки є науковий доробок Л. Андрощука, О. Бурлі, Т. Тарасенко, Т. Сердюка, М. Рожко, Ю. Шмакова та інших. Проте аналіз наявних досліджень дозволяє нам констатувати, що науковці, будучи профе-

сійними хореографами, балетмейстерами, методистами, керівниками танцювальних колективів, у своїх роботах надають перевагу хореографічному складнику досліджуваної проблеми, тоді як педагогічна розкривається недостатньо (можливо через брак ґрунтовної педагогічної підготовки науковців). Це своєю чергою дозволяє нам стверджувати, що педагогічний аспект, зокрема підходи до формування компетенцій у майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки, в наукових напрацюваннях розроблений недостатньо.

Отже, **мета** нашої статті – розглянути різні підходи до формування професійних компетенцій, зокрема педагогічної, у майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Досягнення педагогічної й професійної майстерності майбутнім хореографом можливо лише за умови комплексної і довготривалої підготовки у системі педагогічної освіти. Оволодіти майстерністю на високому рівні студент зможе, якщо освітній процес у закладі вищої освіти буде організовано як «інтелектуальну, творчу діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [2]. Тобто у цьому контексті, з огляду на хореографічну педагогічну освіту, результатом фахової підготовки студента-хореографа має стати сформоване у нього/неї психолого-педагогічне і образно-естетичне мислення; розвинені перцептивні механізми, такі як рефлексія, емпатія, які підкріплені загальнокультурними знаннями, духовністю, артистизмом, творчою активністю та індивідуальністю, музичністю й танцювальністю [1].

Щоб реалізувати зазначене повною мірою з урахуванням специфіки отримання хореографічної освіти у вищому навчальному закладі, університети експериментують, впроваджуючи різні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців мистецьких напрямів підготовки й хореографів зокрема.

У процесі нашого студіювання ми виявили такі підходи до формування фахових компетенцій (зокрема педагогічної, яку ми також розглядаємо як фахову) у майбутніх хореографів у процесі їх фахової підготовки, а саме: компетентнісний, культурологічний, професіографічний, комплексний та креативний підходи.

Розглянемо особливості кожного з них.

Компетентнісний підхід, як ми констатуємо за результатами вивчення досвіду підготовки майбутніх хореографів у вищій школі, є сьогодні провідним підходом і частиною державної освітньої полі-

тики щодо вдосконалення системи і підвищення якості освіти, зокрема педагогічно-хореографічної, у нашій державі. Ми виявили значний науковий доробок у галузі мистецтвознавства, який стосується теорії і практики підготовки майбутнього педагога-хореографа (М. Тарасов, Г. Березова, Т. Ткаченко, Н. Стуколкіна, А. Лопухов, А. Ширяєв, А. Бочаров, А. Борзов, Л. Цветкова, К. Василенко, В. Верховинець, А. Гуменюк, О. Колосок, С. Зубатов, О. Степовий). Проте маємо зазначити, що «оскільки структура й зміст професійної компетентності майбутнього хореографа тісно пов'язані зі специфікою його/її діяльності, а її приналежність до сценічності визначають нестандартність професійної підготовки студента-хореографа у вузах культури й мистецтва, зміст професійної хореографічної освіти зводиться не тільки до наукових знань, а включає також емоційно-образний світ мистецтва, історичні традиції й сучасні інновації, ціннісні орієнтації й відносини, особистісні творчі прояви й сукупність видів хореографічної діяльності» [5, с. 50–51].

Завідувач кафедри хореографії Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат мистецтвознавства, доцент Т.А. Медвідь серед фахових компетенцій виокремлює дві групи: «базові (організаційна, психолого-педагогічна, мистецтвознавча, музично-інформаційна і технічна, методична (для здобувачів спеціалізації «Керівництво дитячим хореографічним колективом»)) та спеціальні (хореографічна, художньо-сценічна та медико-біологічна)» [5].

Проведений нами аналіз досвіду формування фахових компетенцій у майбутніх хореографів у процесі фахової підготовки у педагогічних вишах дозволив нам визначити зміст ключових фахових компетенцій і місце педагогічної компетенції у переліку компетенцій, як-от: *психолого-педагогічна* – майстерне володіння інструментарієм впливу (методи, засоби, прийоми) на настрій учасників хореографічного колективу та доведення їх до прогнозованого результату; *організаційна* – планування очікуваного результату, координування, контроль та оцінювання прогресу оволодіння хореографічною майстерністю суб'єктами хореографічного процесу; *мистецтвознавча* – застосування законів драматургії, музичних жанрів, враховуючи стилістичні особливості художніх творів у професійній діяльності; *методична* – володіння методикою навчання суб'єктів хореографічного процесу різних вікових груп хореографії; *хореографічна* – володіння спеціальною хореографічною термінологією, художньо-сценічними уміннями та навичками, уміннями та навичками проводити тренаж із танцівниками різних вікових груп (екзерсис біля станка; екзерсис на середині зали; відпрацювання окремих хореографічних елементів тощо); *медико-біологічна* – фізична готовність

до фізичних навантажень, застосування знань про фізіологію людини. Отже, у зазначеному переліку компетенцій педагогічна компетенція займає чільне місце, і тому навчальний процес, навчальні плани підготовки майбутніх хореографів роблять акцент на формуванні саме цієї компетенції.

Щодо наступного у нашому переліку підходу ми з'ясували, що *культурологічний підхід* до організації фахової підготовки, який, наприклад, застосовується до організації фахової підготовки студентів мистецьких спеціальностей (напрямів підготовки), зокрема й хореографів, у Бердянському державному педагогічному університеті, Полтавському національному педагогічному університеті ім. В.Г. Короленка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, зумовлений процесами гуманізації і гуманітаризації в освіті, появою нових моделей професійної освіти. І як зазначає Г. Чередніченко, культурологічний підхід становить особливий інтерес, оскільки допомагає виявити соціокультурні проблеми, розв'язати їх на базі ідей і принципів, що відповідають сучасній культурі, і водночас ставить нові запитання, що дають змогу переосмислити сучасну педагогіку [11].

З погляду прихильників цього підходу, ключові компетенції хореографа-педагога, а саме: психолого-педагогічна, спеціально-предметна, методологічна і методична – можуть розглядатися як похідні культурологічної компетенції, яка задає напрям особистісного і професійного розвитку майбутнього хореографа [7]. Отже, компетентність хореографа-педагога визначається ними (прихильниками) як комплекс світоглядних якостей фахівця, який дозволяє шляхом зміни ціннісних, когнітивних та емоційних компонентів особистості сформувати у нього/неї певний культурний стиль професійної діяльності і професійне кредо, яке базується на гуманістичних культурних цінностях, моральних ідеалах та педагогічній свідомості.

Поняття «компетентність» і «кваліфікація», як вважають прибічники цього підходу, не є тотожними, оскільки, окрім фахових знань, навичок та досвіду, компетентність включає ще й спрямованість особистості – її погляди і переконання, інтереси й прагнення, здатність ефективно і творчо використовувати професійний та особистісний потенціал.

Вважається, що культурологічний підхід до організації професійної підготовки майбутніх хореографів-педагогів має базуватися на комплексі заходів, спрямованих на забезпечення комплексної реалізації фахової підготовки, зокрема на реалізацію тих складників фахової підготовки, які пов'язані з виконавською і педагогічною діяльністю і спрямовані на забезпечення професійної соціалізації майбутніх хореографів. До списку фахово-орієнтованих курсів, які мають забезпечити вищезазначене, належать: «Теорія і методика

викладання класичного танцю», «Теорія і методика викладання народно-сценічного танцю», «Теорія і методика викладання українського танцю», «Теорія і методика викладання сучасних напрямків хореографії», «Мистецтво балетмейстера» та інші; формування духовних інтересів, зокрема поширення й утвердження ідей національної культури, поглиблення громадянської свідомості хореографів-педагогів з акцентом на відповідальність за майбутнє нашої країни; формування у майбутніх спеціалістів-хореографів духовних, соціальних і моральних цінностей, почуття патріотизму.

Принагідно, ми вбачаємо сутність культурологічного підходу до організації фахової підготовки майбутніх хореографів у створенні стимулів для розвитку у майбутніх хореографів фахових і духовних інтересів і потреб, у створенні умов для їх реалізації, у прищепленні майбутнім фахівцям цільової спеціальності прагнення до самовиховання та самовдосконалення. На наш погляд, такий підхід може створити підґрунтя для формування у майбутнього хореографа умотивованості до постійного інтелектуального розвитку, укріплення ціннісних орієнтацій, тамування спраги до творчої діяльності – процес, домінантами якого є професійна майстерність, незаперечна моральність, зразкова духовна культура.

Враховуючи той факт, що фахова підготовка майбутніх хореографів на засадах культурологічного підходу це цілісний і водночас багатовекторний процес, який ґрунтується на єдності психолого-педагогічного, балетмейстерського та культурологічного складників, маємо зробити висновок, що даний підхід створює сприятливий навчальний клімат для формування педагогічних і фахових компетенцій у майбутніх хореографів.

Щодо тлумачення терміну «професіографія» – це «технологія вивчення вимог, які ставить професія до особистісних якостей, психологічних здібностей, психофізіологічних можливостей людини» [2]. Отже, можемо інтерпретувати термін «професіограма» у контексті формування педагогічного складника компетентності хореографа-педагога як перелік вимог до психолого-фізичних можливостей особи, її педагогічних здібностей.

Перейдемо до розгляду професіографічного підходу. Варто почати з того, що під час вивчення наукових джерел ми виявили епізодичність у вивченні цього питання, відсутність описів змістовних і структурних характеристик цілого ряду професій, у тому числі й хореографічної.

Нами з'ясовано, що даний підхід експериментально застосовується до формування змісту фахової, зокрема педагогічної, підготовки майбутніх хореографів у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка.

Оскільки науково обґрунтовані результати ще очікуються, маємо висловити упевненість у хоро-

шій перспективі застосування такого підходу, адже він дозволяє формувати навчальні плани і програми фахової підготовки з урахуванням домінуючих видів діяльності майбутнього хореографа-педагога і якостей, які необхідно сформулювати у студента для успішного виконання ним/нею посадових обов'язків по завершенню навчання. Такий підхід, на нашу думку, має сенс ще й тому, що є гнучким і повністю втілює необхідність врахування кон'єктури ринку праці під час організації загальної та професійної підготовки як студентів взагалі, так і майбутніх педагогів-хореографів у педагогічних вишах зокрема.

Вивчення нами питання застосування комплексного підходу до формування педагогічних компетенцій майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки виявило, що про необхідність такого підходу до професійної підготовки хореографа зазначали Т. Благова, О. Таранцева, А. Тарасюк, Л. Цветкова та інші. Підтримуємо точку зору А. Тарасюк, яка вважає, що комплексний характер професійної підготовки майбутнього учителя-хореографа передбачає вивчення студентами цілого спектру спеціальних курсів, спрямованих як на формування основних якостей педагога-балетмейстера, хореографа-виконавця [10, с. 193], так і на формування світоглядної культури, здатності до саморегуляції та самовдосконалення молодшої особистості. І як вважають у Канівському коледжі культури і мистецтв, «сьогодні вже недостатньо засвоїти студенту-хореографу виключно професійні навички виконавської майстерності чи знання педагогіки. Основною вимогою сьогодення є підготовка керівника хореографічного колективу, хореографа-педагога нового покоління: фахівця-універсала, інтелектуально, духовно та фізично розвиненої особистості, яка володіє набором необхідних професійних знань, умінь і навичок та активно використовує їх в професійній діяльності» [8].

Ми з'ясували, що для реалізації зазначеного, тобто комплексної підготовки майбутнього педагога-хореографа, до навчального плану введені такі профільні дисципліни, як «Методика викладання хореографії», «Методика керівництва хореографічним колективом», «Педагогічна практика», «Композиція та постановка танцю», «Курсовий ансамбль», які дозволяють студенту опанувати режисуру, сценарну майстерність, постановки масових культурних заходів тощо.

Цікавим для нашого дослідження виявився досвід Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, у якому для комплексної фахової підготовки хореографів використовується така форма проведення заняття, як мікрорекламання. Така форма організації навчальної діяльності студентів моделює майбутню діяльність студента і допомагає йому/їй досягнути пев-

ного рівня педагогічної майстерності. У процесі проведення фрагмента заняття студенти набувають педагогічного досвіду і формують такі важливі фахові якості, як ведення і підтримання комунікації, емпатія, оцінювання, заохочення тощо.

Узагальнюючи вищезазначене, можемо стверджувати, що комплексний підхід до професійної підготовки майбутніх хореографів-педагогів є ефективним, оскільки вирішує двоєдину задачу: забезпечує формування спеціальних знань, практичних умінь та навичок хореографічної роботи та створює можливості для подальшого удосконалення студентами технічної та виконавської майстерності, розвитку їх загальнопедагогічних і професійно-практичних здібностей.

Досліджуючи досвід використання *креативного підходу* до формування педагогічних компетенцій у майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки, ми з'ясували, що такий підхід асоціюється з творчим характером професійної та педагогічної діяльності педагога-хореографа. Окрім цього, ми з'ясували, що такий підхід ще не набув широкого застосування для формування педагогічних і виконавських компетенцій майбутніх хореографів у їх фаховій підготовці.

Вчені А. Морозов та Д. Чернилевський стверджують, що «утвердження креативного підходу в педагогіці зумовлене соціальним замовленням на дослідження механізмів творчого потенціалу особистості педагога та персоніфікації його креативності особистості як динамічній особистісній характеристиці педагогічної творчості» [12]. Окрім цього, О. Отич у своїй монографії зазначає, що «критерієм творчості та креативності є не якість результату, а характеристики й процеси, що активізують творчу продуктивність особистості, що створює підстави для розгляду художньо-творчої діяльності як чинника, який позитивно впливає на розвиток креативності особистості» [6, с. 90]. Ми підтримуємо думку, що реалізація креативного підходу у фаховій підготовці майбутнього хореографа надає інструменти необмеженого впливу на особистісний, професійний і творчий розвиток майбутнього хореографа та здатна забезпечити його/її самовизначеність у художньо-творчій діяльності.

Аналізуючи практику педагогічної і хореографічної підготовки у деяких вищих педагогічних навчальних закладах (Київський університет імені Бориса Грінченка, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського), ми відзначили її репродуктивний характер, який виявляється в одноманітному розучуванні та виконанні хореографічних постановок. У такому процесі знання та навички, отримані студентами під час занять, набувають прикладного механіч-

ного характеру, хоча й вважається, що результатом хореографічно-педагогічної діяльності має стати виховання тіла та розуму студентів. «І сьогодні, коли впроваджується гуманістична парадигма освіти, такий підхід є застарілим, – вважає Т. Морозовська, – тому що хореографічна освіта має стати «можливістю змінювання індивіда» (В. Біблер), розвитку в людини прагнення до самовдосконалення. У безпосередній продуктивній праці (творчій або виконавській, всезагальній або спільній) уся увага зосереджена на результаті моїх зусиль, на «продукті» (спільна праця) або на творі (всезагальна праця). У навчальній діяльності увага, зосереджена на зазорі між діючою особою та її дією, спрямована на варіативність дії і – особливо – на можливість змінювання того індивіда, який вирішує вчинити тим чи іншим способом» [9].

Отже, на нашу думку, використання креативного підходу до формування педагогічних компетенцій у майбутнього хореографа у процесі фахової підготовки є сьогодні певним викликом для педагогічної спільноти у галузі мистецтва, оскільки вимагає значних творчих зусиль для впровадження, а результати креативної діяльності складно виміряти, що своєю чергою входить у протиріччя із засадами кредитно-модульної системи, головним орієнтиром якої є чіткий прогнозований результат, який можливо виміряти.

Висновки. Вищевикладене дає підставу для низки узагальнень. Отже, спільною рисою усіх розглянутих нами підходів (компетентнісного, культурологічного, професіографічного, комплексного та креативного) до формування фахових, зокрема педагогічної, компетенцій є створення засад для підготовки фахівця-хореографа, який відповідає вимогам ринку праці, і кінцевого бенефіціара послуг; педагогічний компонент фахової компетенції майбутнього хореографа потребує більш пильної й питомої уваги науковців, зокрема в аспекті практичної педагогічної підготовки майбутнього спеціаліста у рамках навчального процесу у вищому навчальному закладі.

Актуальним питанням лишається розробка практико-орієнтованої моделі формування педагогічних навичок у рамках навчального процесу у вищому навчальному закладі, які входять до складу фахової компетентності майбутніх педагогів-хореографів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Благава Т.О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів-хореографів у системі педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. Житомир, 2010. Вип. 50. С. 72–76
2. Закон України «Про вищу освіту» (Закон від 01.07.2014 № 1556-VII), Розділ IX, Стаття 47.1. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (дата звернення: 17.06.2016).

3. Єфіменко Ю.В. Професіографічний підхід до підготовки майбутніх вчителів-хореографів. *Сучасні стратегії розвитку хореографічної освіти* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Умань, 23–24 травня 2014 р.). Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. С. 32–34.
4. Макарова Л.Н., Юрьєва М.Н. Требования к компетентностной модели будущего хореографа. *Высшее образование сегодня*. 2010. № 4. С. 50–53.
5. Медвідь Т. Компетентнісний підхід як основа сучасного процесу підготовки майбутнього хореографа у вищій школі. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 14-15 квітня 2016 р.). Київ: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2016. С. 100–108.
6. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи: підручник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.
7. Осьмак Т.В. Культурологічне виховання майбутніх педагогів: аксіологічний підхід. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 123. С. 89–94.
8. Офіційний сайт Канівського коледжу культури і мистецтв. URL: <http://www.kukim.org/articles/specifika-profesiynoyi-pidgotovki-horeografa-pedagoga-kerivnika-horeografichnogo-kolektivu> (дата звернення: 17.06.2018).
9. Таранцева О.О. Формування фахових умінь майбутніх вчителів хореографії засобами українського народного танцю : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2002. 224 с.
10. Тарасюк А.М. Професійна підготовка майбутніх учителів хореографії до роботи у позашкільних закладах освіти. *Педагогічний альманах*. 2012. Вип. 13. С. 191–195.
11. Чередніченко Г.А. Культурологічний підхід до формування особистості майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jsru/bitstream/123456789/2007/1/66.pdf> (дата звернення: 17.06.2018).
12. Чернилевский Д.В. Морозов А.В. Креативная педагогика и психология : учеб. пособие для вузов. Москва: МГТА, 2001. 301 с.

ТВОРЧА ПОСТАТЬ СОФІЇ РОТАРУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТРАДИ 70-80-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

CREATIVE PERSONALITY OF SOFIA ROTARU IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN POP MUSIC STAGE DEVELOPMENT IN THE 70-80's OF THE XX CENTURY

У статті проаналізовано найголовніші атрибутивні характеристики української радянської пісенної естради 70–80-х років ХХ століття. Розкрито основні стиліові течії, зміст та сутність естрадної пісні тих років, а також місце творчої постаті Софії Ротару та її роль у розвитку української естради. Визначено вплив європейської естрадної музики на особливості українського шлягеру та проаналізовано найхарактерніші риси української естради. Охарактеризовано особливості розвитку української естрадної пісні зазначеного періоду. Досліджено проблеми становлення персоніфікованого образу С. Ротару в період певного етапу розвитку української естрадно-пісенної культури та її роль у розвитку естрадних колективів в Україні.

Ключові слова: український шлягер, естрадна пісня, тенденції розвитку, стилістика, естрадний колектив.

В статье проанализированы самые главные атрибутивные характеристики украинской советской песенной эстрады 70–80-х годов ХХ века. Раскрыты основные стилевые течения, содержание и сущность эстрадной песни тех лет, а также место творческой личности Софии Ротару и ее роль в развитии украинской эстрады. Определено влияние европейской эстрадной музыки на особенности украинского шлягера и проана-

лизированы наиболее характерные черты украинской эстрады. Охарактеризованы особенности развития украинской эстрадной песни указанного периода. Исследованы проблемы становления персонифицированного образа С. Ротару на данном этапе развития украинской эстрадно-песенной культуры и ее роль в развитии эстрадных коллективов в Украине.

Ключевые слова: украинский шлягер, эстрадная песня, тенденции развития, стилистика, эстрадный коллектив.

The main attributive characteristics of the Ukrainian Soviet music stage of the 70-80's of the XX century are analyzed in the article. The main stylistic trends, the content and concept of the music stage of those years, as well as a role and place of the creative personality of Sofia Rotaru and her role in the development of the Ukrainian stage are revealed. The influence of the European pop music on the peculiarities of Ukrainian hit is indicated and features of Ukrainian stage are analyzed. The peculiar features of the Ukrainian pop song development of that period are characterized. The problems of the formation of Sofia Rotaru personified image in the period of the given phase of Ukrainian pop-music culture development and its role in the development of the pop groups in Ukraine are investigated.

Key words: Ukrainian hit, pop song, tendencies of development, style, pop group.

УДК 7.072.2

Піхтар О.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри музичного мистецтва,
декан факультету мистецтв
ВП «Миколаївська філія
Київського національного університету
культури і мистецтв»

Новаковська І.В.,

магістрант кафедри музичного
мистецтва
ПВНЗ «Київський університет
культури»

Постановка проблеми. Естрадна пісня є одним із найпопулярніших видів професійного виконавства. Без неї важко усвідомити значущість багатьох сценічних жанрів – від театральної вистави до естрадного ревію. Розуміння цього феномена передбачає осмислення особливостей його розвитку в системі духовної культури з огляду на зміни культурно-історичного контексту, трансформацію естетичних запитів та проблем мистецького життя. Культурологічна ситуація сьогодення з її прискореним темпом перемиєн спонукає по-новому поглянути на естрадно-пісенне мистецтво з точки зору розвитку його художніх тенденцій, творчого потенціалу та відповідності потреб аудиторії. Водночас стан вивчення становлення української естради й місце окремих видатних представників цього різновиду масової культури ще не можна назвати задовільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеристики окремих етапів становлення вокально-естрадного виконавства присвячено науковій праці А. Жебровської «Авторская песня в восприятии критики (60–80-е годы)» (1994), І. Лепши «Пісня буде поміж нас: зірки української естради» (1989), О. Сапожнік «Музично-естетичне

виховання старшокласників» (2001), В. Чепеленка «Про відтворення національних елементів в українській естраді 20–70-х рр. ХХ ст.» (1997) та ін.; особливості функціонування естрадної пісні розкривають Д. Бабич «Особливості інтерпретації музичних творів естрадними ансамблями» (2002), М. Вишневська «Коли крило стає крилом» (2004), М. Поплавський «Антологія сучасної української естради» (2004), Н. Попович «Естрадно-музичне мистецтво – виховний вплив та поліфункціональність» (2002), В. Токареєв «Не гасне зоря Софії Ротару» (1997).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим виникає потреба у поглибленому культурологічному аналізі мистецтва музичної естради, виробленні принципів нового бачення історії вітчизняного вокально-естрадного мистецтва в контексті системного вивчення тенденції розвитку української естрадної пісні та її ролі у розвитку музичної культури України.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в аналізі особливостей розвитку української естради 70–80-х років ХХ століття та значного внеску С. Ротару в розвиток музичної культури Укра-

їни. Об'єктом наукового дослідження є пісенна українська естрада, а предметом дослідження – творча постать Софії Ротару в контексті української культури. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження були сформульовані та успішно вирішені такі завдання: виявлено тенденції розвитку української пісенної естради 70–80-х років ХХ ст.; визначено особистий внесок С. Ротару в розвиток українського естрадного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У 70-х рр. загальною рисою світової естради як різновиду масової культури стає поширення шлягерів (від нім. Schlager – ходовий товар та schlagen – бити в барабан) – особливо популярних пісень, підпорядкованих музичній моді. Характерними особливостями шлягеру є стандартність тематики (наприклад, тема кохання), простота тексту, виразність ритміки, лапідарність сюжету, образно-лексична стереотипність у поєднанні з оригінальністю провідного образу.

Особливості українського шлягеру також значною мірою зумовлювались стереотипами сучасної європейської музики (диско, рок-н-ролу), а також деяких різновидів танців (твіст, вальс, танго, шейк). Окремим каналом асиміляції європейських стилів став західноукраїнський фольклор з властивими йому елементами угорського стилю «вербункош» та характерного співу циган.

Здебільшого у текстах шлягерів стандартизовано йдеться про ті чи інші почуття, без особистісної визначеності. Типовий приклад «класичного» зразка пострадянського шлягерного тексту – широко відома пісня «Лаванда» В. Матецького та М. Шаброва, яка мала шалену популярність завдяки талановитому виконанню С. Ротару. Тут домінує танцювальність, наявний спрощений ритм, невибаглива афористичність висловлювання та відсутність психологічної розробки теми межують з позбавленими оригінальності образністю, лексикою, поетичними римами. В них найчастіше зустрічаються слова-символи «Я» і «Ти», «Ми», «Любов», а також низка «слів-операторів» – «приходити», «говорити», «втрачати» тощо [4].

Для української естради з її особливостями традиційної популярної музики шлягер став дещо іншого типу жанром передусім завдяки талановитій творчості українських композиторів та виконавській діяльності, зокрема, С. Ротару. Тому на основі аналізу пісень із репертуару варто виокремити деякі найхарактерніші риси українського шлягеру:

- застосування консонансних інтервалів: пісні «Сизокрилий птах» (Дон Бакки, Р. Кудлик), «Намалюй мені ніч» (М. Скорик, М. Петренко), «Скрипка грає» (І. Поклад, Ю. Рибчинський);

- ладотональне співставлення: «У Карпатах ходить осінь» (Л. Дутковський, А. Фартушняк),

- «Червона рута», «Полісяночка» (Г. Татарченко, В. Крищенко);

- широке застосування танцювальних ритмів: «Гай, зелений гай» (О. Злотник, Ю. Рибчинський), «Жовтий лист», «Тільки ти» (В. Івасюк);

- типовий для польської, молдавської, угорської народної музики та музики Карпат та Прикарпаття синкопований ритмічний малюнок: «Водограй», «Червона рута» (В. Івасюк), «Crede în ochii tăi» (Є. Дога, І. Подоляну), «Codrii» (Є. Дога, П. Кручинюк);

- вельми часто наявна в українському шлягері інтонація «схлипування», притаманна українському мелосу («Згадуй мене», «Два перстені», «Передвістя» та ін.).

Схематично жанрова «формула» шлягеру, що являє собою принцип певної стереотипізації елементів та визначає характер інтонаційного вирішення відповідного тексту, може бути виражена так: романс (лірична пісня) + танець. Такі її особливості визначають відповідний арсенал засобів виразності, запозичених із народнопісенної творчості [4].

Так, у процесі проведення фестивалів «Червона рута» стало зрозуміло, що Україна володіє непоодинокими зразками шлягерів у різних жанрах масової музики (осучаснені традиції козацької й кантової авторської пісні, поліський магічно-заклинальний поп, коломийковий реп), які сягають світового рівня [2, с. 4].

Зазначені чинники привели до розмаїтості пісенного діапазону української естради 70–80-х років – від народних пісень до ультрасучасних західних рок-шлягерів. Жанр естрадної пісні репрезентований модними «одноденками», піснями з кінофільмів, авторськими піснями тощо. Кращі з них позначені витонченим ліризмом, особистісною трактовкою етичного та естетичного, високою поетичністю, оригінальним світобаченням. Музикознавець А. Сохор стверджує, що «принципова новизна сучасної пісні втілюється не лише в її ідейно-тематичному змісті, а й в емоційному характерові та жанровій природі» [3, с. 249].

Спочатку нові пісні виконувалися переважно російською та англійською мовами, але поступово у музиці українського року став домінувати народний мелос у ритміці популярних західних танців. Новітні ритми рельєфно простежуються у широко відомих естрадних піснях 70–80-х рр.: «Зелен клен», «Тиха вода» й «Дикі гуси» І. Поклада (вірші Ю. Рибчинського), «Карпати» М. Скорика (вірші М. Петренка), «Веснянка» («Вийди, вийди, весно красна») і «Сонце в долонях» В. Філіпенка (вірші М. Сингаївського), багато з яких завдяки талановитому виконанню С. Ротару стали народними шлягерами.

Сказане підтверджують пісні тих років, написані А. Кос-Анатольським, П. Майбородою,

І. Шамо, О. Білашем, І. Покладом, С. Сабашем, В. Михайлюком та ін. Вони характеризуються новаторськими підходами до традиційних засобів пісенної виразності. Назавжди залишаться естрадною класикою «Осінь золоту» І. Шамо, «Червона троянда» А. Горчинського, ліричні пісні І. Поклада, зокрема, його пісня на слова Ю. Рибчинського «Дикі гуси». Роль цих «візитних карток» української ліричної пісні у розвитку національної пісенної естради є надзвичайно важливою [1].

Ритмо-гармонічні елементи популярних стилів (рок-н-ролу, твісту, шейку, босанови) оригінально трансформовано у відомих творах української пісенної естради: «Червоній руті» й «Водограю» В. Івасюка, написаних композитором на власні вірші, «Карпатському танго» і вальсові-бостоні «Коли заснули сині гори» А. Кос-Анатольського, «Львівському вечорові», «Принесіть мені маків» (на вірші Б. Стельмаха) й «Не топчть конвалій» (на вірші Р. Братуня) М. Скорика. Створені в другій половині 60-х – на початку 70-х років, ці пісні й донині залишаються класикою вітчизняної естрадної музики.

На перехресті міжнародних впливів опинилася, зокрема, культура західноукраїнського регіону. Тут потужний вплив музичного фольклору, що став головним чинником інтонаційного синтезу, вніс в українську естраду чимало свіжих віянь – ритмів року, джазу тощо в поєднанні з традиційною коломийковою ритмікою та за збереження яскраво вираженого національного колориту.

У текстах пісень української естради вказаного періоду простежуються елементи фольклорного мислення й образності, для них типова лапідарність поетичного висловлювання, високий рівень поетичного узагальнення, що загалом властиве процесам жанрового синтезу. Наприклад, у психологізованих, глибоко поетичній пісні І. Поклада на слова М. Ткача «Розлука» на мотив нещасливого кохання вживаються традиційні для шлягеру звертання «Я» і «Ти». Водночас це – високохудожнє вирішення ліричних завдань із застосуванням фольклорних традицій, що не дає підстав віднести його до суто шлягерних творів.

Потрібно зазначити, що загалом тексти пісень названих авторів містять досить багато прикладів символізації, властивої народній творчості. Причому значення деяких образів є зрозумілим тільки для населення Західної України, на відміну від таких загальноукраїнських, як скажімо, образ «рути-м'яти», «шляху», «отчого дому» тощо. Зміст поняття від нещасливого кохання, ворожби, отрути повертається до символізації рідних місць, отчого дому («Смерекова хата» П. Дворського на слова М. Бакая). Надалі рута як символ набуває змісту передачі краси кохання. Значення його у карпатських баладах зазвичай пов'язується з багатьма варіантами сюжету причарування.

Так само і в інших регіонах України рута символізує чар-зілля, отруту. Крім того, у зазначених творах широко застосовуються притаманні народній творчості образи-символи – «горлиця», «папороть», «смерічка», «зірниця» тощо.

Водночас трансформація мотиву рути в українській естрадній пісні засвідчує його значну демістифікацію. Натомість рута стає символом патріотизму, любові до Батьківщини. Пісня «Червона рута» у виконанні В. Івасюка за своїм змістом була пов'язана саме з цим глибинним, усталеним у фольклорі Західної України поетичним образом, але поданим в оптимістичному плані.

Зразком поліжанрового, полістильового синтезу є пісня «Скрипка грає» Ю. Рибчинського та І. Поклада, яка була виконана С. Ротару в 1978 році. Проте фольклорні риси, пов'язані з народнопісенною творчістю Карпатського регіону, все ж переважають у її поетично-мелосних особливостях. Так, у приспіві пісні «Скрипка грає» використано особливості широко відомого пісенного прийому, типового для музичного фольклору Закарпаття, – «співанку», що характеризується «двоквадрантною» структурою куплетів.

Жанрова основа тексту акцентується у музиці, написаній до цього вірша композитором І. Покладом. Зокрема, це традиційні засоби введення характерного коломийкового ритму, імітування скрипкових пасажів у супроводі. Всі засоби музичної виразності, зокрема, поява в мелодії та гармонії високого IV ступеня, притаманного «гуцульському» ладу (дорійський з високим IV), спрямовані на створення західноукраїнського колориту. Водночас і в тексті простежується певна спрощеність рим («грає» – «крає» – «догорає»), і в музиці міститься так звана шлягерна сітка. У характері супроводу, синкопованому ритмі досить чітко визначені жанрові риси танго, причому синкопований коломийковий ритм у цьому разі органічно відповідає ритму танго [4, с. 133].

Слід особливо зазначити, що 80-і роки позначились також принциповим оновленням звукового матеріалу, стрімким запровадженням нових цифрових акустичних пристроїв та мультимедійних комп'ютерів. Нові можливості в оперуванні звуком відкрилися завдяки удосконаленню комп'ютерної техніки (й передусім зростанню швидкості здійснення операцій та електронної пам'яті), включенню у музично-комунікативний процес нового компонента – програмування. При цьому загальне число фігурантів збільшилося до п'яти: композитора, виконавця, звукорежисера, програміста й слухача.

Інтерактивний принцип творчості сприяв модернізації електронної музики. З технічно труднодоступної галузі діяльності небагатьох, які мали доступ до складної й дорогої апаратури, зазначений жанр став уможливленим для користування будь-якою людиною – професіонал вона чи ама-

тор. Професіонали набули здатності заглиблення у нові художні сфери, аматори ж завдяки легкості маніпулювання матеріалом – прискореного творчого залучення до композиторсько-виконавської діяльності.

Прагнення до театралізації, акцентування видовищності концертного виконавства, розвиток естрадної творчості в орієнтації на сучасний шоу-бізнес спричинили вагомі зміни на ниві українського піснярства 70–80-х рр. минулого століття. Почастішали нетрадиційні, оригінальні режисерські рішення, з'явилася сучасна апаратура, що дає можливість застосовувати потужні звукові та світлові ефекти. Завдяки широкому використанню електроінструментів відчутно збагатилася палітра оркестрового звучання.

Протягом 70–80-х років на вітчизняній естраді з'явилося чимало аматорських та професійних інструментальних, вокальних й вокально-інструментальних ансамблів («Мрія», «Смерічка», «Кобза», «Ватра», «Водограй» та ін.). Започатковуються численні конкурси естрадної пісні – у містах Сочі, Ялті, Сопоті, Варні, Юрмалі тощо.

У 1972 році разом зі своїм чоловіком А. Євдокименком С. Ротару створила ансамбль «Червона рута», який швидко набув популярності. У 1972 році з програмою «Пісні і танці країни Рад» Софія Ротару і «Червона рута» брали участь в турне по Польщі. У 1973 році С. Ротару отримала першу премію на конкурсі «Золотий Орфей» в Бургасі (Болгарія). Вокальне естрадно-інструментальне мистецтво на прикладі творчості ансамблю «Червона рута» посідає важливе місце на українській естраді др. пол. ХХ ст. З «Червоною рутотою» С. Ротару починає свої виступи по всій країні. Вона створює свій унікальний стиль, що характеризується тонким і гармонічним змішанням народного мелосу і сучасних естрадних ритмів. С. Ротару записала з «Червоною рутотою» чотири великі платівки.

С. Ротару співає мовами багатьох народів світу. Їй практично завжди їй вдається знайти характерні риси мелодійного малюнку, ритміки, інтонаційного складу пісень різних етносів, підкреслити їхню соціальну та жанрову приналежність. Інтернаціональний характер творчості співачки забезпечив їй міжнародну вдячність.

Багатий, красивого тембру голос С. Ротару позначений яскравою естрадною експресивністю. Її відкрита, експресивна, піднесена манера виконання, оптимізм і ліричність (не позбавлена і драматичних нот), хвилюючий голос, яскрава

зовнішність скоряють слухачів усіх віків і національностей. Співачка у своїй виконавській діяльності користується різноманітними прийомами акторської та вокальної виразності. Вона набула справді всенародного визнання не лише завдяки талантові й величезній копійчій праці, але й тому, що зберегла у своїй творчості відчуття прекрасного й любов до рідного краю та своїм мистецтвом перетворювала велику народну традицію на модальність української модерної культури.

Висновки. Найголовнішими атрибутивними характеристиками української радянської пісенної естради 70–80-х років ХХ ст. стали активна індивідуалізація творчості композиторів, значне поширення у ній нових прийомів і засобів музичної виразності, і, як наслідок, потужне розширення пісенного діапазону, що включав твори різних жанрів, – від аранжувань народних пісень до справжніх шлягерів. У статті визначено тенденції розвитку української пісенної естради в 70–80-ті роки ХХ століття та висвітлено особистий внесок С. Ротару в розвиток українського естрадного мистецтва.

Перспективи в цьому напрямі досліджень. На нашу думку, розкриття основних течій в українській пісенній естраді 70–80-х років ХХ ст. більш повно розкриває її зміст та сутність, а також місце творчої постаті Софії Ротару та її роль в розвитку української естради, що сприятиме в подальшому більш глибокому дослідженню художньо-мистецьких процесів, які відбувалися в естрадному мистецтві України в зазначений історичний період. Проведене дослідження зумовлює важливість та актуальність винаходу нових підходів у вивченні фахових дисциплін у вокалістів («Історії та теорії виконавства (за фаховим спрямуванням)», «Творчого колективу», «Історії розвитку вокальних шкіл світу» тощо).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гордон Д.И. Звёзды эстрады. Х.: Фолио, 2004. 398 с.
2. Корній Л. «Червона рута» – школа національної поп-музики. *Голос України*. 1996, 27 січня.
3. Сохор А. О массовой музыке. *Вопросы социологии и эстетики музыки*: сб. ст. Т.1. Сост. Ю. Капустин. Л.: Сов. композитор, 1980. С. 234–264.
4. Черкашина Л.С. Народнопісенні джерела в українській музичній естраді. *Мистецтво та етнос*: зб. наук. праць. АН УРСР, Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. К: Наук. думка, 1991. С. 126–141.

ПРОЕКТ ПРОГРАМИ «СКРАПБУКІНГ» ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ І ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

SCRAPBOOKING DRAFT PROGRAM AS A METHOD OF DEVELOPING CREATIVE ACTIVITY OF STUDENTS AT THE LESSONS OF UKRAINIAN LITERATURE AT SECONDARY SCHOOL

У статті представлено проект програми «Скрапбукінг» як методу розвитку креативної та творчої діяльності учнів на уроках української літератури в середній школі. Основна мета полягає в такому: техніка скрапбукінгу повинна розвивати творчі здібності та креативне мислення, розкривати творчий потенціал кожного учня. Зазначено, що духовне збагачення життя учня, розвиток його художнього смаку, становлення його емоційно-цілісного ставлення до світу, що проходять через його самоствердження та адаптацію в соціумі, визначають актуальність програми «Скрапбукінг». Основною метою цієї програми є ознайомлення учнів із популярним, але широко не поширеним видом декоративно-прикладної творчості – скрапбукінгом. Ознайомити учнів із технікою скрапбукінгу, показати способи оформлення і навчити виготовляти вироби (листівки, фотоальбоми тощо) з тематики української літератури, представленої у творах різних авторів, – основні завдання програми. Констатовано, що програма відрізняється від інших такими особливостями, як диференційований підхід у процесі навчання, заняття без попередньої підготовки, врахування вікових та індивідуальних особливостей і схильностей дітей для більш успішного їхнього творчого розвитку, можливість для кожного учня розкрити свої творчі здібності.

Ключові слова: проект програми «Скрапбукінг», метод, креативність, творчість, скрапбукінг.

В статье представлен проект программы «Скрапбукинг» как метода развития креативной и творческой деятельности учащихся на уроках украинской литературы в средней школе. Основная цель заключается в следующем: техника скрапбукинга должна развивать творческие способности и креативное мышление, раскрывать творческий потенциал каждого ученика. Отмечено, что духовное обогащение жизни ученика, развитие художественного вкуса, становление его эмоционально-целостного отношения к миру, что проходят через его самоутверждение и адаптацию в социуме, определяют актуальность программы «Скрапбукинг». Основной целью данной программы является ознакомление учащихся с популярным, но широко не распространен-

ним видом декоративно-прикладного творчества – скрапбукингом. Ознакомит учащихся с техникой скрапбукинга, покажут способы оформления и научит изготавливать изделия (открытки, фотоальбомы и прочее) по тематике украинской литературы, представленной в произведениях разных авторов, – основные задачи программы. Констатировано, что программа отличается от других такими особенностями, как дифференцированный подход в процессе обучения, занятия без предварительной подготовки, учет возрастных и индивидуальных особенностей и склонностей детей для более успешного их творческого развития, возможность для каждого ученика раскрыть свои творческие способности.

Ключевые слова: проект программы «Скрапбукинг», метод, креативность, творчество, скрапбукинг.

The research paper presents the Scrapbooking draft program as a method of developing creative activity of students at the lessons of Ukrainian literature at secondary school; the main objective is: the technique of scrapbooking must develop creative abilities and creative thinking, reveal the creative potential of each student. It is noted that the spiritual enrichment of the student's life, the development of his artistic taste, the formation of his emotional and holistic attitude to the world, passing through his self-affirmation and adaptation in society determine the topicality of the Scrapbooking Program. The main objective of this program is to introduce students to the popular, but not commonly used form of arts and crafts – scrapbooking. The purpose of the Program is to familiarize students with the scrapbooking technique, to show the ways of decoration and to teach to make items (leaflets, photo albums, etc.) on the subject of Ukrainian literature presented in the works of different authors are the main tasks of the Program. It is stated that the Program differs from others due to the following features: a differentiated approach in the process of learning; lessons without pre-training; for a more successful creative development of children, their age, individual characteristics and inclinations are taken into account; an opportunity for each student to reveal his creative abilities.

Key words: Scrapbooking draft program, method, creativity, scrapbooking.

УДК 373.5.091.33:82

Пустовойт Н.М.,
вчитель української мови та літератури
Загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів
№ 21 м. Житомира

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні ідея творчості – принадна і таємнича в галузі завдань про природу людини, її самобутність і призначення. Особливу значущість проблема творчості отримала на межі ХХ і ХХІ ст., в період сучасного підйому науки і техніки. Об'єктивна потреба держави і всього сучасного суспільства полягає в активній творчій особистості, що робить

актуальною проблему формування і розвитку творчих здібностей учнів середньої школи. В умовах швидких змін суспільства нездатність до творчої діяльності залишається значною проблемою для соціуму. «Творчий процес сьогодні потрібен як ніколи, і він зобов'язаний перенаправити на цілі заощадження людства і загалом живого на нашій землі», – заявляла академік Н. Бехтерева [1, с. 189].

У зв'язку зі сказаним вище варто окреслити актуальність цього розвитку, який простежується на соціально-педагогічному рівні та визначається важливістю замовлення спільноти на формування вучнів 7 класів середньої школи творчих здібностей, що розвивають їхню особистість і насичують його навичками користуватися інструментами й прийомами, внаслідок чого виходять справжні творці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз опрацьованої літератури дав змогу констатувати, що людську творчість вивчали представники як із фізіологічного, медичного, так і з соціального боку. Величезне число досліджень (В. Гасилін, В. Нахнев, М. Нечипоренко, А. Літак та інші) присвячено осмисленню людини як творчої природи, а також формуванню у неї творчого таланту.

При цьому загальнотеоретичні й методологічні засади розвитку креативного начала особистості представлені в працях учених В. Андрєєва, І. Калошина, С. Рубінштейна та інших. У сучасному наукознавстві вже обґрунтовано позицію щодо творчості (Е. де Боно, Я. Пономарьов), охарактеризовано зміст і структуру творчої, навчальної та пізнавальної діяльності (І. Лернер), розглянуто питання, пов'язані з розвитком особистості, її творчою самореалізацією в креативній освіті (М. Зіновкіна, А. Хуторський). Дослідження творчості в психології, яка відоме ще як «креативність», проводили такі дослідники, як Дж. П. Гілфорд, К. Тейлор, С. Меднік, Е. Торренс та інші.

Сьогодні можна говорити про впровадження в практику методів розвитку творчих здібностей учнів (Г. Альтшуллер), розкриття способів розвитку творчого потенціалу школярів (М. Махмутов), серед яких широкої популярності набула техніка скрапбукінгу (Г. Пачурін, М. Мухіна, М. Толстікова, С. Шевченко).

Мета статті – навести проект програми зі «Скрапбукінгу» як методу розвитку креативної та творчої діяльності учнів на уроках української літератури в середній школі.

Завдання статті: дати визначення поняттям «креативність», «творчість» і встановити зв'язок між ними; навести дефініцію поняття «скрапбукінгу» як методу розвитку креативної та творчої діяльності учнів тощо; навести проект програми зі «Скрапбукінгу» для уроків з української літератури для учнів середньої школи.

Виклад основного матеріалу. *Проблема творчості і креативності* названа вченими-психологами проблемою століття. Незважаючи на велику кількість визначень поняття *креативності* (більше 100), єдиної думки, що таке креативність немає дотепер. Перші теоретичні й практичні дослідження в цій галузі належать американському психологу Дж.П. Гілфорду [9, с. 12], який в 1959 р. увів термін «креативність» у науковий обіг, розуміючи під ним особливий різновид мислення – так

зване *дивергентне* («те, що розходиться, що йде в різних напрямках») *мислення*, яке допускає безліч шляхів для вирішення проблеми і яке призводить, своєю чергою, до несподіваних висновків і результатів. Таке мислення протиставляється *конвергентному* («те, що сходиться»), яке зорієнтоване на єдино правильне рішення. Відповідно до теорії Дж.П. Гілфорда, відмінність дивергентного мислення від конвергентного полягає в розумовому пошуку рішення заданої проблеми, який здійснюється в різних напрямках семантичного простору залежно від змісту проблеми, являючи собою периферійне мислення. До речі, за Ю. Варлаковою, *конвергентне мислення* пов'язує воедино всі елементи семантичного простору і знаходить єдино правильну композицію цих елементів [2]. Незважаючи на те, що сьогодні дотримуються думки про те, що дивергентне і конвергентне мислення – це два різні поняття, однак, як правило, їх розглядають разом. Це зумовлено тим, що дивергентне мислення йде в різних напрямках, тоді як конвергентне – сходиться.

На відміну від Дж.П. Гілфорда, С. Меднік вважає, що в процесі творчості простежується присутність як конвергентного, так і дивергентного складників, точніше розподіл пізнавального акту на ці складники описує його неадекватно. На думку С. Медніка, процес вирішення проблеми буде більш креативним, якщо елементи проблеми будуть залучені з віддалених галузей знань. Відмінність творчого рішення від стереотипного, на думку дослідника, визначається не особливістю операції, а здатністю долати стереотипи на заключному етапі розумового синтезу і широтою поля асоціацій. Отож креативність не виключає конвергентного мислення [10, с. 220–232]. Це пояснюється тим, що різні напрями конвергентного мислення дають змогу більш точно і чітко зрозуміти саму суть креативності, тобто ключові принципи цих напрямів передбачають подальший етап розвитку креативності, який буде пов'язаний із творчістю.

Незважаючи на те, що поняття *креативність* прийнято вважати предметом дослідження психології, її трактування також представлені в інших науках, серед яких найбільший інтерес для нашої розвідки становлять дефініції з філософії та педагогіки. Тож якщо з позиції *філософії креативності* – це здатність до творчого мислення, творче начало, діяльність людей, що перетворює природний і соціальний світ відповідно до цілей і потреб людини на основі об'єктивних законів реальної дійсності, то в *педагогії креативність* розглядається з позиції проблемних ситуацій і в загальному вигляді – це здатність вирішувати безліч завдань у постійно мінливих обставинах, тобто вміння приймати рішення в різних ситуаціях, а також набір таких компетенцій: 1) вміння заявляти про свої

потреби та інтереси; 2) вміння знаходити інші джерела інформації; 3) вміння приймати рішення в різних педагогічних ситуаціях; 4) здатність генерувати оригінальні способи вирішення проблеми [8]. Дотримуємося думки тих учених, які розглядають креативність із позиції різних баз знань. Саме тому філософія дає змогу пояснити більш глибоко сутність цього поняття.

Сьогодні спірним залишається питання про розмежування понять *креативність* і *творчість*. Спочатку більшістю дослідників *креативність* розглядалася в межах загального підходу до вивчення психології творчості. Як пише Т. Ребеко [6, с. 25–54], є два підходи до вивчення творчості: перший – ототожнює сутність творчості та творення, другий – визначає сутність творчості з позицій творця. У сучасних зарубіжних дослідженнях креативності спостерігається різноманіття підходів.

Н. Гнатко [3] розділяє поняття *креативність* і *творчість*, визначаючи їх як дві сторони єдиного кола явищ, де *творчість* є процесуально-результативною стороною цієї єдності, а *креативність* – суб'єктно-зумовленою стороною. Представники методологічного підходу розуміють *творчість* як функцію проблемної ситуації та визначають *креативність* через особливості процесу розв'язування завдання. У працях багатьох учених *творчість* розуміється як соціальний феномен і як механізм розвитку, як атрибут, властивий природі та суспільству. Основна характеристика творчості полягає в здатності створювати щось нове, оригінальне. На думку Е. Рапацевіча, види творчості залежать від діяльності людини: наукова – виробництво нового знання, художня – створення нових художніх творів, педагогічна – розроблення нових методів, форм, принципів, змісту, педагогічних систем [7].

Нині варто говорити про дискусійні думки щодо співвідношення згаданих понять. Тут окреслимо три підходи до цього питання: *Перший підхід*: поняття «креативність» і «творчість» розглядаються як синоніми, тобто дослідження креативності ведеться в межах психології творчості. *Другий підхід*: креативність вивчається як окреме явище, під яким розуміється утворення суб'єктно-особистісної новизни і значущості. Творчість же розглядається як феномен, що відображає процеси взаємодії новизни, яку породжує суб'єкт діяльності, з наявним соціокультурним контекстом. Під креативністю розуміється побудова нових можливостей для суб'єкта, а творчість – як створення нових можливостей для культури загалом. Подібні позиції висловлюють М. Боден і Е. Пікард [11, с. 1–9] (індивідуально особистісна і суспільна креативність). *Третій підхід*: креативність виступає як окремий аспект вивчення творчості і розглядається як внутрішній ресурс, потенціал людини.

Наприклад, Я. Пономарьов [5, с. 38–50] пропонує цілісну концепцію творчості як психічного процесу, а креативність виокремлює як один з аспектів творчого потенціалу особистості. Дотримуємося цього підходу, оскільки вивчення креативності як одного з аспектів творчості допомагає спостерігати за всією неоднозначністю та складністю її прояву. Окрім того, в такому разі є можливість вивчати креативність у зв'язку із загальними закономірностями творчості.

Тож поряд із поняттями *креативність* і *творчість* у XXI ст. актуалізується поняття *скрапбукінгу* як методу розвитку креативної та творчої діяльності учнів середньої школи.

Здійснивши екскурс в історію, переконаємося в тому, що збирати різні альбоми з вирізками й важливими пам'ятними речами почали ще в 1598 р. Тоді ж почали колекціонувати поеми, авторські цитати й власні спостереження, які згодом вклеювати у книги. Наприклад, в Англії ставали популярними зошити для запису найулюбленіших віршів, різних авторських і неавторських афоризмів і цитат (англ. *Commonplace books*). А в 1706 р. було опубліковано книгу “New Method of Making Commonplace books”, автором якої є філософ Дж. Локк. Тоді ж світ побачили так звані «книги друзів» (англ. *Friendship books*): у Німеччині дівчата збирали волосся подруг і робили з них візерунки, прикрашаючи їх різними стрічками та квітами. Окрім того, зошити для записів відрізнялися від сучасного скрапбукінгу, адже в них було представлено певну розрізнену підбірку текстів, тоді як у скрапбуку, як правило, увага приділяється певній людині або події [12, р. 8].

Метод скрапбукінгу свою сучасну форму здобув у XVII ст. У 1826 р. в Німеччині активно почали збирати вирізки з різноманітних альбомів, бо стали випускатися альбоми з гравюрами, зображеннями і літографіями. Справжню зацікавленість викликала книга “Manuscript Gleanings and Literary Scrapbook” (автор Дж. Пул), де наведено описи способів, як можна творчо оформити і організувати вірші та інші вирізки. Наприклад, в 1830-х рр. з'явився сам термін «скрапбукінг» [12, с. 9].

Традиційно під *скрапбукінгом*, або *скрепбукінгом* (від англ. *Scrapbooking*, де *scrap* – вирізка і *book* – книга, буквально «вносити до книги»), розуміють вид ручної творчості, який полягає у виготовленні та оформленні сімейних або особистих фотоальбомів; спосіб зберігання особистої та сімейної історії у формі фотографій, газетних вирізок, малюнків, записів та інших пам'ятних дрібниць [4]. За спостереженнями Г. Пачуріна, М. Мухіної, М. Толстікової та С. Шевченко, метод *скрапбукінгу* дає змогу зберігати і передавати сімейні історії з покоління в покоління, передавати їх за допомогою особливих візуальних і тактильних прийомів «із вуст в уста» [4]. Учені додають, що для скрап-

букінгу, на відміну від традиційного фотоальбому, характерним є супровід матеріалу невеликими нотатками, пам'ятними речами, що дає змогу передати настрої, ставлення до конкретної події, а не просто його візуалізацію. У зв'язку з цим особливого значення набувають різні пам'ятні елементи: ярлички від одягу, авіаквитки, квитки в кіно, буклети тощо. *Скрапбукінг* дає можливість не лише створювати унікальні, неповторні й дивовижні скрап-вироби, освоївши стилі й техніки кардмейкінгу, але й розвивати творчі здібності дітей, застосовуючи сучасні методи, прийоми й технології навчання [4].

Базуючись на положеннях про креативність і творчість, а також на методі скрапбукінгу, спробуємо навести власний проект програми зі «Скрапбукінгу» для уроків з української літератури для учнів середньої школи.

Проект програми зі «Скрапбукінгу» є модифікованою освітньою програмою додаткової освіти учнів, має культурологічну спрямованість. Програма передбачає формування в дітей художнього смаку та творчих здібностей на уроках з української літератури. В основу навчання покладено *диференційований та індивідуальний підходи*, коли педагог уважно стежить за успіхами кожного з учнів, підбираючи більш зручну систему подачі матеріалу й практичних уроків, спираючись на вікові та індивідуальні особливості кожного учня.

Форма проведення уроків – групова. Заняття із застосуванням методу скрапбукінгу вимагає від учнів великої концентрації уваги, терпіння, зорового навантаження, а від педагога – постійного спостереження за учнями та практичної допомоги кожному з них. З огляду на ці складності для ефективності виконання цієї програми групи утворюються з 10 осіб. Програма «Скрапбукінг» повинна бути реалізована за 1 рік. До групи набираються учні 7 класу середньої школи.

Метод скрапбукінгу – це вид творчості, який зорієнтований на збереження фотографій, малюнків та інших пам'ятних речей за допомогою спеціальних прийомів (візуальних, тактильних), наведених у текстах, що запропоновані загальною програмою з української літератури для учнів 7 класу середньої школи. Особливу увагу в програмі буде приділено ручному створенню листівок за допомогою техніки скрапбукінгу. Цей вид сучасного мистецтва дає змогу учням зануритися у світ творчості, реалізувати свій творчий хист, проявивши креативність і фантазію.

Доцільність програми. Доцільність цієї рукодільної програми полягає в тому, що вона розвиває в учнів візуальну культуру, навички та вміння творчості (художньої). Учень, перебуваючи в гармонії з природою, цінує і береже навколишній світ. Основи кольорознавства, закони композиції, прийоми роботи зі спеціальним папером, аналіз дже-

рел ідей – це те, чим учні займаються під час реалізації цієї програми, те – чому повинні навчитися, щоб творити.

Новизна. Ручна робота як джерело емоційної духовності була незаслужено забута в Україні. Але на сучасному етапі розвитку суспільства знову знаходить свою цінність. Залучаючи учня до декоративно-прикладного мистецтва, ми таким способом розвиваємо в нього почуття прекрасного, прагнення жити за законами краси, які демонструють нам автори української творчості.

Актуальність. Духовне збагачення життя учня, розвиток його художнього смаку, становлення його емоційно-цілісного ставлення до світу, що проходять через його самоствердження і адаптацію в соціумі, визначають актуальність програми «Скрапбукінг». Основною метою цієї програми є ознайомлення учнів із популярним, але широко не поширеним видом декоративно-прикладної творчості – скрапбукінгом. Ознайомити учнів із технікою скрапбукінгу, показати способи оформлення і навчити виготовляти вироби (листівки, фотоальбоми тощо) з тематики української літератури, представленої у творах різних авторів, – основні завдання програми.

Мета програми – техніка скрапбукінгу повинна розвивати творчі здібності та креативне мислення, розкривати творчий потенціал кожного учня.

Завдання. Навчальні завдання спрямовані на ознайомлення учнів зі стилями і поняттями техніки; формування практичних навичок роботи в цій техніці; закріплення вмінь працювати з найпростішими знаряддями праці.

Розвиваючі – на розвиток творчих здібностей і художнього смаку учнів; пам'яті й уваги, окоміру та моторики рук, логічного й образного мислення; просторової уяви; знань про різноманітність форм і різноманіття відтінків кольорів; самостійності. Виховувати працелюбність і комунікативність учня, інтерес до роботи в техніці скрапбукінгу; культуру праці, дбайливе ставлення до засобів праці; любов до декоративно-прикладної творчості, мистецтва – *виховні завдання програми*.

Особливість програми. Програма відрізняється від інших такими особливостями, як диференційований підхід у процесі навчання, заняття без попередньої підготовки, врахування вікових та індивідуальних особливостей і схильностей дітей для більш успішного їхнього творчого розвитку, можливість для кожного учня розкрити свої творчі здібності.

Програма складається з теоретичної та практичної частин. Практичні роботи побудовані на мінімумі теоретичного матеріалу. Ескіз виробу, підбір матеріалу, інструментів і пристосувань – перший етап практичної роботи. Під час виконання практичних робіт учні виготовляють виріб відразу, без зразків, виявляючи свої художні та індивіду-

альні здібності. Під час виготовлення виробів учні орієнтуються на зразки, виконані вчителем. Незважаючи на те, що орієнтиром для учня є вироби, виконані вчителем, в роботі він проявляє свої індивідуальні та художні здібності.

У програмі методики виконання виробів із використанням різноманітних стилів і технік вивчаються послідовно – «від простого до складного». У процесі занять учні, використовуючи папір (картон), нитки, шкіру та інший матеріал, набувають таких знань, вмінь і навичок ручної роботи, які їм знадобляться в подальшому трудовому та повсякденному житті.

Врахування інтересів й можливості самовираження учнів у практичній роботі лежить в основі тематик практичних занять. Програма враховує і темп роботи дітей, і рівень їхньої самостійності, і вміння працювати в колективі. У програму закладено диференційований підхід, який дає можливість складну роботу виконувати більш сильним учням і навпаки. Таким способом ми оберігаємо учнів від страху не впоратися з роботою, тобто створюємо умови йому творити без остраху.

Програма побудована на таких принципах, як *наочність* (для наочності використовуються схеми, фотографії, роботи), *системність* (від простого до складного), *доступність* (форми навчання – гра, вікторина тощо, зрозумілі та доступні), *науковість* (в основі навчання методи й технології, досвід педагогів).

Практичні заняття за програмою побудовані з урахуванням здоров'язберігаючих (наприклад, постійна зміна діяльності), особистісно-орієнтованих (робота для дітей розподіляється на простішу і складнішу), інформаційних (розповідь, повідомлення) технологій.

Педагогами використовуються як словесний метод роботи з учнями, так і самостійна або колективна творча робота, досить часто використовуються репродуктивний метод навчання.

Для реалізації програми необхідно створити певні умови: *організаційні* – кабінет із хорошим освітленням і наочною інформацією; *ресурсні* – технічні засоби навчання, інтернет-ресурси; *технічне оснащення* (папір, картон, клей, ножиці, олівці, лінійки, пензлики, серветки, мереживо, гудзики, компостери, диракол, штампи і штемпельні подушечки, стрічки, квіточки, намистинки тощо).

Очікувані результати: розвиток творчих здібностей у кожного учня в процесі освоєння техніки скрапбукінгу через тренування психічних механізмів, освоєння правил техніки безпеки, основ матеріалознавства і технологічних основ виготовлення виробу.

Знання та вміння, яких повинні набути діти в процесі освоєння програми:

Повинні знати: правила безпечної роботи; види мистецтва різних народів (декоративно-прикладні); історичні аспекти виникнення технології «Скрапбукінг»; види застосованих у роботі матеріалів; положення художнього моделювання; правила композиції, кольору і стилів техніки; способи складання ескізу; прийоми роботи з технічним оснащенням технології; методи виготовлення виробу.

Повинні вміти: підбирати обробний і основний матеріал для виготовлення виробу; виготовляти шаблони з картону; користуватися технічним оснащенням; виконувати ескізи виробів; виконувати різні вироби в цій техніці.

Повинні володіти: термінологією, що застосовується в роботі; навичками творчої діяльності; навичками читання і складання ескізів виробів; навичками вибору, моделювання та проектування продуктів праці; вміннями орієнтуватися в назві і застосуванні ручних інструментів, матеріалів і пристосувань; навичками організації та планування своєї трудової діяльності; навичками культури праці; навичками організації робочого місця.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, вкажемо на такі **висновки:**

1. Креативність вивчається як окреме явище, під яким розуміється утворення суб'єктно-особистісної новизни і значущості. Творчість же розглядається як феномен, що відображає процеси взаємодії новизни, яку породжує суб'єкт діяльності, з наявним соціокультурним контекстом. При цьому креативність виступає як окремий аспект вивчення творчості та розглядається як внутрішній ресурс, потенціал людини.

2. Скрапбукінг, або скрепбукінг, – це такий вид ручної творчості, мета якої полягає, насамперед, у виготовленні, а потім в оформленні особистих і/або сімейних фотоальбомів; це спосіб збереження й фіксації особистої і / або сімейної історії у вигляді газетних вирізок, фотографій, записів, малюнків та інших пам'ятних дрібниць.

Цей метод дає змогу не лише створювати унікальні, неповторні й дивовижні скрап-вироби, освоївши стилі й техніки кардмейкінгу, але й розвивати творчі здібності дітей, застосовуючи сучасні методи, прийоми та технології навчання.

3. Базуючись на положеннях про креативність і творчість, а також на методі скрапбукінгу, було запропоновано власний проект програми зі «Скрапбукінгу» для уроків з української літератури для учнів середньої школи, метою якого полягає в тому, що техніка скрапбукінгу повинна розвивати творчі здібності та креативне мислення, розкривати творчий потенціал кожного учня.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в чіткому, ґрунтовному і комплексному розгляді техніки скрапбукінгу для інших навчальних дисциплін у середній школі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бехтерева Н.П. Магия мозга и лабиринты жизни. М., 2008. 383 с.
2. Варлакова Ю.Р. Развитие креативности будущих бакалавров педагогического образования в вузе: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. Красноярск, 2013. 208 с.
3. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явление подражания. Москва: Ин-т психологии РАН, 1994. 43 с.
4. Пачурин Г.В., Мухина М.В., Шевченко С.М., Толстикова М.А. Организация работы кружка декоративно-прикладного творчества по скрапбукингу. *Современные проблемы науки и образования*. 2017. № 5. URL: <http://www.science-education.ru/article/view?id=26803> (дата обращения: 27.11.2018).
5. Пономарев Я.А. Психология творчества: перспективы развития. *Психологический журнал*. 1994. Т. 15. № 6. С. 38–50.
6. Ребеко Т.А. Ментальная репрезентация как формат хранения информации. *Ментальная репрезентация: динамика и структура*. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 1998. С. 25–54.
7. Современный словарь по педагогике / Сост. Е.С. Рапацевич. Минск: «Современное слово», 2001. 928 с.
8. Чошанов М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения. Москва: «Народное образование», 2012. 158 с.
9. Guilford J.P. *Creative Talents*. New York, 1986. P. 12.
10. Mednick S.A. The associative basis of the creative process. *Psychological Review*. 1962. No. 69. P. 220–232.
11. Pickard E. Toward a theory of creative potential. *The journal of creative behaviour*. 1990. Vol. 24. No. 1. P. 1–9.
12. Rothamel S.P. *The Encyclopedia of Scrapbooking Tools & Techniques*. P. 8–9.

МОВЛЕННЄВІ ІНТЕНЦІЇ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФАХОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

SPEECH INTENSITIES IN THE SYSTEM OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIONS IN THE FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITIES

У статті розглядається роль інтенціонального компонента в забезпеченні фахової комунікативної взаємодії. З'ясовано, що інтенція є необхідним елементом породження висловлення. Інтенцію фахової медичної комунікації представлено як процес, що проходить певні стадії: узагальнена цільова настанова, ситуативно зумовлена конкретизація цільової настанови, усвідомлена комунікативно-прагматична варіантність вираження комунікативної потреби, мовленнєва реалізація комунікативного наміру. Виявлено найбільш затребувані в практиці інтерпрофесійної медичної комунікації вихідні інтенції: запит, інформування, волевиявлення, пояснення та коментування, а також презентовано варіативні способи їх мовленнєвого вираження. Визначено, що комунікативний намір мовця в окресленому діапазоні інтенцій мотивує його мовленнєвий вибір, а також виявляє себе у відповідних за змістом текстах і типових зразках висловлювань. Виокремлення конкретизованих інтенцій говоріння є необхідним складником у процесі формування навичок інтерпрофесійної фахової комунікації в іноземних студентів медичних університетів.

Ключові слова: фахова комунікація, інтерпрофесійна медична комунікація, мовленнєва інтенція, інтенціональний компонент.

В статье рассматривается роль интенционального компонента в обеспечении профессионального коммуникативного взаимодействия. Выяснено, что интенция является необходимым элементом порождения высказывания. Интенцию профессиональной медицинской коммуникации представлено как процесс, проходящий определенные стадии: обобщенная целевая установка, ситуативно обусловлена конкретизация целевой установки, осознанная коммуникативно-прагматическая вариантность выражения коммуникативной потребности, речевая реализация коммуникативного намерения. Выявлены наиболее востребованные в практике интерпрофессиональной медицинской коммуникации выходные интенции: запроса, информирова-

ния, волеизъявления, объяснения и комментирования, а также представлены вариативные способы их речевого выражения. Определено, что коммуникативное намерение говорящего в очерченном диапазоне интенций мотивирует его речевой выбор, а также проявляется в соответствующих по содержанию текстах и типичных примерах высказываний. Выделение конкретизированных интенций говорения является необходимой составляющей в процессе формирования навыков интерпрофессиональной специальной коммуникации в иностранных студентов медицинских университетов.

Ключевые слова: профессиональная коммуникация, интерпрофессиональная медицинская коммуникация, речевая интенция, интенциональный компонент.

The article considers the role of the intentional component in providing professional communication interaction. It has been found out that intension is a necessary element of generating a statement. The intention of professional medical communication is presented as a process that goes through certain stages: a generalized target instruction; situationally conditioned specification of the target instruction; conscious communicative-pragmatic variation of the expression of communicative needs; speech realization of communicative intention. The most demanded in practice of interprofessional medical communication is revealed the initial intentions: the request, information, the expression of will, explanation and comment, and also the variant methods of their speech expression are presented. It is determined that the communicative intention of the speaker in the defined range of intentions motivates his speech choice, as well as reveals himself in the corresponding content of the texts and typical samples of statements. The singularization of the specified intentions of speaking is a necessary component in the process of forming skills of interprofessional professional communication in foreign students of medical universities. **Key words:** professional communication, interprofessional medical communication, speech intentions, intentional component.

УДК 37.013

Сергієнко Т.В.,

викладач кафедри україністики
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Оволодіння навичками фахового медичного спілкування передбачає вміння розв'язувати професійно-комунікативні завдання, визначення спектру яких є необхідним етапом навчання іноземних студентів української мови. У цьому плані виявилось плідним застосування поняття інтенції як одного з найважливіших складників процесу породження висловлення. З'ясування ролі інтенціонального компонента в забезпеченні фахової комунікативної взаємодії необхідне для розроблення ефективних технологій формування навичок фахової комунікації в процесі навчання української мови іноземних студентів медичних університетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поява поняття мовленнєвої інтенції пов'язана з дослідженнями в галузі філософії мови та лінгвістичної прагматики (Дж. Лакоф, Ч. Морріс, Дж. Остін, Дж. Серль, П. Строссон), теорії комунікативних актів (З. Вендлер, А. Вежбицька, Г.-П. Грайс, Ч. Філлмор) та мовленнєвої поведінки (Н.Д. Арутюнова, Ф.С. Бацевич, Л.Р. Безугла, В.З. Дем'яненко, І.М. Кобозова, А.Д. Олійник, Г.Г. Почепцов, О.Г. Почепцов, О.О. Селіванова, Ю.С. Степанов, Н.І. Формановська, С.Т. Шабат-Савка, І.С. Шевченко). Питання ролі й місця комунікативної настанови в процесі фахового спілкування, зокрема медичного, певною

мірою представлені у вітчизняній лінгводидактиці переважно у зв'язку з вивченням лінгвістичних аспектів комунікативної взаємодії лікарів, однак ця проблематика стосується викладання української мови громадянам України (І.Р. Гуменна, І.В. Кахно, С.О. Кубіцький, Н.П. Литвиненко, М.І. Лісовий, Л.В. Манюк, У.В. Соловій, І.О. Туровська, І.О. Черних, В.Я. Юкало). Методичний аспект вивчення інтенцій фахової медичної комунікації висвітлено в працях таких учених, як С.Г. Борзенко, Ж.В. Бутенко, Л.І. Васецька, К.І. Гейченко, де розглядаються модель і технології навчання іноземних студентів російської мови. Питання мовленнєвої поведінки, інтенційних програм у професійно орієнтованому мовленні та їхнього місця в процесі навчання української мови іноземних студентів-медиків торкається Г.Я. Іванишин. Водночас мовленнєва інтенція як необхідний складник моделі формування навичок фахової медичної комунікації в курсі української мови як іноземної потребує більш детального вивчення. Реалізація інтенцій фахового спілкування відбувається в ситуаціях діалогічного мовлення, учасники якого по чергово перебувають у ролі мовця та слухача. Тому інокомунікант повинен, з одного боку, уміти вербалізувати свої комунікативні завдання у процесі породження мовленнєвого акту та, з іншого – розуміти на слух зміст діалогу й комунікативні наміри його учасників. Це пояснює необхідність диференціації інтенцій слухання та інтенцій говоріння й розроблення відповідних методик навчання, що зумовлює актуальність обраної теми.

Мета статті – з'ясувати сутність мовленнєвої інтенції та визначити репертуар інтенцій говоріння в їхньому мовленнєвому вираженні в умовах інтерпрофесійної медичної комунікації.

Виклад основного матеріалу. У процесі комунікації відбувається виконання її учасниками певного комунікативного завдання, яке потребує розуміння співрозмовника, а також здатності вербально відреагувати на його запити або висловити свою думку. Стрижневим у цьому завданні є комунікативний намір мовця. У визначеннях багатьох дослідників інтенція схарактеризована як комунікативна настанова повідомлюваного, комунікативна мета висловлення. Г.П. Грайс визначив інтенцію як намір мовця повідомити про щось, передати у висловлюванні певне суб'єктивне значення, тобто те, що «конкретний мовець має на увазі під своїм висловленням» [3, с. 217]. На думку Ф.С. Бацевича, комунікативна інтенція – це «осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення» [1, с. 116]. Розглядаючи комунікативну інтенцію як обов'язковий складник усіх синтаксичних конструкцій, Т.С. Шабат-Савка підкреслює, що цей феномен «зосереджує в собі інформацію про психоментальний простір мовної особистості,

детермінує глибші значення тієї або тієї синтаксичної конструкції, увиразнює позицію мовця, його потреби та цільові настанови» [10, с. 65]. Підкреслюючи волюнтативний елемент у структурі інтенції, А.Д. Олійник зазначає, що інтенція – це намір мовця повідомити певну інформацію реципієнтові та спонукати його виконати певну дію – найчастіше в інтересах самого відправника, рідше – в інтересах одержувача [8, с. 39].

Виконуючи різноманітні соціальні, зокрема професійні, ролі, мовець обирає відповідні форми мовленнєвої поведінки, керуючись ситуативним чинником і застосовуючи наявний у мові репертуар комунікативних намірів. З метою застосування поняття інтенції в практичній навчально-методичній роботі з іноземними студентами важливо враховувати висновок С.Т. Шабат-Савки про те, що «інтенційно-телеологічний чинник детермінує процеси спілкування: з одного боку, під час спілкування мовець оприявнює різноманітні інтенції та прагнення, з іншого – виконує мовленнєві дії з певною комунікативною метою, втілює інтенційні потреби в адекватній синтаксичній формі» [10, с. 44].

Вітчизняні дослідники в галузі професійної мовної освіти іноземців, зокрема медичного профілю, вважають комунікативні інтенції одним із структурних складників навчальної моделі. У дисертації Л.І. Васецької мовленнєва інтенція розглядається як основа програми навчання професійного мовлення та подано опис базисних інтенцій професійного мовлення та способів їхнього вираження, до яких дослідник зараховує запит, повідомлення, опис, аргументацію, висновок [2, с. 11].

Для інокомуніканта виявлення інтенції співрозмовника є необхідною умовою розуміння його висловлень та успішного регулювання своєї мовленнєвої поведінки, яка передбачає створення власних висловлень, що відповідають ситуації спілкування та забезпечують реалізацію усвідомленого комунікативного наміру в змістовому, прагматичному та психоемоційному аспектах. Саме тому інтенція як необхідний елемент породження висловлення фігурує у кваліфікаційних характеристиках рівнів володіння українською мовою в чинному Стандарті з української мови як іноземної, рекомендованому Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 24 червня 2014 р. № 750). У структурі кожного з шести рівнів, визначених у цьому Стандарті, наявна позиція «Інтенції. Ситуації та теми спілкування», де визначено, які саме комунікативні наміри повинен уміти зреалізувати інокомунікант під час розв'язання певних комунікативних завдань. Розглядаючи мовленнєву інтенцію як основу моделі навчання фахової комунікації, Л.І. Васецька слушно зауважує, що «окреслення реальних комунікативних потреб учнів допомагає

створити на їхній базі диференційовані комунікативні програми навчання, розробити ефективні та раціональні технології, які реалізуються у відповідних комплексах матеріалів для навчання ПМ» [2, с. 8]. Це дидактичне завдання потребує типологізації інтенцій, що виявляють себе в актах фахового медичного спілкування.

Для практики навчання інокомунікантів фахової комунікації важливим є насамперед виявлення способів мовленнєвого вираження комунікативних намірів відповідно до протокольно-ситуативних потреб професійного спілкування. У руслі теорії мовленнєвих актів визначено, що комунікативні інтенції дістають втілення в конкретній мовленнєвій діяльності, передусім у висловленні (Н.Д. Арутюнова, Л.Р. Безугла, В.В. Богданов, А.П. Загнітко, А.Л. Міщенко, О.В. Падучева, Г.Г. Почепцов, О.А. Романов, Н.І. Формановська). Зокрема, А.Л. Міщенко наголошує: «Вербальна комунікація визначається інтенцією мовця й комунікативною ситуацією, а формою її реалізації у мовленні є граматично, логічно й семантично структуроване висловлення або текст, мета якого – викликати певну реакцію реципієнта» [7 с. 92]. Як зазначає Н.В. Гуйванюк, речення, реалізуючись у мовленні як комунікативна одиниця, вибудовується відповідно до певного комунікативного наміру, тобто його граматична структура, підпорядкована меті повідомлення, пристосовується до комунікативних потреб мовця в певній ситуації мовлення. Комунікативний намір лікаря у фаховому медичному спілкуванні, передусім у діяльності говоріння, є тим вектором, що підпорядковує структурно-семантичні моделі висловлення. Ці синтаксичні структури та їх лексичне наповнення є об'єктом вивчення іноземними студентами. Для розроблення моделі формування навичок фахової медичної комунікації в іноземних студентів необхідно 1) виявити діапазон інтенцій, що визначають напрями професійного спілкування на різних етапах спілкування лікаря з пацієнтом; 2) з'ясувати засоби мовного втілення тих інтенціональних станів, які є типовими для конкретних ситуацій дискретного мовлення лікаря.

Розробки Н.П. Литвиненко у сфері фахового медичного дискурсу дають змогу виокремити найбільш актуальні інтенції на етапах знайомства, системного опитування, об'єктивного обстеження та рекомендацій під час перебігу лікування [6]. Таке виокремлення здійснюється шляхом аналізу способів мовленнєвого вираження комунікативного наміру лікаря та їх типізації. Ми спираємось на те, що інтенція фахової медичної комунікації як вектор розвитку комунікативного наміру лікаря – це процес, який здійснює свій шлях через певні стадії: 1) узагальнена цільова настанова; 2) ситуативно зумовлена комунікативна потреба, що конкретизує цільову настанову; 3) усвідомлена кому-

нікативно-прагматична варіантність вираження комунікативної потреби; 4) мовленнєва реалізація комунікативного наміру. Перша із зазначених стадій покликана з боку лікаря-фахівця усвідомленням необхідності комунікації як складника професійної діяльності, кожна з наступних стадій є логічним продовженням і розгортанням попередньої. Відповідно до цих стадій можна виявити вихідні інтенції як узагальнені цільові настанови та їхні ієрархічно розгалужені конкретизації, представлені у варіантних прагматичних модифікаціях, що формують різні способи мовленнєвого вираження (семантико-синтаксичні структури та їх лексичне наповнення). Як слушно зауважує Н.П. Литвиненко, прагматичний компонент у фаховому мовленні лікаря є значущим чинником ефективної комунікації та віддзеркалює «таку загальну прагматичну мету лікаря-адресанта, як допомога пацієнтові на всіх етапах комунікативної взаємодії» [6, с. 61]. Водночас цей компонент може бути й відсутнім у репліках лікаря, якщо за ситуацією або суб'єктивно фахівець вирішує від нього відмовитись. У статті ми не зосереджуємось на можливостях варіювання мовленнєвих реалізацій шляхом уведення комунікативно-прагматичного компонента, оскільки робота передбачає іншу мету.

Унаслідок аналізу мовленнєвого матеріалу, представленого в дослідженнях медичного дискурсу, прослуховування аудіозаписів спілкування лікарів із пацієнтами під час прийому в поліклініці та в умовах лікувального стаціонару в різних комунікативних ситуаціях, а також безпосереднього спостереження за живою мовою респондентів було виокремлено такі вихідні інтенції фахового мовлення лікаря: запит, інформування, волевиявлення, пояснення, коментування. Ці інтенції різною мірою презентовані в діалогах лікаря з пацієнтом. Для практичних потреб навчання іноземних студентів фахової медичної мови необхідно на кожному етапі спілкування лікаря з пацієнтом виявити діапазон найбільш затребуваних практикою спілкування інтенцій слухання та інтенцій говоріння. Дослідники фахової мови лікаря зазначають асиметричний характер комунікативної взаємодії лікаря з пацієнтом, оскільки їхні соціально-професійні ролі є різними внаслідок наявності в лікаря комунікативних преференцій. Як стверджує Н.П. Литвиненко, ці преференції «зумовлені статусом, фаховою компетентністю, особистими рисами, практичними навичками й уміннями лікаря, сприяють виконанню ним провідної ролі в спілкуванні, яке передбачене певними стандартами комунікативної ситуації та тематичним матеріалом» [6, с. 38].

На етапі знайомства вихідними в частині говоріння є цільові настанови запиту та волевиявлення, які однаковою мірою конкретизуються в інтенціях 1) налагодження контакту з пацієнтом та 2) орга-

нізації спілкування (з'ясування паспортних даних, різних супутніх обставин і потрібних відомостей про його фізичний стан). Іntenція налагодження контакту з пацієнтом реалізується у висловленні етикетних формул ввічливості шляхом уживання відповідних синтаксичних конструкцій із типовим лексичним наповненням та інтонацією: *Доброго дня! Здрастуйте! Слухаю Вас! Радий вас бачити! Я до Ваших послуг!* Налагодження контакту передбачає також певне розміщення пацієнта, й ця потреба визначає цільову настанову волевиявлення, для чого використовують спонукальні речення: *Увійдіть. Заходьте (заходь), будь ласка. Підійдіть (підійди) ближче. Прошу сідайте (сідай). Сядьте (сядь) на кушетку. Залиште на стільці ваші речі.* Іntenція організації спілкування реалізується питальними реченнями: *Де Ваша картка? Яке Ваше прізвище? У якому році Ви народилися? Скільки Вам років? Яка Ваша адреса? Ви вперше звертаєтесь? Ким Ви працюєте? Ви пенсіонер?* Як варіант питальних речень можуть використовуватися спонукальні: *Назвіть своє прізвище! Ваше прізвище! Назвіть Ваш рік народження! Рік народження! Дайте картку! Повторіть адресу, будь ласка. Розкажіть про Ваші проблеми.* Під час здійснення системного опитування вихідною є цільова настанова запиту. Ця настанова конкретизується в інтенціях – з'ясувальній та коментування. З'ясувальна інтенція, спрямована на визначення стану пацієнта, передусім реалізується шляхом висловлення запитань загального змісту: *Які у Вас скарги? На що Ви скаржитесь? Що привело Вас до лікарні? Що Вас турбує?* З'ясувальна інтенція виявляє себе також у визначенні наявності симптомів та їхніх параметрів, а саме:

– локалізації симптому (*Де відчуваєте оніміння? У якій частині голови з'являється біль?*);

– темпоральних характеристик симптому (*Коли з'являється біль? Коли Ви лікували цей зуб? Куди віддає біль? Як часто у Вас бувають застудні захворювання? Коли Ви відчуваєте печію? У який період дня з'являється нудота? Коли Ви відчуваєте нудоту – до вживання їжі чи після?*);

– характеристики симптому (*Який у Вас біль: тупий чи гострий? Який у Вас біль: гострий, колікоподібний, стискальний, пекучий?*);

– характеру прояву симптому (*Вам важко рухати пальцями? Ви відчуваєте шум у вухах?*);

– інтенсивності вияву симптому (*У Вас сильні набряки? У Вас був сильний біль?*);

– зміни інтенсивності вияву симптому (*Набряки зменшились? Біль посилюється?*);

– з'ясування причинно-наслідкових зв'язків симптому з умовами життя пацієнта: *У Вас не було за останні місяці нервового потрясіння?*

З'ясувальна інтенція запиту може бути спрямована на збирання анамнезу й реалізується шляхом уживання різного виду питальних речень:

На що Ви раніше хворіли? На що хворіли батьки? Туберкульозу, венеричних захворювань у сім'ї не було? Коли Ви востаннє робили флюорографічне обстеження? Які були проблеми під час вагітності? Ви консультувалися з офтальмологом? У вас було підвищення цукру в крові? З якого віку запаморочення?

На етапі системного опитування функціонує також інтенція коментування як реакція лікаря на інформацію, отриману від хворого:

Пацієнт: *Болять коліна.*

Лікар: **Зрозуміло.** *А ногу зігнути можете?*

Ця інтенція з'являється внаслідок комунікативної потреби зворотного зв'язку з пацієнтом. Вираженням цієї інтенції можуть слугувати й розповідні речення, що містять заперечення певної загрози для здоров'я з метою заспокоєння пацієнта та налаштування на позитивне сприйняття лікування:

Пацієнт: *Цей зуб дуже болить.*

Лікар: **Нічого, усе не так погано.** *Пролікуємо.*

Такі висловлювання знімають психоемоційну напругу в пацієнта та сприяють успішному перебігу лікування:

Лікар: *Скільки Ви бачите пальців?*

Пацієнт: *Два.*

Лікар: **Добре.** *А тепер заплющуйте ліве око.*

На етапі об'єктивного обстеження провідними є цільові настанови волевиявлення, запиту, констатації та пояснення, які конкретизуються в інтенціях 1) спонукання пацієнта до певних дій, необхідних для проведення обстеження; 2) запиту стосовно сприйняття пацієнтом процедури обстеження; 3) констатації виявленого симптому та фіксації відхилення від норми; 4) пояснення природи симптомів і причинно-наслідкових зв'язків між ними, прогнозування перебігу захворювання та можливих результатів.

Іntenція, конкретизована як спонукання пацієнта до певних дій, необхідних для проведення обстеження, реалізується спонукальними реченнями: **Роздягніться, будь ласка. Поверніться боком. Дихайте глибше. Лягайте на кушетку. Зігніть ногу в коліні.** Також ця інтенція може бути виражена реченнями з присудком у формі першої особи множини майбутнього часу в значенні наказового способу: *Підніміть руки перед собою. – Будете піднімати руки перед собою.* Можливе також уживання спонукальних речень із лексемами *повинен (повинні), необхідно, потрібно, слід, треба: Розслабте живіт. – Ви повинні розслабитися живіт. – Вам необхідно розслабитися живіт.* Варіативні ряди спонукальних речень являють собою прагматичні модифікації інтенціонального змісту, покликані комунікативним наміром лікаря пом'якшити спонукання і таким способом допомогти пацієнтові під час процедури обстеження.

Інтенцію запиту, спрямовану до пацієнта стосовно сприйняття ним процедури обстеження, передають питальні речення на кшталт: *Вам зручно лежати? Вам не боляче? Ви відчуваєте дискомфорт?* Втілення цього комунікативного наміру формує довіру до лікаря, що необхідно прищеплювати іноземним студентам у процесі навчання. Інтенція констатації виявленого симптому та фіксації відхилення від норми реалізується розповідними реченнями: *Відкрийте рота ширше. Є набряк; Поміряємо тиск. 150 на 100. Підвищений.* Актуальною на етапі обстеження є інтенція пояснення природи симптомів і причинно-наслідкових зв'язків між ними, яка реалізується переважно складними реченнями: *Покажіть Вашу кардіограму. Ну що ж, нічого дуже страшного. Тут є аритмія. Аритмія, яку показує кардіограма, з'являється тому, що є ішемічні зміни в міокарді.*

На етапі рекомендацій провідною є цільова настанова волевиявлення, що конкретизується в інтенціях спонукання, перестороги та заборони. Інтенція спонукання втілюється імперативними реченнями: *Вживайте «Афлубін» по одній таблетці тричі на день! Займайтеся спортом! Після масажу робіть відпочинок.* Можливе також уживання речень із присудком у формі першої особи множини майбутнього часу в значенні наказового способу: *Будете ходити на перев'язку! Будете вживати «Фероплекс»!* Також ця інтенція може бути виражена спонукальними реченнями з лексемами *повинен (повинні), необхідно, потрібно, слід, треба: Вам необхідно повживати сироп алое з залізом. Вам треба контролювати свій тиск.* Варіативні ряди вираження інтенції спонукання забезпечують широкі можливості для висловлення прагматичних намірів лікаря. Інтенцію перестороги передають складні речення, в підрядній частині яких виражена умова, що може спровокувати негативний для пацієнта результат: *Якщо не будете дотримуватись дієти, такі напади можуть повторитися. Якщо не вживати тваринну їжу, можна дійти до залізодефіцитного стану.* Інтенція заборони може бути виражена імперативними заперечувальними реченнями: *Не займайтеся самолікуванням! Не переохолоджуйтесь! Не їжте нічого гострого чи смаженого!* Цю інтенцію також передають односкладні інфінітивні речення, вживання яких підсилює семантику заборони: *Не піднімати важкого! Кинути палити! Не переїдати!*

Продуктивна реалізація інтенціонального компонента на кожному етапі спілкування в поєднанні із засвоєним лінгвістичним змістом, отже, результативність мовленнєвої діяльності стає можливою

завдяки наявності сформованих навичок фахової медичної комунікації. Виокремлення інтенцій говоріння є необхідною ланкою в розробленні системи формування навичок інтерпрофесійного спілкування лікаря. Вивчення цих інтенцій допомагає іноземним студентам усвідомити свої фахові комунікативні потреби та з'ясувати різноманітні способи їх презентації мовними засобами. Для цього необхідно сформувати каталог різних за комунікативною настановою типів речень у їхніх синонімічних видозмінах і визначити навички, необхідні для творення мовних форм. Для виявлення репертуару комунікативних навичок, що підлягають засвоєнню, потрібно проаналізувати кожну з відібраних ситуацій фахового спілкування з метою визначення її комунікативно-компетентнісного потенціалу для навчання студентів-інокомунікантів. Необхідно розробити систему послідовного формування кожної з виокремлених навичок. Цей процес передбачає виконання низки завдань, до яких належать такі: 1) усвідомлення свого комунікативного наміру, представленого в конкретизованій інтенції; 2) знання спектру можливих варіативних способів вираження кожної інтенції; 3) здатність автоматично обирати певний мовленнєвий варіант; 4) спроможність застосувати цей варіант у процесі комунікації. Навичку можна вважати сформованою, коли мовець може висловити свій інтенціональний стан у варіативних способах мовленнєвого вираження.

Висновки. Одним із провідних напрямів мовної освіти іноземних студентів у медичних університетах є формування навичок фахової комунікації. Важливою частиною цього процесу є розроблення моделі навчання, до якої входить визначення комунікативних інтенцій мовця, що спонукають його до висловлення. У практиці інтерпрофесійного спілкування найбільш затребуваними є вихідні інтенції запиту, інформування, волевиявлення, пояснення та коментування. Вихідні інтенції ситуативно конкретизуються та можуть модифікуватися залежно від настанов прагматичного характеру. Комунікативний намір мовця в окресленому діапазоні інтенцій мотивує його мовленнєвий вибір, а також виявляє себе у відповідних за змістом текстах і типових зразках висловлювань монологічного та діалогічного мовлення. Для практичних потреб навчання іноземних студентів потрібно на кожному етапі спілкування лікаря з пацієнтом виявити діапазон найбільш затребуваних практикою спілкування інтенцій, а також варіативних способів їх мовленнєвого вираження. Виокремлення конкретизованих інтенцій говоріння є необхідною ланкою в розробленні системи формування навичок інтерпрофесійної фахової комунікації в іноземних студентів медичних університетів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Васецька Л.І. Методика навчання професійного російського мовлення студентів-іноземців вищого медичного закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Херсон, 2005. 20 с.
3. Грайс Г.П. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып.16. Лингвистическая прагматика. М.: «Прогресс», 1985. С. 217–237.
4. Гуйванюк Н.В. Перспективи сучасної комунікативної граматики. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 321–322. Слов'янська філологія: зб. наук. пр. Ч.: «Рута», 2007. С. 222–228.
5. Іванишин Г.Я. Специфіка формування діалогічного мовлення іноземних студентів медичних ВНЗ України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Психологія і педагогіка»*. 2014. № 29. С. 121–124.
6. Литвиненко Н.П. Український медичний дискурс: монографія. Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2009. 304 с.
7. Міщенко А.Л. Теорія мовленнєвих актів та інструктивні тексти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Філологічна»*. 2012. Вип. 23. С. 92–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_23_34.
8. Олійник А.Д. Етапи комунікативного акту як категорії прагмалінгвістики. *«Основні проблеми сучасної науки»: матер. VI Міжнар. наук. практ. конф.* 2010. Т. 19. Фил. Науки. Софія: «Бел ГРАД-БГ» ООД, 2010. С. 37–40.
9. Стандарт з української мови як іноземної, рекомендований Міністерством освіти і науки України: наказ Міністерства освіти і науки України від 24 червня 2014 р. № 750.
10. Шабат-Савка С.Т. Комунікативна інтенція в соціолінгвістичному аспекті. *Мова і суспільство*. 2013. Вип. 4. С. 43–51.

ЗНАЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

VALUE OF HEALTHY WAY OF LIFE IN DEVELOPMENT OF PHYSICAL INTERNALS OF STUDENTS

УДК 378.02

Суоров О.А.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
спортивно-педагогічних та біологічних
дисциплін
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія»
Харківської обласної ради

У статті розглядається проблема ролі здорового способу життя в розвитку фізичних здібностей студентів закладів вищої освіти. Зазначається, що заняття в спортивних секціях позитивно впливають на стан здоров'я студентів, а також на силові показники – силу кисті, станову силу та силову витривалість.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, фізичні здібності, студенти, захворювання.

В статье рассматривается проблема роли здорового образа жизни в развитии физических способностей студентов высших учебных заведений. Отмечается, что занятия в спортивных секциях положительно влияют на состояние здоровья студентов, а также

на силовые показатели – силу кисти, становую силу и силовую выносливость.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, физические способности, студенты, заболевания.

The problem of influence of healthy way of life on development of physical internals of students is examined in the article. It is marked that employments in sporting sections positively influence on the state of health of students, and also on power indexes – force of brush, class force and power endurance.

Key words: healthy way of life, physical internals, students, catarrhal diseases, force of brush, figure force, power endurance.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні держава робить усе необхідне, аби молоде покоління росло здоровим, різнобічно та гармонійно розвиненим. І велика роль у цьому належить здоровому способу життя.

ВООЗ визначає здоров'я людини у такому співвідношенні факторів: 50–55% – умови та спосіб життя, 25% – екологічні умови, 15–20% – генетичні фактори та 10–15% – діяльність охорони здоров'я [4; 5]. Як зазначено в цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації», 90% дітей, учнів і студентів мають відхилення у стані здоров'я [1; 2].

Мета статті – розглянути значення здорового способу життя в розвитку фізичних здібностей студентів.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній академії проводиться цілеспрямована робота зі студентською молоддю щодо формування в неї основ здорового способу життя засобами фізичної культури та спорту. На деяких факультетах читається спецкурс «Основи охорони здоров'я», на інших – окремі лекції з цієї тематики.

В академії функціонує низка спортивних секцій, де студенти отримують знання та практичні навички з різних видів спорту, покращуючи свої фізичні якості.

Студенти спортивних секцій (крім спортсменів, що мають розряд КМС і вище) становили експериментальну групу. Контрольною виступала група студентів-однокурсників, які не займалися у жодній зі спортивних секцій. На жаль, таких студентів більшість.

Студенти обох груп щорічно в перших числах вересня та наприкінці навчального року проходили тестування. У них знімали основні показники фізичного розвитку, фізичної підготовленості та

деякі фізіологічні показники. Нижче ми подаємо матеріали щодо динаміки лише силових показників (сила правої кисті, станова сила, силова витривалість). Силу кисті визначали за допомогою кисневого динамометра, станову – за допомогою станового динамометра за загальноприйнятими методиками.

Про силову витривалість судили, визначивши кількість віджимань від підлоги (у хлопців) та від гімнастичної лави (у дівчат).

У таблиці 1 представлено динаміку силових показників студентів контрольної та експериментальної груп. Аналіз результатів експериментальних досліджень показав, що вивчені показники студентів під час вступу до ЗВО були майже на одному рівні.

Та вже через рік вони в студентів експериментальної групи вигідно відрізнялись від їхніх ровесників контрольної групи. Приріст кожного з них за рік у студентів експериментальної групи був відчутно вищим порівняно зі студентами контрольної групи. Наприклад, якщо приріст сили правої кисті хлопців експериментальної групи за перший рік навчання становив 10,26%, то в ровесників контрольної групи він дорівнював 7,15%. У хлопців другого курсу експериментальної групи приріст цього показника за аналогічний період становив 9,2%, тоді як у ровесників контрольної групи – 5,6%. У хлопців третього курсу приріст вивченого показника становив 8,46% та 4,4% відповідно.

Аналогічна картина мала місце в дівчат. Наприклад, якщо у першокурсниць експериментальної групи приріст показника сили правої кисті становив 9,18%, то у ровесниць контрольної групи – 8,34%. У дівчат другого курсу експериментальної групи збільшення вивченого показника становило 8,78%, у ровесниць контрольної групи – 6,34%.

У дівчат третього курсу приріст показника сили правої кисті становив 7,64% та 5,88% відповідно.

Аналогічну динаміку зберігають показники станової сили та силової витривалості. Наприклад, якщо в хлопців першого курсу експериментальної групи приріст показника станової сили за рік становив 21,2%, то у ровесників контрольної групи – 17,2%. У хлопців другого курсу приріст вивченого показника становив 19,05% та 14,08% відповідно, у хлопців третього курсу –18,4% та 11,9% відповідно.

Аналогічна, але дещо менш виразна динаміка показників станової сили спостерігалась у дівчат.

Наприклад, у дівчат експериментальної групи приріст показника станової сили за перший навчальний рік становив 14,9%, тоді як у ровесниць контрольної групи приріст показника станової сили за аналогічний період часу становив 13,1%. За другий навчальний рік у дівчат експериментальної групи приріст показника станової сили був 8,3%, у ровесниць контрольної групи приріст вивченого показника за аналогічний період становив 7,38%. За третій навчальний рік приріст показника станової сили дівчат був 5,6% та 3,9% відповідно.

Варто зазначити, що у хлопців має місце помітніше зростання силових показників порів-

Таблиця 1

Динаміка деяких силових показників студентської молоді контрольної та експериментальної груп

Вік, стать	Група	Показники				Різниця	
		Початок року		Кінець року		Абсолютна величина, %	
		n	M+m	n	M+m	t	p
Сила правої кисті							
1-й курс	КГ	16	34,51+0,49	16	36,98+0,62	2,33	7,15
Хл.	ЕГ	6	34,21+0,58	6	37,72+0,47	3,51	10,26
2-й курс	КГ	16	36,62+0,51	16	38,67+0,68	2,05	5,60
Хл.	ЕГ	6	34,58+0,49	6	37,76+0,57	3,18	9,20
3-й курс	КГ	16	38,16+0,45	16	39,85+0,64	1,69	4,43
Хл.	ЕГ	6	37,36+0,53	6	40,52+0,58	3,16	8,46
1-й курс	КГ	25	24,02+0,63	25	26,00+0,57	1,98	8,34
Дівч.	ЕГ	9	25,48+0,64	9	27,82+0,57	2,34	9,18
2-й курс	КГ	25	25,38+0,61	25	26,99+0,53	1,61	6,34
Дівч.	ЕГ	9	27,55+0,57	9	29,97+0,61	2,42	8,78
3-й курс	КГ	25	26,16+0,58	25	27,70+0,49	1,54	5,88
Дівч.	ЕГ	9	29,56+0,55	9	31,42+0,58	2,26	7,64
Станова сила							
1-й курс	КГ	16	99,18+0,87	16	116,27+1,54	17,09	17,23
Хл.	ЕГ	6	98,61+0,91	6	119,54+1,09	20,93	21,22
2-й курс	КГ	16	117,02+1,12	16	133,50+1,22	16,48	14,08
Хл.	ЕГ	5	120,01+1,29	5	142,87+1,18	27,80	19,05
3-й курс	КГ	16	133,38+1,82	16	149,21+2,56	15,83	11,87
Хл.	ЕГ	7	128,98+3,11	7	152,77+2,62	23,79	18,44
1-й курс	КГ	25	82,43+1,47	25	93,24+2,31	10,81	13,11
Дівч.	ЕГ	16	98,18+1,98	16	112,77+4,12	14,59	14,86
2-й курс	КГ	25	93,20+3,17	25	100,08+3,21	6,88	7,38
Дівч.	ЕГ	12	105,93+3,71	12	14,74+2,89	8,81	8,32
3-й курс	КГ	25	99,96+4,06	25	103,92+2,96	3,96	3,96
Дівч.	ЕГ	9	110,86+3,19	9	117,08+4,04	6,22	5,61
Силова витривалість (згинання-розгинання рук в упорі, дівчата – лежачи від гімнастичної лави, хлопці – від підлоги)							
1-й курс	КГ	16	15,26+0,39	16	18,67+0,52	3,41	22,34
Хл.	ЕГ	6	16,12+0,32	6	22,04+0,61	5,92	36,72
2-й курс	КГ	16	21,84+0,42	16	25,05+0,29	3,21	14,69
Хл.	ЕГ	6	22,28+0,32	6	28,31+0,39	6,03	27,06
3-й курс	КГ	16	19,88+0,27	16	22,49+0,34	2,61	12,72
Хл.	ЕГ	6	20,21+0,36	6	25,30+0,52	5,09	25,10
1-й курс	КГ	25	11,40+0,28	25	13,12+0,41	1,72	15,08
Дівч.	ЕГ	16	13,01+0,28	16	15,82+0,34	2,81	21,60
2-й курс	КГ	25	13,02+0,43	25	14,63+0,40	1,61	12,36
Дівч.	ЕГ	12	15,76+0,31	12	18,66+0,46	2,90	18,40
3-й курс	КГ	25	14,03+0,38	25	15,24+0,31	1,21	8,62
Дівч.	ЕГ	9	18,57+0,28	9	21,85+0,42	3,28	17,66

няно з дівчатами, що пояснюється статевими морфо-функціональними особливостями їхнього організму.

Динаміка показників силової витривалості зберігає ту саму тенденцію, що й показників станової та кисневої сили. Наприклад, якщо в першокурсників експериментальної групи приріст показника силової витривалості за перший рік навчання в закладах вищої освіти становив 36,7%, то у ровесників контрольної групи він становив 22,3%. У хлопців другого курсу експериментальної групи річний приріст показника силової витривалості становив 27,06%, тоді як у ровесників контрольної групи – 14,69%. У хлопців третього курсу річний приріст вивченого показника становив 25,1% та 12,7% відповідно.

Аналогічна динаміка показника силової витривалості зберігається в дівчат. Якщо в першокурсниць експериментальної групи показник кількості віджимань від гімнастичної лави за один навчальний рік збільшився на 21,6%, то у ровесниць контрольної групи цей показник збільшився за аналогічний період на 15,08%. У дівчат другого курсу показник силової витривалості за наступний навчальний рік збільшився на 18,4% та на 12,36% відповідно, а в дівчат третього курсу він збільшився на 17,7% та на 8,6% відповідно.

Заслуговує на увагу деяке зниження щорічного приросту силових показників у студентів контрольної групи. Наприклад, якщо у хлопців контрольної групи за перший навчальний рік приріст показника сили правої кисті становив 2,3 кг, то за другий навчальний рік він становив 2,05 кг, а за третій – 1,7 кг.

Аналогічна тенденція зберігається в дівчат. Наприклад, якщо в першокурсниць контрольної групи приріст показника сили правої кисті за перший навчальний рік становив 1,98 кг, то за другий навчальний рік приріст вивченого показника становив 1,61 кг, а за третій навчальний рік – 1,54 кг.

Показник станової сили у хлопців першого курсу контрольної групи за перший навчальний рік покращився на 17,0%. У хлопців другого курсу покращення вивченого показника становило 16,5 кг, у хлопців третього курсу – 15,8 кг. Покращення вивченого показника у ровесниць становило 10,8 кг, 6,9 кг та 3,96 кг відповідно.

Про силову витривалість судили за показниками віджимання від підлоги (у хлопців) та від гімнастичної лави (у дівчат).

Як видно з представлених матеріалів, силова витривалість студентської молоді контрольної та експериментальної груп на початку навчання у вищій школі була майже на однаковому рівні. Принаймні статистично достовірних розбіжностей не мала. Та вже через рік показники силової витривалості дівчат і хлопців експериментальної групи були вищими порівняно з показниками одно-

курсників контрольної групи. А щорічний приріст вивченого показника студентів експериментальної групи був більш виразний порівняно з приростом студентів контрольної групи. Наприклад, якщо за перший рік навчання в університеті кількість віджимань від підлоги студентами експериментальної групи збільшилась на 36,7%, то у ровесників контрольної групи – на 22,3%. За другий рік навчання вивчений показник хлопців експериментальної групи покращився на 30,8%, тоді як показник ровесників контрольної групи – на 21,1%. За третій рік навчання покращення вивченого показника становило 26,4% та 13,9% відповідно.

Аналогічна картина мала місце в дівчат. Наприклад, за перший рік навчання кількість віджимань від гімнастичної лави дівчат експериментальної групи збільшилась на 31,3%, тоді як у ровесниць контрольної групи зазначений показник збільшився на 20,9%. За другий рік навчання покращення вивченого показника становило 26,6% та 16,3% відповідно, за третій навчальний рік – 23,1% та 12,2% відповідно.

Треба зазначити, що покращення вивченого показника студентів контрольної групи з року в рік знижується, чого немає в студентів експериментальної групи. До того ж активність такого зниження в дівчат більш виражена. Наприклад, якщо у хлопців контрольної групи за перший рік навчання показник силової витривалості покращився на 22,3%, то у дівчат контрольної групи – на 20,9%. За другий рік навчання покращення вивченого показника становило 21,3% та 16,3% відповідно, за третій рік навчання – 13,9% та 12,2% відповідно.

Аби мати можливість дати пояснення такій динаміці силових показників студентської молоді контрольної групи, нами було проведено педагогічне спостереження та анкетування. Установлено, що перший рік навчання в педагогічній академії повністю поглинув увагу юнаків і дівчат до режиму життя та навчання, результатом чого була відсутність пропусків занять без поважних причин, висока працездатність студентів під час роботи в читальних залах і методичних кабінетах, на заняттях. Та вже через рік (на другому курсі) у студентів, особливо у дівчат, з'являються інші інтереси, зокрема інтереси особистого плану, реалізація яких потребувала часу та психічної енергії, а їх вирішення часто відбувалось завдяки роботі над своїм фізичним рівнем. Наприклад, 11% другокурсників (8,4% дівчат та 2,6% хлопців) уже перестали робити ранкову гімнастику, 3,6% (2,9% дівчат і 0,5% хлопців) відмовились від бігу, незалежно від того, в який час дня вони бігали. Ще через рік (на третьому курсі) кількість студентів, які перестали робити ранкову гімнастику, зросла до 21,6% (19,1% дівчат та 2,5% хлопців), а кількість тих, що відмовили собі в бігу, вже становила 61,4% (51,6% дівчат та 9,8% хлопців). На четвертому

курсі ранкову гімнастику робили одиниці студентів. Аналогічна картина спостерігалась зі студентами, що відмовились від бігу, особливо вранці. Продовжували бігати одиниці. Серед студентів контрольної групи, починаючи з другого курсу, відчутно збільшилась кількість пропусків занять із фізичної культури.

Отже, проведена робота показала, що тренувально-практичні заняття в спортивних секціях позитивно вплинули на представлені силові показники.

Аналіз захворюваності студентів на простудні хвороби показав, що їхня кількість у студентів експериментальної групи була значно меншою порівняно зі студентами контрольної групи.

Паралельно проведені анкетування та спостереження керівників спортивних секцій показали, що у студентів експериментальної групи під впливом навчально-тренувальних занять формуються правильне розуміння місця фізичних навантажень у режимі життя, прагнення до їхньої регулярності, що базується на осмисленні роботи, яка проводиться в університеті.

Висновки. Аналіз результатів дослідження дає можливість зробити певні висновки й надати конкретні практичні рекомендації.

1. Робота студентів у спортивних секціях позитивно вплинула на стан їхнього здоров'я, що помітно зменшило простудні захворювання;

на силові показники, що помітно покращило силу кисті, станову силу та силову витривалість.

2. Заняття у спортивних секціях позитивно вплинули на усвідомлення їхньої ролі не лише в підготовці до роботи в школі, але й у формуванні здорового способу життя. Це усвідомлення молоді спеціалісти у свій час понесуть у школи й власним прикладом будуть сприяти пропаганді здорового способу життя серед підростаючого покоління та дорослих.

3. Педагогічним колективам закладу вищої освіти, передусім кафедрам фізичного виховання, варто активізувати спортивно-масову роботу серед студентської молоді, аби якомога більше її залучалось до здорового способу життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аджаков П.К. Спорт и здоровье молодежи. Тарту, 1998. 26 с.
2. Бойченко А.В. Основи навчання гри у міні-футбол: навч.-метод. посібник. Харків: ХГПА, 2016. 122 с.
3. Волков Л.П. Теория и методика детского и юношеского спорта. К.: «Олимпийская литература», 2002. 294 с.
4. Ломов П.Н. Двигательная активность и здоровье молодежи. Казань, 1998. 19 с.
5. Солодков А.С., Сологуб Е.Б. Физиология человека. Общая, спортивная, возрастная: учебник для высших учебных заведений физической культуры. М., 2001. 519 с.

НЕТРАДИЦИОННЫЕ ВИДЫ ГИМНАСТИКИ В ПРОЦЕССЕ ЗАНЯТИЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОК ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

UNCONVENTIONAL TYPES OF GYMNASTICS IN THE PROCESS OF PHYSICAL TRAINING OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

УДК 796

Фоменко Е.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедры физического воспитания

КУ «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

Харьковского областного совета

Фоменко В.Х.,

канд. биол. наук,
доцент кафедры теории и методики физического воспитания

КУ «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

Харьковского областного совета

Рассматриваются методологические подходы к изучению на занятиях физического воспитания нетрадиционных видов гимнастики студентками педагогических вузов. Занятия анализируются с позиции повышения интереса студенток к физкультурно-спортивной деятельности.

Ключевые слова: нетрадиционные виды гимнастики, эмоциональное и психологическое настроение, мотивация, аэробика, пилатес, шейпинг, стретчинг.

Розглядаються методологічні підходи до вивчення на заняттях фізичного виховання нетрадиційних видів гімнастики студентками педагогічних вишів. Заняття аналізуються в аспекті підвищення інтересу

студенток до фізкультурно-спортивної діяльності.

Ключові слова: нетрадиційні види гімнастики, емоційний і психологічний настрій, мотивація, аеробіка, пілатес, шейпінг, стретчинг.

This article discusses the methodological approaches to the study of nontraditional students of pedagogical high school gymnastics for physical education classes. Things are analyzed from the perspective of increasing interest to students of sports activity.

Key words: non-traditional gymnastics, emotional and psychological mood, motivation, aerobics, pilates, shaping, stretching.

Постановка проблемы в общем виде. Физическое воспитание – это образ жизни, рассчитанный на длительную систематическую работу над своим телом. Кроме того, это психологическая готовность принять эту работу и научиться получать от нее удовольствие. Применение в учебном процессе новых нетрадиционных форм и методик способно увеличить эмоциональный фон, плотность и эффективность процесса обучения студенток. В нашей работе используются новые оздоровительные методики занятий на основе различных аэробических программ: базовой танцевальной аэробики, пилатеса, шейпинга. По предварительному опросу студенток и преподавателей выяснено, что это – не только увлекательные, но и полезные занятия оздоровительной физической культурой. Занятия с такой направленностью получили высокий рейтинг среди студенток [2].

Задача преподавателя – помочь студенту найти мотивацию к занятиям, объяснить о необходимости психологической работы над собой, о важности анализа отношений к своим действиям. Обычный студент в отличие от спортсмена (у которого конечная цель – достижение высоких результатов) плохо понимает, что именно он хочет получить от занятий физической культурой. В первую очередь – это здоровье, настроение, желание совершенствоваться, быть сильным и выносливым, это возможность дышать полной грудью и радоваться жизни.

Предложенные занятия требуют от преподавателя искреннего желания, ответственности и компетентности. Задачей преподавателя является соблюдение баланса возможностей студенток с их потребностями. В последнее время отмечается рост популярности нетрадиционных видов гимнастики, в том числе, в студенческой среде.

Анализируя последние исследования и научные публикации, приходим к выводу о том, что в литературных источниках достаточно подробно излагается учебный материал в разных направлениях [2; 5]. В частности, программы занятий и их оздоровительный эффект, работа мышц, ощущения, ошибки и советы экспертов по их исправлению, а также положительные результаты занятий с использованием оздоровительных видов гимнастики. Однако методический подход к использованию нетрадиционных видов гимнастики для студентов педагогических вузов в литературе освещен недостаточно.

Выделение не решенных ранее частей общей проблемы. Как показывают последние исследования, проведенные нами среди студенческой молодежи, актуальными в настоящее время двигательными видами активности являются аэробика, пилатес, шейпинг, стретчинг и другие виды оздоровительной гимнастики. Именно они являются движущей силой для повышения мотивации студенческой молодежи к занятиям физическим воспитанием в учреждениях высшего образования и задатком для дальнейшего здорового образа жизни.

Целью работы является поиск путей решения данной проблемы, повышения интереса студенток к физическому воспитанию с использованием в учебном процессе нетрадиционных видов гимнастики.

Цель обусловила целый ряд необходимых **задач:**

1. Изучить научную, учебно-методическую литературу и состояние проблемы в вузах.
2. Проанализировать вопрос повышения мотивации к занятиям физическим воспитанием.
3. Разработать методику занятий с использованием нетрадиционных видов гимнастики для студенток педагогического вуза.

Изложение основного материала. По данным анкетирования в нашем исследовании среди студенток первых и вторых курсов было выявлено, что наибольшей популярностью пользуются сравнительно новые нетрадиционные виды гимнастики. Распределение студенток по группам проводилось по результатам проведенного анкетирования о выборе двигательной активности на занятиях по физическому воспитанию. Поэтому экспериментальная группа занималась по предложенной нами методике, в которую были включены нетрадиционные виды гимнастики. А контрольная группа занималась по типовой учебной программе по физическому воспитанию для педагогических вузов. По материалам учебной и учебно-методической литературы к различным нетрадиционным видам гимнастики относят аэробику (классическую аэробику), пилатес, шейпинг, стретчинг и прочее [3; 6].

Классическая танцевальная аэробика – это упражнения, благодаря которым в мышцы поступает достаточно кислорода и питательных веществ, снимающих стресс и укрепляющих иммунную систему. Возрастают сила мышц, гибкость суставов и их способность работать без лишних усилий. Хореография движений и музыка подбираются таким образом, чтобы создать энергическую атмосферу.

Пилатес развивает гибкость, пластику, координацию движений, формирует правильную осанку, приводит в тонус мышцы, повышает психоэмоциональный уровень. Допускается использование различного специального оборудования.

Одним из силовых видов оздоровительной гимнастики является шейпинг. Силовой блок обеспечивает рост мышечной силы, прорабатывает, укрепляет и приводит в тонус все мышцы тела, то есть гармонично развивает основные мышечные группы.

Стретчинг – это комплекс упражнений для растягивания определенных мышц, связок и сухожилий. Этот вид тренировки широко используется в составе оздоровительных комплексов или в качестве самостоятельного занятия. Повышение гибкости – основной эффект стретчинга.

Немаловажным аспектом в таких занятиях является музыкальное сопровождение. Музыка обладает способностью эмоционального воздействия, повышает продуктивность занятия, а также является средством формирования умения выполнять движения в согласовании с ритмом, динамикой, характером произведения.

Основой занятия с использованием нетрадиционных видов гимнастики являются различные элементы. Элемент – это наименьшее, но вместе с тем вполне законченное двигательное действие, имеющее определенную структуру: начало, основное действие и окончание. Элементы могут

объединяться в соединения, блоки и составлять конечную комбинацию [1; 4].

Обучение на занятиях физического воспитания с использованием нетрадиционных видов гимнастики происходит, сохраняя принцип поточности выполнения движений. Преподаватель должен лаконично и четко объяснить технику выполнения, быстро заметить ошибки и тут же исправить их.

Основные методы обучения – целостный и расчлененный. Относительно доступные движения, такие как ходьба, приставные шаги и их разновидности разучиваются целостным методом. А вот различного рода «добавки» требуют уже расчленения. Расчлененный метод применяется также при разучивании танцевальных, сложных по координации движений.

Структура занятия с использованием нетрадиционных видов гимнастики. Подготовительная часть не зависит от того, какое количество задач решается на занятии. Основная часть разделяется на блоки аэробной и силовой нагрузки. Продолжительность каждой должна составлять приблизительно по 50 %. Содержанием их могут быть различные элементы определенных направлений нетрадиционной гимнастики. Заключительная часть направлена на восстановление дыхания и стретчинг [1, с. 7].

Это – синтез различных нетрадиционных видов гимнастики, которые комбинированно применяются в условиях одной тренировки либо чередуются от занятия к занятию. Благодаря тому, что каждое новое занятие включает в себя работу над разными группами мышц, тело становится сильным и гармонично развитым. На занятиях может использоваться дополнительное оборудование – гантели, бодибары, фитболы, что позволяет проработать основные мышцы тела, создавая привлекательный рельеф. Каждое занятие включает в себя следующие части:

1. Разминка. Это – несложные упражнения, цель которых – разогрев мышц.
2. Основная часть включает в себя аэробную, танцевальную тренировки и силовой блок.
3. Заключительная часть состоит из упражнений на гибкость и расслабления.

Таким образом, благодаря продуманной структуре занятий все мышцы задействованы и подвергаются продуманной нагрузке. А индивидуальный подход реализуется в дозировке нагрузки для людей разного уровня подготовки и возраста.

Основные преимущества данной методики:

1. Разносторонние упражнения позволяют гармонично развивать тело.
2. Высокая результативность так называемого перекрестного тренинга (то есть когда происходит чередование различных видов тренировок) доказана практикой большого спорта.
3. Разнообразие занятий.

4. Работа в группе повышает мотивацию. Занимающимся удается добиться больших результатов в сравнении с индивидуальными тренировками или занятиями в спортзале.

5. Во время занятий задействуются почти все группы мышц, контуры тела становятся более подтянутыми, обретается бодрость и уверенность в собственных силах с каждым новым выполненным упражнением.

6. Регулярные занятия по нашей методике позволяют довести пропорции тела до совершенства. А упражнения с увеличением весовой нагрузки помогут укрепить скелетно-мышечную систему и сформировать красивую осанку.

Разработанные нами такие организация и методика проведения занятий с применением нетрадиционных видов гимнастики (аэробики, пилатеса, шейпинга, стретчинга) на занятиях физического воспитания способствуют улучшению здоровья и физического состояния каждой занимающейся девушки, способствуют развитию определенных физических качеств, а также повышают их желание активно посещать такие занятия, вести здоровый образ жизни, воспитывать в себе силу воли, мужество, выносливость и бодрость духа и достигать успехов в различных видах спортивной деятельности.

Задача современной физической культуры – сделать общество здоровым и сильным. Для студенток очень важно систематически заниматься спортом, уделять своему физическому состоянию должное влияние. Поэтому решено разработать специальную методику обучения и на занятиях физического воспитания в вузе, преследуя дополнительную цель – улучшение показателей посещаемости занятий.

Выводы. Проводимые на базе педагогического вуза занятия по физическому воспитанию на основе методики нетрадиционных видов гимнастики дали определенные результаты.

1. Студентки с огромным желанием посещают занятия физического воспитания, на которых они получают массу положительных эмоций.

2. Занимаясь по предлагаемой нами методике, студентки достигли прекрасной физической формы, укрепили здоровье, улучшили самочувствие. Многие из них отмечают, что приобрели уверенность в собственных физических возмож-

ностях, что с помощью таких занятий они расширяют свой кругозор, получая новую информацию о тех комплексах упражнений или разновидностях оздоровительных видов гимнастики, которые их привлекают.

3. У них появилась возможность научиться выполнять упражнения с правильной техникой, ощущая при этом работу мышц. Такие занятия помогли преодолеть страх и стеснительность девушек, беспокойство за свой внешний вид, повысив при этом самооценку.

4. Предлагаемая нами методика с использованием нетрадиционных видов гимнастики для дисциплины «Физическое воспитание» плавно и равномерно прорабатывает все группы мышц, улучшает работоспособность, осанку и фигуру, приносит максимум удовольствия и поднимает настроение. Физическая активность – лучший способ научиться любить себя и свое тело.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Алтер М.Дж. Наука о гибкости. Киев: «Олимпийская литература», 2001. 424 с.
2. Захарина Е.А. Формирование мотивации к двигательной активности в процессе физического воспитания студентов высших учебных заведений: автореф. дисс. ... канд. наук по физ. восп. и сп.: спец. 24.00.02. Киев, 2008. 23 с.
3. Вейдер С. Пилатес для идеальной осанки. Ростов н/Д: «Феникс», 2007. 192 с.
4. Лисицкая Т.С. Аэробика. Хореография и дизайн урока: учеб.-метод. пособ. с компьютерной версией. Москва: Федерация аэробики России, 2005. С. 16–19, 28, 29.
5. Ротерс Т.Т. Ритм – домінуючий компонент взаємодії фізичного та естетичного виховання в процесі музично-ритмічних занять. *Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка: пед науки*. 2005. № 109. С. 211–215.
6. Школа О.М., Журавльова І.М. Теорія та методика навчання: аеробіка: навч. посібник. Харків: СПДФО Бровін О.В., 2014. 265 с.
7. Фоменко О.В. Сравнительный анализ физической подготовленности двигательльно-координационных способностей студенток первых и вторых курсов высших педагогических учебных заведений, занимающихся аэробикой. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. / За ред. проф. С.С. Єрмакова*. Харків, 2014. № 3. С. 75–78.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ БІОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

BIOLOGIST TEACHER TRAINING IN INFORMATION EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

УДК 378

Хлонь Н.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії і методики
викладання природничих дисциплін
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Кмець А.М.,

асистент кафедри теорії і методики
викладання природничих дисциплін
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Луценко О.І.,

асистент кафедри теорії і методики
викладання природничих дисциплін
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Встановлено, що основною метою педагогічної підготовки вчителя біології у ЗВО є його підготовка до здійснення професійної діяльності. Це можливо через отримані знання у формуванні системи ціннісних мотивів, навичок, особистісно значущих якостей і вміння здійснювати рефлексію. Зазначено, що тільки сформовані педагогічні компетентності здатні сформувати науково-технічний потенціал майбутнього вчителя біології.

Ключові слова: вчитель, заклади освіти, інформаційне освітнє середовище, вміння, компетентність.

Установлено, что основной целью педагогической подготовки учителя биологии в ВУЗе является его подготовка к осуществлению профессиональной деятельности. Это возможно с помощью полученных знаний в формировании системы ценностных мотивов, навыков, личносно значимых качеств и

умения осуществлять рефлексию. Отмечено, что только сформированные педагогические компетентности способны сформировать научно-технический потенциал будущего учителя биологии.

Ключевые слова: учитель, учебные заведения, информационная образовательная среда, умения, компетентность.

It was established that the main purpose of pedagogical training of biology teacher in educational institution is its preparation for professional activity. This is possible because of the knowledge gained, in the formation of a system of value motives, skills, personally significant qualities and the ability to perform reflection. It is noted that only formed pedagogical competencies are capable of forming the scientific and technical potential of the future teacher of biology.

Key words: teacher, educational institutions, informational educational environment, skills, competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Вчителі біології за останні десятиріччя значно вдосконалили не тільки свій учительський науково-технологічний потенціал, але й потенціал організаторів позашкільної роботи природничого спрямування з урахуванням змін парадигм освіти, концепцій навчання й виховання, форм і методів практичної діяльності педагогів. Саме творча генерація педагогів виступає носієм педагогічного досвіду, подає зразки інноваційної праці в умовах нової української школи в освітньому соціумі молодим учителям біології.

Під поняттям «педагогічний досвід» розуміють сукупність знань, умінь і навичок, здобутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності, засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег [8].

На важливу роль педагогічного досвіду вказували К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. К. Ушинський, виокремлюючи поняття «педагогічна досвідченість», наголошував на виділенні фактів виховання, які мають класифікуватися за характерними особливостями, узагальнюватися, стати думкою, зробитися правилом виховної діяльності вчителя.

А. Макаренко розкриває діалектичну природу педагогічного досвіду, зазначаючи важливість індукції та дедукції у процесі його аналізу. Для В. Сухомлинського педагогічний досвід уявляється садом квітучих троянд, який треба пересадити із саду на своє поле. Що для цього треба зробити? Насамперед – вивчити ґрунт свого поля, додати те, чого в ньому не вистачає. Підготувати

цей ґрунт, а потім уже пересаджувати. Але як? «Разом із ґрунтом, не оголюючи коренів», – наголошує Василь Олександрович. Один із секретів педагогічної творчості, на думку педагога-гуманіста, полягає в тому, щоб пробудити у вчителів інтерес до пошуку, до аналізу власної думки [9, с. 127–128].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Педагогічний досвід передусім знаходить своє втілення в технології навчально-виховного процесу, забезпечує високу результативність на основі як сумлінного виконання обов'язків, так й інноваційної діяльності.

Проблема передового педагогічного досвіду висвітлювалася в роботах Ю. Бабанського, Е. Моносзона, М. Скаткіна, М. Поташника, а в Україні – у працях таких науковців, як О. Савченко, В. Бондар, М. Красовицький, І. Підласий, І. Мороз, А. Степанюк, О. Гончар та інші вчені.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості підготовки вчителя біології в умовах інформаційного освітнього середовища закладів освіти.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна поведінка і креативність педагога формуються під впливом освітнього середовища з високим ступенем невизначеності та потенційною багатоміжністю (багатством можливостей). Якщо невизначеність стимулює пошук власних орієнтирів, то багатоміжність забезпечує можливість їхнього знаходження. Середовище має демонструвати зразки креативної поведінки та її результати. У науковій літературі виділяють такі критерії готовності до інноваційної діяльності:

- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- готовність до творчої діяльності щодо нововведень в освітньому закладі;
- впевненість у позитивному результаті нововведення;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- здатність до фахової рефлексії [1, с. 212–213].

Молоді вчителі біології, аналізуючи педагогічний досвід, долучаються до виокремлення умов, які сприяють саморозвитку особистості. Зокрема, творчі пошуки педагогів мають продуктивні результати за наявності добре підготовлених, креативних керівників освітніх установ і педагогічного персоналу; вибору актуальної проблемної теми; чіткості визначеної мети та поставлених завдань творчого пошуку; наукової та практичної підготовки вчителя з дослідницьких технологій, а також створення в колективі комфортного психологічного клімату, умов праці, належного рівня шкільної культури та матеріальної й моральної мотивації діяльності педагогів [4, с. 312–313]. Під час оцінювання творчої лабораторії вчителя використовується низка критеріїв. Це такі: актуальність, новизна, результативність, стабільність, перспективність педагогічного досвіду. Сьогодні актуальними є проблеми вдосконалення змісту, форм, методів навчання і виховання учнів, використання особистісно орієнтованих технологій, формування національної свідомості школярів, реалізації завдань допрофільного і профільного навчання з предмета тощо.

На основі аналізу педагогічної літератури виокремлюємо такі показники досвіду: впровадження нових форм, методів, способів педагогічної діяльності, які мають інноваційний характер, з урахуванням особливостей соціуму; творча реалізація в педагогічній діяльності нових теоретичних концепцій та ідей; оптимальна випереджуюча організація педагогічної діяльності, яка служить зразком як для педагогів-практиків, так і для молодих учителів біології [5, с. 21–37]. Аналізуючи творчі лабораторії педагогів, зазначаємо, що успішні кроки професійного зростання вони здійснили в загальноосвітніх навчальних закладах за підтримки дирекції, кращих учителів і методистів.

У педагогічній літературі науковці І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, В. Кузь, В. Федорчук і В. Ягупов виокремлюють такі властивості педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість діяльності вчителя, професійні знання, вміння та навички, педагогічні здібності, які забезпечують темпи самовдосконалення, педагогічна техніка, яка визначає особистісну структуру педагогічної діяльності. Кожен учень має отримувати задоволення від процесу пізнання. Це – не лише задоволення від отриманих ним знань, умінь і навичок,

але й загальний позитивний емоційний стан від спілкування з учителем і від цікавої інформації, отриманої під час уроків. Значну увагу автори, на яких ми посилаємося, приділяють моральному здоров'ю, яке зміцнюється самою поведінкою вчителя на уроці, дружніми стосунками між учителем і учнем, між учнем і учнями, артистизмом учителя, інтелігентним, інтелектуальним, щирим спілкуванням із дітьми [6, с. 21–26; 7, с. 33–35].

Ці ж автори активізують твердження, що педагогічна діяльність є творчим процесом створення нового на основі перетворення вже пізнаного, використання оригінальних шляхів і методів дій його одержання. Педагогічна творчість, як процес, спрямована на «творення» особистості вихованця. Під час роботи з учнями вчитель-майстер проєктує педагогічні ефекти, пізнавальну діяльність учнів, впливає на уяву, увагу, емоції учнів, звертається до прийомів педагогічного перетворення, що робить його діяльність творчим процесом.

Науково-теоретичне обґрунтування проблеми засвідчує, що вчителі біології продуктивно опрацьовують наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених, методистів та учителів-практиків. З метою реалізації обраної проблеми педагоги працюють над визначеними завданнями, а саме: розвитком пізнавальної активності учнів, створенням умов для формування вмій і навичок дослідницької наукової роботи у природному середовищі з використанням сучасних інформаційних ресурсів, екологічної культури учнів, оптимізації їхньої самоосвітньої діяльності, поєднання біологічних знань із життєвим досвідом і майбутньою професійною діяльністю.

З педагогічною творчістю пов'язані також певні проблеми, які вчителями біології вирішуються індивідуально. Це – обмеженість часу, очікування від учителя високих позитивних результатів, забезпечення співробітництва і співтворчості всіх учасників навчально-виховного процесу.

Логічно виникає питання про можливість і доцільність формування взаємозв'язку педагогіки та інформаційних технологій (далі – ІТ). Тим більше, що в останні роки використання ІТ дає змогу змінити та модифікувати способи і прийоми збирання, зберігання, опрацювання, передавання, подання та використання інформації. Використовуючи термін «інформаційні технології», спираємось на дослідження А. Гуржія, Л. Карташової та В. Лапінського, які, здійснивши ґрунтовний аналіз наукових доробків, пояснюють, що термін «інформаційні технології» до української мови перейшов з англійської – ІТ (англ. ІТ (ай-ті) information technology (technologies)). Він означає, з одного боку, розроблення, проєктування та виробництво комп'ютерів, периферійних пристроїв й елементної бази для них, мережевого обладнання і програмного забезпечення, а з іншого – їх застосу-

вання в системах різного призначення з метою зберігання, перетворення, захисту, опрацювання, передавання й отримання інформації. Терміни, які використовують для позначення посилань на технології, пов'язані зі збиранням, опрацюванням, зберіганням, розповсюдженням, відображенням і використанням, пересиланням і керуванням інформації, знаходимо також у тлумачному словнику: «інформаційні технології, ІТ, інформаційно-комунікаційні технології (англ. Information and Communication Technologies, ICT)».

Уточнюючи це надто загальне поняття, надалі пропонуємо його використовувати або у формі скорочення – ІТ (із вимовою – «ай-ті»), або ж писати і вимовляти повністю: ІТ (ай-ті)-галузь – галузь опрацювання і передавання даних із застосуванням інформаційних технологій і відповідних технічних засобів; ІТ (ай-ті)-відділ – відділ комп'ютерного забезпечення, до якого входять ІТ (ай-ті)-спеціалісти, що надають ІТ (ай-ті)-послуги; ІТ (ай-ті)-спеціалісти – фахівці з комп'ютерної техніки і програмування (системні адміністратори, програмісти; спеціалісти з технічної підтримки, захисту інформаційних систем тощо), яких часто називають «комп'ютерщиками»; ІТ (ай-ті)-послуги – розроблювання програмного забезпечення, консультування з питань інформатизації, опрацювання даних, технічне обслуговування офісної й електронно-обчислювальної техніки; ІТ (ай-ті)-фірма – підприємство, діяльність якого спеціалізується на інформаційних технологіях, тобто на отриманні, зберіганні та опрацюванні інформації, частіше так називають просто будь-яку фірму, пов'язану з комп'ютерами, з обслуговуванням комп'ютерних систем тощо; ІТ (ай-ті)-конференція, ІТ-семінар, ІТ-форум – заходи, які стосуються комп'ютерної тематики: програмного й технічного забезпечення, ІТ-обладнання тощо [2, с. 30–33; 5]. Надалі для позначення навчальних дисциплін, галузей діяльності, компетенції, компетентностей, грамотності, готовності, культури тощо, що належать до ІТ, дослідники пропонують використовувати додавання аббревіатури ІТ (ай-ті): ІТ (ай-ті)-дисципліна, ІТ (ай-ті)-галузь, ІТ (ай-ті)-компетенції, ІТ (ай-ті)-компетентності, ІТ (ай-ті)-грамотність, ІТ (ай-ті)-готовність, ІТ (ай-ті)-культура тощо.

Останнім часом в освіті із широкого різноманіття ІТ дедалі більшого поширення набувають так звані «хмарні» технології, які надають користувачам мережі Інтернет (зокрема, майбутнім учителям ПШ) доступ до електронних ресурсів і застосування програмного забезпечення як онлайн-сервісів. Основною ідеєю «хмари», або «Cloud» (англ. «cloud» – «хмара», походить від власної назви інтернет-послуги хостингу даних, має інтерфейс зображення хмари), стало збереження медіа-даних користувача в Інтернеті (медіа-сховище) з можливістю отримання доступу до

них із будь-якого пристрою в будь-якому місці або збереження їх на жорсткому диску. Тепер за допомогою «клауд»-сервісів користувач отримав можливість маніпуляції даними за допомогою кількох пристроїв. Сутність цього модерного терміна є досить простою: користувачі можуть не витрачати кошти на обладнання та програмне забезпечення, а брати його в оренду, сплачуючи лише за час реальної роботи з ним. При цьому програмне забезпечення перебуває не на ПК користувача, а у «хмарах» – на віддаленому сервері. Тобто для того щоб працювати за такою системою, досить лише мати доступ до Інтернету. Попри все, треба зазначити, що за використання хмарних технологій також вирішується проблема синхронізації різноманітних платформ: якщо доводиться часто працювати вдома, в комп'ютерному класі ЗВО, бібліотеці тощо, то, відповідно, доведеться використовувати декілька різних пристроїв, на яких можуть бути встановлені різні версії програмного забезпечення. За використання хмари, де програмне забезпечення та документи зберігаються на віддаленому сервері, вірогідність втрати документа та проблеми, пов'язані з незбіганням версій, можна вважати нульовими.

Аналіз публікацій науковців у напрямі вивчення та впровадження хмарних сервісів дав змогу розкрити переваги їх використання у навчально-виховному процесі ЗВО (В. Биков, О. Іваницький, І. Захарова, Л. Карташова, М. Козяра, В. Кухаренко, А. Магамедов, Є. Машбиць, С. Медвецький, В. Монахов, С. Семеріков, В. Сергієнко, Н. Сосницька, О. Співаковський, О. Спирін, В. Сумський, С. Раков, О. Поліщук, І. Теплицький, С. Ткаченко, Ю. Триус, А. Хуторський та інші): – безкоштовність використання; – доступність із будь-якого місцезнаходження; – відсутність необхідності придбання додаткового програмного та апаратного забезпечення; – «зрозумілий» і доступний інтерфейс; – економія дискового простору; – можливість організації резервного збереження матеріалів; – безпека та відкритість освітнього середовища для викладачів і студентів; – безпосередня взаємодія: «викладач → навчальна група», «викладач → студент», «студент → навчальна група», «студент → студент»; – особистісний підхід; – можливість застосування різноманітних видів навчальної роботи, онлайн-контролю й оцінювання рівня навчальних досягнень тощо. Як свідчать дані статистичних і наукових досліджень, спостерігається значний розрив між процесом педагогічного наукового пошуку та рівнем впровадження його результатів у навчально-виховний процес. На жаль, не спостерігається бажаного та очікуваного, відповідно до розвитку науки та техніки, зростання якості освіти, процесу збільшення впровадження інновацій у методичну систему підготовки вчителів біології. Однією з причин є те, що освітнє середо-

вище ЗВО значно відстає від рівня ІТ-забезпечення та організації процесу навчання вчителів біології в закладах вищої освіти, що відповідає сучасним вимогам. Практичний досвід ЗВО показує, що ІТ недостатньою мірою залучаються до навчального середовища як складник.

Нині сформувалась можливість створення навчального середовища, яке повною мірою відповідає вимогам інформаційного суспільства до підготовки сучасного, конкурентоздатного вчителя біології та потребам кожного студента як особистості. Навчальне середовище повинне надавати можливість кожному студенту використовувати ефективні, зокрема електронні, інструменти навчання, сприяти отриманню необхідних знань і мотивації навчання впродовж усього життя.

Відсутність сформованого ІТ-середовища навчання вчителів біології стримує розвиток наукових педагогічних досліджень, що могли б привести до суспільно значущих результатів та їхнього поширення і впровадження як у педагогічну практику підготовки вчителів біології, так і в практику їхньої професійної діяльності. Хмарні сервіси застосовують для того, щоб зробити доступним користувачеві електронні освітні ресурси, що становлять змістове наповнення хмарно орієнтованого середовища, а також забезпечити процеси створення й постачання освітніх сервісів. Завдяки цьому створюється персоналізоване інформаційно-освітнє середовище вищого навчального закладу – відкрите комп'ютерно-інтегроване навчальне середовище педагогічних систем, в якому забезпечується налаштування ІТ-інфраструктури (зокрема, віртуальної) на індивідуальні ІТ та операційно-процесуальні потреби учасників навчального процесу [3]. Серед напрямів розвитку ІТ хмарні технології є одними з найбільш привабливих для освітян. Особливо це стосується самостійної роботи студентів у процесі організації дистанційного (віддаленої форми) навчання та колективних навчальних досліджень, де першочергового значення

набуває можливість постійного контакту студентів між собою, студентів – із викладачем чи науковим керівником задля забезпечення моніторингу якості роботи суб'єктів навчання з метою своєчасного коригування їхньої діяльності.

Висновки. Нині методичну систему навчання біології можна розглядати як єдину систему цілей, змісту, методів, засобів і організаційних форм навчання, перманентно пов'язану із ІТ. Основною метою педагогічної підготовки вчителя біології у ЗВО є його підготовка до здійснення професійної діяльності через надання знань, формування системи ціннісних мотивів, навичок, особистісно значущих якостей і вміння здійснювати рефлексію, тобто формування педагогічних компетентностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безрукова В.С. Педагогіка: учебник. Екатеринбург, 1996. 344 с.
2. Биков В.Ю. Особливості переходу до активного використання комп'ютерних технологій. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2012. № 1. С. 30–33.
3. Биков В.Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. № 1 (15). URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/25/13> (дата звернення 18.01.2019).
4. Богданова І.М. Професійно-природничо-географічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2003. 440 с.
5. Борисенко Н.А. Модель підготовки майбутніх учителів технологій до формування художньо-технічних умінь в учнів основної школи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 3. С. 21–37.
6. Кузь В.Г. Нова українська школа за концепцією розвитку освіти на період 2015–2025 рр. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 1. С. 21–26.
7. Кузь В.Г. Модель учителя нової генерації. *Рідна школа*. 2005. № 9–10. С. 33–35.
8. Зязюн І.А., Крамущенко Я.В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність: підручник. Київ, 2004. 422 с.
9. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. Київ, 1976. Т. 4. 640 с.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ПОГЛЯДУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

COMPETENT APPROACH TO LEARNING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE FROM THE POINT OF VIEW OF PEDAGOGICAL IDEAS OF VASYL SUKHOMLYNSKY

У статті сформульовано сучасні підходи до навчання української мови в початковій школі. Проаналізовано окремі положення Концепції Нової української школи, та вказано шляхи їх реалізації з погляду педагогічних ідей Василя Сухомлинського. Інтегрований підхід до навчання розглядається як важливий у формуванні компетентностей. Визначено інновації в навчанні учнів першого класу в практиці роботи початкової школи, української мови зокрема. Запропоновано тематику мовленнєво-комунікативних ситуацій, алгоритм їх виконання.

Ключові слова: компетентність, початкова школа, педагогічні ідеї В. Сухомлинського, інноваційні методи, мовленнєво-комунікативна ситуація.

В статье сформулированы современные подходы к обучению украинскому языку в начальной школе. Проанализированы отдельные положения Концепции Новой украинской школы, и указаны пути их реализации с точки зрения педагогических идей Василия Сухомлинского. Интегрированный подход к учебе рассматривается как важный в формировании компетентностей.

Определены инновации в обучении учеников первого класса в практике работы начальной школы, украинского языка в частности. Предложены тематика речево-коммуникативных ситуаций, алгоритм их выполнения.
Ключевые слова: компетентность, начальная школа, педагогические идеи В. Сухомлинского, инновационные методы, речево-коммуникативная ситуация.

The article formulated modern approaches to teaching Ukrainian language at primary school. Some provisions of the Concept of the New Ukrainian School are analyzed, and the ways of their implementation are indicated from the point of view of Vasyly Sukhomlynsky's pedagogical ideas. An integrated approach to learning is considered important in the development of competencies. The innovations in the teaching of first grade students in the practice of primary school work and Ukrainian language are defined. The theme of speech and communication situations and algorithm of their implementation are offered.
Key words: competence, primary school, pedagogical ideas of V. Sukhomlynsky, innovative methods, speech and communicative situation.

УДК 372.881.116.12

Хома О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики
початкової освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В основі Концепції Нової української школи закладено компетентнісний підхід до навчання. Це зумовлено вимогами сьогодення: інтеграція освіти України в європейський простір; упродовження в практику роботи наукових здобутків вітчизняних педагогів і вчителів-практиків.

Закон України «Про освіту», концепція «Нова українська школа», освітні програми ставлять перед учителями завдання підготувати компетентну особистість, яка зможе легко соціалізуватися в суспільстві. «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами...» (розд. 2, ст. 12, п. 1) [2].

Оволодіння молодшими школярами рідною мовою упродовж багатьох років своєї педагогічної

діяльності обстоював В. Сухомлинський. Сьогодні вивчення праць видатного педагога, розуміння значення слова в житті людини й нації дадуть вичерпні відповіді на питання, як реалізувати ті завдання, що стоять перед закладами освіти. Дослідження праць педагога є актуальними і вкрай важливими у процесі реформування початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського привертає увагу вже кількох поколінь українських і зарубіжних науковців за різними напрямками, а саме: дидактичні основи навчання здобувачів освіти (О. Савченко, Г. Сагач, Н. Сивачук, О. Сухомлинська); методична система навчання мови й літератури (А. Богуш, Л. Березівська, М. Вашуленко, Л. Мамчур, М. Пентилюк, Г. Ткаченко), формування духовних і моральних цінностей (І. Бех, І. Зязюн, В. Киричок, В. Кравцов); український вимір педагогіки В. Сухомлинського (О. Санівський) та інші. За дослідженням О. Санівського з'ясовано, що В. Сухомлинський розпочинав знайомство дітей із національним образом світу зі сприйняття довілля, його поцінування, привчав діяти згідно зі встановленими народними звичаями, нормами та зразками поведінки, таким способом формуючи менталітет вихованців. Творення образу світу в учнів Павлівської школи розпочиналося з рідної мови, за допомогою чого формувалися їхній

характер, світобачення, національна психологія, розуміння зв'язку з рідним народом, відбувалося повноцінне національно-духовне життя та самовияв особистості [5, с. 11].

Навчання, за В. Сухомлинським, не може бути відірваним від навколишнього світу, від суспільного життя, тобто воно має бути спрямоване на соціалізацію особистості, здатної до виконання певного виду діяльності. «Одне з найважливіших завдань школи – це навчитися користуватися знаннями. Небезпека перетворення знань у мертвий вантаж виникає саме в молодших класах, коли за своїм характером розумова праця найбільше пов'язана із набуттям нових умінь і навичок. Якщо ці вміння й навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить за сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень. Прагнучи запобігти цьому явищу, учитель дбає, щоб кожна дитина творчо застосовувала свої уміння і навички» [7, с. 127].

Ці настанови та реалії сьогодення стали підґрунтям для започаткування компетентнісної освіти. У «Великому тлумачному словник сучасної української мови» компетентний трактується як такий, «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий. // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований ...» [1, с. 560].

Компетентнісний підхід до навчання став предметом дослідження низки науковців (Н. Бібік, С. Бондар, М. Вашуленко, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьова, Г. Семеренко та інші). Аналізуючи творчу спадщину В. Сухомлинського, Г. Семеренко зазначає: «Василь Олександрович випередив час і поставив завдання компетентнісного навчання ще в 60–70 роки ХХ століття... Без любові до рідного слова Сухомлинський не уявляє можливості любити інші мови і можливості їх опанувати» [6, с. 4].

З огляду на значущість української мови для громадянського становлення і розвитку національно мовленнєвої особистості цьому предмету в початковій школі відведено особливу роль. У системі освіти українська мова є засобом навчання і виховання, зумовлює надалі професійну та громадянську діяльність людини.

Мета статті – розкрити сучасні підходи до навчання української мови з погляду педагогічних ідей В. Сухомлинського.

Завдання дослідження такі: визначити концептуальні засади навчання рідної мови на основі педагогічних ідей В. Сухомлинського; з'ясувати специфіку навчання української мови в початковій школі в контексті освітньої реформи.

Виклад основного матеріалу. У Методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України (2018) сказано, що прийняття світу учнями

6–10 років за своєю суттю є цілісним, як цілісне й саме докільля. Потреба подолати протиріччя між розподілом освітнього процесу на окремі предмети, з одного боку, і цілісністю світу та цілісністю сприйняття дитиною докільля – з іншого, потребує активного запровадження інтегрованих уроків. У межах таких уроків вивчається підпорядкований одній темі матеріал із різних навчальних предметів. Методика таких уроків розробляється вчителями на міжпредметній основі з урахуванням дидактичної доцільності, а їхня змістова і структурна цілісність забезпечується добром об'єкта вивчення. Головною метою інтегрованих уроків має бути не виклад максимального об'єму інформації, а формування цілісної картини світу й підвищення пізнавального інтересу учнів [3].

Сприйняття цілісної картини світу, як і в педагогічних працях В. Сухомлинського, розглядається через призму «спілкування» молодших школярів із природою: спостереження за навколишнім світом, його сприйняття й аналіз і відтворення в усному (писемному) мовленні. Освітня галузь «Я досліджую світ» на основі інтеграції з іншими покликана вирішити низку завдань щодо розуміння молодшими школярами певного явища та сприятиме вихованню активної громадянської позиції, інтересу до пізнання історії України, свого краю тощо.

Вивчення рідної мови у зв'язку з мовленням, на думку В. Сухомлинського, має здійснюватися методом спостереження: «Ми йшли в природу – в ліс, в сад, на поле, луг, берег річки, – слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу» [7, с. 202].

Початкова школа змінює концепцію освітнього процесу, водночас наближаючи її до сучасної вітчизняної та європейської. У нашому баченні «роки навчання в початкових класах – цілий період морального, інтелектуального, емоційного, фізичного, естетичного розвитку, який буде реальною справою, а не пустою розмовою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра» [7, с. 100]. Навчання розглядається як важлива, але не єдина сфера духовного життя дитини. «Чим ближче я придивлявся до того, що всі ми звикли називати навчально-виховним процесом, тим більше переконувався, що справжня школа – це багатогранне духовне життя дитячого колективу, в якому вихователь і вихованець поєднані безліччю інтересів і захоплень. Навчання – це лише одна з пелюсток квітки, яка називається вихованням у широкому сенсі цього поняття. У вихованні немає головного і другорядного, як немає головної пелюстки серед багатьох пелюсток, що створюють красу квітки. У вихованні все головне – і урок, і розвиток різнобічних інтересів дітей поза уроком, і взаємовідносини вихованців у колективі» [7, с. 8].

Серед головних компонентів Концепції Нової української школи є такі: новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; наскрізний процес виховання, який формує цінності; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками [4, с. 11].

Щоб досягти належних результатів, інтегрований підхід до навчання визначається як основний. «У світовому досвіді склалось розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, присвоєного особистістю. Таке досягнення передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причинно-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату [4, с. 12].

Реалізація ідей компетентнісного підходу передбачає усвідомлення того, що всі компетентності є однаково важливими й тісно пов'язаними між собою, утворюють цілісну систему у формуванні особистості, а володіння українською мовою дасть можливість реалізувати себе в професійній та громадській діяльності.

Зазначимо, що В. Сухомлинський розглядає мову як один із чинників державотворення і розуміння власної історії: «духовне багатство народу», «засіб впливу на дитину, облагороджування її почуттів», «звичаї, традиції, радощі й болі народу», «культ Батьківщини». «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують 4 культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книжки і культ рідного слова» [7, с. 201].

Сьогодні відбулося зміщення акцентів щодо навчання молодших школярів української мови: володіння державною, рідною (у разі відмінності), іншими мовами формує сучасну особистість із розумінням своєї належності до української спільноти і можливості комунікації в іншомовному просторі.

З 1 вересня навчання здійснюється за Концепцією Нової української школи, новим Державним стандартом початкової школи, освітніми програмами. Проведене нами спостереження за освітнім процесом у першому класі 2018/2019 н. р. засвідчує, що учні легко адаптуються до нових умов, з інтересом досліджують мовні явища на основі застосування як традиційних, так й інноваційних методів навчання, а саме: «Шість цеглинок», «Щоденні 5», «Рафт» та інші. Значна увага акцен-

тується на застосуванні ігрових прийомів, що дає можливість молодшому школяреві поступово соціалізуватися в повсякденне життя. Відповідно урізноманітнилися варіанти організації навчального простору в класі, використовуються новітні, наприклад мобільні, робочі місця, що пристосовані для індивідуальної та групової роботи. Крім того, позитивним, на наш погляд, є таке:

- створення в межах класу осередків, серед яких осередок навчально-пізнавальної діяльності, місце для гри, осередок художньо-творчої діяльності, куточок живої природи, осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, дитяча класна бібліотека та інші;

- наявність альтернативних освітніх програм;
- проведення ранкових зустрічей;
- наявність низки підручників «Українська мова. Буквар» (за вибором учителя);

- реалізація на уроці ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань (наприклад, наявність предмета «Я досліджую світ. Українська мова»);

- цілеспрямоване тематичне збагачення активного словника молодшого школяра (тематичні тижні).

Сьогодні ще не вистачає в повному обсязі навчальних комплектів з української мови для перших класів. Варіативність програм спрямована на творчість вчителя, бажання самоудосконалюватися (наприклад, через вебінари як одну з форм), але методичне забезпечення предмета не повинно бути тільки справою вчителя. Тому методичні рекомендації МОН України, наукові розвідки дидактів, креативність учителів щодо реалізації освітньої реформи й надалі повинні спрямовуватися на вирішення низки проблем, що утворюються.

Подальше наше дослідження передбачає спостереження за засвоєнням першокласниками мовних явищ за новим Державним стандартом освітньої мовно-літературної галузі. Стало вже зрозумілим, що на уроках української мови відповідно до тематичного тижня цілеспрямовано збагачується мовлення молодшого школяра. Підкреслимо, що В. Сухомлинським розроблено прийоми пояснення лексичного значення слова. Для «Школи радості» він склав список слів рідної мови, які діти повинні запам'ятати, розробив авторську методику засвоєння слова на основі дослідження його етимології. Педагог, навчаючи дітей «бачити» слово серед природи, на основі його будувати речення, зв'язні висловлювання, переконливо доводив, що школа зобов'язана формувати у молодшого школяра комунікативні уміння, утверджуючи загальнолюдські та національні цінності.

Зважаючи на вимоги Нової української школи, нового осмислення спадщини В. Сухомлинського, у процесі дослідження ми акцентуємо увагу

на методах удосконалення мовлення молодших школярів, добірки системи вправ із розвитку мовлення (лексичні, конструктивні, творчі; комунікативні) з різними компетентнісними завданнями. Мовленнєво-комунікативним ситуаціям надаємо провідне місце, структура яких вбачає: адресант, адресат, толерантні стосунки між адресантом і адресатом із застосуванням формул українського мовленнєвого етикету; мета спілкування, спосіб і місце спілкування, засоби спілкування (вербальні, невербальні). Серед ситуацій діалогічного (монологічного) спрямування пропонуємо такі: «Випадок у лісі: зустріч з їжачком», «Про що дзюркочить струмок», «Розмова дуба і берізки», «Розповідь подрузі зі Львова про рідне Мукачеве», «Що я порадив би друзіви», «Інтерв'ю з мамою (татом)» та інші.

Для майбутніх учителів початкової школи нами розроблено й визначено алгоритм їх проведення: сформулювати завдання для розв'язання ситуації; запропонувати зміст ситуації та питання; дібрати мовленнєво-комунікативні завдання (опорні слова, формули мовленнєвого етикету тощо); провести аналіз побудованого учнями тексту; доповнити власними міркуваннями. У процесі виконання завдань такого змісту звертається увага на мовні засоби, культуру й толерантність спілкування.

Один із запропонованих взірців ситуативних завдань.

Завдання: побудуйте діалог і розіграйте його.

Зміст ситуації: йдучи до школи, ти побачив жовтий листок, що впав із дерева. Що він відчуває? Допоможи йому зрозуміти закони природи.

Мовленнєво-комунікативні завдання: а) добери тон, міміку, жести для спілкування; б) уживай такі слова чи словосполучення: чарівниця-осінь, жовті, зелені, багряні листочки, природа взимку відпочиває, народитися знову; в) доповни ці слова іншими, зокрема пестливими; г) уживай ввічливі слова: добридень, доброго ранку, дорогий друже, люб'язно прошу, пані природо, матінко-природо, дякую.

Після побудованого учнями діалогу з метою редагування та вдосконалення мовлення вчитель може подати власний.

Висновки. Нами розглянуто окремі питання щодо навчання української мови в контексті педагогічних ідей В. Сухомлинського. Закцентовано увагу на ролі початкової школи у формуванні національно мовленнєвої особистості, на новому підході до оволодіння державною мовою. Запропоновано окремі типи вправ із розвитку зв'язного мовлення, подано орієнтовну тематику мовленнєвих ситуацій та алгоритм їх побудови.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні структури інтегрованого уроку української мови в першому класі, враховуючи тематичні тижні, засвоєння учнями мовних тем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун». 2007. 1736 с.
2. Закон України «Про освіту»: прийнято Верховною Радою України 5 вересня 2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата опублікування: 28.09.2017).
3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи: додаток до наказу МОН від 23 березня 2018 р. № 283. URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/60372/.
4. Нова українська школа: poradnik для вчителя / За заг. ред. Н.М. Бібік. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
5. Санівський О.М. Українознавчий вимір педагогіки В.О. Сухомлинського: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Умань, 2017. 20 с.
6. Семеренко Г.В. Роль української мови в становленні громадянина-патріота в творчій спадщині В.О. Сухомлинського. *Українська мова і література в школах України*. 2018. № 6. С. 3–8.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: у 5 т.* Т. 3. К.: «Радянська школа», 1977. 670 с.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE ON UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

У статті з'ясовано зміст понять «компетентність», «комунікативна компетентність», сформульовано на основі аналізу наукової літератури визначення поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи». Розкрито особливості проведення занять з української мови в умовах коледжу. Наведено приклади мовних, мовленнєвих і комунікативних вправ та завдань, що сприяють формуванню професійної компетентності студентів; зацентовано увагу на ролі самостійної роботи студентів.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, готельно-ресторанна справа, мовленнєвий етикет, вправи.

Приведены примеры языковых, речевых и коммуникативных упражнений и заданий, способствующих формированию профессиональной компетентности студентов; акцентировано внимание на роли самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, гостинично-ресторанное дело, речевой этикет, упражнения.

The article clarifies the meaning of the concepts of "competence", "communicative competence", formulated on the basis of the analysis of scientific literature the definition of concept of "professional competence of future specialists in hotel and restaurant business". The features of teaching Ukrainian language in college conditions are revealed. Examples of linguistic, speech and communicative exercises and tasks contributing to the formation of professional competence of students are given; attention is paid to the role of independent work of students.

Key words: competence, professional competence, hotel-restaurant business, speech etiquette, exercises.

УДК 372.8=161.2+378.147

Хома Т.В.,

канд. пед. наук,
викладач української мови
та літератури
Мукачівського кооперативного
торгівельно-економічного коледжу

В статье выяснено содержание понятий «компетентность», «коммуникативная компетентность», сформулировано на основе анализа научной литературы определение понятия «профессиональная компетентность будущих специалистов гостинично-ресторанного дела». Раскрыты особенности проведения занятий по украинскому языку в условиях колледжа.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах докорінних змін у суспільстві, пов'язаних із входженням України в європейський простір, розвитком сфери готельно-ресторанного бізнесу, туризму фахова підготовка майбутніх спеціалістів вимагає вдосконалення системи професійної освіти, оновлення вимог як до їхніх особистісних якостей, так і до рівня професійної компетентності. Заклади вищої освіти повинні готувати випускників, здатних вирішувати певні проблеми й завдання в умовах конкурентного середовища. У цьому процесі пріоритетне значення надається комунікативним здібностям майбутнього фахівця. Сьогодні (Закон України «Про освіту») вимагає знання державної мови, рідної та іноземної водночас, що так важливо для обслуговування в туристичній галузі. Підготовка майбутніх фахівців для готельно-ресторанної сфери є необхідною складовою сучасної системи професійної освіти й вимагає продовження досліджень в умовах європейської інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Для з'ясування поняття «професійна компетентність» визначимо зміст термінів «компетентний», «компетентність» і «компетенція». За «Великим тлумачним словником сучасної української мови», поняття «компетентність» визначається як «властивість за знач. компетентний. // Поінформованість, обізнаність, авторитетність [3, с. 560]». Поняття «компетенція» трактується як «добра обізнаність із чим-небудь [3, с. 560]». «Компетент-

ний» розглядається як такий, «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий. // Який ґрунтується на знанні; кваліфікований (у 2 знач.) [3, с. 560]».

Проблема становлення компетентнісного підходу в освіті, психологічного складника розкривається в дослідженнях багатьох науковців, таких як Н. Бібік, І. Зимняя, В. Ковальчук, О. Локшина, О. Пометун, О. Савченко. Шляхи формування професійних компетентностей розглядають у своїх працях О. Доценко, М. Скрипник, Н. Фоменко, Ю. Безрученков, К. Трофімук та інші вчені.

Зокрема, В. Ковальчук [4] аналізує теоретичні підходи до змісту поняття «компетентність», спираючись на дослідження С. Бондар, І. Зимньої та інші, і визначає компоненти проектної компетентності, а саме: мотиваційно-регулятивний, когнітивний, операційно-практичний, рефлексивний.

Професійна компетентність, за Л. Соловей [7], вводиться для характеристики кінцевого результату навчання, що об'єднує не лише професійні знання і вміння, але й професійний досвід, систему ціннісних орієнтацій особистості, ставлення до праці, здатність ефективно використовувати отримані знання й уміння та набувати нових, володіння різними способами вирішення проблемно-когнітивних завдань, особистісні інтелектуально-вольові риси, необхідні для досягнення кінцевої мети.

Основним критерієм професійної майстерності кожного фахівця є знання свого фаху, що тісно пов'язане з рівнем опанування мови професії, її

лексики, термінології, умінням вільно володіти та користуватися лексикою фаху [1].

Н. Бабиш [5] розкриває комунікативні ознаки мовленнєвої культури, без яких неможливе становлення фахівця. Водночас Я. Радевич-Винницький [6] акцентує увагу на етикеті й культурі спілкування, що є вкрай важливим для підготовки майбутніх спеціалістів гостинності.

Поняття «професійна культура фахівця сфери ресторанного господарства» сформульовано у науковій розвідці Ю. Безрученкова, який трактує її як «різновид загальної культури, особистісне утворення, яке відображає ступінь оволодіння фахівцем теоретичними знаннями і практичними вміннями, рівень сформованості професійно важливих якостей, що забезпечує високу ефективну діяльність підприємств ресторанної індустрії» [2, с. 9].

На думку К. Трофімук [8], сформувати культуру професійного спілкування у майбутніх фахівців із готельно-ресторанної справи можна завдяки застосуванню різних видів вправ, тренінгів зокрема. Тренінги дають можливість моделювати встановлення контактів, ефективно сприяють розвитку різних форм і методів спілкування та забезпечують реалізацію таких цілей:

- тренування навичок активного слухання;
- подолання психологічних бар'єрів під час спілкування;
- оволодіння нормами мовленнєвого етикету;
- покращення логічного та послідовного висловлювання;
- розвиток уважності до опонентів та співробітництва з клієнтами.

Аналіз наукової літератури дав можливість констатувати той факт, що мовно-мовленнєва підготовка майбутнього фахівця готельно-ресторанної справи є актуальною.

Мета статті – розкрити особливості формування професійної компетентності у майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи на заняттях з української мови в закладах вищої освіти на прикладі коледжу; запропонувати окремі мовні, мовленнєві й комунікативні вправи та завдання.

Виклад основного матеріалу. Вивчивши сучасні підходи до підготовки здобувачів освіти, під поняттям «професійна компетентність майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи» ми розуміємо здатність особистості застосувати в конкретному спілкуванні знання мови як складового компонента підготовки, володіння різними соціальними ролями з дотриманням формул мовленнєвого національного етикету та сформованими цінностями. У процесі дослідження проведено опитування майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи щодо виявлення труднощів під час практичної підготовки. Опитано 30 осіб. Результати такі: більшість опитаних зазначила, що вони добре обізнані з особливостями роботи

за обраним фахом, володіють необхідними вміннями. Однак окремі з них (близько 22 %) вказали, що відчують труднощі у спілкуванні, зокрема в дотриманні орфоепічних і лексичних норм. Такі мовленнєві огріхи пояснюють впливом діалектного оточення, в якому перебувають. Тому на заняттях з української мови ми зацентували значну увагу на формуванні комунікативної компетентності, запобіганні помилкам у професійній лексиці.

Формування комунікативної компетентності в умовах коледжу здійснюється на всіх заняттях із фахових дисциплін, проте пріоритет надаємо дисциплінам «Українська мова» й «Українська мова (за професійним спрямуванням) та діловодство».

Вивчення української мови проводиться за чинною навчальною програмою «Українська мова. Навчальна програма для вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти» [9]. Програмою передбачено формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатого мовної особистості.

Оволодінню культурою усного й писемного українського мовлення, що є основою комунікативної компетентності, надається в програмі значна увага. Наприклад:

- до розділу «Функціональна стилістика і культура мовлення» включено такі теми: «Мовлення як предмет стилістики і культури мовлення. Два рівні володіння українською літературною мовою: мовлення правильне (норми літературної мови) і мовлення комунікативно доцільне (змістовність, логічність, точність, виразність, доречність)» тощо;
- до розділу «Сприймання чужого мовлення. Відтворення готового тексту» пропонуються такі теми: «Сприймання чужого мовлення. Відтворення готового тексту. Конспект як різновид стисло переказу висловлювань, що сприймається на слух. Конспект прочитаного, тематичні виписки, план, тези»;
- до розділу «Риторика» внесено такі теми: «Виступ із тематичною промовою. Основні способи виступу. Підготовка до публічного виступу. Сприймання чужого мовлення. Створення власних висловлювань. Діалогічне мовлення. Монологічне мовлення».

Зазначені теми дають можливість:

- ознайомити студентів із поняттям «норма» й виокремити норми, що стосуються культури усного українського мовлення;
- формувати вміння й навички літературної вимови голосних і приголосних звуків і звукосполучень; правильного словесного наголосу в словах, словформах, логічного наголосу в повних і неповних реченнях;
- збагачувати активний словник студентів, зокрема, фразеологізмами, формувати вміння стилістично доцільно використовувати їх;

- редагувати як власне, так і чуже мовлення;
- будувати зв'язні висловлювання.

Однак в умовах багатомовного середовища є необхідність урахувати відхилення від літературних норм. Наш досвід роботи засвідчив, що, окрім розвитку мовних компетенцій (студенти коледжів складають зовнішнє незалежне оцінювання), все ж таки треба посилити увагу на формуванні зв'язного мовлення, діалогічного зокрема.

У процесі дослідження для студентів спеціальності «Готельно-ресторанна справа» нами добилися мовні, мовленнєві, комунікативні вправи та завдання, що передбачали формування культури усного спілкування з дотриманням норм етикету, як-от:

- лексико-семантичні вправи на збагачення, активізацію словника та вилучення нелітературних слів;

- лексико-граматичні вправи, що забезпечують правильне слововживання в реченні, тексті.

Особливе значення ми надавали мовленнєвим ситуаціям, що пов'язані безпосередньо з майбутньою професійною діяльністю. Наведемо окремі приклади.

1. Інтерв'ювання.

Студентам пропонувалося прослухати інтерв'ю з адміністратором готельно-ресторанного комплексу «Сузір'я» про особливості обслуговування клієнтів. На наступному занятті створювалася уявна ситуація: «Уявіть собі, що Ви (1-ий студент) – адміністратор готелю-ресторану, а Ви (2-ий студент) – клієнт». Адміністратор повинен обслужити клієнта, запропонувавши йому меню, та поцікавитись, які вподобання й особливості його харчування. Відповідно, клієнт має відповісти на поставлені запитання. Після розігрування ситуацій студенти мали оцінити мовлення учасників діалогу з погляду культури мовлення (вживання етикетної лексики, інтонуювання, правильності: орфоепічної, лексичної, граматичної).

2. Складання діалогів.

Студентам пропонувалося скласти діалоги за різними завданнями:

- за першою реплікою;
- на основі сюжетного малюнку;
- за відеоматеріалами;
- за тематикою («У кав'ярні», «Зустріч делегації», «Приймання замовлення з нагоди свята» та інші).

3. Редагування тексту.

Студентам демонструвався текст із завданням: увести прикметники до іменників та обґрунтувати роль прикметників у мовленні.

4. Редагування власного та чужого висловлювання.

У процесі складання зв'язних висловлювань студентам пропонувалося провести взаємоаналіз помилок.

Використання таких вправ і завдань максимально наближало студентів до умов реального спілкування у професійній діяльності.

Нами укладено програму з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням) та діловодство», яка дає можливість удосконалити мовно-мовленнєву діяльність за обраним фахом. Серед завдань визначено такі:

- сформулювати чітке і правильне розуміння ролі державної мови у професійній діяльності;

- забезпечити досконале володіння нормами сучасної української літературної мови та дотримання вимог культури усного й писемного мовлення;

- виробити навички правильного використання різних мовних засобів залежно від сфери й мети спілкування [10].

У процесі вивчення означеної дисципліни нами акцентувалася увага на стилях мовлення, доречності слововживання в кожному з них.

Формуванню комунікативної компетентності студентів сприяє, на нашу думку, активізація самостійної роботи на основі модульної технології навчання. Оскільки в галузі вищої освіти наявна спрямованість процесу навчання на збільшення годин для самостійного опрацювання програмового матеріалу, то цей процес запропоновано організувати так, щоб найефективніше закріпити здобуті знання й уміння та надалі застосовувати їх у практичній діяльності.

Наприклад, студентам рекомендується на основі довідкової літератури чи інтернет-джерел укласти тлумачний словник професійних термінів, з'ясувати їхнє походження та специфіку вимови; розв'язати ситуативні завдання із застосуванням аудіо- або відеозапису тощо. Як показує наше дослідження, завдання такого типу викликають інтерес до дисципліни, водночас формують культуру усного мовлення.

Широкого застосування набувають такі завдання для самостійної роботи, які виконуються за допомогою комп'ютерних технологій, як-от: «Розроблення та поширення реклами власного готельно-ресторанного комплексу», «Підготовка інтерв'ю для місцевого телебачення про діяльність готельно-ресторанного комплексу», «Хвилина реклами у прямому радіоефірі на тему «Гостинно запрошуємо...». Ефективним є залучення студентів до аналізу помилок тексту зовнішньої реклами. Самостійно аналізуючи мовне довкілля, студент зникає до свідомого ставлення до слова, покращує своє індивідуальне мовлення.

Висновки. Отже, професійне становлення спеціалістів готельно-ресторанної справи вимагає від них підвищеної мовленнєвої відповідальності, особливої уваги до володіння державною мовою. Під поняттям «професійна компетентність майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи» ми

розуміємо здатність особистості застосувати в конкретному спілкуванні знання мови як складового компонента підготовки, володіння різними соціальними ролями з дотриманням формул мовленнєвого національного етикету та сформованими цінностями. На заняттях із дисциплін «Українська мова» і «Українська мова (за професійним спрямуванням) та діловодство» для студентів запропоновано окремі мовні, мовленнєві та комунікативні завдання. Реалізація процесу формування комунікативної компетентності потребує подальшого вдосконалення методів навчання та добору ситуативних завдань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Т.М., Борис Л.М., Стрижаківська О.С. Українська мова (за професійним спрямуванням): навч. посібник для студентів ВНЗ I–II р. а. Чернівці: «Місто», 2010. 248 с.
2. Безрученков Ю.В. Формування професійної культури майбутніх фахівців сфери ресторанного господарства у вищому навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». Луганськ, 2014. 20 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: «Перун», 2007. 1736 с.
4. Ковальчук В.І. Результати дослідження щодо розвитку проектної компетентності учнів загальноосвітнього навчального закладу засобами інтерактивного навчання. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2015. № III (25). Issue 49. P. 29–34.
5. Культура фахового мовлення: навч. посібник. / Ред. Н.Д. Бабич. Чернівці: «Книги – XXI», 2006. 496 с.
6. Радевич-Винницький Я.К. Етикет і культура спілкування: навч. посібник. К.: «Знання», 2006. 291 с.
7. Соловей Л.С. Компетентнісний підхід і оптимізація туристичної освіти. *Людський капітал в умовах трансформації українського суспільства*: Міжнарод. наук. конф. викл., асп. і студ: зб. тез. К.: Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2014. С. 23–24.
8. Трофімук К.В. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці фахівців готельно-ресторанної справи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / Редкол.: Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 51 (104). С. 534–540.
9. Українська мова. Навчальна програма для закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти / Уклад.: Т.М. Антонюк, Л.М. Авдіковська, А.М. Кабаненко, Л.Б. Ковалевська, О.С. Стрижаківська; М-во освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти. 2018. 41 с.
10. Хома Т.В. Українська мова (за професійним спрямуванням) та діловодство. Навчальна програма для кооперативних технікумів і коледжів. Спеціальність 5.14010102 «Ресторанне обслуговування» (241 Готельно-ресторанна справа) / Уклад. Т.В. Хома. 2017. 24 с.

MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHING USING THE COMMUNICATIVE APPROACH AND ITS PRACTICAL RELEVANCE

СУЧАСНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ТА ЙОГО ПРАКТИЧНА ДОРЕЧНІСТЬ

This article is about the importance of the communicative approach when teaching foreign languages. It considers the communicative approach for developing English-speaking skills. This approach has provided a major impact on foreign-language teaching in today's linguistically diverse backgrounds. Using the communicative approach a teacher makes the subject more interesting and motivates students in the use of the language in their lives by creating real situations in class. He or she helps students to overcome the language barrier, which is a major impediment to the communication encouraging them to participate in a conversation.

Key words: *communicative approach, foreign language, English-speaking skills, foreign-language teaching, language barrier.*

Стаття присвячена важливості комунікативного підходу під час викладання іноземних мов. Розглянуто комунікативний підхід у розвитку англійської мови. Цей підхід має значний вплив на викладання іноземної мови в сучасному лінгвістично різноманітному середовищі. Використовуючи комунікативний підхід, викладач робить предмет більш цікавим і мотивує студентів до використання мови у своєму житті, створюючи

реальні ситуації в класі. Викладач допомагає студентам подолати мовний бар'єр, що є головною перешкодою у спілкуванні, заохочуючи їх до участі в розмові.

Ключові слова: *комунікативний підхід, іноземна мова, володіння англійською мовою, викладання іноземної мови, мовний бар'єр.*

Статья посвящена важности коммуникативного подхода при преподавании иностранных языков. Рассмотрен коммуникативный подход в развитии англоязычных навыков. Этот подход имеет значительное влияние на преподавание иностранного языка в современной лингвистически разнообразной среде. Используя коммуникативный подход, преподаватель делает предмет более интересным и мотивирует студентов к использованию языка в своей жизни, создавая реальные ситуации в классе. Преподаватель помогает студентам преодолеть языковой барьер, который является главным препятствием в общении, поощряя их к участию в разговоре.

Ключевые слова: *коммуникативный подход, иностранный язык, владение английским языком, преподавание иностранного языка, языковой барьер.*

УДК 378.147.31

Tsyganenko O.A.,
Assistant at the Department
of English for Maritime Officers
(abridged programme)
of Kherson State Maritime Academy

Problem statement in general terms. The main teachers' objective when teaching a foreign language is not only to teach students to understand a foreign speech but also to be able to form speech statements, to orient in a foreign-language country, as well as to respond adequately in different language situations. In the current context, anyone who speaks a foreign language must know how to use it for different purposes, in different situations, to be able to read and understand texts of different types, to form dialogues, stories, reports. Even if a person has a limited lexical and grammatical base of a foreign language, he or she must learn to hold a conversation in any situation.

Teachers are no longer required to give knowledge; they must show students how to learn. It is necessary to work together with students; they should be taught to listen to their peers, to carry out interviews and group discussions, to work together on projects, to focus on their peers. If a teacher creates situations where students work in pairs, groups, this makes an activity more comprehensive. It becomes necessary for students to demonstrate their speech autonomy, to help their peers, to make appropriate adjustments to interlocutors' statements.

Analysis of recent studies and publications. According to A. Verbitskiy, such active learning methods involve the use of developing, problematic, researching and searching forms and methods of education, which provide the birth of cognitive

motives and interests, conditions for creativity and learning [9, p. 96].

Scientists made a significant contribution to the development of the communicative approach in foreign-language teaching. For example, in the United Kingdom, experts on applied linguistics questioned the efficacy of the case-study method, which dominated in the country at that time. This came about in part in response to A. Chomsky's concepts about the nature of speech. A. Chomsky demonstrated that widely known structural language theories could not explain all the creative diversity of the real communication process. In addition, British linguists C. Candlin and H. Widdowson found that special attention to the language structure did not contribute to its better assimilation. They believed that except of knowing grammatical structures learners also needed to develop communication skills and understand language functions [1, p. 149].

In the United States, linguistic anthropologist D. Hymes conceptualized the communicative competence. This was in response to a well-established concept of linguistic skills of a perfect native speaker by A. Chomsky. The communicative competence specified what "to know a language" means. In addition to proficiency in language structures, the communicative competence also implied the capacity to use those structural elements in different situation of communication adequately. This point was artfully formulated in

D. Hymes' statements about the usage rules without which grammar rules are useless [4, p. 270]. D. Hymes did not develop a specific definition of the communicative competence. Subsequent authors related that concept with the foreign-language teaching.

Scientific research on this subject took place in Russia. In addition, a concept for the communicative teaching of foreign languages was being worked out. The Russian scientist, the founder of the Methodist school in Lipetsk, Doctor of Education E. Passov advanced his own theory of the communicative foreign-language education. According to this theory, the concept of communication was dealt with from two angles: a theoretical one, that is as a category (a concept), and a practical one (empirical), that is as technology [6, p. 84].

Provisions of previously unresolved parts of the general problem. Teachers who care about their students' future operate with the communicative approach aimed at developing communicative skills. The essential aim is to teach a student to speak a foreign language properly and fluently. That is why it is necessary to go beyond traditional teaching methods and to use such types of activities as projects, interactive games, theatricalizing, discussion, that is to develop all linguistic skills of oral and written speech. It is necessary for students to learn words, phrases, linguistic units and then figure out what is their grammatical subject, especially at the initial stage. A teacher explains rules, meanings of new words with the help of familiar vocabulary, grammatical constructions and phrases; through facial expressions and gestures, pictures and other visual aids. Now classrooms are equipped well enough to use the internet, TV-programs, newspapers, and magazines. All this stimulates a keen interest in the history, culture, and traditions of an area where the language is spoken.

The teacher's task is to use a simulation of real-life situations for students to come with the maximum motivation for speaking. At communicative approach-based lessons, students basically discuss the topics, which are familiar to them in their native language. It gives an opportunity to focus on the skill to use the language spontaneously that is to focus on the development of communicative skills. Students are advanced to the level of the subject of learning activities as well as the subject of the intercultural communication that is they become a key element of language instruction as a system. So that means that exactly a student, perspectives of his or her personal and language growth become a starting-point with constructing and reflecting upon the content of the foreign language learning process [3, p. 13].

Spoken interaction absorbs most of the time at lessons, though reading and writing are also taken into account. In this, a teacher speaks less than students do; he or she guides their activity. A teacher assigns a task, then takes a back seat just to monitor and evaluate.

The purpose of article. Herein lies the communicative approach, that is, in the assimilation of the learning process to the communication process. More specifically the communicative approach is based on the fact that the learning process is somewhat a simplified model of the communication process. This will be considered in more detail below.

Statement of the basic material. This approach to learning emerged in the 1970s and 1980s of the last century as a result of many independent studies and development, both in Europe and the United States [8, p. 126]. On the one hand, it was because the demand for foreign languages rose higher with the creation of the European Economic Community, especially in Europe. As a result of increasing demand had to change the approach to foreign languages teaching. Such traditional methods like grammar-translation type of teaching implied that students began to learn a foreign language years before they would need to use it in a real life. However, those guidelines were not good for adult learners who were intensely busy as well as for schoolchildren whose learning abilities were not yet advanced enough. It became clear that those categories of learners needed the approach with a higher level of returns.

Dealing with communication as technology or the education strategy, the following characteristics should be highlighted [6, p. 84]:

- motivation of every action and every activity of a learner;
- purposefulness of every action and every activity of a learner;
- personal meaning throughout the work of a learner;
- voice and thought activity, that is a permanent involvement in the process of meeting the challenges of communication;
- a permanent connectivity of the instructive and communicative thinking;
- the attitude based on a personal interest, which entails the expression of a personal attitude to issues and subject of a discussion;
- the connection of communication with various forms of activities: cognitive and training, social, work, sports, artistic, household;
- the interaction of communicating parties, that is coordination, mutual assistance, support, cooperation, trusting relationship;
- sociability on three fronts: emotional, semantic and personal;
- situatedness indicating that communication of learners with a teacher, or learners among themselves in the process of mastering speech material, can always be characterized as a set of relationships, which has grown out of the contextual position of the ones having direct contact with each other;
- functionality meaning that the process of mastering speech material always takes place, if there

are speech functions, which have the priority over the form of speech units;

- heuristics as the organization of material and the process of its learning excluding arbitrary memorizing and reproduction of it;

- validity as the objective characteristic, and informativeness as subjective characteristic of the training material;

- problematical character as a way of organizing and presentation of training materials;

- expressiveness in the use of verbal and nonverbal means of communication.

Only compliance with all listed parameters and their optimal utilization give the right to consider the educational process as communicative. This is the type and quality of a model, which is the basis of that notion.

According to modern foreign researches, the major distinctive characteristics of communicative learning are [2, p. 180]:

- the content is primary in a statement (not a structure, or a form);

- dialogues (if they are used) are based on communicative functions and usually are not memorized;

- new vocabulary is introduced only in the context;

- learning a language means learning to communicate;

- the instructional objective is effective communication in a foreign language;

- drilling may be used but only occasionally;

- pronunciation should be easily understood (but not necessarily as of a native speaker);

- any means, which benefit learners and appropriate to their age and needs, etc., can be used when explaining grammar;

- attempts to engage in a real dialogue are welcome from the start of education;

- prudent use of a native language by learners is permitted as and where possible;

- interpretation into the native language is applied where it is needed, or may be beneficial;

- if desired, reading and writing can be started studying from the very first lesson;

- the system of a language under study is better mastered through desire for a comprehensive communication;

- the main aim of education is the formation of a communicative competency (capacity to use linguistic system of a language effectively and to the point);

- the consistency of introducing material is defined by any means, which provide interest in it in terms of content, use or topic;

- a teacher supports and motivates a learner to use a foreign language whatever way he or she can;

- foreign-language statements emerge from a learner, often through trial and error;

- the main aim of education is the fluency of speech and a pertinent use of lexical units;

- grammatical correctness is defined only in the context, not in the abstract;

- learners are required to communicate with real people in groups or pairs, or by written communication (learners decide about this themselves, without a teacher's guidance);

- the true motivation will appear when a learner has an interest in a foreign-language message.

In practice, in training on grammar, for example, the communicative approach means the following sequence of actions [8, p. 130]:

- first learners read a text;

- then the examples on this grammatical rule are highlighted in the text to be analyzed by learners;

- these examples are further used as a basis for activities, which are aimed at working out the structure and its form as well as the semantic meaning, which we can transmit with the help of this structure;

- and finally, learners should find similar examples in the text and extract the relevant grammatical rule.

The communicative learning of a language is rather an approach than a method. The communicative approach for a foreign-language learning can be described with the help of certain principles and objectives of the language learning, the ways of learning by learners, types of assignments and activities used in learning, and the roles of a teacher and a learner in the process of study. According to this approach, the basic principles of learning are the following [7, p. 171]:

- the communicative principle: learning occurs with the help of activities, which stimulate the real communication;

- the principle of communicative tasks: learning occurs with the help of activities where the language is used to fulfill interesting and meaningful tasks;

- the principle of relevance and meaning: learning occurs with the help of the language, which a learner uses meaningfully. Learning activities are selected based on how active they involve a learner in the authentic and meaningful communication (as opposed to simply mechanical usage of language patterns).

Commenting on the thought that the communicative approach to learning is rather an approach than a method, a number of conclusions can be drawn [5, p. 82]:

- the word “approach” offers a teacher great opportunities in the foreign-language teaching. That is, through this interpretation a teacher is entitled to teach a foreign language the way, which best suits to the specific training situation;

- it also means that teachers can loosely interpret the rules of teaching depending on the tasks, which are placed upon them;

- teachers can use a broad range of assignments and activities when teaching a foreign language;

- and most importantly, it should help us avoid the situation when learners who are competent in grammar find themselves incompetent in communication.

The last paragraph means that there are learners who are good with the grammatical material, know all rules, can easily build grammatical constructions but they have a problem when it comes to the real communication. Accordingly, it is all about trying to make all our learners communicatively competent. It does not mean that they should be grammatically incompetent. Of course, grammar is crucial. However, the link between the form, the meaning and the function of the grammatical construction under study is equally important. That is why it is very important for learners after having been familiarized with a certain grammatical construction, learned to transform and combine it, done a sufficient amount of activities with the given implementation mechanism, also to learn to use this construction in the real communication situations easily and fluently. And this is where all the importance of the communicative approach reflects.

Arguing about whether the communicative approach to the foreign-language learning is an approach or a method can be pursued, but it is a theoretical matter. What matters to us, English language teachers, is the practical aspect of this concept. The communicative approach to the foreign-language learning makes it possible to create in a class the situation of a genuine communication, to give learners' speech meaning, to teach them to use in their speech the authentic remarks inherent in native speakers. This task is feasible even in the early stages of the foreign-language learning when grammar and vocabulary proficiency is still limited. An experienced teacher can create such a context for the interaction in a class where even small phrases will be meaningful and comply with the real communication situations.

Another benefit of the communicative approach is that it does not contain strict requirements for teachers considering the balance between literacy and fluency of speech. The communicative approach allows us to appropriately place the emphasis between these aspects and make the learning well-balanced. Sometimes we really can pay more attention to the grammatical rules and structures to the detriment of their communicative value. For example, while learning the rule on the order of adjectives in English. Teachers often give learners a task to build a phrase with a large number of adjectives ("really big old green antique car"). Of course, it sounds unnatural. In most cases, we use two or three adjectives in our speech. The topic on the direction of movement in English can also be used as an example. We suggest learners find out the direction of movement and to take the route, which often is of a merry-go-round type. In fact, we may need a maximum of three clues to find the way to the needed object. In this case, the excessive focus on the accuracy of the formulation to these structures is fully justified. We do this to give our learners ample opportunity to master the figures of speech, which they will subsequently use in the

real life. Grammatical accuracy will be more important if a teacher wants to achieve clarity in learners' speech, to correct their speech, and to measure the success of the training.

Conclusions. Freer language practice gives learners more options; it may be more uncertain and blurred; it implies less involvement from the teacher's side. The learner-centered education implies a student-based approach. The emphasis shifts towards learners. They are given more initiative and freedom at the lessons. However, it does not mean that the foreign-language lessons are conducted spontaneously. They are clearly structured by a teacher who plays a very important role in the process of learning. He or she conducts enormous preparatory work, organizes communication, and gives communicatively meaningful tasks. The work on the speech accuracy provides a framework for the speech fluency. The communicative approach implies educating students in vocabulary, grammatical structures, and functions, as well as the communicative strategies so that they can cope with the challenges in the process of communication successfully.

Through this universality, flexibility, and practicality the communicative approach stays in the center of attention of the scientists all over the world, continues to evolve, and will be the subject for the study, improvement, and development in the practice of the foreign-language teaching.

REFERENCES:

1. Batstone R. Grammar. Oxford: "Oxford University Press", 2000. P. 149.
2. Finocchiaro M. The Functional-Notional Approach: From Theory to Practice. New York: "Oxford University Press", 1983. P. 180.
3. Galskova N.D. Teoriya obucheniya inostrannym yazykam. Lingvodidaktika i metodika. [The Theory of the Teaching of Foreign Languages. Linguodidactics and Methodology]. M.: "Akademiya", 2004. P. 13.
4. Hymes D.H. Sociolinguistics. Selected Readings. Harmondsworth: "Penguin Education", 1972. P. 270.
5. Lucantoni P. Teaching and assessing skills in English as a second language. Cambridge: "Cambridge University Press", 2002. P. 82.
6. Passov E.I. Kommunikativnoe inoyazychnoe obrazovanie: gotovim k dialogu kultur: Posobie dlya uchiteley uchrezhdeniy, obespechivayuschih poluchenie obshego srednego obrazovaniya. [The Communicative Education of Foreign Languages: A Teacher's Guide for the Institutions, which Ensure the Receiving of the Upper Secondary Education]. M.: "Leksis", 2003. P. 84.
7. Richards J.C. and Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: "Cambridge University Press", 2001. P. 171.
8. Thacker C. *English in Mind. Teacher's Book 1*. Cambridge: "Cambridge University Press", 2007. P. 126, 130.
9. Verbitskiy A.A. Aktivnoe obuchenie v vysshey shkole. [Active Learning in Higher Education]. M.: "Vysshaya shkola", 1991. P. 96.

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ВИДІВ ФІТНЕСУ В ПОЗААУДИТОРНІ ЗАНЯТТЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

INTRODUCTION OF NEW TYPES OF FITNESS IN EXTRACURRICULAR CLASSES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті зазначено значну мотивацію до занять фізичними вправами за допомогою нових видів фітнесу. Було розроблено й обґрунтовано методику використання засобів методики Табата та скіпінгу в процесі позааудиторних занять студентів закладів вищої освіти. У роботі виявлена перспектива вдосконалення фізичного виховання студентів сучасними засобами фітнесу. Це дає можливість розробляти варіанти рішень на заняттях фізичного виховання в закладах вищої освіти з метою успішної реалізації освітньої стратегії.

Ключові слова: студенти, фітнес, методика Табата, скіпінг, позааудиторні заняття.

совершенствования физического воспитания студентов современными средствами фитнеса. Это дает возможность разрабатывать варианты решений на занятиях физического воспитания в учреждениях высшего образования с целью успешной реализации образовательной стратегии.

Ключевые слова: студенты, фитнес, методика Табата, скиппинг, внеаудиторные занятия.

The article noted a significant motivation to exercise with the help of new types of fitness. A method was developed and substantiated for using the methods of the Tabata method and skipping in the process of extracurricular classes for students of higher education institutions. The work revealed the prospect of improving the physical education of students with modern means of fitness. It makes it possible to develop solutions in the course of physical education in higher education institutions in order to successfully implement an educational strategy.

Key words: students, fitness, Tabata method, skipping, extracurricular activities.

УДК 796

Школа О.М.,

канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри фізичного виховання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія»
Харківської обласної ради

В статье отмечено значительную мотивацию к занятиям физическими упражнениями с помощью новых видов фитнеса. Была разработана и обоснована методика использования средств методики Табата и скипинга в процессе внеаудиторных занятий студентов учреждений высшего образования. В работе выявлена перспектива

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Останнім часом в Україні спостерігається стійка тенденція погіршення стану здоров'я населення загалом і студентської молоді зокрема. На це звертається увага в державних документах, що регламентують фізичне виховання в закладах вищої освіти, та в дослідженнях фахівців у галузі фізичної культури і спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженнями В. Ареф'єва (2014), Г. Грибана (2016), В. Жамардія (2018), О. Тимошенка (2015), О. Школи та А. Осіпцова (2018) встановлено, що в період навчання в закладах вищої освіти кількість студентів, які є в підготовчій і спеціальній медичній групі, зростає від 5 % на першому курсі та до 14 % на четвертому. Відповідно спостерігається зменшення кількості студентів, що входять в основну групу – від 84 % до 70 %. Окрім того, дослідження С. Єрмакова (2016), О. Кібальник (2009), Ж. Козіної (2018), Т. Круцевич (2015), А. Бойченка (2018), О. Фоменко та В. Фоменко (2018) свідчать про низький рівень показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості та працездатності студентів. Автори [5; 8; 9] зазначають, що внаслідок неповноцінного вирішення основних завдань фізичного виховання після закінчення закладу вищої освіти більша частина випускників фізично не здатна виконувати професійні обов'язки з тією якістю та інтенсивністю, що вимагають сучасні умови ринкової економіки. Отже, працездатний потенціал молоді знижується, а від нього залежить соціальне та економічне благополуччя країни.

У зв'язку з цим одним із найважливіших завдань фізичного виховання в закладі вищої освіти є зміцнення стану здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості та фізичного стану студентської молоді. Ряд авторів, таких як С. Єрмаков (2012), Н. Москаленко (2013), М. Носко (2017), Г. Таможанська (2016), зазначають зниження мотивації та інтересу до занять із фізичного виховання студентів, вказуючи на одноманітність навчального матеріалу, недостатню ефективність застосування наявних методик і форм проведення занять, що майже не відповідають вимогам сучасної вищої освіти. Тому актуальною вважається проблема модернізації фізичного виховання в закладах вищої освіти засобами впровадження інноваційних підходів до організації освітнього процесу з урахуванням мотивації студентів і нових, сучасних видів рухової діяльності, що спонукають їх до занять фізичними вправами. І тому актуальність цієї проблеми дослідження очевидна та потребує пояснення й аналізу.

Мета статті – дослідити впровадження сучасних засобів фітнесу в процес позааудиторних занять студентів закладів вищої освіти.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення літературних даних за темою дослідження; узагальнення передового досвіду фахівців із фізичного виховання і тренерів шляхом бесід й анкетування; педагогічні спостереження за змагальною та тренувальною діяльністю; педагогічне тестування (визначення рівня розвитку рухових здібностей), функціональні методи дослідження сер-

цево-судинної і дихальної систем; педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

В експерименті взяли участь 500 студентів у віці 17–22 років комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Були сформовані експериментальна та контрольна групи. У кожній групі займалося по 27 студентів. Розподіл студентів за групами проводився за результатами проведеного анкетування про вибір рухової активності на заняттях із фізичного виховання. Тому в заняття експериментальної групи були включені сучасні види фітнесу – методика Табата та скіпінг [1; 2; 4]. А контрольна група займалася за типовою навчальною програмою з фізичного виховання для ВНЗ України III–IV рівнів акредитації. Дослідження здійснювалося поетапно.

На першому етапі проведено педагогічне спостереження, попереднє дослідження фізичного стану та рівня фізичної підготовленості студентів, аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, підбір методів дослідження; розроблена експериментальна методика навчання. Експериментальна методика проведення навчально-тренувальних занять була спрямована на зниження ваги тіла, нормалізацію обміну речовин, відмову від шкідливих звичок, на вдосконалення фізичних якостей, на покращення загального фізичного стану, на пропаганду здорового способу життя та мотивацію до занять фізичними вправами. Зміст навчальних занять із табати та скіпінгу містив танцювальний блок, який побудований на основі базових елементів аеробіки: базові кроки, махи, стрибки; використовувалися стрибки на скакалці. Тому ця методика доступна широкому колу студентів, навіть тим, які не займаються фізичними навантаженнями. У вправах аеробіки були представлені рухи і музичні фрагменти різних танцювальних стилів (фанк, латина, хіп-хоп, зумба тощо). Тому використання таких видів аеробіки сприяє не лише фізичному розвитку, розвитку рухових здібностей студентів, але й їх естетичному вихованню.

На другому етапі проведено педагогічний експеримент, сутність якого полягала в тому, що використання засобів табати та скіпінгу в процесі позааудиторних занять студентів мало стимулюючий вплив до участі в заняттях фізичного виховання, спрямоване на формування та зміцнення здоров'я, на вдосконалення рівня фізичної підготовленості.

На третьому етапі здійснювалися обробка та порівняльний аналіз одержаних результатів, який дав змогу встановити ефективність методики використання засобів табати та скіпінгу в процесі позааудиторних занять студентів закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Ряд авторів займалися питаннями вдосконалення системи фізичного виховання в закладах вищої освіти різного профілю шляхом упровадження оптимального змісту навчальних матеріалів, нових форм і засобів. Наприклад, Л. Барибіна, С. Семашко та І. Кривенцова (2011) розробили систему проведення занять з аеробіки, застосовуючи індивідуальний підхід. В. Мищенко, Т. Кюне, В. Виноградов, Л. Мельник та А. Невядомська (2011) впроваджували 8-тижневу програму фізичних вправ переважно силового характеру в комбінації з вібраційними впливами ротаційного типу з метою підвищення силових можливостей студенток. Н. Люліна та Л. Захарова (2011) розробили експериментальну методику з аеробіки з використанням імітаційних вправ із різних видів спорту. С. Усков (2011) розглядав проблеми збереження й зміцнення психологічного здоров'я школярів і студентів за допомогою занять єдиноборствами на прикладі карате. Г. Ясько та О. Кашуба (2011) впроваджували в навчальний процес студентів методи хатха-йоги. Н. Баламутова (2012) застосовувала гідропедагогіку й гідрокінезіотерапію як засіб реабілітації студентів, хворих на сколіоз. Т. Сичова (2012) впроваджувала елементи аеробіки з використанням спеціального обладнання X-box. Ж. Козіна, С. Єрмаков, Т. Базилук та О. Волошина (2012) впроваджували аквафітнес ігрової спрямованості із застосуванням спеціальних технічних обладнань. Д. Пятницька (2017) досліджувала вплив вправ чердансу на фізичне здоров'я та рухову підготовленість студенток. А. Бойченко (2018) впровадив в освітній процес учнів 8–9 класів методику «Футбол дітям» із використанням методики Табата та скіпінгу. Г. Ільницька (2014) вивчала методику навчання фізичних вправ студенток на основі бодіфлексу та пілатесу. О. Фоменко (2014) використовувала інноваційну методику застосування в процесі позааудиторних занять студенток нетрадиційних видів гімнастики тощо. Однак праць, присвячених вивченню методики навчання засобами табати та скіпінгу, а також їхньому впливу на фізичний стан і рівень фізичної підготовленості студентів, нами не виявлено.

При цьому варто зазначити, що методика Табата та скіпінг є сучасними, прогресивними, видовищними видами рухової діяльності, які набувають дедалі більшої популярності в нашій країні. На наш погляд, використання в процесі фізичного виховання спеціально підібраних вправ табати та скіпінгу позитивно вплинуть на показники фізичної підготовленості, підвищать інтерес студентів до занять фізичним вихованням і спортом. Тому назріла нагальна потреба розроблення методики використання у процесі фізичного виховання студентів сучасних засобів фітнесу, зокрема у процесі позааудиторних занять.

Найбільші резерви використання таких засобів криються в ефективній організації фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів, саме на позааудиторних заняттях (Т. Круцевич, 2010; Л. Сергієнко, 2009; О. Фоменко, 2017; Ю. Фурман, 2011). Проте заняття з фізичного виховання з використанням сучасних технологій порівняно із традиційними заняттями виражається в більшій зацікавленості студентів, у забезпеченні студентів новітньою сучасною інформацією щодо здоров'я, збільшенні енерговитрат організму, а також результати дослідження визначають головні вподобання студенток вищих навчальних закладів до занять різними видами фізичних вправ.

Методика Табата містила прості вправи, які виконувалися по 20 секунд 8 раундами з 10-секундним відпочинком. Вправи в раунді повторювалися.

Методика скіпінгу застосовувала стрибки на двох ногах, на одній з різною варіацією рук і ніг.

У занятті кожного разу використовувалося різне співвідношення вправ табати та скіпінгу: для початківців – вправи табати давалися більше, і це становило 70%, а вправ скіпінгу менше – 30%; для студентів, які займалися постійно фізичними вправами або спортом, це співвідношення становило 50% : 50%.

Така комплексна методика занять дала змогу в кінці експерименту виявити певний вплив на рухові здібності студентів: збільшилися сила, силова витривалість, спритність і координація рухів. Гнучкість збільшилася, але її показник був меншим від попередніх.

Висновки.

1. Впровадження обґрунтованої в дослідженні методики занять новими видами фітнесу дає можливість студентам значно покращити рівень їхньої фізичної підготовленості.

2. Практичні рекомендації з використання сучасних видів фітнесу можуть застосовуватися в освітньому процесі закладів вищої освіти, факультетів фізичного виховання педагогічних університетів, вищих училищ фізичної культури як самостійний компонент, так і як доповнення до наявних систем навчання та виховання, під час підготовки студентів педагогічних факультетів і розроблення навчальних і методичних посібників.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на вивчення порівняльних характеристик фізичного стану студентів старших курсів, які займаються за сучасними фітнес-технологіями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грибан Г.П., Кутек Т.Б. Аналіз стану здоров'я студентів вищих навчальних закладів. *Спортивний вісник Придністров'я* / Дніпропетр. держ. ін-ту фіз. культури і спорту. 2004. № 7. С. 130–132.

2. Методика применения оздоровительных систем бодифлекса и пилатеса в физическом воспитании студентов / А.С. Ильницкая, Ж.Л. Козина, В.А. Коробейник, С.В. Ильницкий, М.З. Цеслицка, Б.Я. Станкевич, В. Пилевска // *Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта*. 2014. № 2. С. 25–33. Doi: 10.6084/m9.figshare.923510.

3. Кашуба В.А., Футорный С.М., Андреева Е.В. Современные подходы к здоровьесбережению студентов в процессе физического воспитания. *Физическое воспитание студентов*. 2012. № 7. С. 50–58.

4. Сайкина Е.Г., Пономарев Г.Н. Фитнес-технологии: понятие, разработка и специфические особенности. *Фундаментальные исследования*. 2012. № 11-4. С. 890–894. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=30677> (дата звернення: 15.07.2018).

5. Школа О.М., Журавльова І.М. Теорія та методика навчання: аеробіка. Х.: ФОП Бровін О.В., 2014. 265 с.

6. Школа О.М., Осіпцов А.В. Сучасні фітнес-технології оздоровчо-рекреаційної спрямованості: навч.-метод. посібник. Харків: ФОП Бровін О.В., 2017. 218 с.

7. Хоули Эдвард Т., Фрэнкс Б. Дон. Оздоровительный фитнес. К.: «Олимпийская литература», 2000. 368 с.

8. Фізичне виховання студентів ВНЗ: навч.-метод. посібник / За заг. ред. О.М. Школа. Харків: СПДФО Бровін О.В., 2016. 456 с.

9. Teaching approaches in extracurricular physical activities for 12–14-year-old pupils under environmentally unfavourable conditions / M. Halaidiuk, B. Maksymchuk, O. Khurtenko, I. Zuma, Z. Korytko, R. Andriieieva, Y. Strykalenko, I. Zhosan, Y. Syvokhop, O. Shkola, O. Fomenko, I. Maksymchuk // *Journal of Physical Education and Sport* © (JPES). 18(4). Art. 344. 2018. P. 2284–2291.

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ IMPROVING THE SYSTEM OF LANGUAGE TRAINING CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Розглянуто відповідність системи мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів стратегічному курсу України на євроатлантичне співробітництво. Розкрито сутність поняття «мовна підготовка» курсантів. Проаналізовано умови успішного навчання іноземної мови. Визначено особливості мотиваційних ресурсів навчальної діяльності. Констатовано, що саме міждисциплінарні зв'язки та використання ресурсів усіх навчальних (як профільюючих, так і непрофільюючих) предметів постають важливою умовою формування сучасного компетентного військового фахівця.

Ключові слова: мовна підготовка, мотиваційні ресурси, міждисциплінарні зв'язки, профільюючий, формування, військовий фахівець.

Рассмотрено соответствие системы языковой подготовки курсантов высших военных учебных заведений стратегическому курсу Украины на евроатлантическое сотрудничество. Раскрыта сущность понятия «языковая подготовка» курсантов. Проанализированы условия успешного обучения иностранному языку. Определены особенности мотивационных ресурсов учебной деятельности. Констатировано,

что именно междисциплинарные связи и использование ресурсов всех учебных (как профилирующих, так и непрофилирующих) предметов являются важным условием формирования современного компетентного военного специалиста.

Ключевые слова: языковая подготовка, мотивационные ресурсы, междисциплинарные связи, профилирующий, формирование, военный специалист.

The conformity of the system of language training of cadets of higher military educational institutions with the strategic course of Ukraine towards the Euro-Atlantic cooperation is considered in this article. The essence of the concept of “language training” of cadets is revealed. The steps of successful foreign language teaching are analyzed. The features of the motivational resources of educational activity are determined. It was stated that it is the interdisciplinary connections and the use of the resources of all educational (both profile and non-profiling) subjects are an important requirement for the formation of a modern competent military specialist.

Key words: language training, motivational resources, interdisciplinary links, profiling, formation, military specialist.

УДК 81'243(09):37.091.3

Яковенко Н.В.,
старший викладач
кафедри іноземних мов
Національної академії
Національної гвардії України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах останніх подій в Україні та стратегічного курсу держави на євроатлантичне співробітництво гостро стоїть питання створення сучасних, боєздатних, мобільних для держави збройних сил. Основою такої армії мають стати військові професіонали, здатні ефективно виконувати покладені на них завдання як у мирний, так і у воєнний час.

Актуальність дослідження. Цілком зрозуміло, що це можливо лише за умови вдосконалення системи мовної підготовки військових фахівців, покращення організації освітнього процесу. У всьому світі тривають пошуки оптимальної структури освіти на всіх освітніх рівнях – від загальної середньої до повної вищої. Оптимізація структури освіти та інтенсифікація навчання стали характерними для систем освіти більшості розвинених країн. Відомо, що вищі військові навчальні заклади будують свою освітню діяльність на тому контингенті слухачів, які приходять на навчання із загальної середньої школи, яка також перебуває в режимі реформування та експериментів і постачає не завжди підготовлену молодь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання вдосконалення системи мовної підготовки було об'єктом досліджень багатьох науковців. Уважається, що іноземна мова, як предмет вивчення, виявляє великі розвивальні, виховні можливості (Є.І. Пассов, К.К. Платонов, І.Л. Бім,

Ю.К. Чабанський, І.А. Махмутов), оскільки предмет «іноземна мова» є унікальним серед інших предметів: одночасно іноземна мова є і метою, і засобом навчання.

Мета статті – висвітлити важливість та основні аспекти інтенсифікації навчального процесу в умовах високого інформаційного і психофізіологічного навантаження курсантів вищих військових навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Під інтенсифікацією навчального процесу в умовах високого інформаційного та психофізіологічного навантаження розуміється підвищення ефективності навчання не шляхом простого збільшення затрат праці, часу викладачів і слухачів, матеріальних ресурсів, що характерно для екстенсивного розвитку, а насамперед завдяки їх більш раціонального застосування та створення сприятливих умов сприйняття навчального матеріалу. Мета інтенсифікації навчання у вищій військовій школі – шляхом комплексного використання найбільш ефективних форм, методів і засобів навчання, а також організації тісної взаємодії між ними забезпечити більш повне задоволення сучасних вимог практики до підготовки висококваліфікованих військових спеціалістів. У цьому контексті важливим аспектом є вдосконалення системи мовної підготовки з метою підвищення рівня іншомовних знань військовослужбовців, формування і розви-

нення навичок усного та письмового перекладу, створення активного білінгвального лексико-термінологічного мінімуму на репродуктивному і рецептивному рівнях відповідно. До мотиваційних ресурсів, що сприяють вивченню англійської мови військовослужбовцями, належать такі: знання професійно орієнтованої термінології, можливість спілкуватися з партнерами з різних національних сил, знання відповідних структур та особливостей міжнародної документації в контексті міжнародного співробітництва; володіння англійською мовою, що дає змогу військовослужбовцям спілкуватися з місцевим населенням у рамках миротворчих операцій, в яких Україна бере активну участь; можливість підвищити рівень знання іноземної мови для військовослужбовців, які успішно склали тести на мовних (фахових) курсах за кордоном. Знання мови є необхідним параметром залучення військових до миротворчих місій. Водночас це надає можливість українським солдатам та офіцерам долучатися до міжнародних навчань, які проходять на території України та поза її межами, а також дає змогу офіцерам-науковцям брати участь у розвитку світової військової науки, друкуючи свої наукові здобутки у різних зарубіжних виданнях, та стає неодмінною сходинкою у кар'єрному зростанні. Україна з 2001 року приєдналася до програми навчання військовослужбовців рівням STANAG (Стандартизованого договору), що є міжнародною військовою угодою, з метою врегулювання стандартів обладнання, процедур, тактичних і тренувальних аспектів військової служби. Для підготовки військовослужбовців до участі в таких заходах усі військові ВНЗ України проводять курси інтенсивної мовної підготовки, які дають військовослужбовцям можливість поглибити свої знання іноземної мови.

Культура мовлення як складова загальної культури є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства. Процес опанування мови та її культури пов'язаний із набуттям навичок правильно розмовляти і писати, точно висловлювати свою думку, активно й грамотно використовувати мовні знання. Досконале володіння мовою стає важливим компонентом підготовки фахівців, оскільки саме творче використання засобів мовлення повною мірою виявляє професійні обдарування військових кадрів, сприяє його самотворенню та самовираженню. Час диктує свої вимоги, і сьогодні ситуація з вивченням іноземної мови у вищих військових навчальних закладах значно змінилася. Завдяки духу часу та змінам у свідомості людей яскраво проявилася необхідність у володінні іноземними мовами. Результатом необхідності підготовки конкурентоспроможних спеціалістів у різних галузях діяльності на світовому рівні стала потреба змінити ставлення до вивчення іноземної мови в неспеціалізованих вишах.

Останнім часом з'являється якісно нова мотивація вивчення іноземної мови військовослужбовцями. Це пов'язано з необхідністю виконання Збройними силами України завдань у рамках міжнародної військової співпраці та участі в роботі органів колективної безпеки. Зокрема, без знання іноземних мов неможливим є проведення міжнародних операцій у складі сил ООН, участь в єдиній системі Європейської безпеки, спільні з військами НАТО військові навчання, обмін спеціалістами тощо. Тому досконале знання не тільки рідної мови, але й іноземної є необхідною передумовою їхнього професійного та особистого становлення.

Для того щоб майбутній офіцер міг брати участь у діалозі культур із представниками збройних сил інших країн, він повинен володіти комунікативною іншомовною компетенцією, яка дасть йому можливість нарівні висловлювати свою думку, відстоювати власну позицію, стверджувати або заперечувати думку інших, погоджуватися або не погоджуватися з нею у певній комунікативній ситуації. Звідси випливає проблема професійної іншомовної підготовки майбутніх офіцерів. Саме тому вдосконалення системи мовної підготовки військових фахівців є актуальним для курсанта вищого військового навчального закладу (далі – ВВНЗ).

Удосконалення системи мовної підготовки військових фахівців має відбуватися інтегровано, у поєднанні з психолого-педагогічними дисциплінами ВВНЗ для досягнення мети – формування готовності курсантів ВВНЗ до спілкування на міжнародному рівні.

Професійна готовність майбутнього офіцера – справа державна. Однак спостереження свідчать, що ВВНЗ готує лише спеціалістів – людей, які вміють працювати з бойовою технікою, володіють науково-технічними знаннями, вміють застосовувати свої знання з електротехніки та радіотехніки, однак не вміють спілкуватись на професійному рівні [3]. Це є однією з проблем формування професійної іншомовної компетентності майбутніх офіцерів.

Умовами успішного навчання іноземної мови є контроль за виконанням усіх дій, що є складниками відповідної діяльності, увага до всіх внутрішніх і зовнішніх механізмів її реалізації, удосконалення операційного аспекту, глибокий аналіз спонукально-мотиваційних факторів, кожного виду діяльності, яка характеризується складною взаємодією мотивів, цілей, потреб, інтересів, інтенцій курсантів ВВНЗ і стимулів, що їх спонукають.

До мотиваційних ресурсів навчальної діяльності належать такі:

- відмова від уніфікованих моделей навчання, які ігнорують особистісні характеристики майбутнього офіцера;
- гнучкість побудови навчального процесу, варіативність його компонентів, зумовлених при-

родою мотиваційно-спонукальної сфери суб'єкта навчання;

– відповідність змістової сторони процесу мотиваційним орієнтаціям курсантів ВВНЗ;

– мотиваційна забезпеченість навчального процесу;

– створення режиму діяльності, адекватного мотиваційному підтексту навчання;

– пристосування конкретних навчальних дій до певного суб'єкта [1].

Якщо традиційно в навчальній практиці переважали тренувальні прийоми навчання, то в теперішній час більш актуальним є використання творчих, інтерактивних, проєктивних, інноваційних методик, однією з особливостей яких є пошук і наявність поставленої проблеми та завдання з її вирішення.

Робота над іншомовним висловлюванням сприяє розвитку логіки мислення, коли курсант має будувати свої висловлювання послідовно, інформативно, логічно-зв'язано і ситуативно. На матеріалі іноземної мови курсанти вчать розділяти цілі граматичні конструкції на частини і навпаки – об'єднувати частини в ціле.

Як результат, у процесі такої навчальної діяльності вдосконалюються мовні конструкції у вигляді знаків, схем, правил, що сприяє розвитку абстрактно-логічного мислення, а також рефлексії, яка постає одним із головних моментів професійного та особистісного становлення курсантів.

Сучасне заняття з іноземної мови у ВВНЗ передбачає різноманітне соціально-рольове, ігрове спілкування курсантів, диспути у вигляді обговорення проблем, використання лінгвокраєзнавчого матеріалу, наочності, фото-, кіно-, телематеріалів. Усе це сприяє розвитку уяви курсантів.

У процесі вивчення іноземної мови розширюються так звані «фонові знання» курсантів, які містять ключові слова певних тем і підбираються так, щоби курсанти могли легко орієнтуватися в тій чи іншій проблемі іншомовного та загальнокультурного спілкування. Необхідним компонентом фонових знань є соціокультурна інформація: факти, цифри, дати. Робота з іншомовними автентичними текстами, довідковою літературою допомагає курсантам орієнтуватися у великому обсязі інформації, добирати необхідний матеріал, стимулює їхню дослідницьку діяльність [2].

На заняттях з іноземної мови є умови для вдосконалення міжособистісного спілкування курсантів. Навички спілкування формуються на заняттях іноземної мови за умови засвоєння мовленнєвих функцій повідомлення, питання, коментування, додавання, висловлювання ставлення. Спеціально підібрані вправи мають на меті тренування різних технік спілкування, адекватного використання таких аспектів, як інтонація, швидкість мовлення, тембр голосу, міміка тощо. У процесі виконання цих вправ виховується повага до іншого

співрозмовника, поглиблюються знання про правила етикету. Це означає обов'язкове визнання партнерів як самостійних суб'єктів, за взаємної поваги яких і за збереження інтересів і результатів кожного можливий синергетичний ефект.

Під синергетичним ефектом ми розуміємо такий стан справ, за якого активно взаємодіючі партнери у навчальному процесі посилюють впливають один на одного, тому мають кращі результати, ніж якби вони досягали поставленої цілі поодиноці, ізольовано один від одного. Тому стратегія продуктивного партнерства полягає в безперервному досягненні синергетичного ефекту та у своєчасному виявленні дисгармонії в процесах колективної комунікації під час навчання [4].

Унаслідок такої взаємодії учасники процесу здобуття знань працюють не менше, а навіть більше, ніж викладач, який виступає координатором, учасником процесу. Водночас формується і модель поведінки, і діяльність курсантів, учасників педагогічного процесу, змінюється їхній погляд на процес навчання та взаємодію з іншими учасниками цього процесу. Як результат, курсанти обмінюються вже здобутими знаннями, у них розвиваються навички колективізму, вони вчать один в одного, підтримують слабших курсантів, оцінюють свої знання і знання інших. Колективна робота виливається в таку методологію навчання, за якої діалог і полілог стають домінуючими формами навчання. Читання та обговорення текстів за фахом, бесіди та дискусії, що викликають зацікавленість у курсантів, оскільки вони пов'язані з реальними життєвими ситуаціями, рольові ігри та завдання творчого, проблемного характеру призводять до розуміння курсантами іншомовної комунікації як спонукування до мовленнєвої і немовленнєвої діяльності, а також до розгляду знань як сукупності навичок, що реалізуються у реальній діяльності курсантів.

Отже, розвиток творчих рис у курсанта постає важливим механізмом розвитку його особистості, що, у свою чергу, згідно з особистісно орієнтованою суб'єкт-суб'єктною парадигмою освіти, визначає ефективність його професійного становлення та фахової реалізації, сприяє формуванню його як компетентного спеціаліста.

Тому викладачам ВВНЗ у процесі професійної підготовки курсантів треба зосередитись на формуванні творчих рис курсантів. Відповідно, важливою психолого-педагогічною умовою формування творчих рис майбутнього компетентного військового фахівця є реалізація принципу «талант – це сума талантів», коли основою для всіх спеціальних здібностей є загальні здібності, що виражає новітній підхід до професійної підготовки майбутнього компетентного фахівця: формування спеціальних фахових якостей творчого рівня здійснюється завдяки розвитку «побічних» здібностей,

що спрямовує викладачів ВВНЗ на формування гармонійної особистості курсанта та відповідає принципу багатопрофільності сучасного фахівця (синергетичний, акмеологічний підходи).

Висновки. Отже, нами була зроблена спроба розглянути відповідність системи мовної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів стратегічному курсу України на євроатлантичне співробітництво, а також окреслено умови успішного навчання іноземної мови. Крім того, констатовано, що саме міждисциплінарні зв'язки та використання ресурсів усіх навчальних (як профільюючих, так і непрофільюючих) предметів постають важливою умовою формування сучасного компетентного військового фахівця. У цьому контексті іноземна мова (далі – ІМ) стає потужним ресурсом військово-професійної підготовки курсантів ВВНЗ, а її викладання має відповідати певним психолого-педагогічним умовам розвитку компетентного фахівця засобами ІМ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах. Вінниця: «Нова книга», 2002. 512 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иному язычному говорению. М.: «Просвещение», 1991. 223 с.
3. Староконь Є.Г. Психологічні аспекти діяльності та спілкування офіцера. Житомир: ЖВІРЕ, 2002. 304 с.
4. Цимбал С.В. Психологічні особливості формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів засобами іноземної мови: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. К., 2006. 173 с.
5. Канова Л.П. Основні форми та методи навчання курсантів іноземної мови у вищому військовому навчальному закладі. URL: http://eprints.zu.edu.ua/5269/1/vip_57_32.pdf.
6. Король С.В. Вивчення іноземної мови як умова формування професійної компетентності сучасного фахівця. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 161–165.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

INTERACTIVE LEARNING AS A FACTOR IN OPTIMIZING THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FOREIGN STUDENTS

Статтю присвячено дослідженню інноваційної діяльності. Звертається увага на те, що перехід на дуальну освіту вимагає оптимізації процесу професійної підготовки іноземних студентів. У зв'язку з цим постає питання про один із чинників цієї оптимізації – інтерактивне навчання. Вважаємо, що впровадження в навчальний процес інтерактивних форм, засобів і методів навчання сприяє його успішності та ефективності. У статті також акцентується увага на тому, що професійна освіта, яка переорієнтована на інноваційну діяльність, є найважливішим інструментом у забезпеченні конкурентоспроможності випускників на ринку праці.

Ключові слова: дуальна освіта, інноваційна діяльність, інтерактивні форми, професійна підготовка, іноземні студенти.

Статья посвящена исследованию инновационной деятельности. Обращается внимание на то, что переход на дуальную систему образования требует оптимизации процесса профессиональной подготовки иностранных студентов. В связи с этим встает вопрос об одном из факторов этой оптимизации – интерактивном обучении. Считаем, что внедрение в учебный процесс интерактивных форм, способов и

методов обучения способствует его успешности и эффективности. В статье также акцентируется внимание на том, что профессиональное образование, переориентированное на инновационную деятельность, является важнейшим инструментом в обеспечении конкурентоспособности выпускников вузов на рынке труда.

Ключевые слова: дуальное образование, инновационная деятельность, интерактивные формы, профессиональная подготовка, иностранные студенты.

The article is devoted to the research of innovation activity. Attention to the fact that the transition to dual education requires optimization of the process of professional training of foreign students is drawn. In this regard, the question arises of one of the factors of this optimization – interactive learning. We believe that the introduction of interactive forms, tools and teaching methods into the learning process contributes to its success and effectiveness. The article also focuses on the fact that vocational education, which is reoriented on innovation activity, is an important tool in ensuring the competitiveness of graduates in the labor market.

Key words: dual education, innovative activity, interactive forms, professional training, foreign students.

УДК 378.147.88

Семененко І.Є.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри мовної підготовки
Харківського національного
автомобільно-дорожнього університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійна підготовка іноземних студентів має здійснюватись відповідно до певних концептуальних засад, які дають можливість унормувати педагогічну діяльність викладачів, усвідомити очікуваний результат, обґрунтувати вибір певних методів і прийомів тощо. Узагальнюючи наукові досягнення в галузі педагогічної методології фахової підготовки, певні з них визначаємо важливими щодо підготовки фахівців із числа іноземних студентів і виокремлюємо як орієнтири для нашої роботи. Таким орієнтиром є перехід на дуальну систему професійної освіти та навчання, яка дає можливість для організації співпраці політиків, бізнесу, соціальних партнерів; розроблення законодавчого підґрунтя для визнання національних стандартів якості професійної освіти; навчання під час трудової діяльності; залучення кваліфікованого персоналу з виробництва до педагогічної діяльності (інструктори, викладачі); здійснення інституційних досліджень і консультування (моніторинг якості надання освітніх послуг у сфері професійної освіти, оновлення освітніх стандар-

тів); врахування конкретних запитів підприємств до змісту та якості професійної освіти.

Перед сучасною системою української освіти стоять певні виклики: усунути основні недоліки традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, подолати розрив між теорією та практикою, освітою й виробництвом та підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно-відмінних форм навчання. Саме дуальна освіта може дати відповіді на ці виклики. Концепція дуальної освіти передбачає таке:

– зміну співвідношення навчального часу: теоретичне навчання – 30 %, виробниче навчання та виробнича практика – 70 % навчальних годин;

– упровадження блочно-модульної побудови навчального процесу: опанування базового модуля на базі закладу освіти, а потім чергування: модуль теорії (1–2 тижні) на базі закладу професійної (професійно-технічної) освіти / модуль практики (4–8 тижнів) на базі підприємств, установ, організацій;

– оцінювання результатів навчання відповідно до реальних показників професійної підготовки,

підтвердженої в умовах виробництва. Виконання цього завдання вимагає оптимізації процесу професійної підготовки іноземних студентів завдяки інноваційній діяльності, саме цим зумовлено актуальність статті.

Мета статті – дослідити інноваційну діяльність як чинник оптимізації процесу професійної підготовки іноземних студентів завдяки впровадженню в навчальний процес інтерактивних форм, засобів і методів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення та розвитку системи підготовки фахівців для зарубіжних країн є предметом досліджень низки науковців. Аналіз праць, присвячених навчанню іноземних студентів, свідчить, що основну увагу вчені звертають на методику викладання іноземних мов (А. Миролубов, Є. Пассов, С. Фоломкіна, Л. Черноватий), зокрема на викладання мови країни навчання як іноземної (Х. Бахтіярова, Т. Вишнякова, Т. Дементьєва, Т. Капітонова, В. Костомаров, О. Митрофанова, О. Щукін). У дослідженнях останніх років увага вчених зосереджена на педагогічних аспектах підготовки іноземних громадян. Наприклад, низка наукових праць свідчить про неухильне зростання інтересу науковців до проблем навчання іноземців в Україні, при цьому особливо активно досліджено дидактичні основи підготовки іноземних студентів у ЗВО (А. Бронська, А. Нікітін, О. Суригін), проблема формування їхніх пізнавальних потреб (О. Резван), проблеми підготовки іноземних громадян до навчання в технічних університетах (П. Баришовець, Н. Булгакова, Е. Лузик та інші вчені), особливості формування у них комунікативних якостей (І. Аль-Шабуль), адаптаційні процеси як підґрунтя аккультуризації іноземного студента у навчальному середовищі українських ЗВО (М. Іванова, Н. Тіткова, І. Ширяєва). Інноваційними методами навчання займалися А. Субочева, С. Сакович, М. Черкасов, А. Шаяхметова, І. Гревцева, О. Ніколенко, Е. Худайберганова, Б. Гуліметова, В. Бімурзіна, Н. Петрова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, проблема інноваційної діяльності як чинника оптимізації процесу професійної підготовки студентів є дуже актуальною в педагогічному аспекті. Водночас вона є не досить дослідженою стосовно професійної підготовки іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу. Процес навчання іноземних студентів в Україні зумовлюється низкою нормативно-правових документів – як загальноприйнятих у державі, так і призначених для регулювання процесу підготовки фахівців із числа іноземних громадян.

Підставою для впровадження елементів дуальної системи навчання є такі документи:

– Закон України «Про освіту»;

– Середньостроковий план пріоритетних дій уряду на період 2017–2020 рр., розділ III «Розвиток людського капіталу», підрозділ 8 «Модернізація професійно-технічної освіти»;

– наказ Міністерства освіти і науки України від 16 березня 2015 р. № 298 «Про впровадження елементів дуальної системи навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників».

Організація підготовки фахівців для зарубіжних країн в українських ЗВО має визначатись толерантною спрямованістю стосовно індивідуально-культурних особливостей контингенту студентів і водночас наполегливістю та послідовністю викладацького впливу з метою досягнення якості підготовки спеціаліста, оскільки ступінь досягнення позитивного результату свідчить про конкурентоспроможність і статус вищого навчального закладу у міжнародній спільноті. Досить актуальною в цих умовах стає оптимізація впровадження в навчальний процес інноваційних методів і засобів навчання завдяки максимальній консолідації ресурсів ЗВО, розвитку науково-методичної та матеріально-технічної бази, забезпечення нормативно-правового, інформаційно-статистичного та дидактичного супроводу. Оптимізація професійної підготовки може досягатися завдяки впровадженню в навчальний процес інтерактивних форм, засобів і методів навчання. Професійна освіта, яка переорієнтована на інноваційну діяльність, є найважливішим інструментом у забезпеченні конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Заняття, що проводяться в інтерактивних формах, повинні становити не менше 20% аудиторних занять у навчальному процесі.

Порівняно з традиційними формами ведення занять, в інтерактивному навчанні змінюється взаємодія викладача і студентів: завданням педагога стає створення умов для їхньої ініціативи. Під час діалогового навчання студенти вчать критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. З цією метою на заняттях організується парна і групова робота, застосовуються дослідні проекти, рольові ігри, ведеться робота з документами та різними джерелами інформації, використовуються творчі роботи. Студент стає повноправним учасником навчального процесу, його досвід служить основним джерелом навчального пізнання. Педагог не дає готових знань, але спонукає учасників до самостійного пошуку і виконує функцію помічника в роботі. Інтерактивні форми проведення занять пробуджують інтерес, заохочують активну участь кожного в навчальному процесі, звертаються до почуттів кожного в аудиторії, сприяють ефективному засвоєнню навчаль-

ного матеріалу, здійснюють багатоплановий вплив на особистість, здійснюють зворотний зв'язок (відповідна реакція аудиторії), формують життєві навички, сприяють зміні поведінки.

Сучасна педагогіка має багато інтерактивних підходів, серед яких можна виділити такі: творчі завдання; робота в малих групах (особливо важливо для іноземних студентів); навчальні ігри (рольові ігри, імітації, ділові ігри); використання суспільних ресурсів (запрошення фахівця, екскурсії); соціальні проекти та інші позааудиторні методи навчання (змагання, інтерв'ю, фільми, вистави, виставки); вивчення і закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочними посібниками, відео- і аудіоматеріалами, «кожен навчає кожного», мозаїка (ажурна пила), використання запитань, сократичний діалог); тестування; розминки; зворотний зв'язок; дистанційне навчання; обговорення складних і дискусійних питань і проблем («Займи позицію», «Шкала думок», ПОПН-позиція, обґрунтування, приклад, наслідок формула); вирішення проблем («Дерево рішень», «Мозковий штурм», «Аналіз казусів», «Сходи і змійки»); тренінги.

Одним із основних методичних принципів інтерактивного навчання є інтенсивне використання індивідуальних різнорівневих завдань (домашні та контрольні завдання самодіагностичного або творчого характеру).

Наведемо приклади різнорівневого домашнього завдання для третього курсу та різнорівневої контрольної роботи для першого курсу.

Приклад різнорівневого домашнього завдання (III курс):

Тема: «Вчимося писати реферат»

Варіант А, В за шкалою ECTS

Завдання. Напишіть реферат за статтю «Транспорт України».

Варіант С

Завдання 1. Прочитайте статтю «Організація дорожнього руху».

Завдання 2. Дайте відповідь на запитання.

Завдання 3. Складіть називний план прочитаної статті.

Завдання 4. Користуючись планом, таблицею реферативних кліше і таблицею мовних засобів організації зв'язного тексту, напишіть реферат за статтю.

Варіант D, E

Завдання 1. Прочитайте статтю «Транспортування вантажів». Дайте відповідь на запитання. Визначте, на які смислові частини розподіляється стаття.

Завдання 2. Прочитайте реферат за статтю «Транспортування вантажів». Порівняйте обсяг статті та реферату. Знайдіть структурні частини реферату: вступ, головну частину, висновок. Яку інформацію вони містять?

Завдання 3. Прочитайте реферат за статтю, в якому виділені реферативні кліше. Поясніть їх вживання, визначте їхнє призначення.

Завдання 4. Познайомтеся з таблицею мовних засобів для побудови зв'язного тексту. Знайдіть ці мовні засоби в рефераті статті.

Завдання 5. Дайте відповідь на запитання: «Що потрібно вміти для складання реферату?».

Приклад різнорівневої контрольної роботи:

Варіант А, В за шкалою ECTS

Завдання 1. Складіть речення, використовуючи конструкції теми «Типи ознак предмета. Предмет і його функція».

Завдання 2. Складіть називний план тексту «Мова креслення».

Завдання 3. Напишіть конспект тексту «Мова креслення».

Завдання 4. Використовуючи слова для довідок і схему, розкажіть, де застосовують алюміній.

Варіант С

Завдання 1. Використовуючи конструкції теми «Типи ознак предмета. Предмет і його функція», складіть речення.

Конструкції: що служить для чого (Р.В.); що використовується для чого; що застосовується для чого; що призначене для чого; що виконує функцію чого (Р.В.) (яку?); що здійснює функцію чого; що грає роль чого.

Завдання 2. Прочитайте питальний план тексту «Мова креслення». Спираючись на матеріал тексту, трансформуйте питальний план у називний.

Завдання 3. Дайте відповідь на запитання до тексту «Мова креслення», зверніть увагу, що ви виокремили основну інформацію тексту (написали конспект).

Завдання 4. Використовуючи інформацію тексту «Алюміній» і схему до цього тексту, розкажіть про галузь застосування алюмінію.

Варіант D, E

Завдання 1. Дайте відповідь на запитання.

1. Для чого служить драйвер? (Управління будь-яким пристроєм комп'ютера).

2. Для чого використовується амперметр? (Вимірювання сили струму в електричному ланцюзі).

3. Для чого застосовується вольтметр? (Вимірювання напруги в електричному ланцюзі).

4. Для чого призначений бортовий комп'ютер автомобіля? (Повідомлення про витрату палива і технічні неполадки).

5. Яку функцію (функцію чого?) виконує світлофор з електронною системою управління? (Регулювання вуличного руху).

6. Яку функцію здійснює гальмівна система? (Уповільнення швидкості і повної зупинки автомобіля).

7. Яку роль (роль кого?) грають манекени під час випробування нових моделей автомобілів на безпеку? (Пасажири).

Завдання 2. Розташуйте пункти плану до тексту «Мова креслення» в логічній послідовності.

- Позначення для вказівки шорсткості деталі;
- Позначення стандартних вузлів;
- Призначення мови креслення;
- Зміст «Системи креслярського господарства»;

- Функції технічних стандартів;
- Головна дисципліна для майбутніх інженерів;
- Позначення площини перетину деталей.

Завдання 3. Закінчіть речення, використовуючи інформацію тексту. Прочитайте конспект тексту.

Мова креслення призначена для ...

Технічні стандарти здійснюють функцію ...

«Система креслярського господарства» містить ...

Стандартні вузли позначають ...

Площина перетину на металевій деталі ...

Для вказівки шорсткості використовують три види позначень: ...

Уміння виконувати креслення за технічними стандартами ...

Завдання 4. Закінчіть речення, використовуючи інформацію тексту «Алюміній». Розкажіть про галузь застосування алюмінію за схемою.

Однією з ефективних форм презентації теоретичного матеріалу виявляється міні-лекція, мета якої – організація процесу отримання теоретичного змісту в інтерактивному режимі. При цьому забезпечується розвиток комунікативних навичок (навичок спілкування) та актуалізація змісту того, що вивчається на лекції. Перед початком міні-лекції треба провести мозковий штурм або рольову гру, пов'язану з майбутньою темою, що допоможе актуалізувати її для учасників, з'ясувати ступінь їхньої інформованості та ставлення до теми. Матеріал викладається доступно для учасників мовою. Кожному терміну необхідно дати визначення. Теорію краще пояснювати за принципом «від загального до конкретного». Перед оголошенням будь-якої інформації викладач запитує, що знають про це студенти. Після надання будь-якого затвердження викладач пропонує обговорити ставлення студентів до цього питання: А ви як вважаєте? Як ви пропонуєте це робити? Як ви думаєте, до чого це може привести? Як можна використовувати отриману інформацію на практиці?

Результатом упровадження в навчальний процес інтерактивних форм, засобів і методів навчання стає розвиток активно-пізнавальної та розумової діяльності, залучення іноземних студентів до процесу пізнання, освоєння нового матеріалу не в ролі пасивних слухачів, а в ролі активних учасників; розвиток умінь і навичок аналізу та критичного мислення; посилення мотивації до вивчення фахових дисциплін; створення сприятливої, творчої атмосфери на занятті; роз-

виток комунікативних компетенцій студентів; скорочення частки традиційної аудиторної роботи та збільшення обсягу самостійної роботи; розвиток умінь і навичок володіння сучасними технічними засобами та технологіями обробки інформації; формування та розвиток умінь і навичок самостійно знаходити інформацію та визначати рівень її достовірності; гнучкість і доступність процесу навчання (студенти можуть підключатися до навчальних ресурсів та програм із будь-якого комп'ютера, що є в мережі); використання таких форм контролю, як електронні тести, дає змогу забезпечити більш чітке адміністрування навчального процесу, підвищити об'єктивність оцінювання знань, умінь і компетенцій студентів [8].

Отже, інтерактивні форми навчання забезпечують високу мотивацію, міцність знань, творчість і фантазію, комунікабельність, активну життєву позицію, командний дух, свободу самовираження, акцент на професійну діяльність, взаємоповагу та демократичність [2].

Використання інтерактивних форм, засобів і методів навчання в навчальному процесі у ЗВО дасть можливість конкретній особистості придбати досвід активного засвоєння змісту майбутньої професійної діяльності у взаємозв'язку з практикою та розвитком особистісної професійної рефлексії.

Висновки. Професійна підготовка фахівців оцінюється через такі показники, як компетентність, самостійність, готовність до прийняття рішень у ситуаціях альтернативного вибору, вміння адаптуватися у швидкозмінних політичних, соціальних і виробничих умовах, наявність мотивації до безперервної освіти та професійного росту.

Перехід на дуальну систему професійної освіти і навчання ставить за мету підвищення якості професійної підготовки. Виконання цього завдання вимагає оптимізації процесу професійної підготовки іноземних студентів завдяки застосуванню в навчальному процесі інноваційних методів навчання, спрямованих на розвиток здібностей студентів до самостійного розуміння сенсу професійно значущої інформації, продукування ідей, нових нестандартних поглядів і рішень. Переорієнтація системи вищої професійної освіти на інноваційну діяльність стає найважливішим інструментом у забезпеченні конкурентоспроможності випускників на ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абашкіна Н.В. Розвиток професіоналізму майбутніх фахівців Німеччини та Великої Британії в умовах європейської інтеграції. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи*: монографія. Київ; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. 234 с. С. 118–120.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. К.: «Академвидав», 2004. 352 с.

3. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: методичний посібник / Автор-укл.: О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. К.: «А.С.К.», 2002. 136 с.

4. Итинсон К.С., Рубцова Е.В. Использование информационных технологий в процессе обучения иностранных студентов филологических дисциплинам в вузе. *Фундаментальные исследования*. 2015. № 2-25. С. 5666–5669; URL: <http://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=38484> (дата звернення: 20.10.2018).

5. Моргунова Н.С. Мовне портфоліо як інструмент самооцінки досягнень студентів у процесі навчання

української мови як іноземної. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. пр. 2015. Вип. 51. С. 67–75.

6. Резван О.О. Розвиток рівня мовної компетенції іноземних студентів як умова їхньої соціалізації у країні навчання. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. пр. Запоріжжя, 2008. Вип. 52. С. 264–268.

7. Шаяхметова А.А. Инновационные методы обучения преподавателя высшей школы. URL: <http://repository.eni.kz>.

8. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. 2-е вид., доп. Київ: «Академвидав», 2014. 456 с.

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ ІЗ ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

THE MODERN STATE AND PROSPECTS OF IMPROVING OF THE PEDAGOGUES' QUALIFICATION ON THE FORMATION OF HEALTHY LIFESTYLE OF SCHOOL CHILDREN IN TRANSCARPATHIAN REGION

У статті розкрито проблему підвищення кваліфікації педагогів із питань формування здорового способу життя учнівської молоді на основі досвіду Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. Проаналізовано кількісні показники вчителів, які пройшли навчання за профілактичними програмами у 2014–2018 роках. Обґрунтовано основні шляхи вдосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників як складника неперервної освіти впродовж усього життя. Ефективним напрямом превентивної освіти визначено інформаційно-просвітницьку роботу, яка містить здоров'язбережувальний компонент. Зазначено, що під час формування варіативного складника навчального навантаження важливо надавати перевагу факультативам і гурткам здоров'язбережувального спрямування за програмами, які містять компонент, що забезпечує формування здорового способу життя на основі життєвих навичок.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, підвищення кваліфікації, «Основи здоров'я», професійна діяльність, превентивне виховання, профілактичні освітні програми, очна форма, очно-заочна форма.

В статье раскрыто проблему повышения квалификации педагогов по вопросам формирования здорового образа жизни учащейся молодежи на основе опыта Закарпатского института последипломного педагогического образования. Проанализированы количественные показатели учителей, прошедших обучение профилактическим программам в 2014–2018 годах. Обоснованы основные пути совершенствования системы повышения квалификации педагогических работников как составляющей непрерывного образования на протяжении всей жизни. Эффективным

направлением превентивного образования определено информационно-просветительскую работу, которая содержит здоровьесберегательный компонент. Отмечено, что при формировании вариативной составляющей учебной нагрузки необходимо отдавать предпочтение факультативам и кружкам здоровьесберегательного направления по программам, которые содержат компонент, обеспечивающий формирование здорового образа жизни на основе жизненных навыков.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, повышение квалификации, «Основы здоровья», профессиональная деятельность, превентивное воспитание, профилактические образовательные программы, очная форма, очно-заочная форма.

The article reveals the problem of improving of the pedagogues qualification on the formation of healthy lifestyle of school children on the basis of experience in Transcarpathian Institute of Postgraduate Education. The quantitative indicators of teachers trained in prevention programs in 2014–2018 are analyzed. The basic ways of improving the system of professional development of teachers as a component of continuous education throughout life are substantiated. The effective direction of preventive education is the informational and educational work that contains the health-saving component. It is substantiated that during forming of the varying component of educational loading it is necessary to prefer optional subjects and clubs of health-preserving direction which follow the program with the component which provides forming of healthy lifestyle on the basis of life skills.

Key words: healthy lifestyle, improving of the pedagogues qualification, Health Basis subject, professional activities, preventive education, preventive educational programs, full-time, part-time.

УДК 37.018.46: 613

Сивохоп Я.М.,
канд. пед. наук,
завідувач науково-дослідної лабораторії
здоров'язбережувальних технологій,
старший викладач кафедри
менеджменту
та інноваційного розвитку освіти
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти
Шеян М.О.,
аспірант кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії,
методист науково-дослідної лабораторії
здоров'язбережувальних технологій
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема формування здорового способу життя учнів залишається актуальною та своєчасною, оскільки за останні десятиліття спостерігається негативна тенденція щодо погіршення стану здоров'я молоді та населення загалом. Велике значення у створенні сприятливих умов для формування в учнівської молоді навичок здорового способу життя відіграє система освіти, оскільки турбота про зміцнення та покращення здоров'я дитини – проблема не тільки медична, але й педагогічна, позаяк ефективно організований освітній процес здатний забезпечити формування здоров'я та здорового способу життя учнів. При цьому важливим складником забезпечення цього процесу є обізнаність учителів щодо ефективних форм і

методів формування, зміцнення та покращення здоров'я дітей шкільного віку.

Діяльність фахівців із питань формування здорового способу життя учнів у закладах освіти потребує їх спеціальної підготовки до її здійснення. Наявна система підвищення кваліфікації має належні умови та достатні можливості для професійної та ефективної підготовки працівників закладів освіти з питань формування навичок здорового способу життя в учнівської молоді [12, с. 194].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичний аналіз проблеми, що нами досліджується, дав нам можливість зробити висновок про те, що проблема підвищення кваліфікації педагогічних працівників досить часто була предметом наукових досліджень. Проблему підвищення ква-

ліфікації вчителів та їхнього професійного розвитку вивчали Н.І. Білик, Л.М. Кравченко, В.В. Олійник, В.І. Пуцов, О.П. Ситніков, Т.М. Сорочан, Н.М. Чепурна та інші. Теоретичні питання щодо здоров'язбереження в умовах освіти розглядали М.С. Гончаренко, В.П. Горащук, С.В. Страшко, Л.П. Суценко та інші вчені.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури дає підстави зробити висновок, що недостатньо досліджувалась проблема підвищення кваліфікації педагогічних працівників із питань формування здорового способу життя учнівської молоді в системі післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан і перспективи підвищення кваліфікації педагогів із питань формування здорового способу життя учнівської молоді, що, на нашу думку, сприятиме посиленню наукових досліджень у цій галузі педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. Підвищення кваліфікації може здійснюватися за різними видами: навчання за освітньою програмою, стажування, участь у сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо [4]. Саме в такий спосіб забезпечується цілісність і безперервність навчання та вдосконалення дорослих упродовж усього періоду їхньої професійної діяльності [11].

Наше припущення знаходить підтвердження у роботі «Гуманізація післядипломної освіти педагогів» Н.Г. Протасової, яка стверджує, що сьогодні майбутнім учителям не можна дати такого обсягу знань, який забезпечував би належний рівень їхнього професіоналізму протягом усього терміну педагогічної діяльності. Для підтримки професійної компетентності вони мають «постійно інтенсивно поповнювати свої знання, періодично брати участь у різних формах підвищення кваліфікації» [10, с. 44].

Навчання вчителів предмета «Основи здоров'я» відбувається за очною, очно-заочною та дистанційною формами за 144-годинною програмою. Важливо зазначити, що очна форма навчання практично відсутня. Більшість педагогів закінчила заклади вищої освіти до введення у навчальний план закладів загальної середньої освіти обов'язкового інваріантного предмета «Основи здоров'я», у закладах середньої освіти відсутні спеціально підготовлені вчителі зазначеного предмета. Зазвичай предмет «Основи здоров'я», за яким переважно закріплено кілька педагогів у закладах загальної середньої освіти, викладають вчителі інших спеціальностей. Зазвичай це – вчителі біології та фізичного виховання, оскільки саме ці предмети є дотичними до предмета «Основи здоров'я». Фактично навчання

за зазначеним предметом здійснює вчитель, який не має ані відповідної фахової освіти, ані свідоцтва про проходження курсів із методики викладання цього предмета, а уроки «Основи здоров'я» в такому разі служать довантаженням до ставки. На нашу думку, це є порушенням вимог МОН України до кадрового складу вчителів предмета «Основи здоров'я» та причиною формування байдужого ставлення до предмета, а учні, батьки та подеколи самі вчителі сприймають його як «неважливий» і другорядний.

Вважаємо, що без спеціальної підготовки чи перепідготовки вчителі зазначених предметів не матимуть змоги якісно та достовірно передати учням відповідний навчальний матеріал, який сприяв би формуванню у школярів бережливого ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих, його зміцненню та покращенню упродовж усього життя. Оскільки більшість педагогів цим предметом просто довантажена, то підвищення кваліфікації проходить разом з основним предметом (не за спеціальністю). За таких умов, на нашу думку, розвиток і формування здоров'язбережувальної компетентності учнів будуть малоефективними.

Погоджуємось із думкою Т.Є. Бойченко, яка наголошує, що «оскільки після закінчення ВНЗ вчитель є суб'єктом післядипломної ланки безперервної педагогічної освіти, тут має функціонувати цілісна система післядипломної педагогічної підготовки» [1]. Власне, тому вчителі предмета «Основи здоров'я» мають мати, щонайменше пройти, очні курси з методики викладання цього предмета. Вважаємо, що позитивного результату щодо формування навичок здорового способу життя можна досягти лише тоді, коли цю роботу буде виконувати якісно підготовлений, кваліфікований фахівець, здатний на високому професійному рівні донести до учнів зміст навчального матеріалу шкільного предмета «Основи здоров'я».

Саме тому метою системи післядипломної педагогічної освіти в контексті зазначеної проблеми є створення відповідних умов для оперативного й ефективного навчання вчителів предмета «Основи здоров'я», забезпечення їхньої готовності працювати в нових умовах, активно впроваджуючи здоров'язбережувальні технології у навчально-виховний процес.

Погоджуємось із думкою Т.Є. Бойченко, яка доводить, що під час створення навчально-методичних документів і матеріалів для системи післядипломної педагогічної освіти треба враховувати результати сучасних наукових досліджень валеологічного характеру, що забезпечує належний рівень підвищення здоров'язберігаючої компетентності учасників навчально-виховного процесу [1]. На нашу думку, такий підхід дасть змогу забезпечити під час курсів підвищення кваліфікації вчителів предмета «Основи здоров'я» фор-

мування у них мотивації до впровадження ефективних методів і сучасних інновацій у практичну діяльність.

Велика кількість проявів негативної поведінки серед дітей і молоді, ранній початок вживання тютюну, алкоголю, наркотичних речовин, протиправна поведінка загострюють увагу на превентивному вихованні. Одним із найефективніших напрямів превентивного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти є інформаційно-просвітницька робота. Як підтверджують результати наших досліджень, для того, щоб робота педагога з формування навичок здорового способу життя була ефективною, він повинен орієнтуватись на ті потреби підлітків, для реалізації яких у них ще нема необхідних стратегій і технологій поведінки, або демонструвати школярам неефективність уже наявних [7; 9].

Як вчителі предмета «Основи здоров'я», так і педагогічні працівники інших категорій (педагогічні організатори, заступники директорів із виховної роботи закладів освіти, практичні психологи, соціальні педагоги, керівники гуртків закладів позашкільної освіти) мають можливість пройти навчання за профілактичними освітніми програмами, рекомендованими Міністерством освіти і науки України. Серед таких програм, які містять здоров'язбережувальний компонент і реалізуються в закладах освіти Закарпатської області, є «Рівний – рівному» [5], «Я – моє здоров'я – моє життя» [6], «Дорослішай на здоров'я» [3], «Захисти себе від ВІЛ», «Вчимося жити разом» [2], «7 кроків назустріч». Навчання може бути спеціально організоване окремим тренінг-курсом у міжкурсовий період або інтегроване у навчальний процес курсів підвищення кваліфікації вищезазначених категорій педагогів.

Наші дослідження дають підстави стверджувати, що найбільш ефективними та популярними серед слухачів є програми «Рівний – рівному», «Я – моє здоров'я – моє життя» та «Дорослішай на здоров'я», тому вважаємо за доцільне коротко проаналізувати саме їх.

Програма «Рівний – рівному». Тривалість – 72 години. Структурована за 5 модулями. Відмінністю від усіх інших програм є те, що вона складається як із методики навчання, так і з методики впровадження. Розрахована на дві вікові категорії: 12–14 та 15–18 років. Під методом «Рівний – рівному» ми розуміємо надання та поширення достовірної, соціально значимої інформації через довірче спілкування як рівний із рівним у межах організованої (тренінгів, акцій тощо) та неформальної роботи (спонтанного спілкування з однолітками), яку проводять спеціально підготовлені підлітки-інструктори. Освіта «Рівний – рівному» базується на тому, що головну участь у поширенні знань бере сама молодь [5].

Програма «Я – моє здоров'я – моє життя». Тривалість – 36 годин; 18 тренінгових занять, які структуровані за 5 темами. Розрахована на вік 10–11 років. Основною метою програми «Я – моє здоров'я – моє життя» є підвищення поінформованості й розширення знань молодших підлітків про здоров'я, здоровий спосіб життя, формування у них відповідних цінностей і життєво важливих переконань, напрацювання необхідних практичних навичок відповідальної безпечної поведінки стосовно свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я оточення [6].

Програма «Дорослішай на здоров'я». Тривалість – 36 годин; 18 тренінгових занять. Метою цієї програми є популяризація серед підлітків і молоді здорового способу життя й важливості цих аспектів для стану репродуктивного здоров'я у майбутньому; сприяння усвідомленню ними необхідності збереження та зміцнення здоров'я як важливого складника успішного дорослого життя; формування відповідального ставлення та мотивації до збереження сімейних цінностей, закладання основ відповідального батьківства [3].

Зміст тем усіх програм, за якими відбувається підготовка вчителів, відповідає Державним стандартам базової й повної середньої освіти та спрямований на розвиток у підлітків соціальної та громадянської компетентностей, а також компетентності у сфері збереження здоров'я.

За період 2014–2018 років пройшли підвищення кваліфікації 558 вчителів предмета «Основи здоров'я», зокрема 61 за очною формою навчання, що становить усього 11 % від загальної кількості, що, на нашу думку, є катастрофічно мало. Кількість учителів предмета «Основи здоров'я» у розрізі років, які пройшли підвищення кваліфікації за очною та заочними формами, показано на графіку 1.

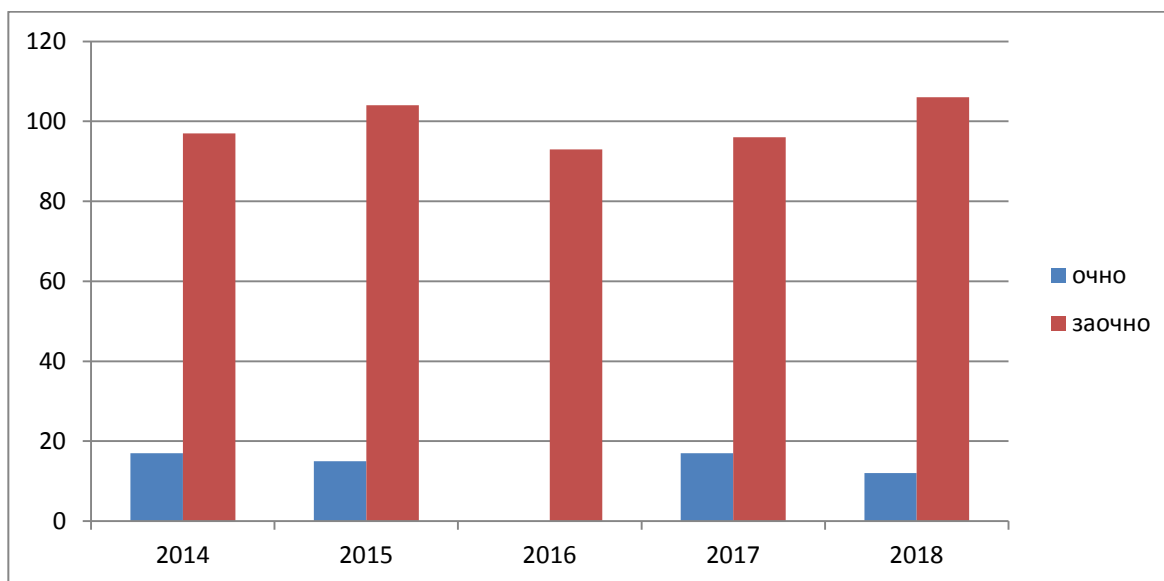
Водночас варто зазначити, що за профілактичними програмами за період 2014–2018 років загалом пройшло навчання 520 учасників, зокрема 125 педагогів-організаторів, 67 заступників директорів із виховної роботи, 254 психологи, 14 соціальних педагогів, 7 методистів і 53 вчителі інших категорій (вчителі-предметники, керівники гуртків тощо). У таблиці 1 та на графіку 2 представлено кількісні показники вчителів у розрізі років і програм.

Отже, у 2014 році навчання за програмами, які містять здоров'язбережувальний компонент, пройшли 49 чол., у 2015 – 50 чол., у 2016 – 64 чол., у 2017 – 171 чол., у 2018 – 186 чол. За період 2014–2018 календарних років за програмою «Рівний – рівному» пройшов навчання 41 чол., за програмою «Я – моє здоров'я – моє життя» – 314 чол., «Дорослішай на здоров'я» – 165 чол.

Усі ці програми навчання можуть бути організовані за достатньої підготовки педагогічного колек-

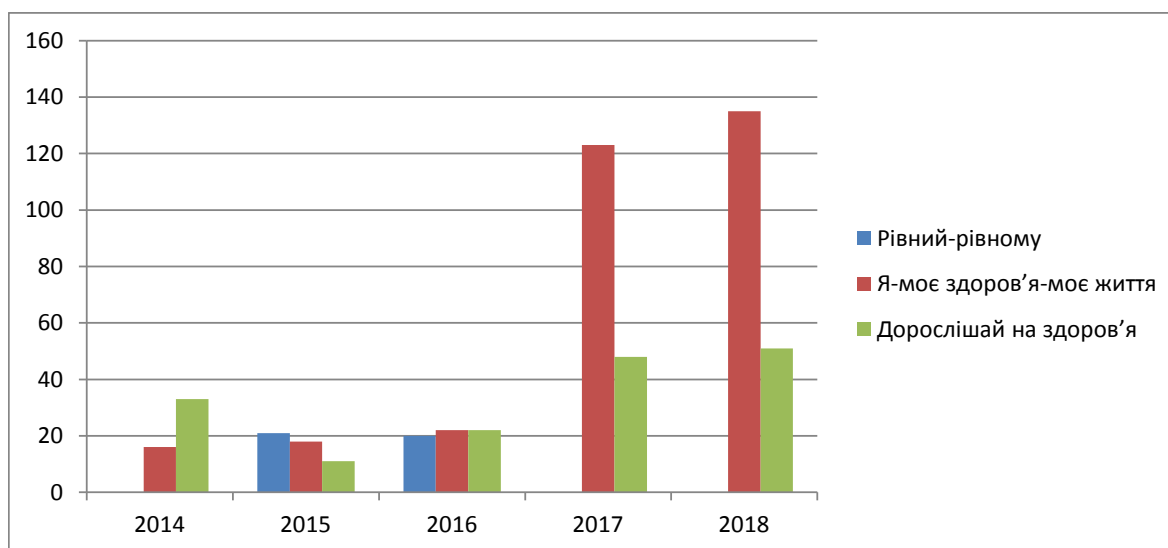
Графік 1

Кількісні показники вчителів предмета «Основи здоров'я», які пройшли підвищення кваліфікації у 2014-2018 роках

Графік 2

Кількісні показники вчителів, які пройшли навчання за профілактичними програмами у 2014–2018 роках

Таблиця 1

Кількісні показники вчителів, які пройшли навчання за профілактичними програмами у 2014–2018 роках

	РІВНИЙ – РІВНОМУ	Я – МОЄ ЗДОРОВ'Я – МОЄ ЖИТТЯ	ДОРΟΣЛІШАЙ НА ЗДОРОВ'Я	Разом
2014	-	16	33	49
2015	21	18	11	50
2016	20	22	22	64
2017	-	123	48	171
2018	-	135	51	186
Разом	41	314	165	520

тиву закладу освіти [10]. Водночас варто вказати також на проблеми. Проведене опитування слухачів курсів підвищення кваліфікації дає підстави зазначити, що призначення на посаду вчителя предмета «Основи здоров'я» відбувається без врахування кваліфікації педагога, досвіду роботи чи навчання з питань формування навичок здорового способу життя учнівської молоді. Здебільшого новопризначені вчителі предмета «Основи здоров'я» не мають проходження очних курсів. Зокрема, з усіх слухачів, які проходили навчання заочною формою навчання не за спеціальністю, лише 33 % проходили в попередні періоди очні курси з «Основи здоров'я».

Висновки. Отже, аналіз сучасного стану системи підвищення педагогічних працівників із питань формування здорового способу життя учнівської молоді, зважаючи на досвід Закарпатського інституту післядипломної освіти, дає підстави стверджувати таке:

- кваліфікація педагогів із питань формування навичок здорового способу життя є досить низькою;
- керівниками закладу освіти предмет «Основи здоров'я» розглядається як такий, яким можна нехтувати, довантаживши ним будь-якого педагога без відповідної підготовки;

- відбувається поділ годин предмета, коли предмет у школі веде кілька (2–3, а інколи і 4–5) педагогів.

На нашу думку, вирішення цих питань можливе, якщо керівники закладів освіти під час формування варіативного складника навчального навантаження належну увагу будуть приділяти факультетам і гурткам здоров'язбережувального спрямування за програмами, які містять компонент, що забезпечує формування здорового способу життя на основі життєвих навичок («Рівний – рівному», «Я – моє здоров'я – моє життя», «Дорослішай на здоров'я», «Захисти себе від ВІЛ», «7 кроків назустріч», «Вчимося жити разом»).

Рекомендуємо керівникам закладів загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти створювати належні організаційно-педагогічні умови для популяризації здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу серед учнівської та студентської молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойченко Т.Є. Науковість як засадничий принцип післядипломної педагогічної освіти педагогів. *Нова педагогічна думка*. 2010. № 2. С. 25–28.

2. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. та ін. Вчимося жити разом: програма з розвитку соціальних навичок учнів основної та старшої школи у курсі «Основи здоров'я». К.: «Алатон», 2017. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrO9WcblgxNGd1WEZHblU>.

3. Лещук Н.О., Савич Ж.В., Голоцван О.А. Дорослішай на здоров'я: навч.-метод. посібник. К., 2012. 214 с.

4. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

5. Лещук Н.О., Савич Ж.В. Програма факультативного курсу «Сприяння просвітницькій роботі «рівний – рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя»: навч.-метод. посібник. К.: «Наш час», 2007. 52 с.

6. Лещук Н.О. Програма факультативного курсу (тренінгового курсу) «Я – моє здоров'я – моє життя»: навч. програма. К.: «Наш час», 2008. 23 с.

7. Сивохоп Я.М. Основні підходи щодо формування навичок здорового способу життя учнівської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2010. № 18. С. 94–98.

8. Протасова Н.Г. Гуманізація післядипломної освіти педагогів. К., 1998. 151 с.

9. Сивохоп Я.М. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підвищення кваліфікації педагогів із питань формування навичок здорового способу життя підлітків. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 27–29.

10. Syvokhop Y.M. Organizacyjno-metodyczne zabezpieczenie realizacji programu kształtowania nawykov zdrowego stylu zycia wsrod mlodziezy szkolnej "peer to peer" na Zakarpaciu. *Dyskurs Pedagogiczny. Przemoc i agresja jako zagrozenie bezpieczenstwa i rozwoju dziecka*. Wydawnictwo Panstwowej Wyzszej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, 2013. № 7. S. 151–163.

11. Шеян М.О. Основні тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (4–5 травня 2018 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. С. 109–112.

12. Шеян М.О. Розвиток здоров'язбережувальної компетентності вчителів основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Вип. 3. С. 193–197.

ХАРАКТЕРИСТИКА КОМПОНЕНТІВ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

CHARACTERISTICS OF THE COMPONENTS OF THE BILINGUAL PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIAL SPHERE

У статті проаналізовано базові компоненти білінгвальної професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери: особистісно-мотиваційний, когнітивно-операційний, професійно-комунікативний та оцінно-рефлексивний. Доведено, що зазначені компоненти є складниками білінгвальної професійної комунікативної компетентності та відображають специфіку професійної підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі.

Ключові слова: професійна підготовка, білінгвальне навчання, фахівці соціальної сфери, білінгвальна професійна комунікативна компетентність.

составными билингвальной профессиональной коммуникативной компетентности и отражают специфику профессиональной подготовки специалистов социальной сферы на билингвальной основе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, билингвальное обучение, специалисты социальной сферы, билингвальная профессиональная коммуникативная компетентность.

The article analyzes the basic components of the bilingual professional communicative competence of future specialists in social sphere: personal-motivational, cognitive-operational, professional-communicative and evaluative-reflexive. It is proved that they are components of bilingual professional communicative competence and reflect the specifics of professional training of social sphere specialists on a bilingual basis.

Key words: professional training, bilingual education, social sphere specialists, bilingual professional communicative competence.

УДК 37.013.42:81'246.2

Ситняківська С.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри соціальних технологій
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

В статье проанализированы базовые компоненты билингвальной профессиональной коммуникативной компетентности будущих специалистов социальной сферы: личностно-мотивационный, когнитивно-операционный, профессионально-коммуникативный и оценочно-рефлексивный. Доказано, что указанные компоненты являются

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Завдяки інтеграційним процесам, які відбуваються у нашій державі останнім часом, та глобалізаційним процесам у суспільстві загалом ми живемо у «глобальному селі». Масова полікультуризація суспільства зумовлює потребу в полілінгвальних фахівцях, що, у свою чергу, зумовлює потребу у розробленні нових моделей і технологій професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, зокрема таких, які б відповідали сучасним вимогам як суспільства, так і особистості та були спрямовані на ефективне виконання функцій соціального працівника. Одним із варіантів такої моделі підготовки вважаємо професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, за якої нагромаджені знання, уміння будуть ефективно застосовуватися не лише рідною, але й іноземною мовою, що, на наш погляд, не лише дасть можливість майбутнім фахівцям відповідати сучасним вимогам до професіонала, але й підвищить професійний статус соціальної роботи загалом. Ця модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери передбачає розвиток нових компетентностей, які, будучи складниками загальної професійної компетентності, виведуть майбутнього фахівця на новий, вищий рівень професіоналізму. Розвиток у майбутнього фахівця білінгвальної професійної комунікативної компетентності як складника комунікативної компетентності фахівця є перспективним і вкрай необхідним

у сучасних умовах полікультуризації сучасного соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні все більше закладів вищої освіти зайняті проблемою розроблення і впровадження у практику вищої школи технологій підготовки фахівців різних галузей іноземною мовою або на білінгвальній основі. Дотепер накопичений певний досвід навчання студентів немовним дисциплінам на основі штучного білінгвізму у вітчизняних закладах вищої освіти, який узагальнений у певній кількості дослідницьких робіт. Н. Микитенко представлено технологію формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей [1]; О. Канюк обґрунтовано формування вмінь іншомовного ділового спілкування майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки [2]; З. Корнеєвою представлено методику навчання майбутніх економістів англійського ділового мовлення на основі технології занурення [3]; Р. Девлетовим розроблено теоретико-методичні засади навчання майбутніх учителів початкових класів кримськотатарської мови в умовах трілінгвального мовленнєвого середовища [4]; А. Гусаком у співавторстві з А. Ковальчук розроблено методику білінгвального викладання фізики, яка знайшла своє відображення у білінгвальних підручниках, посібниках, наукових статтях [5]. Однак варто зазначити, що українські науковці у своїх дослідженнях більше уваги приділили полі-

культурному навчанню та вихованню. Мусимо констатувати, що у вітчизняних дослідженнях лише побіжно представлені шляхи організації білінгвальної професійної підготовки фахівців немовних спеціальностей. Відповідаючи на сучасні виклики часу, в Житомирському державному університеті імені Івана Франка на кафедрі соціальних технологій була створена й впроваджена у навчальний процес модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі.

Мета статті – виділити й охарактеризувати базові компоненти білінгвальної професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Згідно із моделлю професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, метою такої підготовки є розвиток у студентів білінгвальної професійної комунікативної компетентності. Оскільки білінгвальна професійна комунікативна компетентність має психологічний, професійний і лінгвістичний складники, то процес її розвитку (будучи цілісним) на етапі розроблення системи професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери на білінгвальній основі варто розділити на частини, оскільки шляхи реалізації кожного складника різні, що й стало метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. З огляду на особливість процесу формування умінь і навичок фахової підготовки майбутніх спеціалістів соціальної сфери та практичного володіння іноземною мовою за фахом їхня підготовка на білінгвальній основі повинна здійснюватися в декілька етапів – від найпростішого (на початкових курсах навчання) до найскладнішого (на завершальному етапі навчання (магістратура)).

Такими етапами у моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі стали супровідний (дубляційний) етап (I–IV семестри навчання), доповнючий (адитивний) (V–VIII семестри навчання), паритетний (рівноправний) (I–II семестри навчання магістратури) та еволюційний (витісняючий) (III семестр магістратури) [6].

Орієнтуючись на кінцевий результат підготовки студента на білінгвальній основі – розвиток білінгвальної професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери та на етапи підготовки, за якими здійснюється білінгвальне навчання упродовж шести років, узагальнивши та систематизувавши психологічний, професійний і лінгвістичний складники білінгвальної професійної комунікативної компетентності в умовах підготовки фахівця соціальної сфери на білінгвальній основі (Н. Гез [7], Н. Таюрська [8], Н. Шайдарова [9], С. Шубін [10]), основними компонентами, які є складниками білінгвальної

професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери, були виділені такі: особистісно-мотиваційний, когнітивно-операційний, професійно-комунікативний та оцінно-рефлексивний.

Вищезазначені компоненти, які є складниками білінгвальної професійної комунікативної компетентності, відображають специфіку професійної підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі як засобу та умови підготовки до білінгвальної професійної діяльності, а їхня сформованість сприятиме більш ефективному виконанню майбутнім фахівцем своїх лінгвопрофесійних функцій.

Важливим компонентом готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до здійснення лінгвопрофесійної діяльності білінгвально ми визначаємо *особистісно-мотиваційний*, оскільки від мотивації залежить активність особистості, спрямованість її подальшої діяльності. Індивіди з високим рівнем мотивації більше працюють і, як правило, досягають кращих результатів, що є необхідним в умовах білінгвального навчання, яке ускладнює навчальний процес лінгвістичним складником.

Особистісно-мотиваційний компонент готовності до білінгвальної професійної діяльності є основою, на якій будуються професійні якості майбутнього фахівця соціальної сфери. Система мотивів виконує регулятивну функцію в процесі підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери до білінгвальної професійної діяльності та сприяє формуванню стійкого прагнення майбутнього фахівця до професійного розвитку, вдосконалення і зростання [11]. Мотиваційний компонент указує на самореалізацію особистості майбутнього фахівця як професіонала в соціально-педагогічній діяльності, на рівень сприйнятливості до нововведень, на потребу у фаховому міжнародному взаємозв'язку, потребу в професійній інтеграції як способі розв'язання соціальних проблем. Цей компонент визначається такими показниками: наявність пізнавального інтересу до інноваційних технологій у соціальній сфері та оволодіння інноваціями через процес запозичення та адаптацію позитивного зарубіжного досвіду; сформована усвідомлена потреба у вивченні дисциплін циклу професійної та практичної підготовки білінгвально для можливості інтеграції в європейський фаховий простір; сформованість цілей власної білінгвальної професійної діяльності; бажання брати участь у створенні, реалізації та поширенні міжнародних соціальних проектів [12].

Професійно-комунікативний компонент відображає рівень володіння студентом фаховими (спеціальними) та системними (загальними) компетентностями білінгвально.

До загальних (системних) компетентностей фахівця соціальної сфери зараховують таке: ана-

ліз і синтез; гнучкість мислення; групова робота (здатність виконувати практичні завдання у групі під керівництвом лідера та інші навички, що демонструють здатність до врахування строгих вимог дисципліни, планування та управління часом); комунікативні навички (здатність до ефективної комунікації та до представлення складної комплексної інформації в стислій формі усно та письмово, використовуючи інформаційнокомунікаційні технології та відповідні терміни); популяризаційні навички (вміння спілкуватися із нефаківцями, певні навички викладання); етичні установки. Спеціальні (фахові) компетентності віддзеркалюють таке: здатність майбутнього фахівця виявляти та оцінювати ситуацію, коли вимагається розпочати, змінити, відновити, захистити чи довести до логічного завершення стосунки між людьми або соціальними інститутами; здатність оцінювати проблему, поставлену мету та способи її досягнення, уміння розробити план дій, який сприяє відновленню або розвитку життєвих ресурсів і благополуччя людини; уміння бути посередником між клієнтами та організаціями, структурами, що забезпечують людей ресурсами, послугами й можливостями тощо [13].

Показниками лінгвопрофесійних умінь і навичок студентів у межах професійно-комунікативного компонента можемо вважати такі: здатність збирати, обробляти, систематизувати та узагальнювати обсяг інформації про діяльність суб'єктів соціальної сфери та розподіляти цю інформацію в системі соціальної діяльності як рідною, так й іноземною (англійською) мовою; здатність студентів використовувати інформаційні технології та формувати інформаційний простір соціальної діяльності суб'єктів соціальної сфери білінгвально; здатність здійснювати особисті та ділові комунікації як із клієнтами, так і із зовнішнім оточенням білінгвально.

Наступним компонентом білінгвальної професійної комунікативної компетентності є *когнітивно-операційний*, який містить таке: знання професійного характеру; знання базових принципів соціальної роботи; знання етичних принципів і цінностей соціальної роботи; знання професійних ролей соціального працівника та складових елементів соціальної роботи; знання функцій соціального працівника; знання соціологічних, педагогічних, психологічних, організаційно-розпорядничих, економічних методів соціальної роботи; теоретичні знання щодо застосування практичних аспектів соціальної допомоги, підтримки і захисту, вивчення соціальних технологій соціальної роботи; знання щодо соціальної діагностики, профілактики, соціальної адаптації та реабілітації, корекції і терапії, прогнозування і проектування, експертизи, посередництва, консультування та соціального навчання; знання

щодо застосування методів і технологій соціальної роботи стосовно окремих осіб і груп населення, які опинилися у складній життєвій ситуації (інвалідів, сиріт, дітей із сім'єю, людей літнього віку, молоді, жінок, безробітних), та лінгвістичного характеру (знання лексичних і граматичних конструкцій англійської мови, словотворення, особливостей перекладу спеціальних термінологічних конструкцій) [14].

Варто зазначити, що набуті студентами знання не є статичними, вони проявляються в діяльності і не є усвідомленими, поки студент не почне оперувати ними. Тому когнітивно-операційний компонент містить комплекс проєктивних умінь і навичок щодо втілення цих знань на практиці. Н. Дука виділяє таку структуру проєктивних умінь студентів: визначення проблеми, проблемний аналіз ситуації, структурування виділених проблем, формулювання проблеми та вибір проєктованого шляху її вирішення, створення концепції проєкту, прогнозування очікуваних результатів [15].

Запропонована структура проєктивних умінь і виділені нами особливості змісту підготовки до білінгвальної професійної діяльності дали можливість виділити показники когнітивно-операційного компонента: уміння формулювати проблему як рідною, так й іноземною (англійською) мовою; уміння білінгвально побудувати концепцію будь-якого проєкту або проблеми, що потрібно вирішити; уміння білінгвально впливати на клієнта для поступових позитивних змін у його соціальній ситуації; уміння білінгвально встановлювати, налагоджувати та розвивати стосунки з клієнтами соціальних служб, що ґрунтуються на принципі пошуку та підсилення їхніх сильних сторін; здатність до ефективного засвоєння нових знань і технологій у галузі соціальної роботи (базуючись не лише на вітчизняних, але й на міжнародних здобутках у цій галузі) відповідно до професійних пріоритетів, адаптуючи їх до реальних потреб соціуму та клієнта; здатність білінгвально здійснювати професійний супровід клієнта у межах своїх професійних обов'язків.

Оцінно-рефлексивний компонент завершує структурний цикл компонентів білінгвальної професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери і виступає логічним продовженням трьох попередніх: особистісно-мотиваційного, професійно-комунікативного та когнітивно-операційного.

Під оцінно-рефлексивним компонентом готовності студента до білінгвальної фахової діяльності треба розуміти здатність студента до прогнозування й адекватної оцінки своїх дій та їхнього результату, а також до оцінки своєї підготовленості до професійної діяльності в аспекті рівня білінгвальної професійної комунікативної компетентності.

Виділення оцінно-рефлексивного компонента як окремого елемента було необхідним, оскільки оцінка є кінцевим етапом процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі. Ця оцінка буде відносно формальною, якщо не брати до уваги рефлексію студентів, яка є засобом усвідомленого навчання, осмисленого аналізу процесу навчання, результатів навчання. Оцінка рівня сформованості у студентів білінгвальної професійної комунікативної компетентності розкриває шляхи, умови та способи їх досягнення, дає змогу прослідкувати динаміку формування зазначеної компетентності та рефлексивних умінь у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі. Показники оцінно-рефлексивного компонента можна виділити з його функцій: вироблення навичок самоконтролю та самооцінки, уміння об'єктивно співвіднести рівень розвиненості особистісних якостей, що забезпечують готовність до білінгвальної професійної діяльності, із соціально-педагогічними нормами [16]. На тлі його функцій нами було виділено такі показники цього компонента: самостійність судження, якість самоаналізу, здатність до прогнозування й адекватної оцінки своїх дій та їхнього результату, здатність до оцінки своєї білінгвальної підготовленості до професійної діяльності, а також сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки майбутнім фахівцем себе як суб'єкта професійної діяльності).

Тож сукупність цих компонентів характеризує наявність білінгвальної професійної комунікативної компетентності у студентів, тобто наявність білінгвальних фахових знань у майбутнього фахівця соціальної сфери та можливість реалізувати їх надалі на практиці.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що визначальним у моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі є її результат – сформована білінгвальна професійна комунікативна компетентність. Вищезазначені компоненти, які є складниками білінгвальної професійної комунікативної компетентності, відображають специфіку професійної підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі як засобу та умови підготовки до білінгвальної професійної діяльності, а їхня сформованість сприятиме більш ефективному виконанню майбутнім фахівцем своїх лінгвопрофесійних функцій.

Серед перспектив подальших досліджень професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі вбачаємо розроблення навчально-методичного забезпечення для такого способу навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Микитенко Н.О. Теорія і технології формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти», 13.00.02 – «Теорія і методика навчання: германські мови». Тернопіль, 2011. 534 с.
2. Канюк О.Л. Формування вмій іншомовного ділового спілкування майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль, 2009. 187 с.
3. Корнеєва З.М. Методика навчання майбутніх економістів англійського ділового мовлення на основі технології занурення: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2006. 302 с.
4. Девлетов Р. Р. Теоретико-методичні засади навчання майбутніх учителів початкових класів кримськотатарської мови в умовах трілінгвального мовленнєвого середовища: дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2012. 345 с.
5. Ковальчук А.О., Гусак А.М. Нерівноважна термодинаміка та фізична кінетика. Частина 1. Білінгвальний курс. (Non-equilibrium thermodynamics and physical kinetics. Part 1. Bilingual course.): навч. посібник. Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2010. 116 с.
6. Ситняківська С.М. Розробка навчально-методичного забезпечення білінгвальної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*: науковий журнал. Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2017. Вип. 3 (89). С. 135–143.
7. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. *Иностранные языки в школе*. 1985. № 2. С. 25.
8. Таюрская Н.П. Иноязычная коммуникативная компетенция: зарубежный и российский опыт. *Гуманитарный вектор*. 2015. № 1 (41). Грани профессионального развития. URL: <http://www.CyberLeninka.ru/inoyazychnaya-kommunikativnaya-kompetentsiya-zarubez> (дата звернення: 20.08.2016).
9. Шайдарова Н.А., Шубин С.В. Развитие бикультурной профессиональной компетенции студентов в условиях искусственного билингвизма. *Вестник Новгород. гос. ун-та*. Новгород, 2008. № 45. С. 72–75.
10. Шубин С.В. Мотивация овладения иностранным языком в условиях билингвального обучения в ВУЗе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования». Новгород, 2000. 18 с.
11. Шубин С.В. Мотивация овладения иностранным языком в условиях билингвального обучения в ВУЗе: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования». Новгород, 2000. 18 с.
12. Панок В.Г., Титаренко Т.М., Чепелева Н.В. та ін. Основи практичної психології. К.: «Либідь», 2001. 533 с.
13. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації: матер. методологічного семінару. Ч. 1 / Редкол.: В.Г. Кремень (голова), В.І. Луговий (заст. голови), О.І. Ляшенко (заст. голови) та ін. К.: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014. 370 с.
14. Слюсаренко О.М. Структура та компонентний склад, показники і критерії оцінювання професійної компетентності державного службовця як

основи його кар'єрного розвитку. *Вісник НАДУ*. 2006. № 2. С. 123–132.

15. Дука Н.А. Педагогическое проектирование как условие подготовки будущего учителя к инновационной деятельности: дисс. ... канд. пед. наук: спец.

13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования». Омск, 1999. 250 с.

16. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2003. Т. 24. № 5. С. 45–57.

TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: "STORYTELLING" TECHNOLOGY

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НЕМОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ: ТЕХНОЛОГІЯ «STORYTELLING»

The article covers aspects of using "storytelling" technology in teaching English in non-linguistic higher education institutions. The influence of stories and texts for specific purposes on the development of students' language and speech competencies has been substantiated. The principles of using "storytelling" technology, which are implemented in the process of teaching English, have been considered. Types of "storytelling" technology, presented in popular science sources, have been analyzed. The content of the definition "learning technology" has been revealed to clarify the essence of the "storytelling" technology.

Key words: "storytelling" technology, teaching English, learning technology, language and speech competences, non-linguistic higher education institution, types of "storytelling".

У статті висвітлено аспекти застосування технології «storytelling» у навчанні англійської мови в немовних вищих навчальних закладах. Обґрунтовано вплив оповідань та спеціалізованих текстів на розвиток мовної та мовленнєвої компетенції студентів. Розглянуто принципи застосування технології «storytelling», які реалізуються в процесі викладання англійської мови. Проаналізовано різноманітні види технології «storytelling», які

представлено в науково-популярних джерелах. Розкрито зміст поняття «технологія навчання» для з'ясування сутності технології «storytelling».

Ключові слова: технологія «storytelling», викладання англійської мови, технологія навчання, мовна та мовленнєва компетенції, немовний вищий навчальний заклад, види «storytelling».

В статье освещены аспекты применения технологии «storytelling» в обучении английскому языку в неязыковых вузах. Обосновано влияние рассказов и специализированных текстов на развитие языковой и речевой компетенций студентов. Рассмотрены принципы применения технологии «storytelling», которые реализуются в процессе преподавания английского языка. Проанализированы виды технологии «storytelling», представленные в научно-популярных источниках. Раскрыто содержание понятия «технология обучения» для выяснения сущности технологии «storytelling».

Ключевые слова: технология «storytelling», преподавание английского языка, технология обучения, языковая и речевая компетенции, неязыковой вуз, виды «storytelling».

UDC 378.14+371.31

Sikaliuk A.I.,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages
for Specific Purposes of
Chernihiv National University
of Technology

Perminova V.A.,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department
of Foreign Languages
for Specific Purposes of
Chernihiv National University
of Technology

Target setting. Modern Ukrainian society requires the improvement of education to the European level. Relying on European values, a person must be mobile, competitive, creative and tolerant. The University has to provide students with the intellectual and social development of the individual, which is the basis for their future employment.

The most important task of education is to provide students with the scientific knowledge and practical skills, which are based on the activation of educational and cognitive activity. The importance of learning for the versatile development of students is of great importance. Therefore, we have been engaged in the search for learning tools aimed at developing students' creative abilities. It is necessary to use the teaching methods that are interesting for students to create conditions for improving their cognitive activity in the process of learning. It is the use of "storytelling" technology at English classes gives an impetus to the foreign language competence development of the students of non-linguistic higher education institutions.

Actual scientific researches and issues analysis. As the analysis of the sources shows, at the turn of the 80's and 90's of the last century, many scientific works appeared, in particular the American ones, which revealed the theoretical and practical foundations of the storytelling: C. Peg, D. Polkinghorne, L. Richard, Hunter McEwan, P. Jackson, L. Thomas.

With the onset of a new phase in the implementation and research of storytelling, M. Rossiter's work "Narrative and Stories in Adult Teaching and Learning" refers to the use of stories in adult learning, including students of higher education.

For Ukrainian pedagogy storytelling is a new concept and is discussed only in recent years. We managed to find works in which storytelling is considered in the preparation of the heads of educational institutions (S.G. Nemchenko); in the pedagogical activity of the teacher (Yu.A. Makovetska-Gudz); as digital technology of adult education (L.F. Panchenko); while studying individual educational disciplines (G.M. Gich, K.O. Symonenko); as a separate technology (N.I. Gushchina) and others.

Uninvestigated parts of general matters defining. The use of "storytelling" technology at English language classes at the university requires in-depth study because it provides the student's communicative, speech, linguistic, and socio-cultural development.

Thus, the research objective is to cover aspects of using the "storytelling" technology in teaching English in non-linguistic higher education institutions, and to substantiate the impact of stories and texts for specific purposes on the development of students' language and speech competencies.

The statement of basic materials. There is still a discrepancy in the perception and application of

storytelling, which manifests itself in defining it as a method of learning, means, or technology. We will rely on the fact that it is a method, because it allows you to organize the interaction between the narrator and the listeners. Also, sometimes this method is identified with the fairy-tale therapy [5]. We consider this approach to be somewhat erratic, since the fairy-tale therapy has its own age audience (pre-school and junior school age), where it can get the best result in shaping the child's necessary qualities and moral values and has its own peculiarities in the construction, which are different from the story. The latter allows to reach a wider audience of the age and influence not only the outlook, emotional, motivational, cognitive sphere of the participants of the storytelling, but also to form the necessary competencies in them. Before analyzing the storytelling, we note that we will consider it as one of the methods of teaching students of non-linguistic higher education institutions.

Modernization of the content of English language teaching at universities is primarily due to the development of students with all necessary vital competencies. At the same time, this is provided by the reevaluation of foreign language education at the educational institution for the communicative and cultural process.

This point of view leads to a rethinking of the theoretical approaches to the selection of effective teaching methods for English. At the junior level, the teaching of a foreign language should dominate oral speech. As nothing else, the students' oral skills have a positive effect on the development of skills in all types of speech activities. The basic curriculum for higher education envisages the study of a foreign language from the first year of the non-linguistic higher education institute. Since English is not native to students, there are some difficulties in its study. The high school aims to educate not only the intellectual person, but also the communicative, responsible, creative person who is capable of self-development, ready to solve in practice the professional and life problems. The main purpose of higher educational institutions is realized, first of all, at competence-oriented classes. The leading function of the English teacher is the function of the organizer of the process of formation of students' foreign communication skills. Competency approach leads to the acquisition of skills, knowledge and skills in the complex, because the goal of development of foreign language competences is the formation of readiness for foreign language communication.

We propose to consider the principles of implementation of storytelling, which are implemented in the process of teaching English: *emotionality* – a challenge for students of active emotional response to the information presented; *formation of positive emotional and value attitude* to the characters of the history and innovations in the educational sphere; *creating* an atmosphere of empathy, honesty, justice and responsibility; *activity* – creating a situation

involving students in the storyline of history, their assumptions, their own thoughts, attitudes, discussion of experience, discussions, presentations of previously elaborated relevant information; *induction of responsibility* for their own professional development; *duality* – the cooperation of a teacher and students that involves mutual understanding, mutual support, trust, common interest, tolerance to mistakes or lack of experience, conflicting thoughts; *the ability of the teacher to "see", interpret and take into account the student's reaction*, the presence of feedback; *persuasiveness* – the teacher, in the role of the narrator, must be persuasive and inspired, the story presented to them must have all the signs of truthfulness; *dramatic* – accentuation of attention in history on those conditions and circumstances that are an obstacle for the character in achieving the goals, his self-development and self-realization; *presentation of a hopeless situation*, discussion of it injustice; *detail* – use of the necessary amount of parts to emphasize truthfulness of history, transfer of emotionality of a situation or a case; *expressiveness* – possession of a teacher oratory art; good use of facial expressions, gestures, movements, intonations; *informational* – taking into account different ways of perception of information by students (visual, audial, discrete); *concise and meaningful* – expedient story.

Nowadays in popular science sources various types of storytelling are presented, which are conventionally divided into two groups: commercial (the one with the help of which a certain brand is created, to promote the brand, product, idea, to attract people) and non-commercial (which does not have the purpose creation of conditions for profit). Often, in different sources, the following types of storytelling are mentioned: family (story transmitted from generation to generation in one family); cultural (resistance to ethical behavior, moral and spiritual values, religious outlook); social (stories about famous people, gossip); friendly (stories that unite friends); personal (the stories of individuals who pass on their experience and experience); myths, legends (stories that reflect the culture, tell about possible in true events, but do not have proof); mystical stories (tell that there is no or not in general about not confirming facts or people, often these horrible stories about mystical creatures, ghosts, unidentified flying objects, superhuman possibilities).

Here it is important to emphasize on two types of storytelling: passive and active. During the first narrator, he presents a pre-prepared story on his own, and listeners perceive it, can give clarification questions. The active form allows you to engage listeners as contributors, which allows you to increase students' activity while considering the issue and implement a greater number of functions of storytelling. In this version, the narrator should have the ability to guide students in building the story in the necessary direction.

The "storytelling" technology aims to consolidate and improve the skills and abilities of using foreign language vocabulary and grammar in all types of speech activities. In order to clarify the essence of "storytelling", we will define the concept of "technology learning". The technology of learning (from the Greek language – the art of words, learning) is in the general sense – a systematic method for the creation, application and definition of the whole process of learning, taking into account technical and human resources and their interaction, which aims to optimize education [2, p. 75].

"Storytelling" technology aims to teach students to write text-stories based on the words on the given topic, to form skills to summarize and consistently express opinions, to convey it in writing; to improve skills of literary pronunciation of foreign words; enrich the vocabulary of students; to develop attention, imagination.

Text-story in high school should have the following characteristics: simple for perception, a small volume of work, according to the age group of students; effectiveness, that is, the high level of achievement by each student of the goal; profitability - assimilation of the whole volume of educational material per unit time (classes); ergonomics of learning in a positive emotional environment, cooperation, in the absence of overload and overwork; high motivation in the study of the subject [4].

Storytelling plays an important role in learning spoken language, vocabulary, grammar and listening. The main characteristic of the exercise is the free choice of the content of the message, the means for its creation, which are conditioned by the student's personal interests.

It is the use of short stories to be one of the most effective technologies for teaching foreign language grammar material, since it maximizes the understanding and assimilation of material. In addition, the interest of students in the new curriculum and the unusual form of educational activities significantly increase their motivation to study foreign grammar, thus creating a favorable atmosphere for learning a foreign language and supporting students' attention.

Usually, students enjoy listening to stories, completing them with their own ideas. The work with the story helps the students to realize that they need to be transmitted logically, consistently, to select accurate words for data transmission. Simply telling stories, we can convey our ideas, thoughts and emotions to listeners. You can make others feel what you feel, make them more active, because our brain becomes more active at a time when we tell or listen to stories.

The story is the expansion of the rights and opportunities for the student, the ability to express their thoughts and feelings through oral speech. Their purpose is to develop cognitive interest, memory attention, sense of speech. The development of imagina-

tion will allow students to consider new and creative ideas, contribute to self-confidence and personal motivation. Students demonstrate themselves as individuals who are competent and able to fulfill their hopes and dreams.

The task of the teacher is to develop the students' creative abilities, to instill a love for English-language poetry, to cultivate a positive attitude to the study of English.

Teachers can effectively model stories in an interesting, expressive language for students. In the story you can enter a new vocabulary that is easier to perceive in the context of the story. Teaching students to tell memory stories is the best way to learn all kinds of important skills. Students, listening and retelling different stories, enrich their knowledge, ideas, and imagination, shape their attention. Also, this is a good way to emphasize the uniqueness of each student's imagination.

The beginning of the English class has the great importance for improving the efficiency of it. It is necessary to focus the students' attention on the topic of conversation, to teach them to listen carefully to each other and, in the same way, to reflect on the questions that the teacher puts to a group worker. With the correct work on the story, the individual characteristics of the student is revealed, such as fantasy, creativity, independence.

Applying the technology of "storytelling" can be in various ways: drawing up a narrative based on a storyline, which contributes to the formation of skills to make a detailed story in the picture; compilation of stories about the case of own life of students in drawings [2]. It enriches the vocabulary of students, the development of their oral speech; compilation of the story through consistently attached illustrations to episodes of specialized text.

It is necessary to practice the practice of exercises in pairs, in small groups, teams, because these forms of work are aimed at ensuring the creative cooperation and interaction of students, applying a variety of tasks in a foreign language in higher education [3]. Students need to do many exercises in the classroom for the development of the skills of a coherent self-expression.

The stories of various, interesting students, stories provide a natural way to develop a rich imagination, so that they can independently process and compile stories of different character.

Writing stories, students develop their creative abilities. The purpose of speaking in a foreign language, like a native, is the need for a person to inform others about something, establish contact, express their own opinion, feelings, emotions, etc. Students are constantly formed the motives of learning. They are interested in professional texts, stories about famous people, about computer technologies. During the educational process, the interests of the student

are enriched and change. The educational activity drives interest in the learning process and its outcomes for many students,

An important factor in teaching English is speech memory. It is precisely that it is closely connected with the processes of comprehension, the establishment of logical correspondences, systematization, and, therefore, for the effective work of memory, the most important factor is the understanding, meaningfulness of the activity being performed. When learning communication in English, it is necessary to take into account the social experience of students, the development of psychological mechanisms.

The story can be a vivid way to remind students that their words are pronounced aloud strong, that listening and understanding are important, and that clear communication between people is art.

Conclusions. Summarizing the above information, we can conclude that the "storytelling" technology encompasses the communicative, speech and language competences of the students, plays an important role in teaching English. The implementation of this technology at foreign language classes is rather effective in teaching grammar material. For the successful organization of the educational process, the teacher must know and remember that each student perceives the material in his own way,

and a creative attitude to work and study is a guarantee of effective English class. It is necessary to give students the opportunity to show their initiative and creativity as much as possible. That's why, we consider that the future research is in the sphere of systematizing various "storytelling" exercises according to the themes, which are defined by the curriculum of higher education.

REFERENCES:

1. David M. Armstrong. *Managing by Storying Around: A New Method of Leadership*. New York: Doubleday Currency, 1992. 272 p.
2. Egan K. *Teaching as Story Telling: An Alternative Approach to Teaching and Curriculum in the Elementary School*. University of Chicago Press, 1986. 122 p.
3. Idler S. *Popular Methods for Online Storytelling*. URL: <https://www.webpagefx.com/blog/webdesign/online-storytelling-methods/> (last accessed: 20.01.2019).
4. Karobi M. *Storytelling as an Active Learning Tool to Engage Students in a Genetics Classroom*. *Journal of Microbiology and Biology Education*. 2014. V. 15 (2). P. 24–26.
5. Rossiter M. *Narrative and stories in adult teaching and learning*. ERIC Clearinghouse on Adult Career and Vocational Education: Columbus, 2002. 186 p.
6. *Storytelling*. URL: <https://www.armstronginternational.com/culture/david-armstrong-storytelling-ceo> (last accessed: 22.01.2019).

КОМПОНЕНТИ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТОРГІВЛІ ТА БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

COMPONENTS AND INDICATORS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS FROM ENTREPRENEURSHIP OF TRADE AND STOCK ACTIVITIES

У статті з'ясовано компоненти професійної компетентності майбутніх спеціалістів із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в контексті підготовки їх відповідно до сучасних вимог. Проаналізовано окремі наукові розвідки щодо компонентів і показників підготовки фахівців різних спеціальностей. На основі досліджень із проблеми професійної підготовки майбутніх спеціалістів і враховуючи вимоги сьогодення, визначено компоненти професійної компетентності фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, а саме: психолого-корекційний, академічно-професійний, комунікативно-діяльнісний, аксіологічний. Обґрунтовано їхній зміст і доцільність.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, компоненти, показники.

В статье раскрыты компоненты профессиональной компетентности будущих специалистов по предпринимательству, торговле и биржевой деятельности в контексте подготовки их в соответствии с современными требованиями. Проанализированы отдельные научные исследования по компонентам и показателям подготовки специалистов различных специальностей. На основе исследований по проблеме профессиональной подготовки их и учитывая

требования современности, определены компоненты профессиональной компетентности специалистов по предпринимательству, торговле и биржевой деятельности, а именно: психолого-коррекционный, академически-профессиональный, коммуникативно-деятельный, аксиологический. Обоснованно их содержание и целесообразность.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, компоненты, показатели.

The article reveals the components of professional competence of future specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities in the context of their training in accordance with modern requirements. Separate scientific researches about components and indicators of specialists training of different specialties are analyzed. On the basis of research on the problem of professional training of future specialists and taking into account the requirements of the present, the components of professional competence of specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities are identified: psychological-correctional, academic-professional, communicative-activity, axiological. Its content and expediency are substantiated.

Key words: competence, professional competence, components, indicators.

УДК 377.3:334.7-057.86(043.3)

Стеблюк С.В.,
канд. пед. наук,
викладач економічних дисциплін
Мукачівського кооперативного
торгівельно-економічного коледжу

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес модернізації професійної освіти вимагає нових підходів до підготовки майбутніх фахівців. Сучасні економічні реформи докорінно змінюють погляд на особистість, підприємця, суб'єктів господарювання. Конкурентне середовище вимагає від фахівців мобільності, креативності, компетентності, наявності сформованої морально-етичної поведінки. Вимоги ринку до професійної готовності спеціалістів економічних спеціальностей зростають залежно від інновацій, нововведень у торговельно-технологічних процесах. Це, у свою чергу, призводить до підвищення вимог до їхньої кваліфікації та здатності до динамічної трансформації. Сучасний фахівець має володіти системою економічних знань, умінь і навичок, що відповідають освітнім програмам, запитам роботодавців.

Важливим показником рівня кваліфікації фахівця з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, зокрема, є його професійна компетентність. З огляду на законодавчу базу України, наукові сучасні дослідження педагогів та економістів, європейський досвід поняття «професійна компетентність» набуває нового змісту. Тому

подальше вивчення зазначеної проблеми є актуальним. Нами розглядалася сутність дефініції «професійна компетентність» на основі аналізу психолого-педагогічних розвідок. Доцільним є визначення компонентів професійної компетентності фахівців економічної спеціальності, що стає предметом нашого подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна компетентність та її складники вивчалися багатьма науковцями, серед яких такі: Л. Вербицька, О. Вознюк, О. Дубасенюк, О. Загіка, І. Зимняя, Л. Пляка, О. Пометун, А. Хуторський та інші вчені. Розвиток професійної компетентності досліджувався ними за різними напрямками: формування економічної компетентності майбутніх молодших спеціалістів готельного та ресторанного сервісу у професійній освіті (О. Богоніс); розвиток професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти (Л. Коваленко); розвиток професійної компетентності викладачів фундаментальних дисциплін у системі науково-методичної роботи коледжів машинобудівного профілю (С. Міщенко); формування професійної компетентності майбут-

ніх фахівців із маркетингу сфери управління у процесі вивчення фахових дисциплін (І. Ромащенко) тощо. У наукових розвідках сформульовано поняття «професійна компетентність», визначено критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності фахівців, педагогічні умови формування професійної компетентності, розроблено систему завдань із професійно орієнтованих дисциплін. Проте поза увагою дослідників залишилася проблема щодо теоретико-методичних засад формування професійної компетентності за спеціальністю «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Мета статті – з'ясувати компоненти професійної компетентності майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності в контексті сучасних вимог. Завдання дослідження такі: проаналізувати сучасні наукові розвідки щодо компонентів професійної компетентності фахівців, сформулювати авторський підхід до їх виокремлення у зв'язку з потребами ринку.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення проблеми нами з'ясовано підходи дослідників щодо змісту поняття «професійна компетентність». Наведемо окремі з формулювань. Професійна компетентність – це:

– складне багатofакторне утворення особистості, що містить систему наукових економічних об'єктивних знань і вмінь фахівця (методи економічного аналізу та статистики, фінансовий менеджмент, бухгалтерський облік і законодавство), здатність адаптувати їх у професійну діяльність (менеджмент, маркетинг, фінансовий аналіз, аудит, бухгалтерія), ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, інтегрованих показників культури (мови, стилю, спілкування, ставлення до себе та своєї професійної діяльності, до суміжних галузей знань), а також наявність стійкої готовності до професійного зростання [10, с. 6];

– явище багатовимірне, яке представлене в сукупності чотирьох компонентів: світоглядно-мотиваційного, теоретико-когнітивного, практично-діяльнісного і функціонально-творчого [9, с. 198].

– інтегративна характеристика, що охоплює професійні економічні знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації, професійно значущі якості економіста, які дають змогу в комплексі ефективно вирішувати професійні завдання [8, с. 224].

Узагальнюючи окремі дослідження вчених, під професійною компетентністю ми розуміємо комплексне, багатокomпонентне особистісно-психологічне утворення на основі інтеграції знань, умінь і навичок, цілеспрямованої практичної підготовки, здатності індивідуума до самовдосконалення та самовираження на основі сформованих морально-етичних цінностей.

Наступним кроком нашого дослідження стало вивчення проблеми щодо визначення компо-

нентів професійної компетентності. Проаналізовано сучасні дисертаційні розвідки та публікації з цієї проблеми. Отож О. Загіка, вивчаючи питання формування професійної компетентності майбутніх агентів із постачання в професійно-технічних навчальних закладах, представила модель, складниками якої є цільовий блок, діагностично-результативний блок, що містить критерії (когнітивний, праксеологічний, інтегративний, ціннісно-мотиваційний) [2]. Компонентами готовності майбутніх фахівців із товарознавства та комерційної діяльності до запобігання конфліктам у професійній діяльності в дослідженнях М. Коростеліна стали такі: мотиваційний (потреба особистості в безконфліктній взаємодії; наявність мотивації досягнення: прагнення до успіху, саморозвитку, самовдосконалення); когнітивний (повнота та міцність засвоєння студентами системи знань, необхідних для успішної роботи із запобігання конфліктам у професійній діяльності); операційний (рівень володіння сукупністю вмінь запобігання конфліктам: комунікативно-мовленнєві, організаційно-управлінські, морально-етичні, рівень їх застосування у різновидах навчальної, професійно спрямованої діяльності, ставлення до моделювання різноманітних конфліктних ситуацій, використання стратегій і тактик запобігання конфліктам); особистісний (ступінь сформованості емоційного інтелекту: саморегуляція, розстановка пріоритетів і цілей, робота в команді, вирішення конфліктів, комунікативність); рефлексивний (сформованість здатності до аналізу, самооцінки, рефлексивних умінь) [3, с. 9].

Предметом дослідження О. Паржницького є формування професійної компетентності майбутніх токарів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі професійно-технічного навчального закладу. Компонентами обрано такі: змістовно-методичний, технологічний, організаційно-управлінський, соціально-інформаційний, матеріально-технічний. Їхня взаємозумовленість і взаємозв'язок уможливорює своєчасне реагування на зовнішні виклики та врахування внутрішніх чинників й забезпечення умов для підвищення результативності формування професійної компетентності майбутніх токарів [5, с. 7].

Ю. Ткач у процесі дослідження виокремила такі критерії: мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-інтегративний, діяльнісно-операційний, професійно-особистісний, які слугують індикаторами сформованості фундаментальних знань майбутніх економістів [7, с. 441].

Вивчаючи проблему формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей із використанням комп'ютерно-орієнтованих технологій навчання, С. Горобець виділив компоненти професійної компетентності, критерії (аксіологічний, когнітивний, діяльнісний,

особистісний) та показники рівня сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх економістів. Структурними компонентами технологічного складника, який передбачає здійснення процесу формування професійної компетентності майбутніх економістів, на думку автора, виступають комп'ютерно орієнтовані форми організації навчальних занять, методи і засоби навчання [1].

Аналізуючи ці та інші наукові розвідки з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності та враховуючи вимоги сьогодення, нами визначено такі компоненти:

Психолого-корекційний. Виокремлення нами цього компонента пояснюється тим, що зовнішнє середовище, входження в європейський простір вимагають від особистості мобільності, здатності до самоконтролю та самоаналізу. Вважаємо, що вольові якості майбутнього фахівця є пріоритетними у мотивації досягнення успіхів у професійній діяльності. Ми поділяємо думку О. Сахнік, що комплексне психологічне забезпечення професійної діяльності певного фахівця створює сприятливі умови для зміцнення його нервово-психічної стійкості, зменшення ситуативної та особистісної тривожності, сприяє адекватній і прискореній адаптації до нових умов праці, подоланню вираженої втоми, набутої під час реалізації робочих циклів, що свідчить про його важливість і значущість для процесу успішного управління людськими ресурсами [6, с. 65]. Для підготовки фахівця з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності важливо враховувати вимоги професії та індивідуальні характеристики студентів, що зумовлюють професійні якості та здатність до корекційної діяльності. Показниками компонента є мотивація досягнення успіху, емоційно-вольовий, корекційний ф;

Академічно-професійний. Зазначений компонент (когнітивний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісний) виокремлено дослідниками (С. Горобець, О. Пастушенко, О. Токарчук, Ю. Ткач, О. Харченко та інші) як основний. Ми дотримуємось такої ж думки, оскільки передбачаємо формування професійної готовності товаровознавця, базових економічних знань, умінь, навичок, оволодіння фаховими вміннями, установлення причинно-наслідкових зв'язків, формулювання висновків; реалізації творчого потенціалу особистості в освітньому процесі. Вважаємо, що термін «академічний» є більш широким поняттям, оскільки вказує на систему одержання економічних знань у системі «школа – коледж – університет». Показниками є економічна компетенція (оволодіння, засвоєння студентами спеціально-професійних знань, економічної термінології); практична підготовка, зміст майбутньої професійної діяльності, здатність до організації, розв'язання проблем і прийняття рішень у майбутній професійній діяльності.

У зв'язку із змінами вимог в освітньому процесі набувають доповнення робочі програми дисциплін. Тож актуальними стали такі теми:

1. Напрями діяльності торговельного підприємства в сучасних умовах господарювання.

2. Вплив логістичних витрат на результати господарської діяльності підприємства.

3. Визначення економічного розміру замовлення; вплив транспортних витрат і знижок із ціни на економічний розмір замовлення.

4. Показники з праці та заробітної плати (кількість працівників, продуктивність праці, фонд оплати праці, середня заробітна плата) та їхній взаємозв'язок.

5. Методи системного дослідження логістичних об'єктів (систем): метод експертних оцінок, «Дельфі», «Дерево цілей», морфологічні методи, матричні форми, програмно-цільовий метод, метод аналізу систем;

Комунікативно-діяльнісний. Вимоги Закону «Про освіту» щодо володіння державною, рідною (відмінною від державної) та іноземною мовами потребують від фахівця будь-якої сфери діяльності, економічної зокрема, знання мов. Це спонукало нас до виділення зазначеного компонента. Під час глобалізації економічних процесів, міграції населення різних країн наявність комунікативних здібностей є вкрай важливою. Показниками стали такі: прояв професійної комунікативної компетентності, зокрема міжкультурної; орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, комунікативна культура;

Аксіологічний компонент. Передбачає цінності, які сьогодні встановлюються в українському суспільстві. Вибір зазначеного компонента обґрунтовуємо важливістю наявності ціннісних орієнтацій особистості. Як зазначає О. Оржель, у повсякденному житті суспільства цінності виступають соціально значимими орієнтирами діяльності суб'єктів. Поняття «цінність» відображає один із найсуттєвіших моментів поведінки людини, свідомого ставлення до навколишнього світу, а також практичної взаємодії людини з навколишнім середовищем та з іншими людьми [4, с. 126].

Показниками є знання й оцінка цінностей, сформовані особистісно-моральні цінності, етико-професійні навички та зразки поведінки.

Висновки. Нами проаналізовано сучасні дослідження щодо компонентів професійної компетентності фахівців. Серед них науковці виділяють мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-інтегративний, діяльнісно-операційний, професійно-особистісний, особистісний, рефлексивний та інші. На основі теоретичного аналізу та вимог сьогодення нами визначено такі компоненти та відповідно до них показники: психолого-корекційний (мотивація досягнення успіху, емоційно-вольовий, корекційний); академічно-професійний (оволо-

діння, засвоєння студентами спеціально-професійних знань, економічної термінології; практична підготовка, зміст майбутньої професійної діяльності, здатність до організації, розв'язання проблем і прийняття рішень у майбутній професійній діяльності); комунікативно-діяльнісний (прояв професійної комунікативної компетентності, зокрема міжкультурної; орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, комунікативна культура); аксіологічний (знання й оцінка цінностей, сформовані особистісно-моральні цінності; етико-професійні навички та зразки поведінки).

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні критеріїв та проведенні статистичних даних щодо їхньої сформованості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горобець С.М. Формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей з використанням комп'ютерно орієнтованих технологій навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2012. 22 с.
2. Загіка О.О. Формування професійної компетентності майбутніх агентів з постачання в професійно-технічних навчальних закладах: автореф. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». К.: НАПН Укр. Ін-т професійно-технічної освіти, 2015, 20 с.
3. Коростелін М.О. Формування готовності майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності до попередження конфліктів у професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти». Дніпропетровськ, 2015. 20 с.
4. Оржель О.Ю. Європейське врядування як чинник згуртування Європейського Союзу: теоретико-методологічні засади: монографія. К.: НАДУ, 2012. 236 с.
5. Паржницький О.В. Формування професійної компетентності майбутніх токарів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т професійно-технічної освіти НАПН України. Київ: [Б.в.], 2017. 21 с.
6. Сахнік О.В. Становлення ідеї психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців у історичному аспекті. *Юридична психологія*. 2015. № 2. С. 64–74.
7. Ткач Ю.М. Теоретичні і методичні засади фундаменталізації професійної підготовки майбутніх економістів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Хмельницький, 2018. 200 с.
8. Токарчук О.М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю в процесі вивчення дисциплін математичного циклу: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2017. 297 с.
9. Трішкіна Н.І. Сучасні підходи до формування професійних компетенцій фахівців торговельно-економічного профілю. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2015. № 1 (9). С. 193–199.
10. Фурман Т.Ю. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти»; Нац. авіац. ун-т. Київ, 2012. 18 с.

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СПОРТИВНИМИ ІГРАМИ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ СПОРТСМЕНІВ

THE INFLUENCE OF SPORT GAMES ON THE LEVEL OF PHYSICAL DEVELOPMENT OF HIGH-QUALIFIED SPORTSMEN

Загальна характеристика ігрових дій є важливою основою під час визначення впливу спортивних ігор на організм спортсменів, а отже, під час визначення значення їх у системі фізичного виховання.

У спортивних іграх застосовуються різноманітні рухи і дії, а саме: ходьба, біг, стрибки, різні метання та удари по м'ячу. Гравці прагнуть, доцільно застосовуючи ігрові прийоми, спільно зі своїми партнерами домогтися переваги над супротивником, який чинить активний опір.

Протидія супротивника призводить до постійної зміни умов під час здійснення задуманих дій окремого гравця і команди загалом, до швидкої зміни ігрових ситуацій. Перед гравцями виникають найрізноманітніші завдання, що вимагають своєчасного вирішення. Для цього необхідно в найкоротші проміжки часу побачити обстановку, оцінити її, вибрати найбільш правильні дії та застосувати їх. Усе це можна здійснити, якщо у гравців є певні знання, навички, вміння, рухові та вольові якості.

Ключові слова: ігрові види спорту, гравці, спортсмени високої кваліфікації, фізичний стан, спортивне тренування.

к постоянному изменению условий при осуществлении задуманных действий отдельного игрока и команды в целом, к быстрому изменению игровых ситуаций. Перед игроками возникают самые разнообразные задачи, требующие своевременного решения. Для этого необходимо в кратчайшие промежутки времени увидеть обстановку, оценить ее, выбрать наиболее правильные действия и применить их. Все это возможно осуществить, если у игроков есть определенные знания, навыки, умения, двигательные и волевые качества.

Ключевые слова: игровые виды спорта, игроки, спортсмены высокой квалификации, физическое состояние, спортивная тренировка.

The general characteristics of game actions is an important basis in determining the impact of sports on the body of athletes, and, therefore, on determining their value in the system of physical education.

In sports games, a variety of movements and actions are used: walking, running, jumping, various throwing and hitting the ball. Players strive, expediently applying gaming techniques, together with their partners, to gain an advantage over the opponent, who is actively resisting.

The opposition of the enemy leads to a constant change of conditions in the implementation of the intended actions of the individual player and the team as a whole, a quick change of game situations. Before the players there are a variety of tasks that require timely solutions. To do this, it is necessary to see the situation in the shortest possible time, evaluate it, select the most appropriate actions and apply them. All this can be done if the players have certain knowledge, skills, abilities, motor and volitional qualities.

Key words: game sports, players, highly qualified athletes, physical condition, sports training.

УДК 796.3+796.015.6+796.015.8

Тітова Г.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри спортивних ігор
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Бобошко В.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри спортивних ігор
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Общая характеристика игровых действий является важной основой при определении влияния спортивных игр на организм спортсменов, следовательно, и при определении значения их в системе физического воспитания.

В спортивных играх применяются разнообразные движения и действия, а именно: ходьба, бег, прыжки, различные метания и удары по мячу. Игроки стремятся, целесообразно применяя игровые приемы, совместно со своими партнерами добиться преимуществ над противником, который оказывает активное сопротивление.

Противодействие противника приводит

Постановка проблеми у загальному вигляді. Загальна характеристика ігрових дій є важливою основою під час визначення впливу спортивних ігор на організм спортсменів, а отже, під час визначення значення їх у системі фізичного виховання.

У спортивних іграх застосовуються різноманітні рухи та дії: ходьба, біг, стрибки, різні метання та удари по м'ячу. Гравці прагнуть, доцільно застосовуючи ігрові прийоми, спільно зі своїми партнерами домогтися переваги над супротивником, який чинить активний опір.

Протидія супротивника призводить до постійної зміни умов під час здійснення задуманих дій окремого гравця і команди загалом, до швидкої зміни ігрових ситуацій. Перед гравцями виникають найрізноманітніші завдання, що вимагають своєчасного вирішення. Для цього необхідно в найко-

ротші проміжки часу побачити обстановку, оцінити її, вибрати найбільш правильні дії та застосувати їх. Усе це можна здійснити, якщо у гравців є певні знання, навички, вміння, рухові та вольові якості.

Важлива особливість спортивних ігор – складні колективні тактичні дії. Більшість видів спортивних ігор є командними, і успіх у змаганнях багато в чому залежить від злагодженості дій усіх учасників. Від гравців потрібно максимум ініціативи, творчості та сміливості для того, щоб узгодити свої дії з партнерами й добитися успіху.

Вправи з кидання, катання м'ячів сприяють розвитку окоміру, координації, спритності, ритмічності, узгодженості рухів. В іграх із м'ячем розвиваються швидкість, стрибучість, сила, оскільки спортсмену часто доводиться в ігровій ситуації передавати м'яч своєму партнеру або кидати його в ціль, розташовану на значній відстані.

Дії з м'ячем сприяють розвитку вміння схопити, утримати, кинути предмет, а також розраховувати напрямки кидка, погоджувати з ним силу, виховують виразність рухів, гарне просторове орієнтування. У діях із м'ячем удосконалюються навички більшості основних рухів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фізична підготовка служить першоосновою успішності початкового навчання навичкам гри у волейбол і неухильного підвищення рівня спортивної майстерності волейболістів упродовж багаторічної підготовки: у сфері підготовки резервів і на рівні спорту вищих досягнень. Це пояснюється тим, що в основі техніко-тактичних дій, що безпосередньо забезпечують спортивний результат у волейболі (виграш-програш очка, партії, зустрічі), лежать закономірності рухової діяльності як сукупності рухових дій і відділових рухів. А під час виконання рухів, зокрема техніко-тактичних дій, до процесу їх розвитку й реалізації залучаються всі ресурси життєдіяльності організму людини – від клітини до вищих відділів головного мозку, розгортаються фізіологічні механізми та біохімічні процеси забезпечення енергетики руху.

Із сказаного випливає значення фізичної підготовки: підсумовує в процесі змагання у волейболі тактика, тактика реалізується за допомогою техніки, прийомів гри, які, будучи, по суті, руховими діями, залежать від функціонування всіх систем організму волейболістів. Завдяки фізичному тренуванню та властивості організму до адаптації відбуваються накопичення організмом усе нових фізичних кондицій, придбання нового рівня фізичних якостей і здібностей, більш високого рівня техніко-тактичної підготовки.

Постійну увагу потрібно приділяти вправам на вдосконалення координаційних здібностей, швидко-силових якостей, стрибучості, швидкості дій у відповідь, якостей, що зумовлюють успішність технічних прийомів і тактичних дій [1; 2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Адаптаційні зміни кісткової системи за дії спортивних навантажень відбуваються на різних рівнях її організації, а саме: молекулярному, субклітинному, клітинному, тканинному, органному і системному [1; 3].

Зміна форми кісток відбувається під впливом м'язів, які скорочуються то з більшою, то з меншою силою і чинять формувальний вплив на місця початку і прикріплення м'язів до кісток – тут утворюються гребені, горби, шорсткості. Вони тим більші, чим сильніше розвинені м'язи.

Вивчення рухливості в суглобах має велике значення в спортивній практиці, оскільки дає можливість тренерів науково обґрунтувати навчально-тренувальний процес і вирішити питання відбору в спеціалізації. На рухливість суглобів здійснюють вплив зовнішні та внутрішні чинники.

До внутрішніх чинників належать не лише форма і площа суглобових поверхонь, але й кісткові обмежувачі та функціональні гальмівні апарати. До зовнішніх чинників, що чинять вплив на рухливість у суглобах, належать температура довкілля, час доби, вік, стать, міра тренуваності, стан нервової системи тощо [4].

За впливу фізичних навантажень відбувається морфо-функціональна перебудова з'єднання кісток, міра якої залежить від об'єму виконуваних рухів. Варто зазначити, що перебудова з'єднань кісток відбувається не лише у напрямі збільшення амплітуди рухів, необхідної для оволодіння технікою і досягнення високих спортивних результатів. У тих суглобах, в яких через специфічні особливості виду спорту кісткові ланки мають бути жорстко закріплені, амплітуда рухів зменшується. У цьому разі перебудова спрямована на подолання надмірних ступенів свободи [1; 4].

Мета статті. Зважаючи на зазначене вище, метою статті є проведення порівняльного та кореляційного аналізу показників фізичного розвитку та функціонального стану висококваліфікованих спортсменів, які займаються ігровими видами спорту, для визначення впливу занять спортивними іграми на рівень фізичного стану спортсменів.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було обстежено 207 спортсменів чоловічої статі, що займаються ігровими видами спорту, з яких 1 чоловік має розряд МСМК, 12 – МСУ, 98 – КМС та 96 – I розряд. Серед досліджених – 20 баскетболістів (середній вік – 27,7±4,5 років), 13 ватерполістів (середній вік – 27,3±6,3 років), 59 волейболістів (середній вік – 21,1±2,5 років), 29 гандболістів (середній вік – 20,9±2,8 років) і 86 футболістів (середній вік – 21,4±3,3 років). Для визначення фізичного розвитку спортсменів, що займаються ігровими видами спорту, було проведено антропометричне обстеження (антропометричні вимірювання) та функціональну пробу Мартіне-Кушелевського у визначеного контингенту [5].

За результатами обробки даних, отриманих після обстеження груп спортсменів, та обчислення індексів видно, що значне переважання середніх показників маси (98,7±12,4 кг) та довжини тіла (197,4±6,1 см) спостерігається у групі баскетболістів, що пояснюється специфікою цього виду спорту. Порівняно найнижчі показники маси та довжини тіла виявлено у групі футболістів – 73,7±6,4 кг та 179,8±5,2 см відповідно. Середній зріст ватерполістів, гандболістів і волейболістів відрізняється неістотно. При цьому середня вага ватерполістів значно вища і становить у середньому 94,0±9,4 кг, що знаходить своє відображення також у середньому показнику індексу маси тіла, який у цій групі є найвищим і становить 27,6±2,6. Це пояснюється порівняно більшим вмістом м'язів і міцністю ста-

тури, про що свідчить середній показник індексу Піньє ($-12,9 \pm 15,1$).

Показники індексу Піньє, розраховані для решти груп, свідчать про те, що в середньому спортсмени, які займаються баскетболом, мають міцну статуру; статура футболістів, гандболістів і волейболістів визначається як добре розвинена.

Зростові особливості кожної з груп пропорційно відбиваються в середніх значеннях площі поверхні тіла.

Індекс маси тіла, окрім зазначеної вище групи ватерполістів, у решти груп є в межах вікової норми.

Середні значення охопту грудної клітини відносно більші у групі ватерполістів ($106,7 \pm 6,0$ см) і баскетболістів ($104,1 \pm 6,5$). У групах волейболістів, футболістів і гандболістів істотних відмінностей цього показника немає, але в середньому він менший приблизно на 10 см, ніж у попередніх двох групах. Незважаючи на це, рухливість грудної клітини в усіх досліджуваних групах відповідає спортивним нормам.

Варто зазначити, що, спираючись на показники індексу Ерісмана, саме в групі ватерполістів спостерігається значна гіпертрофія грудної клітини. У групах футболістів і баскетболістів розвиток грудної клітини досить пропорційний. Гандболісти та волейболісти в середньому мають завузьку грудну клітину.

Фактичні показники життєвої ємності легенів в усіх п'ятьох групах перевищують значення розрахунків належної ЖЄЛ. Найвищі показники ЖЄЛ спостерігаються у групі баскетболістів ($6765,0 \pm 702,0$ мл), найнижчі – у гандболістів ($4845,5 \pm 427,3$ мл). Втім, середні значення життєвого індексу, що характеризує можливості киснезабезпечення організму, найвищий рівень мають у групі футболістів ($71,5 \pm 8,8$), групи баскетболістів і волейболістів характеризуються достатнім рівнем ЖІ. У групах волейболістів і ватерполістів можливості киснезабезпечення знижені, причому в останній – через надмірну масу тіла.

За результатами проведеної функціональної проби для оцінки реакції на дозоване фізичне навантаження та розрахунку індексів видно, що показники функціонального стану серцево-судинної системи спортсменів, які займаються ігровими видами спорту, у стані спокою є у межах вікової норми. Але спостерігається відносно знижена ЧСС у групах баскетболістів і футболістів порівняно з рештою груп. Що стосується систолічного артеріального тиску, то він дещо підвищений у групах баскетболістів і ватерполістів. Діастолічний АТ дещо знижений у групах баскетболістів і футболістів.

Для оцінки діяльності серцево-судинної системи у стані спокою ми скористались індексом Робінсона, який на інтегральному рівні визначає ступінь економізації серцево-судинної діяль-

ності. Отримані результати дали змогу встановити, що середні показники по групі ватерполістів, за Г.Л. Апанасенком, є на середньому рівні. У групах баскетболістів, волейболістів, гандболістів і футболістів середні показники коливаються у межах рівня, позначеного як вище середнього.

Під час аналізу результатів функціональної проби виявлено, що по групі баскетболістів у середньому реакція на дозоване фізичне навантаження визначається як гіпертензивна (за Летуновим), про що свідчить збільшення ЧСС після навантаження більш ніж на 100 % і відсутність реституції до 3 хвилини; за Клочковим, оцінка реакції відмінна з огляду на адекватне підвищення систолічного та зниження діастолічного АТ.

У групі футболістів також у середньому спостерігається різке підвищення ЧСС (з $63,5 \pm 7,5$ уд./хв. у стані спокою до $140,5 \pm 16,9$ уд./хв. після навантаження). Повного відновлення в цій групі до кінця третьої хвилини не відбулось. Реакція АТс визначається як адекватна ($117,3 \pm 7,3$ мм.рт.ст. у спокої та $156,7 \pm 15,3$ мм.рт.ст. після навантаження). Значення АТд в середньому суттєво не змінилися ($65,7 \pm 7,0$ мм.рт.ст. у вихідному стані та $64,2 \pm 13,2$ після навантаження). Враховуючи підвищення ПАТ після навантаження через підвищення АТс, тип реакції (за Летуновим) можна визначити як гіпертензивний та оцінити реакцію на дозоване фізичне навантаження в середньому по групі футболістів як добру (за Клочковим).

У решті груп тип реакції на дозоване фізичне навантаження визначається як нормотензивний (за Летуновим) та оцінюється як відмінний (за Клочковим).

Для більш повної оцінки діяльності серцево-судинної системи спортсменів, що займаються ігровими видами спорту, обчислено індекс Кердо, який визначає механізми вегетативного забезпечення її функції. Отримані середні результати свідчать, що в усіх досліджуваних групах симпатичний і парасимпатичний відділи вегетативної нервової системи перебувають у стані динамічної рівноваги.

Для характеристики функціонального стану серцево-судинної системи обчислено коефіцієнт витривалості. Середні результати, отримані в групах баскетболістів, ватерполістів і футболістів, свідчать про посилення функції серцево-судинної системи. Середні значення по групі волейболістів коливаються близько норми. У групі гандболістів визначено тенденцію до послаблення функції серцево-судинної системи.

За результатами обчислення адаптаційного потенціалу (за Р.М. Баєвським), визначено, що всі досліджені спортсмени мають задовільні адаптаційні можливості. Найкращі результати спостерігаються в групі футболістів. У групі ватерполістів спостерігається незначна тенденція до напруження механізмів адаптації.

Для більш повної оцінки фізичного розвитку спортсменів, що займаються ігровими видами спорту, нами проведений кореляційний наліз основних антропометричних показників та індексів.

Під час аналізу даних видно, що ряд показників мають щільні взаємозв'язки в усіх досліджуваних групах. Ці зв'язки є характерними для популяції та не відображають специфічного впливу занять окремим видом спорту на фізичний розвиток спортсмена.

Про певний вплив занять доцільно судити порівнюючи наявність чи відсутність кореляційних зв'язків в тій чи іншій групі. Наприклад, специфічною ознакою ватерполістів і волейболістів є відсутність зв'язків між масою та довжиною тіла.

Характерною особливістю ватерполістів є наявність тісного прямого зв'язку екскурсії грудної клітини з масою тіла, охватами грудної клітини на вдиху і видиху, ЖЄЛ, ІМТ та площею поверхні тіла; адаптаційного потенціалу – з ЖЄЛ; коефіцієнту витривалості – з масою тіла, ОГК у паузі, на вдиху та видиху.

Кореляція сили обох рук із довжиною, масою та площею тіла визначається лише в групі волейболістів, динамометрія правої в цій групі пов'язана з ЖЄЛ. Також в цій групі та у групі ватерполістів маса тіла має прямий зв'язок із ЖЄЛ. Варто зазначити, що ЖЄЛ корелює з довжиною тіла у баскетболістів, волейболістів і ватерполістів, чого не можна сказати про футболістів і гандболістів.

Життєвий індекс має тісний зворотний зв'язок із масою та площею тіла, ОГК у паузі, на вдиху і видиху лише в групі гандболістів.

Залежність адаптаційного потенціалу від маси тіла, ОГК у паузі та на видиху у футболістів і волейболістів значно менша, ніж у решти груп. Найтісніші кореляційні зв'язки АП з ОГК на вдиху спостерігаються лише в гандболістів, з динамометрією правої руки – лише в баскетболістів.

Відмінною рисою групи баскетболістів є наявність чіткої зворотної залежності між адаптаційним потенціалом і коефіцієнтом витривалості.

ЖЄЛ перебуває в тісному взаємозв'язку з ОГК на вдиху, окрім волейболістів, де зв'язок досить слабкий, і гандболістів, в яких виявлено слабкий, але зворотний зв'язок цих показників.

Яскраво виражений зворотний зв'язок між ЖІ та ОГК як на вдиху, так і на видиху визначено в гандболістів. Також ОГК на вдиху і видиху тісно корелює з коефіцієнтом витривалості лише у ватерполістів. З адаптаційним потенціалом пов'язаний ОГК у паузі, на вдиху та видиху в гандболістів, у баскетболістів і ватерполістів – з ОГК у паузі та на видиху.

Висновки. Результати комплексного аналізу показників фізичного розвитку спортсменів, що займаються ігровими видами спорту, дали змогу виявити характерні морфо-функціональні особливості спортсменів за впливу занять конкретним видом спорту.

Отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень у галузі спортивної морфології та з метою оптимізації тренувального процесу спортсменів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Спортивная морфология: учеб. пособие / Г.Д. Алексанянц, В.В. Абушкевич, Д.Б. Тлехас, А.М. Филенко, И.Н. Ананьев, Т.Г. Гричанова. М.: «Советский спорт», 2005. 92 с.
2. Спортивные игры / Под ред.: Ю.Д. Железняк, Ю.М. Портнова; Рец.: С.Ю. Тюленьков, А.Я. Гомельский. М.: «Академия», 2006.
3. Никитушкин В.Г. Организационно-методические основы подготовки спортивного резерва. М.: «Советский спорт», 2005.
4. Спортивные игры: техника, тактика, методика обучения / Под ред. Ю.Д. Железняк, Ю.М. Портнова. М.: «Академия», 2010.
5. Романчук О.П. Лікарсько-педагогічний контроль у оздоровчій фізичній культурі: навч.-метод. посібник. Одеса: Букаєв В.В., 2010. 206 с.

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

MODELING THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS' PROFESSIONAL IMAGE FORMING

У статті репрезентовано модель авторської педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Прогнозується, що вона має бути ідеальним уявленням про еталон організації педагогічного процесу й адресується науково-педагогічним працівникам педагогічних закладів вищої освіти для створення наукового забезпечення підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.02 «Середня освіта. Мова та література (із зазначенням мови)»; розроблення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів іноземних мов на основі поєднання традиційних, узвичасних технологій навчання з інноваційними методиками; проектування та створення інформаційно-освітнього середовища педагогічного закладу вищої освіти. Авторська модель складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового, змістового, процесуального, оцінювально-результативного.

Ключові слова: імідж, професійний імідж, учитель іноземних мов, моделювання, модель, педагогічна система, методологічний підхід, педагогічний принцип, педагогічна технологія, іміджева технологія.

В статье представлено модель авторской педагогической системы формирования профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков. Прогнозируется, что она должна быть идеальным представлением об эталоне организации педагогического процесса и адресуется научно-педагогическим работникам высших учебных заведений для создания научного обеспечения подготовки бакалавров по специальности 014.02 «Среднее образование. Язык и литература (с указанием языка)», разработки учебно-методического обе-

спечения подготовки будущих учителей иностранных языков на основе сочетания традиционных технологий обучения с инновационными методиками; проектирования и создания информационно-образовательной среды педагогического учреждения высшего образования. Авторская модель состоит из четырех взаимосвязанных блоков: методологически-целевого, содержательного, процессуального, оценочно-результативного.

Ключевые слова: имидж, профессиональный имидж, учитель иностранных языков, моделирование, модель, педагогическая система, методологический подход, педагогический принцип, педагогическая технология, имиджевая технология.

The model of the author's pedagogical system of future foreign languages teachers' professional image forming is represented in the article. It is anticipated to be the standard of organizing the pedagogical process. It is addressed to the scientific and pedagogical staff of the pedagogical institutions of higher education for creating scientific support of training bachelors of the specialty 014.02 "Secondary education. Language and literature (indicating language)" as well as for working out the methodical support of training future teachers of Foreign languages based on combining traditional teaching technologies and innovative methods and designing informational and educational environment at the pedagogical institution of higher education. The author's model consists of four interconnected blocks: methodological-target, content, procedural, evaluating-productive.

Key words: image, professional image, Foreign languages teacher, modeling, model, pedagogical system, methodological approach, pedagogical principle, pedagogical technology, image technology.

УДК 378.02:372.8:371.15

Ткаченко Н.М.,
канд. пед. наук, доцент,
завідувач аспірантури і докторантури
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Українська система вищої освіти є в умовах соціальної трансформації, пов'язаної з об'єктивною необхідністю «вписування» у світовий освітній простір. Такі докорінні зміни потребують підготовки вчителя-професіонала нової генерації. З огляду на це пріоритетним напрямом вищої педагогічної школи є організація освітнього процесу, зорієнтованого на становлення особистості вчителя іноземних мов: мобільного, підготовленого до неперервної самоосвіти, здатного адаптуватися в умовах середовища, презентувати себе, бути конкурентним на ринку праці. Це задовольнить виклики сьогодення, сприятиме підвищенню соціального успіху вчителя іноземних мов й забезпеченню його успішної самопрезентації як професіонала в педагогічному й інших середовищах, а отже, і формуванню його професійного іміджу. У зв'язку з вищезазначеним актуалізується

потреба моделювання педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджувана проблема потребує аналізу і використання праць учених за такими напрямками: теоретико-методологічні засади дидактики вищої школи (В. Андрущенко, В. Биков, В. Бондар, В. Кремень, Б. Коротяєв, В. Курило, М. Євтух, Р. Хмелюк та інші), теоретичні засади професійної підготовки майбутнього педагога, зокрема майбутнього вчителя іноземної мови (Н. Кузьміна, А. Зязюн, С. Ніколаєва, О. Бігич, Н. Бориско та інші), проектування педагогічних систем (А. Алексюк, В. Безпалько, А. Дьомін, В. Маслов, М. Махмутов, І. Прокопенко, В. Сидоренко П. Лузан та інші), психолого-педагогічні аспекти формування професійного іміджу фахівців педагогічних спеціальностей

(Н. Антонова, О. Бекетова, Г. Бриль, Т. Бусигіна, Н. Гайдук, М. Єлагін, В. Ісаченко, А. Калюжний, О. Камишева, Л. Качалова, Л. Ковальчук, А. Кононенко, Т. Кулакова, І. Ніколаєску, С. Попиченко, І. Размолодчикова, Л. Семенова, М. Сперанська-Скарга, М. Субочева, Н. Тарасенко, В. Черепанова, Є. Яковлева та інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний доробок, констатуємо відсутність психолого-педагогічних досліджень із проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, що гальмує розвиток іміджетворчої діяльності в педагогічних ЗВО і, відповідно, обмежує його формування у процесі професійної підготовки.

Метою статті є розроблення моделі авторської педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, що може стати орієнтиром, на який спрямовуватиметься професійна підготовка у вищій педагогічній школі.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на те, що дослідники по-різному тлумачать поняття «моделювання» і «модель», коротко зупинимось на уточненні цих термінів.

Моделювати (*нім. Modelieren < фр. modeler < лат. modus образ*) – виготовлювати, розробляти, конструювати модель. Натомість деякі учені під моделюванням розуміють дослідження об'єктів на їхніх моделях. Про такий підхід говорять В. Шейко і Н. Кушнарєнко [8, с. 72], виписуючи відповідну структуру моделювання: а) постановка завдання; б) визначення аналога; в) створення або вибір моделі; г) розроблення конструкту; ґ) дослідження моделі; д) перенесення знань із моделі на оригінал.

Відомий методолог української педагогічної науки С. Гончаренко переконливо доводить, що моделювання полягає у «... встановленні подібності явищ (аналогій), адекватності одного об'єкта іншому в певних відношеннях і на цій основі перетворення простішого за структурою і змістом об'єкта в модель складнішого (оригінал) <...> під моделлю слід розуміти штучну систему елементів, яка з певною точністю відображає деякі властивості, сторони, зв'язки об'єкта, що досліджується». І далі вчений уточнює, в яких випадках варто вдаватися до моделювання: «Потреба в моделюванні виникає тоді, коли дослідження самого об'єкта неможливе, є занадто складним і дорогим, вимагає надто тривалого часу тощо» [1, с. 134].

В «Енциклопедії освіти» модель визначена як «... умовна або матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта» [2, с. 516].

Отже, модель процесу формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічному закладі вищої освіти має уна-

очнити послідовність цілеспрямованих впливів, спрямувати педагогічну діяльність на досягнення поставлених цілей, а надалі – буде сприяти глибшому вивченню досліджуваного феномена послідовниками. Отже, модель має відображати етапи педагогічної діяльності та підтвердити або спростувати гіпотезу дослідження щодо ефективності запропонованих методологічних підходів, принципів, педагогічних умов, змісту та методів, форм організації діяльності в обґрунтованій системній сукупності.

Підкреслимо, що для обґрунтування змісту, технологій, засобів і напрямів формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов необхідно розробити прогностичну модель випускника закладу вищої освіти як еталон результатів освітньої діяльності.

До основних знань, які формують особистість майбутнього учителя іноземних мов як професіонала, і якими має він оволодіти під час навчання в педагогічному закладі вищої освіти, зараховуємо такі:

- *знання* з навчальних дисциплін за фаховою підготовкою;
  - *знання* з психолого-педагогічних наук;
  - *знання* особливостей самовираження та самореалізації, їхніх форм і способів;
  - *знання* методології іміджмейкерської діяльності, розуміння її основних принципів;
  - *знання* внутрішніх і зовнішніх механізмів іміджмейкерської діяльності;
  - *знання* ефективних методів, засобів створення і корекції професійного іміджу;
  - професійне *володіння* іноземною мовою;
  - психолого-педагогічні *вміння*;
  - предметно-методичні *вміння*;
  - комунікативні *вміння*;
  - *уміння* застосовувати знання на практиці;
  - *уміння* здійснювати самоаналіз, самоконтроль, самооцінку та самокорекцію власної діяльності, прогнозувати власну траєкторію професійного зростання;
  - *володіння* базовими технологіями та спеціальними техніками іміджмейкерської діяльності;
  - *уміння*, пов'язані з самореалізацією, самовираженням;
  - *володіння* тактиками і стратегіями самопрезентації;
  - *творчі та ділові якості та здатності*:
- 1) високий рівень освіченості;
  - 2) глибоке знання сфери професійної діяльності;
  - 3) професійно-педагогічна та пізнавальна спрямованість особистості;
  - 4) професійно-особистісні якості (потреба в самопізнанні, самостійність, працьовитість і старанність, дисциплінованість, культура поведінки та спілкування рідною та іноземною мовами);

5) гуманістичні якості (емпатія, такт, толерантність, патріотизм, уміння знайти позитивне в людині, доброзичливість, справедливість);

6) рефлексивність;

7) креативність;

8) естетична вихованість;

9) суб'єктивність;

10) рольова компетентність;

11) інтелектуальна мобільність;

12) відкритість до нового досвіду;

13) харизма;

14) незадоволеність досягнутим, самокритичність;

15) оптимізм;

16) емоційна стабільність і стресостійкість;

17) здатність до самоорганізації.

Пропонована прогностична модель випускника є вихідним концептом, базисним орієнтиром у моделюванні педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Для оптимізації моделювання педагогічної системи варто насамперед конкретизувати сутність і вид майбутньої моделі. Синтезуючи думки вчених [3–7] щодо моделювання в педагогічних дослідженнях, маємо на меті обґрунтувати та розробити таку модель:

– *структурну*: конструкт має відображати систему педагогічного процесу, його підсистеми, компоненти та взаємозв'язки між складниками;

– *динамічну*: ідеальний об'єкт має враховувати зміни в освітній галузі, теорії та методиці професійної освіти, педагогічній практиці.

Крім того, перед розробленням моделі треба визначитися з принципами моделювання. Услід за Є. Лодатком [6], С. Гончаренком [1] до основних принципів педагогічного моделювання зараховуємо такі: принцип цілеспрямованості; передбачуваності; ієрархічної взаємозумовленості й узгодженості; конкретності та реальності виконання; зворотного зв'язку стосовно досягнутих результатів; функціонально-логічної структуризації; наочності; об'єктивності; визначеності; інформаційної достатності.

Нарешті, побудова моделі педагогічної системи цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов закономірно починається з виявлення та формулювання її мети. У нашому дослідженні модель є відображенням педагогічної системи, спрямованої на підвищення рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Прогнозується, що вона має бути ідеальним уявленням про еталон організації педагогічного процесу й адресується науково-педагогічним працівникам педагогічних закладів вищої освіти для створення наукового забезпечення підготовки бакалаврів за спеціальністю 014.02 «Середня

освіта. Мова та література (із зазначенням мови)»; розроблення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів іноземних мов на основі поєднання традиційних, узвичаєних технологій навчання з інноваційними методиками; проектування та створення інформаційно-освітнього середовища педагогічного закладу вищої освіти.

Розроблена модель (рис. 1) складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового, змістового, процесуального, оцінювально-результативного компонентів.

Методологічно-цільовий блок моделі структурує такі складники: мета, завдання, методологічні підходи та педагогічні принципи. Виокремлюючи такі складники, ми мали на увазі, що провідним, генеральним компонентом цього блоку є мета – уявний результат, програма дій.

Мета, що сформульована як підвищення рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов передбачає цілком конкретний результат: дієві зрушення у рівнях сформованості компонентів професійного іміджу майбутніх фахівців. Зауважимо, що мета досліджуваного процесу зумовлюється соціальним замовленням на вчителів іноземних мов, професійно компетентних, мобільних, підготовлених до неперервної самоосвіти, здатних адаптуватися в умовах середовища, презентувати себе, бути конкурентними на ринку праці (рис. 1).

Саме мета детермінує завдання формування професійного іміджу майбутніх фахівців, до яких зараховуємо такі позиції: розвивати систему спонукань і цінностей, що зумовлюють спрямування активності вчителя іноземних мов на створення позитивного професійного іміджу; формувати комплекс психолого-педагогічних, фахових знань і пізнавальних умінь, що є основою позитивного професійного іміджу; формувати практичні, інтелектуальні, організаторські вміння; творчі, ділові якості та здатності саморегуляції, самоорганізації власної іміджетворчої діяльності, що забезпечують створення позитивного професійного іміджу.

У моделі передбачено, що методологія формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов спрямовує процес на дотримання вимог і положень основних (системного, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно-орієнтованого, технологічного) і меншою мірою деяких інших (синергетичного, аксіологічного, акмеологічного, культурологічного) наукових підходів, що дає змогу спроектувати досліджувані процес, обґрунтувати його цілі й завдання, педагогічні принципи, фактори та умови як теоретичний базис, визначити необхідний дидактичний ресурс (педагогічні технології, методики), дібрати ефективні способи діагностування та корекції результатів на всіх етапах дослідження тощо.

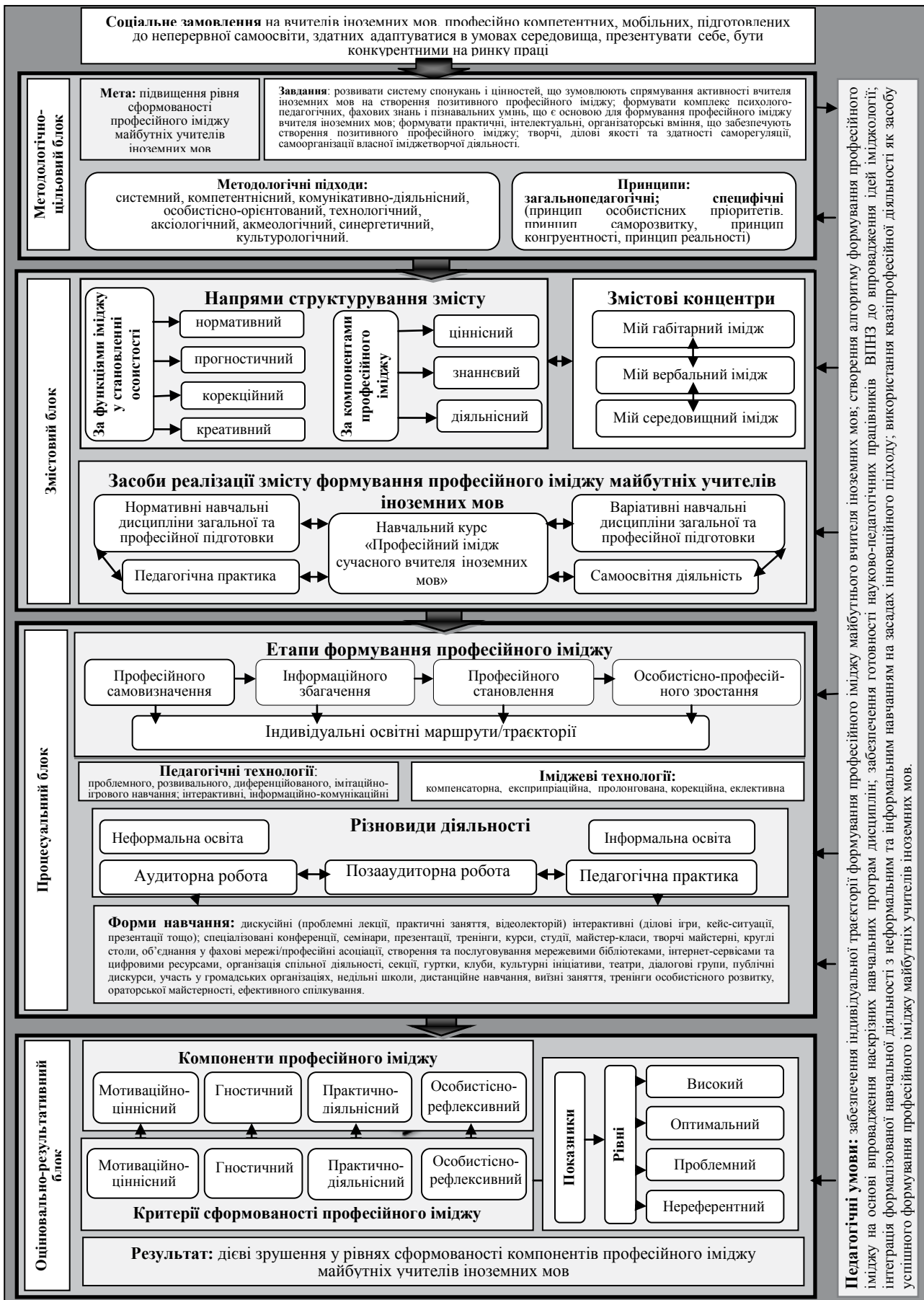

Рис. 1. Модель педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ЗВО

До педагогічних принципів як керівних ідей, нормативних вимог і рекомендацій, що уможливають цілеспрямоване, логічне, послідовне та системне формування науково-педагогічними працівниками професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, зараховано такі: загальнопедагогічні (науковості навчання; зв'язку навчання з життям, з практикою державного будівництва; систематичності і послідовності в навчанні; доступності навчання; наочності навчання; міцності, усвідомленості та дієвості результатів навчання, виховання й розвитку тощо); специфічні (особистісних пріоритетів, саморозвитку, конгруентності, реальності). Вказані принципи спрямовані на реалізацію концептуальних ідей цілеспрямованого формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Експериментально визначені й теоретично обґрунтовані педагогічні умови забезпечуються методикою, що об'єднує зміст, педагогічні технології, різновиди діяльності та навчальні форми в послідовності певних етапів педагогічної взаємодії (змістовий і технологічний блоки). Коротко зупинимось на сутнісних характеристиках вказаних складників.

Педагогічну технологію розуміємо як цілеспрямовану організацію педагогічного процесу, яка відображає науково обґрунтований проект логічно структурованої системи педагогічної взаємодії для гарантованого досягнення запланованих результатів навчання. Зважаючи на цілі, завдання, методологічні підходи та педагогічні принципи, обґрунтовані в межах методологічно-цільового блоку, визначаємо такі педагогічні (проблемного навчання, розвивального навчання, диференційованого навчання, інтерактивні технології навчання, імітаційно-ігрового навчання, інформаційно-комунікаційні) та іміджеві (компенсаторна, експрипріаційна, пролонгована, корекційна, еkleктивна) технології формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов тощо.

Важливим технологічним компонентом процесу формування професійної компетентності студентів виступають методи навчання – способи упорядкованої викладацької роботи й організації навчально-пізнавальної діяльності студентів щодо розв'язання навчально-виховних завдань. Орієнтуючись на характер навчально-пізнавальної діяльності студентів як ознаку, що найбільш повно відповідає ідеям поетапного формування професійного іміджу, виокремлюємо такі основні методи: а) пояснювально-ілюстративні, або інформаційно-рецептивні: розповідь, лекція, пояснення, робота з підручником, демонстрування відеопрезентацій, кіно-, діафільмів та інше; б) репродуктивні (розв'язання типових завдань, відтворення дій щодо застосування знань на практиці, діяльність

за певною схемою, алгоритмом, робота з навчальною програмою тощо); в) проблемне викладання навчального матеріалу.

В аспекті формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов вважаємо за доцільне використання таких форм організації навчання: лекція (пояснювально-ілюстративна, проблемна, лекція-презентація), практичні заняття, семінар-дискусія, самостійне виконання творчих завдань, імітаційно-ігрові заняття, навчальний курс «Професійний імідж сучасного вчителя іноземних мов», творчі конкурси.

Українську важливу роль у формуванні професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов відіграють засоби як складник (підсистема) педагогічного процесу. Нагадаємо, що під засобами навчання розуміють всі об'єкти, що служать джерелом навчальної інформації та інструментами (власне засобами, інструментами) для оволодіння змістом навчального матеріалу й розв'язання навчально-виховних завдань. Прогнозуємо, що основними елементами системи засобів навчання в нашому випадку виступатимуть слово, образ і діяльність.

Модель передбачає перманентне включення майбутніх фахівців у різновиди навчально-пізнавальної діяльності (формальна, неформальна та інформальна освіта) в послідовності трьох умовно виокремлених етапів: професійного самовизначення, інформаційного збагачення, професійного становлення, особистісно-професійного зростання.

Нарешті, оцінювально-результативний блок моделі містить компоненти професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, результат їх формування, що диференційовано за рівнями (нереферентний, проблемний, оптимальний, високий), критерії діагностування (мотиваційно-ціннісний, гностичний, практично-діяльнісний, особистісно-рефлексивний) та відповідні показники.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що розроблена модель педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов відображає результати теоретичного пошуку (обґрунтовані мету та завдання, методологічні підходи, педагогічні принципи, педагогічні умови, етапи, структурні компоненти, критерії, показники тощо) щодо розроблення феномена. Запропонована ідеальна структурна побудова упорядковує теоретико-методологічні знання про досліджувану характеристику особистості та систематизує науково-практичні дії щодо цілеспрямованого її формування у процесі професійної підготовки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у реалізації запропонованої моделі педагогічної системи формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов в освітньому процесі педагогічних ЗВО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Плавер», 2010. 308 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. К.: «Юрінком Інтер», 2008. 1040 с.
3. Добряков А.А., Манушин Э.А. Модель подготовки элитного специалиста. *Высшее образование в России*. 2008. № 7. С. 3–16.
4. Додонова Л.А. Разработка вариативной модели подготовки специалистов в учреждениях среднего профессионального образования (теория и практика): дисс. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.01. М., 2003. 286 с.
5. Єльнікова Г.В., Маслов В.І. Моделювання управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Імідж сучасного педагога*. 2008. № 4. С. 3–8.
6. Лодатко Є.О. Моделювання педагогічних систем і процесів: монографія. Слов'янськ: СДПУ, 2010. 148 с.
7. Михеев В.И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. М.: «КомКнига», 2006. 200 с.
8. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 5-е вид., стер. К.: «Знання», 2006. 307 с.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ДИТЯЧОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCY OF CHILDREN'S CHOREOGRAPHIC COLLECTOR'S GUIDE

У статті розглядається модель професійної підготовки керівників дитячих хореографічних колективів. Здійснено аналіз теорії та практики педагогічної діяльності хореографа в процесі керування дитячим творчим колективом. Теоретично обґрунтовано зміст, і розроблено теоретичну модель формування професійної компетентності керівника дитячого хореографічного колективу, вивчено умови її ефективної реалізації. Визначено пріоритетні напрями підготовки керівників дитячих хореографічних колективів для ефективного функціонування й подальшого розвитку аматорського хореографічного процесу.

Ключові слова: дитячий хореографічний колектив, керівник хореографічного колективу, педагогічна майстерність, естетичне виховання, хореограф-балетмейстер, компетентність, хореографічне мистецтво.

В статье рассматривается модель профессиональной подготовки руководителей детских хореографических коллективов. В связи с этим осуществлен анализ теории и практики педагогической деятельности хореографа как руководителя детского творческого коллектива. Теоретически обосновано содержание, и разработана теоретическая модель формирования профессиональной компетентности руководителя детского хореографического коллектива,

изучены условия ее эффективной реализации. Определены приоритетные направления подготовки руководителей детских хореографических коллективов для эффективного функционирования и последующего развития любительского хореографического процесса.

Ключевые слова: детский хореографический коллектив, руководитель хореографического коллектива, педагогическое мастерство, эстетичное воспитание, хореограф-балетмейстер, компетентность, хореографическое искусство.

The article deals with the model of professional training of heads of children's choreographic groups. The analysis of the theory and practice of pedagogical activity of the choreographer in the process of management of children's creative team is carried out. The content is theoretically substantiated and the theoretical model of formation of professional competence of the head of the children's choreographic team is developed, the conditions of its effective implementation are studied. Priority directions of training of heads of children's dance groups for effective functioning and further development of amateur choreographic process are defined.

Key words: children's dance team leader, choreographic collective, pedagogical skills, aesthetic education, choreographer, ballet master, competence, choreography.

УДК 378.147:005.336.2:78.085(045)(477.82)

Царик Т.М.,

викладач хореографічних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

Боремчук Л.І.,

методист, викладач педагогіки
Луцького педагогічного коледжу

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Майбутнє української нації залежить від змісту цінностей, світоглядної орієнтації дітей та молоді, від того, якою мірою духовність стане основою їхнього життя. Тому важливим завданням позашкільної освіти, складового компонента освіти в Україні, є пошук і використання дієвих засобів для здобуття дітьми та молоддю додаткових знань, умінь і навичок за інтересами, здатних забезпечити їм інтелектуальний і духовний розвиток, підготувати їх до активної професійної та громадської діяльності.

Однією з основних складових естетичного виховання є мистецтво – простір, в якому творчість, акт творення нового є центром діяльності людини. У зв'язку з цим особливого значення набуває створення дитячих хореографічних колективів у структурі художньо-естетичного виховання. Любов до мистецтва уможливує формування смаку учасників хореографічного колективу, спонукає до вдосконалення здобутих знань і навичок.

Організація педагогічного процесу в дитячому хореографічному колективі ґрунтується на загальних закономірностях формування особистості, однак має специфічні особливості. Дитяче хореографічне об'єднання утворює цілісну педагогічну

систему, яка має своєрідну структуру. Педагогічний процес у хореографічному колективі спрямований на розвиток у дітей якостей, пов'язаних зі сферою почуттів: моральних (доброзичливості, чуйності, емпатії, стриманості, справедливості), естетичних (почуття краси, зокрема танцювальних рухів, музики), художніх (художнього смаку, відчуття композиційної довершеності хореографічних творів). Педагогічний процес в об'єднанні спирається на отримані хореографічні знання, вміння та навички. Вони є основою розвитку особистості, які загалом характеризують результат виховання через навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Специфіка організації педагогічного процесу в творчому колективі залежить від аматорського характеру хореографічної діяльності дітей і колективної форми їхньої хореографічної творчості (Б.Н. Путілов, Е.А. Смирнова) [1, с. 73]. Отож професійно-педагогічна діяльність керівника дитячого хореографічного об'єднання в сучасних умовах повинна мати якісно новий зміст.

Т.А. Стефановська в структурі педагогічного процесу позашкільної діяльності виділила чотири основні стадії: психологічний настрій і практичну

підготовку до творчої діяльності; забезпечення співробітництва у творчості з тими, хто вже засвоїв початковий етап; забезпечення умов для самостійності у творчості; врахування індивідуальних якостей під час створення ситуацій вияву творчості [7, с. 193].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте керівництво дитячим хореографічним колективом – це виконання також «зовнішніх» функцій, що спрямовуються на організацію життєдіяльності всього об'єднання в сучасному суспільстві.

Мета статті. У цьому контексті знання специфіки діяльності дитячого хореографічного колективу стає необхідною умовою професійної кваліфікації його керівника, що припускає вивчення таких розділів управлінської роботи, як технології керування колективом, організація процесу керівництва, оцінювання результатів професійно-педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Практично організовуючи свою діяльність, керівник хореографічного колективу автоматично потрапляє в ситуацію, коли сам повинен виконувати функцію контролю за своєю хореографічно-педагогічною діяльністю з метою забезпечення зростання якості навчально-виховного процесу. Це означає, що йому належить приділяти постійну увагу психолого-педагогічній та організаційній структурі дитячого хореографічного об'єднання і на підставі відповідного аналізу обирати форми й методи педагогічного керівництва колективом. Для цього керівник дитячого хореографічного об'єднання, як педагог, повинен вміти орієнтуватися в різних аспектах дитячої поведінки – як окремої особистості, так і колективу. Тому керівнику необхідні знання відповідних розділів педагогіки та психології, що зумовлюється мірою відповідальності, яка лягає на педагога-хореографа, як у процесі здійснення ним цілеспрямованого педагогічного впливу не тільки на мікросередовище (колектив), але й на кожну окрему дитину [4, с. 183].

Необхідність тісного спілкування і співробітництва з батьками вихованців висуває вимоги до тієї галузі знань керівника дитячого хореографічного об'єднання, що розглядаються теорією педагогічного керівництва, а саме: теорією педагогічного співробітництва і теорією виникнення і подолання конфліктів [5, с. 18].

Варто зазначити, що нині у практиці хореографічного дитячого аматорства немає обмежень планування хореографічно-педагогічної діяльності як за формою роботи, так і за її змістом. Це накладає на керівника хореографічного об'єднання додаткову відповідальність за якість художньо-хореографічної продукції.

Весь спектр умов, необхідних для здійснення повноцінного керівництва дитячим хореографіч-

ним колективом, виявляється в художньо-творчій роботі, яка є важливим критерієм оцінювання його праці як організатора, хореографа і педагога.

Якісним показником професійної компетентності керівника дитячого хореографічного колективу є об'ємна сегмента фахових знань, умінь і психолого-педагогічних складників, які необхідні для роботи з дитячим хореографічним колективом [4, с. 99].

Кваліфікаційні вимоги до вчителя-хореографа визначаються параметрами художньо-естетичних знань, а саме – видової різноманітності хореографічного мистецтва (класичний, бальний, народний і сучасний танець); виразних засобів як складників танцю (музики, сценічного вбрання, живопису, пластики); специфіки національних танців, техніки виконання.

Професіоналізм керівника дитячого хореографічного колективу зумовлений широкою палітрою ерудиції, умінням викладати навчальний матеріал з урахуванням психолого-педагогічних особливостей вихованців. Хореограф повинен чітко й однозначно формулювати цілі та завдання теоретичного чи практичного заняття, оцінювати форми впливу танцювального мистецтва на духовний світ сучасної людини.

Діяльність педагога-хореографа спрямована на організацію навчально-виховного процесу в контексті любові та поваги до вітчизняного та світового мистецтва. Керуючи розумовою діяльністю учасників танцювального колективу балетмейстер систематично підвищує власний інтелектуальний рівень, прагне до самовдосконалення та творчої самореалізації, розширює діапазон художньо-естетичних інтересів, зосереджує увагу на свободі танцівників та їхньому ентузіазмі [3, с. 134].

Педагог-балетмейстер є насамперед керівником, учителем, другом, який уважно та цілеспрямовано формує атмосферу взаємної поваги, виховує повагу до слова, забезпечує індивідуальний підхід до кожного вихованця.

Керівник дитячого хореографічного колективу має навчити вихованців сприймати об'єкт естетично, бачити і розуміти сутність і глибинний зміст художнього твору, через емоції передавати побачене. Педагог повинен розвивати здатність аналізувати естетичні об'єкти: хореографічні рухи, ритмічні образи в музиці, вчити знаходити потрібний сценічний грим до танцю, підбирати костюм для виконання хореографічного номера; вчити давати обґрунтовану естетичну оцінку танцю; висловлювати власні думки щодо його виконання; відображати рухами образний характер музики; передавати мімікою, жестами, позами різноманітну гаму почуттів.

Хореограф повинен володіти знаннями щодо основних професійно зорієнтованих дисциплін, теорій і методик класичної, народної, бальної та сучасної хореографії. Втілюючи мету, керівнику

колективу мають бути притаманні професійна компетентність і висока мораль, педагогічне мислення та культура спілкування, вимогливість до себе та учнів [2, с. 61].

Керівник дитячого хореографічного колективу повинен:

- знати теорію, методику та історію хореографічного мистецтва;
- мати поняття музичної основи, історії костюма, образотворчого мистецтва;
- володіти навичками режисера-постановника, танцюриста, сценографа;
- пропагувати кращі зразки вітчизняного та світового хореографічного мистецтва;
- розвивати індивідуальність своїх вихованців [8, с. 11].

Висновки. Отже, хореографія як вид мистецтва має свою специфіку, яка, у свою чергу, визначає специфіку професії педагога-хореографа. Від загальної культури і знань педагога залежать світобачення, моральні й естетичні принципи його учнів: все добре, як і все погане, що є у вчителя, переходить до них. Крім початкового знання предмета, педагог-хореограф повинен знати методику, педагогіку, вивчати анатомію, музику, стати якоюсь мірою психологом, а також мати організаційні здібності, вміти планувати й аналізувати результати, робити висновки, любити своїх учнів, але бути і дуже вимогливим. І все це з великою людською відповідальністю, чесністю, талантом,

волею допоможе викладачу-хореографу з часом стати хорошим педагогом, вихователем і творцем своєї справи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Благова Т.О. Особливості професійної підготовки майбутніх учителів-хореографів у системі педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. 2010. Вип. 50. Серія: «Педагогічні науки». С. 72–76.
2. Бурля О.А. Хореографічне мистецтво як специфічна складова навчального процесу. 2001. Вересень. № 3. С. 60–63.
3. Бурля О.А. До періодизації умов формування професійних якостей педагогів-хореографів. *Педагогічні науки: наук.-метод. ж-л*. 2001. Вип. 1. С. 132–136.
4. Бурля О.А. Формування професійних якостей хореографа як соціальний попит суспільства. *Наукові праці: збірник*. Миколаїв: Вид-во МФ НАУКМА. 2001. Т. 13: Педагогіка. С. 98–101.
5. Голдрич О.С. Методика роботи з хореографічним колективом. Львів: «Сполох», 2007. С. 92.
6. Колногузенко Б.М. Методика роботи з хореографічним колективом. Харків: ХДАК, 2004. С. 86.
7. Тарасюк А.М. Професійна підготовка майбутніх учителів хореографії до роботи у позашкільних закладах освіти. *Педагогічний альманах*. 2012. Вип. 13. С. 191–195.
8. Терехов П.П. Формирование педагогической компетентности специалиста в системе непрерывного социокультурного образования. *Вестник высшей школы*. 2003. № 2. С. 7–12.

ДИСЦИПЛІНА «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ» У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ACADEMIC DISCIPLINE "SOCIAL AND PEDAGOGICAL BASICS OF STUDENTS' VOLUNTEER ACTIVITY" IN THE CONTENT OF TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS

У статті актуалізовано проблему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Розкрито зміст їхньої підготовки до організації волонтерської діяльності учнівської молоді під час вивчення дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді». Розглянуто структуру та зміст дисципліни. Визначено тематику лекційних і практичних занять та завдання для самостійної роботи студентів. Доведено, що впровадження у навчальний процес дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді» дасть змогу підвищити якість професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: соціальний працівник, професійна підготовка, учнівська молодь, навчальна дисципліна, готовність до організації волонтерської діяльності.

В статье актуализирована проблема профессиональной подготовки будущих социальных работников. Раскрыто содержание их подготовки к организации волонтерской деятельности учащейся молодежи в процессе изучения дисциплины «Социально-педагогические основы волонтерской деятельности учащейся молодежи». Рассмотрены структура и содержание дисциплины. Определены тематики лекци-

онных и практических занятий и задания для самостоятельной работы студентов. Доказано, что внедрение в учебный процесс дисциплины «Социально-педагогические основы волонтерской деятельности учащейся молодежи» позволит повысить качество профессиональной подготовки будущих социальных работников.

Ключевые слова: социальный работник, профессиональная подготовка, учащаяся молодежь, учебная дисциплина, готовность к организации волонтерской деятельности.

The article actualizes a problem of future social workers' professional training. A content of their preparation to the volunteer activities organization of students' youth during the process of studying such an academic discipline as "Social and pedagogical basics of students' youth volunteer activities" is disclosed. Structure and content of the academic discipline are analyzed. Thematic structure of lectures and practical classes as well as tasks for students' individual work is defined. It is proved that integration of the discipline "Social and pedagogical basics of students' youth volunteer activities" to the educational process will increase a quality of future social workers' professional training.

Key words: social worker, professional training, students' youth, academic discipline, readiness to the volunteer activities' organization.

УДК 378.02:37.016

Червоненко К.С.,
аспірант кафедри педагогіки
та педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Стрімкий соціально-економічний розвиток суспільства, активне впровадження інформаційних технологій в освіті передбачають відповідний рівень підготовки майбутніх фахівців, здатних до швидкої адаптації та переорієнтації у нових умовах сьогодення, які постійно підвищують вимоги до професійної компетентності випускників. Це вимагає впровадження нових форм і методів вищої освіти, зокрема, у сфері підготовки майбутніх соціальних працівників, спрямованої на забезпечення фундаментальних основ спеціалізованої підготовки та включення нових соціально орієнтованих спеціалізацій (напрямів) із врахуванням актуальних соціальних потреб. Згідно з реформою вищої освіти в Україні було внесено певні зміни до переліку напрямів підготовки фахівців соціальної сфери. Наприклад, напрям підготовки 6.010106 «Соціальна педагогіка», який раніше був визначений окремим напрямом підготовки галузі знань «Педагогічна освіта» за наказом МОН України № 1151 від 6 листопада 2015 р. «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти», став відповідати

спеціальності 231 «Соціальна робота». Ці зміни актуалізують проблему оновлення системи та розширення напрямів підготовки фахівців соціальної сфери, зокрема соціальних працівників. Наприклад, одним із важливих напрямів підготовки майбутніх соціальних працівників визначено формування їхньої готовності до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. Реалізація такого виду діяльності з представниками учнівської молоді сприятиме їх подальшій підготовці до самостійного здійснення волонтерської діяльності та активній участі у волонтерському русі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми формування готовності до здійснення різних напрямів професійної діяльності соціальних працівників виступають предметом наукових розвідок багатьох учених. Наприклад, загальні теоретичні та методологічні аспекти професійної підготовки соціальних працівників наведені у роботах таких учених, як О. Безпалько, В. Бочарова, Р. Вайнола, О. Водяна, Т. Голубенко, Д. Данко, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Т. Логвіненко, А. Ляшенко, І. Мільничук, Л. Міщик, Ю. Рябова та інші. Особливостям реалізації різних форм волонтерської діяльності як напряму роботи майбутніх

соціальних працівників були присвячені дослідження О. Акімової, О. Богданової, Л. Вандишевої, Т. Лях, З. Бондаренко та інших науковців. Водночас проблема формування готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді вимагає додаткового вивчення, особливо, що стосується розроблення змісту процесу фахової підготовки, спрямованого на формування цієї готовності, через впровадження у навчальний процес дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо вирішеною залишається проблема розкриття змісту підготовки майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Мета статті – охарактеризувати зміст підготовки майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді під час вивчення навчальної дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді».

Виклад основного матеріалу. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в Україні здійснюється у різних формах, а саме: очній, очно-заочній, заочній, вечірній, екстернаті та інших; за різними рівнями кваліфікації та спеціалізації в середніх і вищих навчальних закладах.

Предметом дослідження виступає зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, які здобувають освіту за першим (бакалаврським) рівнем у закладах вищої освіти.

У «Термінологічному словнику з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти» професійна підготовка розглядається як система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечує формування в особистості професійної спрямованості, знань, навичок, умінь і професійної готовності [3, с. 146]. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників відповідає стандартам вищої освіти України з підготовки бакалаврів соціальної роботи, де визначено ключові орієнтири для закладів вищої освіти щодо розроблення освітньо-професійних програм та освітньо-кваліфікаційних характеристик, згідно з якими здійснюється підготовка.

Професійна підготовка соціальних працівників являє собою цілеспрямований процес формування їхньої готовності до здійснення професійної діяльності у різних соціальних сферах, який забезпечується різними засобами та, за твердженням О. Карпенко, «має здійснюватися на основі єдності теорії та практики навчання, реалізації у навчальній діяльності репродукції та творчості, раціонального й емоційного <...> та ґрунтуватися на основних дидактичних принципах» [2, с. 55].

У контексті дослідження професійну підготовку ми будемо розглядати як процес формування готовності майбутніх соціальних працівників до здійснення професійної діяльності, зокрема до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. Формування цієї готовності в системі фахової підготовки виступає важливим компонентом професійної компетентності майбутніх соціальних працівників і забезпечується цілеспрямованою системою аудиторної та позааудиторної роботи.

Важливим змістовим компонентом системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників виступає викладання дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді». Це зумовлено тим, що сучасне суспільство вимагає активного залучення підготовлених волонтерів до вирішення низки соціальних проблем, а найпершим інститутом із підготовки потенційних волонтерів виступають саме загальноосвітні навчальні заклади, в яких соціальні працівники можуть виступати активними організаторами волонтерської діяльності.

Дисципліну побудовано відповідно до вимог кредитно-модульної системи. Загальний обсяг дисципліни становить 90 годин, що відповідає 3 кредитам. Навчальний матеріал об'єднано у 9 тем, вивчення яких передбачає аудиторну (34 години) та самостійну роботу (56 годин).

Оцінювання знань студентів у процесі вивчення дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання, якій підлягають кожен вид самостійної роботи, ефективна робота на практичному занятті та виконання модульних контрольних робіт. Підсумкова оцінка виставляється за рейтинговими показниками балів, отриманих протягом семестру. Покращити результат можна завдяки складанню заліку наприкінці семестру.

Розглянемо специфіку дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді». Метою курсу визначено надання студентам ґрунтовних знань щодо організації волонтерської діяльності учнівської молоді, особливостей розвитку шкільного волонтерського руху в Україні; оволодіння методикою організації волонтерської діяльності учнівської молоді; розвиток у студентської молоді соціальної активності, навичок усвідомленої та активної розбудови власного життя; створення ситуації здійснення квазіпрофесійної діяльності майбутніми соціальними працівниками.

Серед основних завдань навчальної дисципліни було визначено такі: розкриття особливостей міжнародного волонтерського руху, визначення суті основних послуг, які надаються волонтерами, визначення ролі та функцій волонтерів у сфері соціально-педагогічної діяльності, ознайомлення з особливостями залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності та способами їх заохочення, управління та координації.

Унаслідок засвоєння курсу студенти повинні знати таке: генезу волонтерської діяльності у світі та Україні; дефініції понять «волонтер», «волонтерство», «волонтерська діяльність», «волонтерський рух»; соціальні та психологічні аспекти здійснення волонтерської діяльності; основні ресурси волонтерського руху; нормативно-законодавчі акти щодо підтримки і розвитку волонтерства учнівської молоді; найважливіші риси волонтерства учнівської молоді; вимоги до особистісних і професійних характеристик потенційного волонтера; форми визнання праці волонтерів із числа учнівської молоді; особливості організації та проведення волонтерських заходів; зміст і напрями діяльності учнівських волонтерських груп; етапи розроблення волонтерських програм і проектів для представників учнівської молоді.

Серед основних умінь, якими майбутні бакалаври соціальної роботи мають оволодіти у процесі викладання дисципліни, необхідно зазначити такі: вміння правильно обирати форми, методи та засоби волонтерської діяльності з учнівською молоддю; координувати діяльність, визначати необхідні ресурси; складати перелік вимог до волонтерів, здійснювати їх відбір, інструктаж та орієнтування; розробляти та реалізовувати волонтерські програми та проекти з представниками учнівської молоді; здійснювати супровід, моніторинг та оцінку їхньої діяльності.

Програма дисципліни передбачає формування спеціальних компетенцій (здатностей) у майбутніх соціальних працівників, спрямованих на ефективну роботу щодо організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Зміст дисципліни передбачає проведення лекційних і практичних занять. Незважаючи на практичну спрямованість курсу, лекційним заняттям відводиться третина аудиторної роботи, оскільки лекція виступає однією з ефективних форм поширення теоретичних наукових знань. Саме через лекції викладач має змогу впливати на формування ціннісних орієнтацій студентів, не лише розкривати наукові поняття, положення, але й цілеспрямовано формувати світоглядні, моральні, етичні цінності особистості майбутнього соціального працівника. Під час лекції викладач знайомить слухачів із найсучаснішою інформацією, результатами останніх досліджень і власних спостережень, а також узагальнює та систематизує знання студентів, отримані на практичних заняттях, деталізує їх, прояснює глибинний смисл.

У рамках навчальної дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді» ми пропонуємо таку тематику лекційних занять: «Волонтерський рух у світі та в Україні. Волонтерство в сучасній Україні», «Волонтерство як добровільний вибір кожної людини», «Основи волонтерської діяльності з учнівською молоддю»,

«Менеджмент волонтерської діяльності учнівської молоді», «Основи розробки волонтерських програм для учнівської молоді». Лекційні заняття розкривають основні теоретичні положення з історії світового та українського волонтерського руху, знайомлять із нормативно-правовою базою, що регламентує здійснення волонтерства в Україні та світі, визначають напрями реалізації та особливості організації й менеджменту волонтерської діяльності учнівської молоді.

Велике значення в процесі викладання дисципліни мають практичні заняття, які сприяють поглибленню та закріпленню знань, формуванню вмінь і навичок, необхідних для реалізації всіх теоретичних положень. Практичні заняття ґрунтуються на теоретичній основі, сприяють розвитку логічного мислення студентів, формують вміння аналізувати явища, узагальнювати факти, сприяють формуванню здатності самостійно використовувати набуті знання та вміння щодо планування, організації та керівництва волонтерською діяльністю учнівської молоді.

Тематика практичних занять відповідає робочій програмі дисципліни та представлена різноманітними завданнями пошукового та дослідницького характеру. Серед цікавих практичних завдань можна виділити такі: складання переліку волонтерських заходів для учнівської молоді; складання словника відповідних волонтерських термінів; підготовка різноманітних доповідей; розроблення опитувальників, пам'яток, анкет, рекламних оголошень щодо залучення волонтерів, планів співбесід із потенційними волонтерами; розроблення програми просвітницького тренінгу, плану роботи волонтерського гуртка та Школи волонтерів у навчальному закладі; складання паспорту соціального проекту; розроблення, проведення та аналіз волонтерського заходу з представниками учнівської молоді; розігрування ситуації інтерв'їзі з волонтерами з числа учнівської молоді тощо.

Практичні заняття передбачають використання індивідуальних, групових і колективних форм роботи, залучення студентів до рольових, імітаційних і ділових ігор, проблемних дискусій, під час яких здійснюється аналіз конкретних ситуацій, вирішення важливих проблем щодо організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

Після завершення кожного практичного заняття викладач підбиває підсумки та надає своє перспективне бачення подальшої практичної діяльності в рамках дисципліни. Це визначає велике значення черговості лекційних і практичних занять, логічно пов'язаних між собою під час аудиторної роботи.

Наступним важливим компонентом вивчення дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді», який сприяє формуванню у студентів здатності до само-

стійного планування та організації самоосвітньої діяльності, виступає самостійна робота майбутніх соціальних працівників, на яку, згідно з навчальною програмою, відводиться 56 годин.

Зміст самостійної роботи студента визначається навчальною програмою дисципліни, методичними рекомендаціями, завданнями та вказівками викладача, забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни, а саме: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій викладача, нормативними документами тощо [1, с. 245].

Самостійна робота студентів передбачена програмою дисципліни «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді», здійснюється у процесі аудиторної та позааудиторної самостійної роботи, яка передбачає як обов'язкові, так і добровільні завдання. Прикладами завдань виступають такі: підготовка доповідей на волонтерську тематику, аналіз діяльності благодійних волонтерських організацій в Україні та світі, ознайомлення з нормативно-правовою базою здійснення волонтерської діяльності в Україні та світі, створення комп'ютерних презентацій, створення довідників для організаторів волонтерської діяльності учнівської молоді, розроблення паспорту та реалізація волонтерських проектів тощо.

Висновки. Отже, підготовка майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді ефективно здійснюється не тільки на практиці позааудиторної роботи, до якої студенти активно залучаються, але й через упродовження спеціальних інтерактивних курсів, одним з яких виступає дисципліна «Соціально-педагогічні основи волонтерської діяльності учнівської молоді». Вивчаючи її, майбутні соціальні працівники здобувають професійно важливі спеціальні знання та вміння, формують необхідні особистісні якості та набувають практичного досвіду щодо організації волонтерської діяльності учнівської молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посібник. Дніпропетровськ: ТОВ «Роял Принт», 2014. 416 с.
2. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспект: монографія / За ред. С.Я. Харченка. Дрогобич: «Коло», 2007. 374 с.
3. Термінологічний словник з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти / авт. кол.: Є.Р. Чернишова, Н.В. Гузій, В.П. Ляхоцький та ін.; за наук. ред. Є.Р. Чернишової; Держ. вищ. навч. заклад «Ун-т менедж. освіти». К.: ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2014. 230 с.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

PRINCIPLES OF FORMATION OF INFORMATION-ANALYTICAL COMPETENCE OF FUTURE ACCOUNTING AND TAXATION SPECIALISTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Проаналізовано та розкрито сутність принципів формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування у процесі професійної підготовки. Досліджено загальнодидактичні принципи (зв'язку теорії з практикою, систематичності й послідовності, забезпечення творчої активності та самостійності, свідомості) та специфічні принципи (професійної спрямованості навчання, міжпредметної узгодженості, динамічності). Наголошується, що врахування особливостей впливу обґрунтованих принципів гарантує успішну підготовку майбутніх фахівців до їхньої професійної діяльності.

Ключові слова: майбутній фахівець з обліку та оподаткування, інформаційно-аналітична компетентність.

Проанализирована и раскрыта сущность принципов формирования информационно-аналитической компетентности будущих специалистов по учету и налогообложению в процессе профессиональной подготовки. Исследованы общедидактические принципы (связи теории с практикой, систематичности и последовательности, обеспечения творческой активности и самостоятель-

ности, сознания) и специфические принципы (профессиональной направленности обучения, межпредметной согласованности, динамичности). Отмечается, что учет особенностей влияния обоснованных принципов гарантирует успешную подготовку будущих специалистов к их профессиональной деятельности.

Ключевые слова: будущий специалист по учету и налогообложению, информационно-аналитическая компетентность.

The essence of the principles of formation of information-analytical competence of future specialists in accounting and taxation in the process of professional training has been analyzed and disclosed. The general didactic principles (connection of theory with practice, systematic and consistency, ensuring creative activity and independence, consciousness) and specific principles (vocational orientation of training, interdisciplinary consistency, dynamism) are investigated. It is noted that taking into account the peculiarities of the influence of sound principles guarantees the successful preparation of future specialists for their professional activities.

Key words: future specialist in accounting and taxation, information-analytical competence.

УДК 378.147

Шевченко В.М.,

канд. наук з держ. упр., доцент,
докторант кафедри педагогіки
та психології

Університету імені Альфреда Нобеля

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Використання інформаційних технологій у вирішенні професійних завдань сьогодні стає невіддільною частиною діяльності фахівця будь-якої галузі. У таких умовах професійна підготовка майбутнього фахівця з обліку та оподаткування неможлива без уміння вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, здатності швидко сприймати й обробляти значні обсяги інформації, розширювати спектр необхідних навичок, а відтак – підвищувати рівень інформаційно-аналітичної компетентності, пов'язаної з умінням систематизувати інформацію, здійснювати її аналіз, структурувати та якісно-змістовно перетворювати у своїй професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема формування інформаційно-аналітичної компетентності різних спеціальностей знайшла своє відображення в численних наукових працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Окремо варто виділити дослідження щодо формування інформаційно-аналітичної компетентності педагогів (Т.М. Єлканова, О.В. Назначило, А.М. Оробинський та інші вчені); застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності педагогів (В.О. Ільганаєва, Л.Ф. Панченко та інші); методології та теорії інформаційно-

аналітичної діяльності (І.Н. Кузнєцов, Н.І. Рижова та інші); формування інформаційно-аналітичної діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів (Л.М. Петренко, В.В. Ягупов та інші) [1–9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте це питання потребує подальшого дослідження, зокрема, потребує конкретизації застосування дидактичних принципів у процесі формування професійних компетентностей майбутніх фахівців з обліку та оподаткування.

Мета статті – розкрити сутність, різновиди й особливості принципів формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що педагогічний процес у вищому навчальному закладі є складним, суперечливим і багатоступеневим. На нього впливають різні чинники: внутрішні й зовнішні, об'єктивні й суб'єктивні, тривалі й ситуативні. Тому в цьому процесі своєрідно виявляються закони й закономірності різного рівня й виду. Усі закономірності педагогічного процесу діалектично взаємозалежні між собою. Це ускладнює та одночасно гармонізує навчально-виховний процес. Однак, постаючи у вигляді стійких тенденцій,

ці закономірності чітко визначають напрями діяльності суб'єктів та об'єктів навчання й виховання в закладі вищої освіти. Якщо закономірності виявляють істотний зв'язок між причиною і наслідком, то **принципи** є основними вимогами, що визначають загальне спрямування педагогічного процесу [10, с. 49–52].

Принцип (від лат. *principium* – засада, основа) є вихідним положенням будь-якої теорії, вчення, наукового дослідження, світогляду людини [11, с. 298]; «містком, що з'єднує теоретичні уявлення з практикою» [12, с. 35]. У філософському розумінні «принцип» розглядається як основна ідея, центральне поняття, підґрунтя системи, узагальнене положення, дія якого поширюється на всі явища сфери, з якої цей принцип було абстраговано [13, с. 382]. З педагогічного погляду принцип – це інструментальне, дане в категоріях діяльності вираження педагогічної концепції, це методичне вираження пізнаних законів і закономірностей, це знання цілей, сутності, змісту, структури навчання, яка є вираженою у формах, що дають змогу використати їх як регулятивні норми практики. Визначення єдиних принципів цілісного педагогічного процесу не виключає специфіки навчання і виховання, оскільки кожен із принципів зумовлений своєрідністю змісту, форм і методів педагогічної діяльності [14, с. 35].

Базуючись на результатах навчання, які затверджені Стандартом вищої освіти України для здобувачів другого (магістерського) рівня зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування», зазначену **мету** ми конкретизували за допомогою постановки таких завдань: майбутній фахівець з обліку та оподаткування після завершення навчання має *знати* теорію, методіку і практику формування облікової інформації за стадіями облікового процесу; *володіти* інноваційними технологіями; *аналізувати* фінансові та нефінансові дані для формування релевантної інформації в цілях прийняття управлінських рішень; *демонструвати* здатність до адаптації та дії в новій ситуації, пов'язаній з роботою за фахом; *моделювати* застосування методів наукових досліджень для аналізу закономірностей і тенденцій розвитку основних напрямів обліку, аналізу та аудиту, оподаткування тощо [15].

У своєму дослідженні ми враховуємо те, що у навчальному процесі діє комплекс загальнодидактичних принципів. Втім, зосередимося саме на тих, вплив яких на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування є визначальним. Зокрема, до них, на нашу думку, можна зарахувати *принципи зв'язку теорії з практикою, систематичності й послідовності, забезпечення творчої активності та самостійності, свідомості*.

Принцип зв'язку теорії з практикою. Визначається формуванням змісту навчання

майбутніх фахівців так, щоб теоретичні аспекти роботи з інформацією раціонально поєднувались із набуттям практичних умінь і навичок, які забезпечать здатність фахівця до виконання своїх професійних завдань. Характеризується створенням передумов, за яких практична діяльність стає поштовхом до пізнавальної діяльності та отримання нових знань, оскільки ефективність і якість навчання перевіряються, підтверджуються й спрямовуються практикою. Розвиток технологій, пов'язаних з обробкою облікової інформації та її аналізом, охоплює використання значної кількості організаційних, програмних і технічних ресурсів. Їх вивчення має відбуватися системно і цілеспрямовано. Реалізація принципу буде ефективною, якщо здійснюватиметься залучення здобувачів до професійної діяльності вже у процесі їх фахової підготовки.

Принцип систематичності й послідовності. Визначається послідовним розгортанням змісту знань, способів діяльності в засвоєнні знань і формуванні вмінь і навичок [16]. Характеризується створенням таких передумов, коли зміст навчання підпорядковується узгодженій систематизації не тільки в часовому вимірі (роки, семестри, модулі навчання), але й у логічно вибудованій наступності (дисципліни, змістові модулі, теми, розділи). Така систематизація закладається в освітньо-професійній програмі, навчальному плані підготовки майбутніх фахівців і навчальних програмах дисциплін. Реалізація принципу буде ефективною, якщо враховувати особливості професійної діяльності здобувачів в умовах інформаційного суспільства під час визначення змісту їхньої практичної підготовки та послідовно вдосконалювати знання, уміння і навички в аспекті роботи з обліковою інформацією.

Принцип забезпечення творчої активності та самостійності. Базується на визначальній ролі мотивації, що лежить в основі активності майбутніх фахівців як однієї з умов досягнення успіху в навчальній діяльності. Характеризується створенням таких передумов, коли здобувач усвідомлює цілі навчання, планує та організовує свою діяльність, вміє її контролювати, виявляє інтерес до професійних знань, ставить питання та вміє їх вирішувати [17]. Реалізація принципу буде ефективною, якщо надавати майбутнім фахівцям можливість самоконтролю процесу набуття знань через виконання творчих завдань, навчальних проєктів, спрямованих на використання інформаційно-комунікативних технологій під час підготовки й аналізу облікової інформації. Це сприятиме усвідомленню здобувачем зв'язку активної позиції під час засвоєння знань у межах навчальних занять, самостійної роботи, наукової та проєктної діяльності з процесом формування професійних якостей, важливих в умовах інформаційного суспільства.

Принцип свідомості. Спрямований на виховання у майбутніх фахівців розуміння того, що знання стають надбанням людини лише завдяки її самостійній свідомій діяльності [18]. Характеризується створенням таких передумов, коли забезпечується розуміння здобувачем перспектив використання спеціальних знань, умінь і навичок щодо застосування інформаційно-комунікативних технологій у професійній діяльності як одного із складників у досягненні життєвих цілей і реалізації професійних прагнень. Реалізація принципу посилить сприйняття здобувачем інформаційно-аналітичної підготовки як процесу формування необхідних професійних якостей в умовах інформаційного суспільства, що є неодмінною умовою досягнення особистого успіху.

Крім розглянутих загальнодидактичних принципів, треба виокремити специфічні принципи, вплив яких на процес формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування відображає низку особливостей цього процесу. На нашу думку, до таких принципів доцільно зарахувати *принципи професійної спрямованості навчання, міжпредметної узгодженості, динамічності*.

Принцип професійної спрямованості навчання. Визначається посиленням зв'язку навчального матеріалу з майбутньою професією, що зумовлює потребу моделювання організації навчального процесу та формування його змісту в аспекті формування професійно значущих якостей [19]. Характеризується створенням таких передумов, коли використовується комплекс професійно спрямованих завдань, які передбачають набуття знань з інформаційно-аналітичних технологій. Реалізація принципу буде ефективною, якщо включити до змісту дисципліни циклу професійної та практичної підготовки, які пов'язані з вивченням специфіки роботи здобувачів з обліковою інформацією як основним об'єктом їхньої професійної діяльності. Процес підготовки має охоплювати перелік сучасних високотехнологічних, науково обґрунтованих методів і засобів, які ґрунтуються на використанні комп'ютеризованих систем.

Принцип міжпредметної узгодженості. Визначається цілеспрямованим використанням міжпредметних навчально-пізнавальних або компетентнісно-орієнтованих завдань як особливого виду міжпредметних зв'язків – міжпредметної координації [20]. Характеризується створенням таких передумов, коли створюється освітній простір як своєрідна віртуальна навчальна міждисциплінарна лабораторія, в якій здобувач отримує можливість багаторазово використовувати знання з кожної дисципліни в нових умовах, за межами самої дисципліни, розвиває вміння використовувати знання в професійній діяльності. Реалізація принципу буде ефективною, якщо сума набутих

знань і умінь із володіння інформаційно-аналітичними технологіями, сформованих у межах модулів дисциплін навчального плану, буде узгоджена з вимогами Стандарту вищої освіти України [15] щодо рівня інформаційно-аналітичної компетентності майбутнього фахівця з обліку та оподаткування, а також з потребами роботодавців.

Принцип динамічності. Визначається необхідністю постійного підвищення вимог до тих, хто навчається; застосування нових, більш складних завдань; збільшення інтенсивності навантажень тощо [21, с. 118]. Застосування цього принципу зумовлене стрімким зростанням обсягів і різноманіттям інформаційних потоків, появою нових і постійним розвитком наявних засобів інформаційних технологій у професійній діяльності фахівців з обліку та оподаткування, змінами та вдосконаленням форм фінансової та податкової звітності. Характеризується створенням таких передумов, коли до навчального плану підготовки майбутніх фахівців запроваджуються спецкурси, зміст яких адекватно відображає зміни в соціальному замовленні на фахівця з високим рівнем сформованості інформаційно-аналітичної компетентності та орієнтування професійної діяльності на міжнародні стандарти. Реалізація принципу буде ефективною, якщо система формування знань і умінь щодо пошуку, отримання, зберігання і використання облікової інформації в професійній діяльності буде передбачати можливість зміни змісту модулів в аспекті опанування інноваційними технологіями, вибору нових методик підготовки тощо.

Висновки. Отже, врахування особливостей впливу визначених загальнодидактичних принципів (*зв'язку теорії з практикою, систематичності й послідовності, забезпечення творчої активності та самостійності, свідомості*) та специфічних принципів (*професійної спрямованості навчання, міжпредметної узгодженості, динамічності*) на формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування гарантує успішну підготовку до їхньої професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Елканова Т.М. Формирование информационно-аналитической компетентности в структуре общегуманитарного базиса образования. *Высшее образование сегодня*. 2009. № 12. С. 53–57.
2. Назначило Е.В. Развитие информационно-аналитической компетентности преподавателя в процессе непрерывного педагогического образования: дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Магнитогорский гос. ун-т. Магнитогорск, 2003. 193 с.
3. Омельченко В.И. Развитие информационно-аналитической компетентности будущего офицера-инженера в условиях сметанного обучения информатике: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. Челябинск, 2011. 26 с.

4. Ільганаєва В.О. Інформація та знання в інформаційно-комунікаційних процесах. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 3. С. 149–152.
5. Панченко Л.Ф. Теоретико-методологічні засади розвитку інформаційно-освітнього середовища університету: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.10; Луганський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2011. 46 с.
6. Кузнецов И.Н. Учебник по информационно-аналитической работе. М.: ООО Изд-во «Яуза», 2001. 320 с.
7. Рыжова Н.И., Фомин В.И. Структура информационно-аналитической компетентности специалиста экономического профиля на основе модели развития содержания обучения. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2009. № 4 (2). URL: http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2009/2009_4_358_361.pdf.
8. Петренко Л.М. Теорія і практика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів: монографія. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2013. 456 с.
9. Ягупов В.В. Методологія діагностування інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійних навчальних закладів. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова: зб. наук. праць* / За ред. Д.Е. Кільдерова. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. Серія № 5: Пед. науки: перспективи та реалії. С. 274–279.
10. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навч. посібник. Д., 2014. 416 с.
11. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. К.: «Наук. думка», 2000. 680 с.
12. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. 4-е изд. М.: «Политиздат», 1980. 444 с.
13. Философский энциклопедический словарь / Редкол. С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичёв и др. 2-е изд. М.: «Советская энциклопедия», 1989. 815 с.
14. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. 2-е изд., испр. М.: «Академия», 2004. 188 с.
15. Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»: ухвалено Науково-методичною радою Міністерства освіти і науки України, Протокол № 3 від 16 травня 2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/...standartiv.../071-oblik-i-opodatkuvannya-magistr-22.05.2017.doc>.
16. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: підручник. К.: «Знання-Прес», 2003. 418 с.
17. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посібник. К.: «Либідь», 2002. 560 с.
18. Фіцула М.М. Педагогіка. Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2003. 192 с.
19. Желясков В.Я. Дидактичне забезпечення процесу навчання майбутніх перекладачів на засадах компетентнісного підходу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.09; Криворізь. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2011. 33 с.
20. Никитин П.В. Роль междисциплинарных связей в аспекте компетентностного подхода при подготовке будущих учителей информатики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-mezhdistsiplinarnyh-svyazey-v-aspekte-kompetentnostnogo-podhoda-pri-podgotovke-buduschih-uchiteley-informatiki>.
21. Тарасенко Р.О. Теоретичні і методичні засади формування інформаційної компетентності майбутніх перекладачів для аграрної галузі у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04; Нац. ун-т біорес. і природ-ня України МОН України. К., 2017. 550 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «МОЯ СІМ'Я» ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ-МЕДИКАМИ (СТАТТЯ 1)

USE OF THE COMMUNICATIVE METHOD DURING STUDYING THE TOPIC «MY FAMILY» BY FOREIGN MEDICAL STUDENTS (ARTICLE 1)

У статті проаналізовано особливості оволодіння усною та писемною формами української мови як іноземної. Обґрунтовано необхідність дослідження основних аспектів вивчення теми «Моя сім'я» іноземними студентами медичних вишів, що спрямовані на забезпечення базових комунікативних потреб студентів у побутовій і навчально-професійній сферах. Подано спеціальні навчальні техніки та інноваційні підходи до вивчення української мови. Розроблено систему вправ, метою якої є збагачення словникового запасу іноземців, розвиток усного й писемного, монологічного та діалогічного мовлення, удосконалення вмінь і навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: українська мова як іноземна, система вправ, лексико-граматичний матеріал, комунікативні потреби, професійне спрямування.

к изучению украинского языка. Разработана система упражнений, направленная на обогащение словарного запаса иностранцев, развитие устной и письменной, монологической и диалогической речи, усовершенствование умений и навыков из всех видов речевой деятельности.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, система упражнений, лексико-грамматический материал, коммуникативные потребности, профессиональное направление.

The article analyzes the peculiarities of mastering the oral and written forms of the Ukrainian language as a foreign language. The necessity of studying the main aspects of studying the topic "My family" by foreign students of medical universities, aimed at providing basic communication needs of students in the domestic and educational-professional spheres is substantiated. Special educational techniques and innovative approaches to the study of the Ukrainian language are presented. The system of exercises aimed at enriching the vocabulary of foreigners, the development of oral and written, monological and dialogical speech, improving the skills of all types of speech activity is developed.

Key words: Ukrainian language as a foreign language, system of exercises, lexico-grammatical material, communicative needs, professional direction.

УДК 372.881.1

Шеремета Л.П.,
канд. пед. наук,
старший викладач
кафедри української мови
ДВНЗ «Тернопільський державний
медичний університет
імені І.Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України»

В статье проанализированы особенности овладения устной и письменной формами украинского языка как иностранного. Обоснована необходимость исследования основных аспектов изучения темы «Моя семья» иностранными студентами медицинских вузов, направленных на обеспечение базовых коммуникативных потребностей студентов в бытовой и учебно-профессиональной сферах. Поданы специальные учебные техники и инновационные подходы

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розширення наукових, економічних і культурних зв'язків, становлення української держави як рівноправного партнера у світовому освітньому просторі створюють умови для навчання іноземних громадян у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) України. Державна мова – українська – для майбутніх фахівців виступає навчальним предметом й освітньою дисципліною, засобом всебічного розвитку, провідником у їх становленні як професійних особистостей. Виникає потреба формування у студентів-іноземців української мовленнєвої компетенції, що є неможливим без їхньої мовної підготовки. Важливим є усвідомлення того, що весь процес навчання української мови як іноземної має відбуватися на основі засвоєння системи мови загалом, а також її закономірностей.

Основна мета навчання мови іноземцями – комунікативна, що полягає у вивченні мови як засобу спілкування у розмовно-побутовій і професійній сферах. Відповідно до цього процес вивчення української мови як іноземної у ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України» спрямований на «практичне володіння мовою на рівні, достатньому для здійснення пізнавальної діяль-

ності в соціокультурній і навчально-професійній сферах, що реалізується за допомогою комплексного підходу до підготовки майбутніх спеціалістів і передбачає взаємодію комунікативних, освітніх і виховних цілей» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемою вивчення української мови як іноземної, в основі якої покладено комунікативний підхід, займалося багато методистів і наукових колективів; найбільш вагомий внесок зробили Л. Бей, Т. Єфімов, Т. Лагута, Б. Сокіл, О. Тростинська.

Мета статті полягає у розробленні основних аспектів методики вивчення української мови як іноземної, в основу якої покладено комунікативний підхід, зокрема опрацювання теми «Моя сім'я» відповідно до програми ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України» [1].

Виклад основного матеріалу. Вивчення української мови як іноземної відповідно до комунікативного принципу передбачає вміння доречно і правильно користуватися мовою в певних ситуаціях спілкування. Оволодіння засобами спілкування відбувається на основі інтуїтивного використання фрагментів висловлювання (граматика при цьому служить лише для правильної побудови

речень, а лексика вивчається в контексті під час її застосування). Як наслідок, уже з перших занять розвиток мовлення студентів-іноземців спрямований на вдосконалення вмінь і навичок правильного спілкування в певних соціально-побутових ситуаціях (теми «Етикет», «Як тебе звати?», «Країни й національності», «Люди і речі навколо нас», «Моя сім'я», «Наша родина», «У магазині», «Опис зовнішності» тощо [2]. Згодом до таких мовленевих ситуацій додається матеріал професійного спрямування, зокрема теми «Лікарня. Структура. Відділи», «Перша медична допомога», «В аптеці», «Довідка. Рецепт», «Медична карта хворого» [2]. Завданням викладача при цьому є підбір системи вправ, спрямованої на ефективне засвоєння та користування мовою в повсякденних ситуаціях спілкування студентів-іноземців.

Відповідно до програми курсу «Українська мова як іноземна» ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбавчевського МОЗ України» [1] на вивчення теми «Моя сім'я» відводиться 4 години – 2 практичних заняття. На нашу думку, на занятті доцільним буде використання словника, різнотипних лексико-граматичних завдань і творчих вправ комунікативно-ситуативного характеру, інформативних таблиць, текстів, діалогів. Для поточного контролю подано тестові завдання, виконання яких допоможе викладачу правильно оцінити знання студентів.

Пропонуємо систему вправ на опрацювання першого заняття цієї тематичної групи.

Завдання 1. Прочитайте і запам'ятайте.

- батьки – parents
- дитина – child
- дочка – daughter
- дядько – uncle
- кого – whom
- люди – people
- мама (мати, матір) – mother
- пацієнт – patient
- онук – grandson
- онука – granddaughter
- онуки – grandchild
- родина, сім'я – family
- син – son
- тато (батько) – dad (father)
- тітка – aunt
- у кого – who has
- чиє – whose (n.g.)
- чий – whose (pl.)
- чий – whose (m.g.)
- чия – whose (f.g.)
- присвійні займенники – possessive pronouns.

Завдання 2. Прочитайте. Запишіть слова в таблицю.

Сім'я, родина, мама (мати, матір), тато (батько), батьки, дочка, син, дитина, діти, дідусь, бабуся, онук, онука, онуки, брат, сестра, дядько, тітка.

Мій	Моя	Мої
батько	мама	батьки
...	...	...

Завдання 3. Дайте відповідь.

1. Це твій гуртожиток? 2. Це твій син? 3. Це твій викладач? 4. Це твоє місто? 5. Це твій батько? 6. Це твоя парта? 7. Це твої зошити? 8. Це твій університет? 9. Це твоя мама? 10. Це твої друзі? 11. Це твоя група? 12. Це твої сестри? 13. Це твій будинок? 14. Це твоя подруга? 15. Це твоя аудиторія? 16. Це твоя країна? 17. Це твої батьки? 18. Це твій чоловік?

Завдання 4. Запам'ятайте.

Родовий відмінок особових займенників

Займенники	Кого?		У кого?	
я	мене	звати	у мене	є
ти	тебе		у тебе	
він	його		у нього	
вона	її		у неї	
ми	нас		у нас	
ви	вас		у вас	
вони	їх		у них	

Завдання 5. Прочитайте.

Мене звати Ігор. Тебе звати Марія. Нас звати Аліна та Назар. Вас звати Михайло та Павло. Її звати Ольга. Його звати Андрій. Їх звати Олег і Вікторія.

У мене є сестра. У тебе є брат. У нього є бабуся. У неї є тітка. У нас є батьки. У вас є дядько. У них є дідусь.

Завдання 6. Допишіть займенники.

1. Ми іноземці. ... звати Омар, Кароліна та Вікторія.
2. Ми сестри. У ... є брат Абдул.
3. Ти мій товариш. У ... є дівчина.
4. Я студент. ... звати Еммануель.
5. Я Домініка. У ... є сестра.
6. Вони діти. У ... є батьки.
7. Ви студенти. ... звати Мааме, Меріам і Сейрам.
8. Вона моя сестра. У ... є друзі-іноземці.
9. Вона пацієнт. ... звати Галина.
10. Вони друзі. ... звати Кароль і Патрик.
11. Ви батьки. У ... є діти.
12. Він лікар. У ... є пацієнти.
13. Він викладач. ... звати Ігор.
14. Ти мій друг. ... звати Річард.

Завдання 7. Прочитайте. Запам'ятайте.

Присвійні займенники

Займенник	Присвійні займенники			
	Він Чий?	Вона Чия?	Воно Чиє?	Вони Чий?
я	мій	моя	моє	мої
ти	твій	твоя	твоє	твої
він	Його			
вона	Її			
воно	Його			
ми	наш	наша	наше	наші
ви	ваш	ваша	ваше	ваші

Вони	їхній	їхня	їхнє	їхні
	їх			

Це я. Це моя сім'я. Це моя мама. Це мій тато. Це мій брат. Це моя сестра. Це мій дідусь. Це моя бабуся. Це мої батьки.

Це ти. Це твій батько. Це твій брат. Це твоя мама. Це твоя сім'я. Це твоя сестра. Це твої батьки.

Це ми. Це наш тато. Це наш брат. Це наш дідусь. Це наша сім'я. Це наша мама. Це наша сестра. Це наша бабуся. Це наші батьки.

Це він. Це його батько. Це його брат. Це його мама. Це його сім'я. Це його сестра. Це його батьки.

Це вона. Це її тато. Це її брат. Це її дідусь. Це її сім'я. Це її мама. Це її сестра. Це її бабуся. Це її батьки.

Завдання 8. Дайте відповідь.

Чий це батько? Це (я) ... батько. Це (ти) ... батько. Це (він) ... батько. Це (вона) ... батько. Це (ми) ... батько. Це (ви) ... батько. Це (вони) ... батько.

Чия це мама? Це (я) ... мама. Це (ти) ... мама. Це (він) ... мама. Це (вона) ... мама. Це (ми) ... мама. Це (ви) ... мама. Це (вони) ... мама.

Чиє це місто? Це (я) ... місто. Це (ти) ... місто. Це (він) ... місто. Це (вона) ... місто. Це (ми) ... місто. Це (ви) ... місто. Це (вони) ... місто.

Чиї це батьки? Це (я) ... батьки. Це (ти) ... батьки. Це (він) ... батьки. Це (вона) ... батьки. Це (ми) ... батьки. Це (ви) ... батьки. Це (вони) ... батьки.

Завдання 9. Поставте запитання і дайте відповідь.

Зразок: сестра.

– Це твоя сестра?

– Так, це моя сестра. / Ні, це не моя сестра. Це моя тітка.

Батько, мати, дідусь, бабуся, брат, дочка, син, дядько, тітка, дружина, чоловік.

Завдання 10. Складіть діалоги за зразком.

– Це Ваш брат?

– Так, це мій брат.

– Як його звати?

– Його звати Іван.

Батько Іван Петрович, мати Олена Сергіївна, брат Андрій, сестра Марія, дідусь Олексій, бабуся Катерина, дядько Володимир, тітка Леся, син Сашко, дочка Марта.

Завдання 11. Прочитайте.

Я студент. Мене звати Дмитро. Це моя сім'я. Це мій тато. Його звати Володимир Михайлович. А це моя мама. Її звати Ольга Іванівна. Це мій брат. Його звати Андрій. А це моя сестра. Її звати Поліна. Тут мої дідусь Ярослав Миколайович і бабуся Надія Павлівна.

Завдання 12. Дайте відповідь.

1. Хто я? 2. Як мене звати? 3. Чия це сім'я? 4. Хто це? (батько) 5. Як звати тата? 6. Хто це? (мама) 7. Як її звати? 8. Хто це? (брат) 9. Як його звати? 10. Хто це? (сестра) 11. Як її звати? 12. Чиї

це брат і сестра? 13. Хто це? (дідусь і бабуся) 14. Де дідусь і бабуся? 15. Як звати дідуся? 16. Як звати бабуся? 18. Чиї це дідусь і бабуся?

Завдання 13. Тестові завдання.

Які слова відповідають темі «Моя сім'я»?

1. Які слова відповідають темі «Моя сім'я»?

- A. онука, понеділок, брат
- B. племінник, тітка, родичі
- C. син, стіл, діти
- D. ручка, чоловік, дружина
- E. ректорат, школа, лікарня

2. Які слова відповідають темі «Моя сім'я»?

- A. сім'я, речі, мама
- B. дочка, син, дідусь
- C. бабуся, онук, ліжко
- D. батьки, стіл, дочка
- E. сестра, середа, тітка

3. Виберіть правильне речення: Це (вони) брат.

- A. Це їхній брат.
- B. Це вони брат.
- C. Це мій брат.
- D. Це наш брат.
- E. Це ваш брат.

4. Виберіть правильне речення: Це (я) сім'я.

- A. Це моя сім'я.
- B. Це мій сім'я.
- C. Це моє сім'я.
- D. Це наш сім'я.
- E. Це їх сім'я.

5. Виберіть правильний варіант:

- A. Ти мій друг. Ти звати Ричард.
- B. Ти мій друг. Я звати Ричард.
- C. Ти мій друг. Їх звати Ричард.
- D. Ти мій друг. Нас звати Ричард.
- E. Ти мій друг. Тебе звати Ричард.

6. Виберіть правильний варіант:

- A. Це моя сестра. У мене є друзі-іноземці.
- B. Це Вона моя сестра. У тебе є друзі-іноземці.
- C. Це моя сестра. У їх є друзі-іноземці.
- D. Це моя сестра. У його є друзі-іноземці.
- E. Це моя сестра. У неї є друзі-іноземці.

7. Дайте відповідь на запитання: «Чия це сім'я?»

- A. Це наш сім'я.
- B. Це наше сім'я.
- C. Це наші сім'я.
- D. Це наша сім'я.
- E. Це нашого сім'я.

8. Дайте відповідь на запитання: «Чия це родина?»

- A. Це ваша родина.
- B. Це ваш родина.
- C. Це ваше родина.
- D. Це ваші родина.
- E. Це вашого родина.

9. Виберіть правильну відповідь.
A. Чий? Ваше завдання.
B. Чия? Наше викладач.

- С. Чиє? Твій зошит.
D. Чий? Наш батько.
E. Чиє? Моє фото.
10. Виберіть правильну відповідь.
A. Чий? Моя подруга.
B. Чия? Наша група.
C. Чиє? Твої друзі.
D. Чий? Його батько.
E. Чий? Моя кімната.
11. Виберіть правильне речення.
A. Це моя мама.
B. Це моє мама.
C. Це мій мама.
D. Це мої мама.
E. Це наш мама.
12. Виберіть правильне речення.
A. Це ваша батько.
B. Це ваше батько.
C. Це ваш батько.
D. Це наша батько.
E. Це твоя батько.

Довідка. 1. В., 2. В., 3. А., 4. А., 5. Е., 6. Е., 7. D., 8. А., 9. Е., 10. В., 11. А., 12. С.

Висновки. Система вправ для вивчення теми «Моя сім'я» (заняття 1) допоможе студентам-іноземцям сформулювати відповідні вміння і навички, необхідні для їхнього повсякденного спілкування. Перший крок – це запам'ятовування слів, виразів, що стосуються соціально-побутової сфери. Наступний етап – розвиток самоконтролю, підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5396> (дата звернення 10.09.2018).
2. Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Київ, 2004. 187 с.
3. Українська мова як іноземна: посібник. Тернопіль, 2017. 328 с.
4. Українська мова як іноземна: навч. посіб. Тернопіль, 2018. 168 с.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ

PROOF OF THE EFFECTIVENESS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION MODEL STUDY IN THE SYSTEM OF FUTURE SHIP ENGINEERS PROFESSIONAL TRAINING

У статті експериментально перевіряється ефективність моделі формування комунікативної компетентності в системі підготовки майбутніх суднових механіків. Пропонована модель складається з елементів, які відповідають сучасним вимогам ринку праці до морських спеціалістів. До елементів моделі ми зараховуємо таке: впровадження в освітній процес гейміфікованого підходу, розроблення авторського курсу на платформі MOODLE. Наведено та проаналізовано статистичні дані результатів екзаменів з англійської мови за професійним спрямуванням за 2015 та 2018 рр. Доведено продуктивність моделі у зв'язку із зростанням успішності та якості.

Ключові слова: комунікативна компетентність, суднові механіки, платформа MOODLE, англійська мова за професійним спрямуванням, гейміфікований підхід.

В статье экспериментально проверяется эффективность модели формирования коммуникативной компетентности в системе подготовки будущих судовых механиков. Предлагаемая модель состоит из элементов, которые отвечают современным требованиям рынка труда к морским специалистам. К элементам модели мы относим следующее: внедрение в образовательный процесс геймифицированного подхода, разработку авторского курса на платформе

MOODLE. Приведены и проанализированы статистические данные результатов экзаменов по английскому языку профессиональной направленности за 2015 и 2018 гг. Доказана производительность модели в связи с ростом успеваемости и качества.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, судовые механики, платформа MOODLE, английский язык профессиональной направленности, геймифицированный подход.

The article experimentally verifies the effectiveness of the model of the communicative competence formation in the training system of future ship engineers. The proposed model consists of elements that correspond to the current requirements of the labor market for marine specialists. Among the elements of the model we include usage of gamification approach into the educational process and development of the author's course on LMS MOODLE. The statistical data of the results of English language for specific purpose examinations for 2015 and 2018 are presented and analyzed. The productivity of the model is proved in connection with the growth of success and quality.

Key words: communicative competence, ship engineers, LMS MOODLE, English for professional purpose, gamification approach.

УДК 378.147

Юрженко А.Ю.,
викладач англійської мови
судномеханічного відділення
Морського коледжу
Херсонської державної
морської академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні процес підготовки морських спеціалістів зазнав значних змін у зв'язку із процесом цифровізації в освіті. Саме орієнтація на інноваційні технології навчання приводить до суттєвих змін його змістового та процесуального складників, детермінує модернізацію традиційної системи навчання, розроблення і реалізацію нової методичної системи у навчанні майбутніх морських фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження комунікативної компетентності внесли такі сучасні вчені: Н.М. Самборська, Н.О. Арістова, О.Ю. Кононова, С.М. Танана, М.С. Богачик, Т.Д. Побоча, М.О. Баліцька, В.П. Пісоцький, А.М. Горянська, А.С. Карпунець та інші. Дослідженням комунікативної компетентності морських спеціалістів займалися Н.Є. Огородник, М.І. Бабишена, У.І. Ляшенко, О.О. Дендеренко. Впровадженням цифрових технологій у навчання морських спеціалістів займалися В.М. Кошевий, М.І. Шерман, С.А. Волошинов, Г.В. Попова, П.П. Демиденко, О.Г. Плахтина, Л.І. Токарев та інші дослідники [1, с. 34]. Наприклад, М.І. Шерман, С.А. Волоши-

нов та Г.В. Попова у дослідженні про формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв довели, що для інтенсивного підвищення якості професійної морської освіти доцільно використовувати систему електронного навчання закладу вищої освіти [2, с. 452]. У дослідженнях М.Ю. Кадемії про формування професійної компетенції майбутнього фахівця було розглянуто основні підходи до проблеми формування професійних компетенцій майбутнього фахівця та проаналізовано різні підходи до їх визначення, зокрема сучасні засоби розроблення й аналізу програмного забезпечення на мовах високого рівня (використання технології «веб-квест») [3, с. 345].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Особливе місце у професійній підготовці майбутніх суднових механіків посідає вивчення англійської мови, яка є робочою мовою на судні та необхідна для вирішення професійних завдань. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених формуванню комунікативної компетентності морських спеціалістів, проблема формування професійної комунікативної компетентності майбутніх суднових механіків за допо-

могою новітніх технологій не була досліджена повною мірою. Задля підвищення ефективності процесу професійної підготовки майбутніх судових механіків завданнями нашого дослідження є аналіз навчального плану дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням», дослідження впливу інноваційних технологій, зокрема гейміфікованого підходу (використання ігрових методик у неігровому контексті), на формування комунікативної компетентності майбутніх судових механіків [4, с. 252].

Мета статті – опис констатувального експерименту з метою перевірки результативності моделі формування комунікативної компетентності майбутніх судових механіків із використанням новітніх технологій.

Виклад основного матеріалу. Експериментальна перевірка ефективності моделі формування комунікативної компетентності майбутніх судових механіків у морському закладі вищої освіти шляхом використання розробленої моделі формування комунікативної компетентності здійснювалася з грудня 2015 р. по грудень 2018 р. у Морському коледжі Херсонської державної морської академії із курсантами освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт» судномеханічного відділення. У проведенні констатувального експерименту участь брали 42 курсанти другого курсу. Перш за все було досліджено навчальну програму дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням», яка розроблена відповідно до навчального плану та галузевого стандарту вищої освіти України підготовки молодшого спеціаліста для курсантів освітньої програми «Експлуатація судових енергетичних установок». Вона містить розподіл кредитів Європейської кредитно-трансферної системи, мету та завдання дисципліни, місце дисципліни в структурі основної професійної програми, міжпредметні зв'язки, які забезпечуються дисципліною, її зміст, структуру та опис, рейтингову систему для оцінювання успішності курсантів, засоби діагностики та питання для проведення підсумкового контролю знань. Вивчення англійської мови за професійним спрямуванням відбувається з першого навчального семестру другого курсу [5, с. 98]. Окрім практичних занять, навчальний план передбачає виконання самостійної роботи та проходження плав. практики на четвертому курсі. У процесі проведення експерименту було здійснено електронне анкетування курсантів, більшість з яких (61%) зазначила, що вивчення англійської мови за професійним спрямуванням часто фокусується на темах, які цікаві курсантам; майже завжди вивчається те, що буде корисним у професійній практиці; майже завжди вивчається те, що може вдосконалити їхні професійні навички; часто вивчається те, що тісно

пов'язане з майбутньою професійною практикою. У розділі анкетування про підтримку викладачів більшістю курсантів (74%) було зазначено, що викладачі часто стимулюють мислення курсантів; іноді викладачі надихають їх застосовувати практичні знання; викладач часто моделює гарні теми для обговорень; іноді викладач моделює критичну саморефлексію. Більшість курсантів судномеханічного відділення (90%) також зазначила, що для виконання професійної діяльності найбільш необхідними є комунікативні навички, глибокі професійні теоретичні знання та навички професійної діяльності. Відповідно до наведених результатів, ми можемо констатувати, що є потреба вдосконалення процесу формування комунікативної компетентності майбутніх судових механіків за допомогою новітніх технологій [6, с. 139]. Задля визначення позитивних змін було порівняно різні види діяльності щодо перевірки комунікативної компетентності майбутніх судових механіків (за 2015 та 2018 рр.).

У 2015 р. у Херсонській державній морській академії відбувся п'ятий етап проекту, що впроваджується академією за наказом Міністерства освіти і науки України, основною метою якого є інтегрування комунікативного навчання у компетентнісний підхід [4, с. 250]. Дисципліна «Англійська мова за професійним спрямуванням» була спрямована на сформування основних умінь і навичок спілкування в соціально-побутових ситуаціях і професійних ситуаціях на судні. Розглянемо більш детально перший семестр другого курсу судномеханічного відділення, який складався з 6 юнітів. Перевірка знань здійснювалася за допомогою письмового контролю, який містив шість тестових завдань поточного контролю (Stop&Checks) після кожного юніта та два тестових завдання (Progress Tests) після другого та останнього юніта. Для перевірки знань також проводився екзамен, який містив чотири завдання – у говорінні, читанні, аудіюванні та письмі. Тестові та екзаменаційні завдання мали чотири варіанти та були розроблені викладачами англійської мови судноводійного відділення академії. Задля визначення результату застосовувалася 100-бальна система, де 90–100 балів – це «відмінно» (5); 82–89 балів – «дуже добре» (4,5); 74–81 – «добре» (4); 64–73 – «задовільно» (3,5); 60–63 – «середньо» (3); 35–53 – «погано» (2); 1–34 – «дуже погано» (1). Аналіз екзамену з англійської мови показав такі статистичні дані в курсантів другого курсу судномеханічного відділення морського коледжу ХДМА: «погано» у – 6%, «середньо» – 30%, «задовільно» – 30%, «добре» – 12%, «дуже добре» – 11%, «відмінно» – 11%. Успішність становила 94%, а якість – 34%.

З 2016 р. у навчання широко впроваджується використання цифрових технологій на вимогу роботодавців – крїїнгових і судових компаній,

із якими співпрацює академія. Ці компанії, зокрема “Marlow Navigation”, надають плавальну практику курсантам, які навчаються в академії. Основною вимогою роботодавців стає цифрова освіта. Задля виконання цієї вимоги у навчання вводиться використання інформаційно-комунікативного педагогічного середовища на базі платформи MOODLE. Ведення викладачами навчальних курсів на сайті електронного забезпечення навчання дає змогу впровадити авторські інтерактивні електронні навчально-методичні комплекси дисциплін, зокрема «Англійської мови за професійним спрямуванням». У 2018 р. ця дисципліна була спрямована на формування комунікативної компетентності задля вирішення професійних завдань на судні.

До педагогічних умов, застосованих у моделі формування комунікативної компетентності майбутніх суднових механіків 2018 р., ми зараховуємо такі: запровадження гейміфікованого підходу в системі професійної підготовки майбутніх суднових механіків засобами інформаційно-комунікативного педагогічного середовища задля забезпечення позитивної мотивації курсантів до навчальної діяльності; впровадження авторського інтерактивного електронного навчально-методичного комплексу дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням».

Перевірка знань здійснювалася за допомогою тестових електронних завдань на авторському курсі платформи MOODLE (Stop & checks; Progress Tests) та усної перевірки компетентності викладачем у класі. Задля визначення результату застосовувалася 100-бальна система, де 90–100 балів – «відмінно» (5), 71–89 балів – «добре» (4), 60–70 – «задовільно» (3), 1–59 балів – «незадовільно» (2). Аналіз екзамену з англійської мови, який відбувався на базі платформи MOODLE у спеціальному електронному курсі «Екзамені II курс 2018 р. (зимова сесія)» (1. Англійська мова; 2. Основи технічної термодинаміки та теплопередачі), показав статистичні дані, які можна побачити на рис. 1.

Група K221 складається із 27 курсантів, з яких оцінку «відмінно» отримали 3 курсанти, «добре» – 21 курсант і «задовільно» – 3 курсанти. Успішність становила 100% (на 6% більше порівняно з результатами екзамену 2015 р.), а якість – 89% (на 55% більше порівняно із 2015 р.).

Висновки. У зв'язку з потребою на ринку праці у кваліфікованих фахівцях морського профілю, які працюють в іншомовному середовищі, та необхідністю підвищення рівня опанування ними

Загальна кількість студентів за діапазонами оцінювання

Рис. 1. Результати екзаменаційної сесії з дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням» у групі K221 морського коледжу ХДМА

англійської мови задля вирішення професійних завдань на судні нами була впроваджена та експериментально перевірена модель формування комунікативної компетентності майбутніх суднових механіків із застосуванням новітніх технологій (платформи MOODLE), яка реалізовувала такі педагогічні умови, як забезпечення позитивної мотивації до навчання, впровадження гейміфікованого підходу та розроблення авторського курсу «Англійська мова за професійним спрямуванням» в освітньо-комунікативному педагогічному середовищі. Зріст якості та успішності після аналізу статистичних даних екзаменів 2015 та 2018 рр. довів, що ця модель є продуктивною.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волошинов С.А. Реалізація компетентнісного підходу у ступеневій підготовці морських фахівців. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. Т. 6. № 1. С. 33–48.
2. Шерман М.І. Дослідження впливу особливостей морської праці на толерантність моряків міжнародних екіпажів. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 450–454.
3. Кадемія М.Ю. Використання технології «вебквест» у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 33. С. 342–347.
4. Чернявський В.В. Стандартизація підготовки фахівців морської галузі на засадах компетентнісного підходу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: «Педагогічна»*. 2013. Вип. 19. С. 250–253.
5. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. К.: «К.І.С», 2004. 112 с.
6. Селевко Г.К. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. 2004. № 4. С. 138–142.

УПРАВЛІННЯ ОСВІТНИМИ ПРОЕКТАМИ У ЗМІСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL PROJECTS IN THE CONTENT OF IMPROVEMENT OF QUALIFICATION OF THE HEADS OF THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті порушується проблема невідповідності традиційних підходів до управління закладами освіти основним напрямом освітньої реформи. Упровадження проектного менеджменту розглядається як один із шляхів розв'язання цієї проблеми. Основну увагу зосереджено на можливостях системи підвищення кваліфікації в підготовці освітян-управлінців до впровадження проектного менеджменту. Представлено послідовність етапів підготовки керівників закладів освіти до управління освітніми проектами: опанування специфіки проектною діяльністю, використання інструментів класичного проектного менеджменту, засвоєння інноваційних технологій управління проектами, визначення можливостей запровадження проектного менеджменту в управлінні. Представлено форми і методи роботи на кожному етапі: спецкурс «Проектний менеджмент» (курсовий період), тренінги «Проектний менеджмент» та «Інноваційні технології управління освітніми проектами» (міжкурсовий період). Зазначено можливості використання в управлінні закладами освіти технології SCRUM (методологія Agile).

Ключові слова: менеджмент, проект, спецкурс, тренінг, Agile, SCRUM.

В статье поднимается проблема несоответствия традиционных подходов к управлению учебными заведениями основным направлением образовательной реформы. Внедрение проектного менеджмента рассматривается как один из путей решения этой проблемы. Основное внимание сосредоточено на возможностях системы повышения квалификации в подготовке педагогов-управленцев к внедрению проектного менеджмента. Представлена последовательность этапов подготовки руководителей учебных заведений к управлению образовательными проектами: овладение спецификой проектной деятельности, использование инструментов классиче-

ского проектного менеджмента, усвоение инновационных технологий управления проектами, определение возможностей внедрения проектного менеджмента в управлении. Представлены формы и методы работы на каждом этапе: спецкурс «Проектный менеджмент» (курсовый период), тренинги «Проектный менеджмент» и «Инновационные технологии управления образовательными проектами» (межкурсовый период). Отмечены возможности использования в управлении учебными заведениями технологии SCRUM (методология Agile).

Ключевые слова: менеджмент, проект, спецкурс, тренинг, Agile, SCRUM.

The article raises the problem of the discrepancy of the traditional approaches to the management of educational institutions to the main directions of educational reform. Implementation of the project management is considered as one of the ways of solving of this problem. The main attention is focused on the possibilities of the advanced training system in the training of educators-managers before the implementation of project management.

The sequence of stages of the preparation of the heads of educational institutions for the management of educational projects is presented: mastering the specifics of the project activity, use of classical project management tools in project management, assimilation of innovative technology in project management, definition of the possibilities of introducing project management in the management of the educational institution. The forms and methods of work at each stage are presented: special course "Project Management" (course period), training "Project Management" and "Innovative Technologies of Management of Educational Projects" (intercourse period). The possibilities of using the SCRUM technology (methodology Agile) in the management of education institutions are noted.

Key words: management, project, special course, training, Agile, SCRUM.

УДК 37.091.113:005.963]:005.8(045)

Ястребова В.Я.,
канд. пед. наук,
професор кафедри менеджменту освіти та психології
Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Постановка проблеми. В умовах глобальних змін в українському суспільстві є проблема невідповідності традиційних механізмів управління закладами освіти основним напрямом реформи. Запровадження методології визнаного світовим менеджментом проектного управління забезпечить продуктивні інструменти розв'язання актуальних проблем, здійснення змін, спрямування на розвиток організації. За безумовного поширення проектною діяльністю в освіті як механізм управління вона практично не використовується керівниками закладів освіти. Значний потенціал у підготовці освітян-управлінців до впровадження проектного менеджменту має система підвищення кваліфікації кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема управління проектами знайшла досить широке відображення в сучасній науково-педагогічній літературі. Огляд і аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду представлено у монографії О.В. Алейнікової [1]; генетичне походження, аналіз сучасного стану та механізмів проектного менеджменту, поширених у міжнародній і вітчизняній науково-практичній діяльності, здійснено Л.М. Ващенко [2]; інноваційні підходи до управління освітніми проектами висвітлює О.І. Полотай [3]; особливості освітніх проектів і програм, їхні чіткі ознаки, а також класифікаційні характеристики визначено у дослідженні О.В. Придатко [4].

Теоретичні та практичні аспекти впровадження проектних технологій як інструмента інноваційного розвитку освітніх організацій розкриваються у навчальному посібнику «Проектний менеджмент для інноваційного розвитку освітніх організацій України» [5].

Деякі методики опанування керівниками закладів освіти логікою розроблення освітнього проекту, які використовуються в післядипломній освіті, представлено у роботі автора [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як доводить аналіз досліджень і публікацій, за наявності уваги науковців до проблеми проектного менеджменту недостатньо представленими є можливості системи підвищення кваліфікації в підготовці директорів закладів освіти та їхніх заступників до впровадження проектного менеджменту в управлінні.

Мета статті – висвітлити можливості системи підвищення кваліфікації в підготовці керівників закладів освіти до управління освітніми проектами.

Виклад основного матеріалу. Розв'язання визначеної проблеми має декілька аспектів:

1. Опанування специфіки проектної діяльності, логіки розроблення проекту.
2. Формування вмінь користування інструментами класичного проектного менеджменту.
3. Засвоєння особливостей інноваційних технологій управління проектами.
4. Визначення можливостей запровадження проектного менеджменту як механізму управління.

Ці аспекти проблеми розв'язуються саме в наведеній послідовності.

На кафедрі менеджменту освіти та психології комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР запроваджено спецкурс «Проектний менеджмент» (8 год.), упродовж якого директори та заступники директорів шкіл знайомляться зі специфікою проектної діяльності, а також вчать розробляти проект. Центральне місце в практичному занятті посідає цільовий блок проекту (проблема, актуальність, мета, завдання проекту): саме цей етап роботи викликає найбільші труднощі слухачів. Для допомоги слухачам надаються методики «Дерево проблем», «П'ять чому», «Перетворення дерева проблем у дерево цілей». Наприкінці практичного заняття слухачі спецкурсу захищають розроблені в групах ескізи проектів. Їм надається також можливість розробити власний проект і подати його на оцінювання як випускну роботу.

Вміння користуватися інструментами класичного проектного менеджменту формуються на тренінгу «Проектний менеджмент» (24 год.), який проводиться у міжкурсовий період. Учасники тренінгу опановують діаграму Ганта, сітьові графіки, способи мінімізації ризиків проекту, метод оцінки та перегляду планів (PERT), моніторинг результа-

тів впровадження проекту тощо. Крім того, відбувається знайомство з нетрадиційними методами управління проектами (метод критичного шляху, екстремальне управління, управління портфоліо проектів тощо).

Проектна діяльність в освіті набула визнання у вітчизняних науковців і практиків відносно недавно, але вже досить інтенсивно впроваджується як в освітньому процесі, так і в управлінській діяльності. Але сьогодні склалася ситуація, коли управління освітніми проектами здійснюється шляхом використання загальних методів і реалізації загальних функцій управління, без урахування інструментів проектного менеджменту, які накопичено в міжнародному досвіді. В умовах реформ у вітчизняній освіті, спрямованих на її глибоку демократизацію, впровадження технологій навчання, в основу яких покладено компетентнісний підхід, свободу та розвиток інноваційності особистості, є актуальною проблема впровадження інноваційних технологій в управлінні, використання наявних у міжнародному менеджменті альтернативних технологій, які вирізняються гнучкістю та демократичністю.

У програмі тренінгу «Інноваційні технології управління освітніми проектами» (16 год.) адаптовано до умов сучасної української освіти методологію Agile, яка долає жорсткі рамки попереднього планування класичного проектного менеджменту, дає можливість в умовах невизначеності випробувати різні варіанти розв'язання проблеми та відмовитися від невдалих (неперспективних) дій уже безпосередньо у процесі роботи над проектом. Під час тренінгу розглядаються особливості світогляду учасників проектів за методологією Agile, ключові позиції якого полягають у такому: люди та їхня взаємодія є важливішими, ніж процеси та інструменти; готовність до змін є важливішою, ніж виконання плану. У центрі уваги тренінгу перебуває один із варіантів методології Agile – Scrum-технологія. Аналізуються її концепція, термінологія, ролі, особлива увага приділяється досвіду застосування Scrum-технології в освіті [7]. Останній модуль тренінгу «Практика використання Scrum-технології в управлінні освітніми проектами» (8 год.) завершується імітаційною грою: учасники тренінгу об'єднуються у Scrum-команди, розподіляють ролі, висувають, обговорюють і приймають ідеї експрес-проекту освітньої проблематики, планують спринти, Scrum-наради, візуалізують результати спринтів на Scrum-дошці. Завершується тренінг презентацією Scrum-командами експрес-проектів. Програму тренінгу «Інноваційні технології управління освітніми проектами» побудовано на основі активного включення учасників тренінгу в навчальну діяльність, для чого використовуються креативні методи (метод Декарта, SCAMPER, метод Е. Боне, психо-

Особливості класичного та інноваційного проектного менеджменту

Характерні ознаки	Класичний проектний менеджмент	Інноваційні технології проектного менеджменту
Головні цінності	Процеси та інструменти, виконання плану	Люди та їхня взаємодія, готовність до змін
Терміни виконання проекту	Жорсткі	Гнучкі
Умови реалізації	Передбачувані	Непередбачувані
Виконання проекту	Послідовно, один етап за іншим	Паралельно вирішується декілька завдань
Оцінювання продукту проекту	Після закінчення проекту	У процесі виконання кожного із завдань

логічні ігри), а також інтенсивний інтерактив (дискусія, імітаційна гра).

Визначення можливостей запровадження проектного менеджменту в управлінні закладом освіти здійснюється на основі порівняння особливостей класичного проектного менеджменту та інноваційних технологій управління проектами (табл. 1).

Висновки. Отже, підготовка керівників закладів освіти до управління проектами успішно здійснюється в процесі підвищення кваліфікації. У змісті навчальної роботи вона реалізується шляхом проведення спецкурсу та тренінгів, упродовж яких поступово розкриваються особливості проектувальної діяльності, осмислюється її логіка. Засвоєння класичного проектного менеджменту передбачає формування вмінь користування такими його інструментами, як діаграма Ганта, сітьові графіки, способи мінімізації ризиків проекту, метод оцінки та перегляду планів (PERT) та інші. Знайомство з альтернативною методологією Agile, зокрема з однієї з її технологій – SCRUM, яка вже використовується в освіті, сприяє демократизації та гнучкості підходів до управління освітніми проектами. Можливості продуктивного засвоєння змісту навчання підвищує використання креативних методів розв'язання проблем.

Перспективи подальших досліджень. Наведений досвід роботи автора не вичерпує всього змісту підвищення кваліфікації, спрямованого на підготовку управлінців до впровадження проектного менеджменту. Подальшого розроблення потребує впровадження проектних моделей управління та визначення їхньої ефективності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алейнікова О.В. Управління проектами: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / За ред. С. Чернова, В. Воронкової, А. Двігун, О. Сосніна, А. Chmieliauskas, E. Vaiginienė, A. Pilkaite, V. Viliunas. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2015. С. 95–116.
2. Ващенко Л.М. Управління освітніми проектами. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/1411>.
3. Полотай О.І. Інноваційні підходи до управління освітніми проектами в умовах формування суспільства знань: автореф. ... канд. техн. наук: спец. 05.13.22 – «Управління проектами та програмами». Львів: Львівський держ. Ун-т безпеки життєдіяльності, 2013. 20 с.
4. Придатко О.В. Освітні проекти та програми як об'єкт проектного менеджменту. *Управління розвитком складних систем*. URL: <http://urss.knuba.edu.ua/files/zbirnyk-24/7.pdf>.
5. Рябова З.В., Ермоленко А.Б., Махinya Т.А. та ін. Проектний менеджмент для інноваційного розвитку освітніх організацій України: навч. посібник для підготовки магістрів за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проектами», підвищення кваліфікації слухачів, керівників навчальних закладів / За заг. ред. академіка В.В. Олійника, маг. Ф. Фреха; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»; КультурКонтакт Австрія. К., 2016. 118 с.
6. Ястребова В.Я. Впровадження курсу «Проектний менеджмент» у післядипломній педагогічній освіті (з досвіду роботи). *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 7 (176). С. 47–50.
7. Arno Delhij, Rini van Solingen & Willy Wijnands. Руководство по eduScrum. Правила игры. URL: http://eduscram.nl/en/file/CKFiles/The_eduScrum_Guide_RU_1.2.pdf.

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ
ДЛЯ ВНУТРІШНЬОЇ АВТОНОМІЇ ЗВОSTUDENT SELF-GOVERNMENT AND ITS VALUE
FOR INNER AUTONOMY OF THE UNIVERSITIES

Студентське самоврядування (СС) – феномен, існування якого можливе лише за розвиненої демократії у закладі вищої освіти. Наслідкування демократичних цінностей призводить до розширення автономії в ЗВО. А студентське самоврядування виконує роль «наглядача» за дотриманням умов автономії, що має покращити навчальний процес, але не перетворити його на анархію. У науковій статті представлені механізми, за допомогою яких студентське самоврядування посилює та утримує внутрішню автономію. Також у статті проаналізовано наслідки впливу студентського самоврядування на навчальний процес, авторитет викладачів та студентське життя в ЗВО.

Ключові слова: автономія, студентське самоврядування, заклад вищої освіти, самоврядування, студентське життя, навчальний процес.

Студенческое самоуправление (СС) – феномен, существование которого возможно лишь при развитой демократии в учреждении высшего образования. Следование демократическим ценностям приводит к расширению автономии в УВО. А студенческое самоуправление выполняет роль «надсмотрщика» за выполнением условий автономии, которая должна улучшить учебный процесс, но при этом не превратит его в анархию. В научной статье представлены меха-

низмы, с помощью которых студенческое самоуправление усиливает и удерживает внутреннюю автономию. Также в статье проанализированы последствия влияния студенческого самоуправления на учебный процесс, авторитет преподавателей и студенческую жизнь в УВО.

Ключевые слова: автономия, студенческое самоуправление, учреждение высшего образования, самоуправление, студенческая жизнь, учебный процесс.

Students' self-government (SSG) is a phenomenon whose existence is possible only with a developed democracy in a higher education institution. Adherence to democratic values leads to increased autonomy in the universities. The students' self-government fulfills the role of "supervisor" over the fulfillment of the conditions of autonomy, which should improve the educational process, but at the same time not turn it into anarchy. The scientific article presents the mechanisms by which students' self-government enhances and maintains internal autonomy. The article also analyzes the consequences of the influence of students' self-government on the educational process, the credibility of teachers and student life in the universities.

Key words: university, autonomy, students' self-government, establishment of higher education, self-government, students' life, educational process.

УДК 37.014.553.014.67

Літашов О.В.,

аспірант кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Актуальність проблеми полягає в тому, що, незважаючи на чіткий курс на автономію закладів вищої освіти в Україні, не всі виші мають сформоване та ефективне студентське самоврядування, існування якого є запорукою успіху розвитку демократії. А отже, стабілізації та управління внутрішньою автономією ЗВО. Тому наша наукова стаття покликана теоретично підтвердити та обґрунтувати необхідність розвитку студентського самоврядування в усіх українських ЗВО та саме через цю структуру лобювати та поглиблювати перехід до повної внутрішньої автономії закладів вищої освіти в Україні.

Для теоретико-методологічного аналізу теми наукової статті ми використали теоретичну базу таких науковців, як: Г.А. Бордовський, В.Г. Буданов, Я.Г. Камінецький, В.С. Катякало, Л.П. Одерій, Т.А. Плюшкіна, Н.М. Родіонова, А.А. Сбруєва, В.В. Феценко.

Мета нашої статті складається з декількох етапів.

По-перше, ми маємо вповні розкрити питання студентського самоврядування, акцентувавши

увагу на діяльності основного органу студентського самоврядування – Асамблеї СС, з метою правильно презентувати нашу основну думку, що відстоює позиції розширення повноважень студентського самоврядування у ЗВО України.

По-друге, необхідною метою є, спираючись на проаналізовані нами наукові публікації, зробити власний логічний висновок про те, чому студентське самоврядування є необхідним чинником демократизації освітнього процесу та переходу до плавної автономізації навчального процесу в ЗВО.

По-третє, наголосити на обов'язкових і необхідних обмеженнях повноважень у діяльності Асамблеї студентського самоврядування з метою уникнення протиправних та неправомірних дій Асамблеї СС у разі, якщо цей орган студентської влади вийде з-під контролю та розпочне процес порушення навчального процесу, свідомого паплюження авторитету ЗВО та порушення чинного законодавства України.

Так, наприклад, у статті В.Г. Буданова «Управління якістю навчального процесу» [1, с. 450–451]

науковець виділяє такі основні особливості, які притаманні автономізації навчального процесу та прямо вказують на покращення механізмів управління якістю навчального процесу:

- незалежне від держави фінансування закладу вищої освіти;
- наявність педагогічної ради, що керує ЗВО разом із ректором;
- ректор обирається шляхом загального голосування серед викладачів та студентів всередині ЗВО;
- наявність власної навчальної програми ЗВО;
- наявність внутрішнього тестування та іспитів ЗВО, що не продукується та не контролюється державою.

На думку Я.Г. Камінецького [2, с. 216–218], однією з переваг впровадження студентського самоврядування в навчально-освітній та виховний процес у ЗВО є зменшення психологічного напруження на студентів та створення невимушеної творчої атмосфери під час взаємодії викладачів, обслуговуючого персоналу та вищого керівництва ЗВО, формування системи цінностей та соціальних установок у галузі міжособистісного та професійного спілкування. Це не лише стимулює ситуацію розвитку, свободу вибору, автономність та незалежність дій, а й одночасно формує відповідальність за ухвалення рішення, здатність до рефлексії.

А от А.А. Сбруєва [7, с. 167–170] переконана, що дозвіл студентам самостійно формувати потужний інститут самоврядування впливає на ефективно впровадження внутрішньої автономії ЗВО у такі гуманістичні способи, як:

- формування ціннісного ставлення до природного й соціального середовища, здоров'я духовного та фізичного, творчого потенціалу людини та її здібностей трансформувати реальність відповідно до культурного та розумового розвитку;
- засвоєння людиною гуманістичних цінностей;
- зосередженість на функціонуванні людських взаємин у соціумі, що продукуються її культурно-освітнім бекґраундом;
- створення та реалізація людської особистості на нормативно-рольовому та особистісному й смислово рівнях;
- вивчення внутрішнього ставлення особистості до самої себе [3, с. 168].

Завдяки цим складникам, що формують студента як цілісну особистість, розвиваються і персоналізовані гуманістичні та демократичні цінності в кожній людині, а вже через ці цінності виникає бажання вчитися, пізнавати.

І для цього зовсім не потрібен суворий викладач-наглядач. Для цього потрібна лише свобода створювати власне студентське самоврядування та жити за законами, за якими приємно формувати ефективний навчальний процес.

Отже, науковець зазначає, що, маючи свободу створення студентського самоврядування, весь студентський світ в Україні поступово перейде від опції «треба», бо за цим йде обов'язково елемент примусу й покарання, до опцій «важливо», «хочу», «подобається», за яким навчальний процес стане більш легким, невимушеним та ефективним [8, с. 203–209].

Адже, на думку науковиці, ми маємо справу нині з поколінням міленіалів та кліперів, які просто вже органічно не витримують примусу в закладах вищої освіти, і вже на підсвідомості тягнуть до розвиненої демократії, яку готові формувати самостійно, починаючи від її впровадження у закладах вищої освіти як свого невеличкого мікроклімату.

Якщо говорити про особливості повноважень, які матиме студентське самоврядування та як вони впливатимуть на діяльність ЗВО, то серед основних необхідних повноважень науковці Л.П. Одерій та Т.А. Плюшкіна згоджуються та виділяють такі основні:

- мають можливість самостійно вирішувати проблему управління самоврядуванням: обирати голову, студентський парламент та депутатів студентського парламенту, які покликані спільно з викладачами та ректоратом вирішувати спільні для закладу вищої освіти проблеми, починаючи від типових проблем навчального процесу і закінчуючи проблемами організації умов життя в гуртожитках закладу вищої освіти [5, с. 72–73];

- мають повноваження спільно з науковою радою, ректоратом та викладацьким складом ухвалювати навчальні річні плани (ухвалювати мають право тільки депутати студентського парламенту, за яких проголосувала більшість студентів закладу вищої освіти);

- дотримуються обов'язків слідувати за додержанням норм та правил поведінки студентів у закладі вищої освіти відповідно до встановлених та відрегульованих вищим керівництвом ЗВО спільно з головою студентського парламенту або з головою Асамблеї студентського самоврядування;

- мають свободу створювати вільні студентські гуртки, спілки та рухи, які не обмежують діяльність закладу вищої освіти та не протирічать чинному законодавству України [4, с. 45–48];

- мають можливість отримати повноваження формувати міський бюджет Асамблеї студентського самоврядування, який може бути застосований на покращення діяльності ЗВО, відрядження найкращих студентів за кордон на різні конкурси та наукові конференції, підвищення рейтингу ЗВО на всеукраїнській та міжнародній аренах;

- вільне право розпоряджатися бюджетом Асамблеї студентського самоврядування має лише голова Асамблеї СС та його фінансовий директор, який призначається головою Асамблеї

СС без права залучення депутатських голосів Асамблеї студентського самоврядування;

– декілька депутатів студентського парламенту Асамблеї студентського самоврядування мають право бути присутніми під час засідань ради викладачів та наукової ради ЗВО, брати участь у круглих столах з представникам вищого керівництва навчального закладу, вступати в переговори та дискусії з ректоратом (або директоратом) ЗВО, вносити до розгляду свої пропозиції щодо покращення навчального процесу або будь-яких умов існування закладу вищої освіти відповідно до чинного законодавства України;

– депутати студентського самоврядування Асамблеї СС мають право голосу на нараді молодих учених ЗВО;

– депутати студентського парламенту та члени Асамблеї СС мають право брати участь у громадських обговореннях актуальних соціально значущих тем, представляти свій заклад вищої освіти у вигідному світлі та підносити його авторитет на всеукраїнській та міжнародній освітній арені [6, с. 67–70].

Для написання нашої статті ми досліджували роботи ще одного вченого В.С. Катькала, який у праці «Теорія стратегічного управління: етапи розвитку та основні парадигми» [3, с. 3–6] підбиває підсумки з того, що основним обмеженням діяльності Асамблеї студентського самоврядування може бути той випадок, якщо самоврядування ведеться поза законом або використовує свої повноваження, аби спалювати всеукраїнський чи міжнародний авторитет свого закладу вищої освіти з корисливою або особистісною метою. Тільки в такому разі повноваження Асамблеї СС мають бути різко обмежені або навіть припинені, а голову Асамблеї СС – терміново звільнено з посади, і проведено позачергові вибори всередині Асамблеї СС у закладі вищої освіти.

Ще одним приводом для обмеження повноваження Асамблеї СС може бути зловживання навчальним часом через діяльність у студентському самоврядуванні, невиконання основних умов навчального процесу, прикриваючись великим завантаженням у роботах Асамблеї СС, навмисне зривання та саботаж навчального процесу, створення умов для розвитку негативних рис самоврядування, таких як всездозволеність, розгул, розбій, порушення законів України, шахрайство, підрив репутації окремих викладачів чи ЗВО загалом тощо.

Так, аналізуючи переваги студентського самоврядування для поширення та розвитку внутрішньої автономії ЗВО, спираючись на дослідження Н.М. Родіонової «Професійно-технічна освіта:

сучасний стан, проблеми, перспективні напрями» [6, с. 31–35] та проаналізувавши наш основний посил у науковій статті, ми можемо зробити висновки, що створення та посилення авторитету Асамблеї студентського самоврядування має відбуватися на засадах демократизації та гуманізму, що призводять до виховання свідомих високорозвинених особистостей, патріотів України і вільних закладів вищої світи, які неодмінно спрямовують діяльність студентського самоврядування виключно на посилення демократичних процесів у країні та провадження ефективної автономізації ЗВО з метою покращення та розвитку навчального процесу і, як наслідок, сприяння появі нових висококваліфікованих фахівців та молодих підприємців – випускників таких ЗВО в Україні.

Отже, відповідно до встановленої мети нашого дослідження, можемо констатувати, що створення та підтримка Асамблеї студентського самоврядування – необхідна умова плавного та правильного переходу до автономізації закладу вищої освіти та демократизації освітнього процесу в Україні загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буданов В.Г. Управление образовательным процессом в современных условиях: инновации и проблемы моделирования / В.Г. Буданов, В.А. Журавлев, В.А. Харитонов. *Синергетическая парадигма. Синергетика в образовании*. Отв. ред. В.Г. Буданов. М., 2006. С. 450–451.
2. Камінецький Я.Г. Управління підготовкою кваліфікованих робітників та фахівців у регіоні: організаційно-педагогічні та економічні засади: монографія / Я.Г. Камінецький, Б.І. Клим, М.П. Копельчак, Л.Я. Криницька, Г.В. Субтельна. За ред. Я.Г. Камінецького. Львів, 2004. 383 с.
3. Катькало В.С. Теория стратегического управления: этапы развития и основные парадигмы. *Вестник СПб ГУ*. 2002. Вып. 2. С. 3–12; Вып. 3. С. 3–6.
4. Одерій Л.П. Менеджмент якості освіти: методи і механізми. К.: ІСДО, 1995. 100 с.
5. Плюшкина Т.А. Содержание и технологии подготовки менеджеров в высших профессиональных школах Франции: дис. канд. пед. наук: 13.00.01; Инс-т пед. и психол. проф. образования РАО. Казань, 2004. 188 с.
6. Родіонова Н.М. Професійно-технічна освіта: сучасний стан, проблеми, перспективні напрями. *Вісник ДНУ імені Тараса Шевченка*. 2012. № 4 (239), Ч. 1. С. 31–35.
7. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка: навч. посіб. Суми: СДПУ, 1999. 300 с.
8. Фещенко В.В. Проблемы управления развитием региональных систем образования в условиях социально-экономической модернизации / В.В. Фещенко, Н.Ю. Щеликова. *Вестник Бердянского государственного ун-та*. 2012. Т. 3, № 3. С. 203–209.

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧА» В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

EDUCATIONAL DISCIPLINE "PSYCHOLOGY OF CHILDREN" IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF PRE-SCHOOL EDUCATION

У статті розкрито зміст підготовки майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти на основі вивчення навчальної дисципліни «Психологія дитяча» для здобувачів освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Наведено аналіз змісту, теоретичних і практичних аспектів викладання навчальної дисципліни здобувачам освіти денної форми навчання факультету дошкільної та технологічної освіти Криворізького державного педагогічного університету. Окреслено шляхи реалізації освітнього процесу, що сприяють підготовці майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, майбутній вихователь закладу дошкільної освіти, навчальна дисципліна, психологія дитяча, дитинство.

факультета дошкільного і технологічного образования Криворожского государственного педагогического университета. Показаны пути реализации образовательного процесса, которые способствуют подготовке будущих воспитателей учреждений дошкольных заведений.

Ключевые слова: дошкольное образование, будущий воспитатель учреждения дошкольных заведений, учебная дисциплина, психология детская, детство.

The article describes the content of the training of future teachers of the institution of pre-school education on the basis of the study of the discipline "Psychology of children" for the students of the specialty 012 "Pre-school education". The analysis of the content, theoretical and practical aspects of teaching the curriculum to the full-time students of the Faculty of Pre-school and Technology Education of Kryvyi Rih State Pedagogical University is given. The ways of realization of educational process which promote preparation of the future teachers of the institution of pre-school education are outlined.

Key words: pre-school education, future teacher of pre-school establishments, educational discipline, psychology of children, childhood.

УДК 378:373.2.011.3-051]:159.922.7

Суятинова К.Є.,
канд. пед. наук,
старший викладач
кафедри дошкільної освіти
Криворізького державного
педагогічного університету

В статье раскрывается содержание подготовки будущих воспитателей учреждений дошкольных заведений на основе изучения учебной дисциплины «Психология детская» для студентов специальности 012 «Дошкольное образование». Подано анализ содержания, теоретических и практических аспектов преподавания дисциплины студентам дневной формы обучения

Постановка проблеми у загальному вигляді. Згідно з європейським вектором розвитку України та процесів, які відбуваються в сучасному суспільстві (трансформації, глобалізації, інтеграції), виникають вимоги, які вимагають якісних змін під час підготовки майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти. У закладах вищої освіти професійна підготовка повинна передбачати засвоєння теоретичних знань поряд із застосуванням знань і вмінь на практиці.

Сучасній Україні потрібні конкурентоспроможні фахівці дошкільного профілю, адже вихователі мають справу з молодим поколінням і формують разом із батьками гармонійно розвинену особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Законодавчо-нормативною основою функціонування сучасної дошкільної освіти є такі основні документи: закони України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2018), Конвенція про права дитини (1989), Базовий компонент дошкільної освіти (2012), Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності

дошкільної та початкової освіти (2018), Інструктивно-методичні рекомендації «Про особливості організації діяльності закладів дошкільної освіти в 2018/2019 навчальному році» (2018), «Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (2017), «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (2017), наказ «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину в дошкільних навчальних закладах різних типів і форм власності (2015), Типові штатні нормативи закладів дошкільної освіти (2010) тощо.

Згідно із ст. 10 Закону України «Про освіту» (2017) дошкільна освіта є першим неодмінним складником системи освіти. Метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок (ст. 11). Отже, проблема професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (далі –

ЗДО) посідає вагоме місце в педагогічній науці. Важливість дошкільної освіти складно переоцінити. Професійна підготовка майбутніх вихователів ЗДО має здійснюватися шляхом формування конкретних професійних умінь, знань, навичок у певних психолого-педагогічних умовах.

Різні аспекти фахового становлення майбутнього вихователя досліджували Л. Артемова, Г. Беленька, В. Бенера, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Н. Денисенко, Т. Жаровцева, Л. Завгородня, Є. Карпова, Н. Ковалевська, Н. Лисенко, І. Луценко, М. Машовець, І. Паласевич, Г. Підкурманна, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська, Г. Сухорукова та інші вчені. Загальні основи розвитку професійно-педагогічної діяльності вихователя ЗДО розглядали А. Богуш, О. Богініч, І. Дичківська, Т. Книш, О. Кононко, К. Крутій, Е. Панько, Л. Соловійова-Нікітіна, Т. Танько та інші науковці. Проте залишаються аспекти, які донині не знайшли належного наукового висвітлення.

Мета статті – обґрунтувати зміст і методичні засади викладання дисципліни «Психологія дитяча» здобувачам освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта».

Виклад основного матеріалу. Зміст навчання здобувачів вищої освіти ступеня вищої освіти «бакалавр» Криворізького державного педагогічного університету поділяється на нормативну та варіативну частини. Предмети нормативної частини об'єднані в цикли загальної, професійної, професійної науково-предметної та практичної підготовки. Варіативна частина змісту навчання передбачає дисципліни вільного вибору студента та може змінюватися щороку за рішенням ученої ради університету.

Аналіз навчального плану 2016 року спеціальності «Дошкільна освіта», який є основним документом, що визначає зміст цього напрямку в закладі вищої освіти, засвідчив, що дисципліна «Психологія дитяча» входить до нормативної частини психолого-педагогічної та методичної підготовки. З'ясовано, що вивчення навчальних дисциплін нормативної частини на I–IV курсах психолого-педагогічної та методичної підготовки («Основи педагогічної майстерності», «Загальна психологія», «Загальна педагогіка», «Основи наукових досліджень», «Історія педагогіки», «Педагогіка дошкільна», «Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті») дає здобувачам вищої освіти базові теоретичні та практичні знання, які під час вивчення дисципліни «Психологія дитяча» допомагають логічно і послідовно усвідомити сутність формування особистості дитини передшкільного віку, особливості вікових періодів і провідних видів діяльності дитини.

Згідно з навчальним планом 2016 року денного відділення, навчальна дисципліна «Психологія дитяча» викладається здобувачам освіти

на II–IV курсах. Загальний обсяг становить 330 годин, з них лекцій – 84 години, практичних занять – 86 годин, самостійна робота – 160 годин.

Проаналізуємо мету, завдання, знання та уміння здобувачів освіти, якими вони повинні оволодіти в ході навчальної дисципліни, теми, які передбачено, на розвиток та самовдосконалення майбутніх вихователів ЗДО.

Метою дисципліни «Психологія дитяча» є підготовка компетентного фахівця – професіонала, здатного до багатоваріантної педагогічної діяльності, спроможного творчо реалізувати завдання освітнього процесу дошкільної освіти з урахуванням закономірностей психічного розвитку дитини, формування її особистісних якостей на різних вікових етапах передшкільного дитинства.

Серед завдань курсу визначено таке: засвоєння теоретичних основ про вікові особливості розвитку психіки та особистості; врахування їх під час здійснення індивідуального підходу до дітей та організації освітнього процесу; з'ясування принципів, методів, стану та структури психології дитячої; засвоєння сутності основних етапів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей психіки дитини тощо.

Окреслено вимоги до знань і вмінь майбутніх вихователів. Зокрема, здобувачі освіти повинні знати таке:

- сутність предмета психології дитячої;
- методи наукового дослідження особливостей психічного розвитку дитини в ранньому та передшкільному віці;
- специфіку формування особистості дошкільника, його самосвідомості, мотиваційної сфери та інше;
- характеристику психологічної готовності дитини до навчання у школі та її роль у подальшому розвитку особистості, методи її визначення.
- Здобувачі освіти повинні вміти таке:
  - на основі знань законів функціонування психічних явищ оцінювати та приймати відповідні рішення в ситуаціях, що вимагають застосування аспектів психологічної компетентності;
  - аналізувати сучасні психологічні дослідження з метою впровадження їхніх результатів у повсякденну професійну діяльність;
  - використовувати теоретичні знання для аналізу, оцінювання та прогнозування поведінки здобувачів дошкільної освіти;
  - методологічно виправдано користуватися психодіагностичним інструментарієм для знаходження індивідуального та диференційованого підходу до дитини, усвідомлення закономірностей та особливостей поведінки здобувачів освіти, їхнього психічного стану та специфіки пізнавальної діяльності;
  - складати психолого-педагогічні рекомендації вихователям, батькам щодо виховання дітей;

- складати психолого-педагогічні характеристики розвитку дитини певного вікового періоду;
- актуалізувати знання психології дитячої під час вивчення інших дисциплін.

Міждисциплінарні зв'язки із загальною психологією, віковою психологією, педагогічною психологією, соціальною психологією, історією психології, педагогікою (загальною, дошкільною, теорією та методикою виховання, дидактикою), педагогічною майстерністю, теорією і методикою співпраці з родинами, теорією і методикою розвитку рідної мови та з іншими науками, які спрямовані на формування професійно компетентного вихователя ЗДО.

Програма навчальної дисципліни «Психологія дитяча» складається із 5 модулів:

- «Загальні закономірності психічного розвитку дитини»;
- «Психічний розвиток немовляти (від народження до 1 року)»;
- «Психічний розвиток особистості на етапі раннього дитинства (від 1 до 3 років)»;
- «Психічний розвиток особистості дитини дошкільного віку (від 3 до 6–7 років)»;
- «Психологічна діяльність вихователя та практичного психолога в ЗДО».

Зміст першого модуля розкриває сутність навчальної дисципліни, знайомить із предметом і завданнями, принципами, методами психології дитячої; значенням психології дитячої в практичній діяльності вихователя ЗДО; історією становлення та розвитку психології дитячої; періодизацією дитинства; основними теоріями розвитку дитини: біогенетичною, психоаналітичною, теорією соціального навчання, когнітивним підходом, концепцією діалектичного характеру розвитку, теорією розвитку вищих психічних функцій, діяльнісною теорією; роллю гри та діяльності у психічному розвитку особистості. Метою першого модуля є ознайомити здобувачів освіти з навчальною дисципліною «Психологія дитяча», основними ключовими поняттями, які допоможуть зрозуміти його сутність і важливість у передшкільному дитинстві.

Унаслідок вивчення другого модуля здобувачі освіти вивчають пренатальний розвиток індивіда, початок психічного життя майбутньої дитини у пренатальному періоді; філософію вагітності; харчування та режим матері в період вагітності; психічний розвиток у період новонародженості; зміст кризи народження; безумовні та умовні рефлексії; сенсорні можливості новонародженої дитини; психічний розвиток немовляти; основні психічні новоутворення; становлення потреби спілкування з дорослим; пізнавальний розвиток немовляти: сприйняття, увага, пам'ять, передумови розвитку мовлення; психологічні аспекти навчання й виховання дітей протягом першого року життя; фізіолого-гігієнічні основи виховання здорової дитини

протягом першого року життя; становлення особистості протягом першого року життя.

У третьому модулі здобувачі освіти оволодівають знаннями про загальні закономірності психічного розвитку дитини раннього віку: анатомо-фізіологічні ознаки дітей раннього віку; соціальну ситуацію розвитку; опанування прямою ходьбою та її значення у розвитку дитини раннього віку; провідна діяльність раннього дитинства та продуктивні види діяльності притаманні ранньому віку, їхня специфіка; спілкування дитини з дорослими та однолітками; вивчають розвиток психічних процесів, розвиток емоційної та вольової сфер, специфіку діяльності дитини раннього віку, соціальну поведінку дітей, особливості адаптації дітей раннього віку до ЗДО.

Четвертий модуль дає знання про загальні закономірності психічного розвитку дошкільника; специфіку його діяльності; розвиток спілкування дошкільників із дорослими та однолітками; розвиток психічних процесів у передшкільному дитинстві; про психостатевий розвиток; психологічну готовність дитини до школи.

Унаслідок вивчення п'ятого модуля здобувачі освіти знайомляться із психологією діяльності вихователя в ЗДО; психологічною грамотністю та психологічною культурою батьків; організацією психологічної служби в ЗДО, а саме: основними законодавчими актами, нормативними документами, які регламентують і забезпечують діяльність Національної системи соціально-психологічної служби України; метою і завданнями психологічного супроводу психологічної служби ЗДО, основними видами діяльності практичного психолога системи освіти, особистісними та професійними якостями працівника психологічної служби.

Лекції у межах вивчення навчальної дисципліни «Психологія дитяча» мають свої особливості. Ми використовуємо різні види лекцій: вступна лекція, оглядові лекції, лекція-візуалізація, лекція-бесіда. Наприклад, до лекції № 1 «Предмет та історія психології дитячої» підготовлено презентацію, яка відображає предмет, завдання, принципи психології дитячої, історію становлення та розвитку психології дитячої. Під час вивчення теми № 5 «Пренатальний розвиток індивіда» переглядаємо фільм про 40 тижнів вагітності, переглядаємо презентацію про книги для майбутніх мам. Темою № 23 «Фізіолого-гігієнічні основи виховання здорової дитини раннього віку» передбачено презентацію про показники здоров'я, загартовувальні процедури, режим дня дитини раннього віку, принципи побудови режиму, культурно-гігієнічні навички.

Навчальною програмою передбачено практичні заняття та семінарські заняття. Метою практичних занять із навчального курсу є формування, поглиблення, систематизація знань студентів,

отриманих на лекційних заняттях і під час самостійної роботи, застосування їх у практичній діяльності. Наприклад, до практичних занять готують тезаурус, оформлюють картотеки, будують схему взаємозв'язку психології дитячої з іншими галузями психології, готують доповіді про видатних дослідників психології дитячої; пишуть повідомлення, доповіді, реферати (наприклад, «Аналіз продуктів діяльності як специфічний метод у психології дитячій», «Сучасні напрями досліджень у психології дитячій в Україні та за кордоном»), складають презентації, вирішують психологічні задачі, заповнюють таблиці. Наприклад, до теми «Загальні проблеми психічного розвитку особистості» здійснюють порівняльний аналіз психосоціального розвитку в теорії Е. Еріксона та стадій психосексуального розвитку в теорії З. Фрейда, викладають сутність основних теорій психічного розвитку, аналізують першоджерела (наприклад, етимологію та науковий зміст категорії вік за статтею із книги І. Кона «Дитина і суспільство»), переглядають документальні фільми.

Підготовка здобувачів освіти до практичних і семінарських занять передбачає ознайомлення з методичними рекомендаціями та матеріалами для самостійного вивчення.

Вивчення курсу «Психологія дитяча» передбачає контроль: виявлення, вимірювання та оцінювання знань, умінь здобувачів освіти. Основною дидактичною функцією контролю знань є забезпечення зворотного зв'язку між викладачем і здобувачем освіти, отримання педагогом об'єктивної інформації про ступінь засвоєння навчального матеріалу, своєчасне виявлення недоліків і про-

галин у знаннях. Програма дисципліни містить такі види контролю: проміжний контроль, поточний контроль, підсумковий контроль. Підсумковий контроль і отримання позитивної оцінки передбачає таке: а) оцінювання проміжної атестації; б) оцінювання відвідуваності занять і активності в аудиторії. Форма проведення підсумкового контролю – усна. Білет складається із 2 теоретичних запитань і вирішення психологічного завдання.

У навчальному плані 2017 року в обсязі годин відбулися зміни. Навчальна дисципліна «Психологія дитяча» викладається здобувачам освіти на III–IV курсах. Загальний обсяг становить 300 годин, з них лекцій – 62 години, практичних занять – 62 години, самостійна робота – 176 годин. Підсумковий контроль у формі екзамену передбачається в 6–8 семестрах.

Висновки. Отже, опанування здобувачами освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта» змісту навчальної дисципліни «Психологія дитяча» з використанням різних форм, методів, прийомів сприятиме формуванню системи знань, умінь і навичок, які відповідають вимогам сучасності та дають змогу ефективно їх реалізувати у майбутній практичній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. *Перспективу дослідження* вбачаємо в подальшому вдосконаленні змісту та методичних аспектів викладання навчальної дисципліни. Також маємо на меті розроблення нової навчальної програми згідно з навчальним планом 2017 року; підготувати схеми і таблиці з «Психології дитячої» для здобувачів освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта», де буде викладено основний зміст навчальної дисципліни.

РОЗДІЛ 5. ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ЗІ СТУДЕНТАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З МЕТОЮ ЇХ ТВОРЧОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ

THE IMPLEMENTATION OF AN INDIVIDUALLY ORIENTED APPROACH IN THE PROCESS OF CONDUCTING SEMINARS WITH STUDENTS OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS FOR THE PURPOSE OF THEIR CREATIVE SELF-IMPROVEMENT AND SELF-DEVELOPMENT

Здійснено аналіз реалізації особистісно орієнтованого підходу в процесі проведення семінарських занять зі студентами педагогічних закладів вищої освіти з метою їх творчого самовдосконалення та саморозвитку. Проведено ретроспекції наукових підходів до реалізації ідей особистісно орієнтованого підходу в освіті. Надано визначення поняття «семінар». Здійснено аналіз різних видів семінарських занять та доведено ефективність запровадження в практику роботи з майбутніми педагогами особистісно орієнтованого підходу в процесі їх організації.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, особистість, саморозвиток, самовдосконалення, семінарське заняття.

Проведен анализ реализации индивидуально ориентированного подхода в процессе проведения семинарских занятий со студентами педагогических учреждений высшего образования с целью их творческого самосовершенствования и саморазвития. Проведены ретроспекции научных подходов к реализации идей индивидуально ориентированного подхода в образовании. Представлено определение понятия «семинар».

Проведен анализ разных видов семинарских занятий и доказана эффективность внедрения в практику работы с будущими педагогами индивидуально ориентированного подхода в процессе их организации.

Ключевые слова: индивидуально ориентированный подход, личность, саморазвитие, самосовершенствование, семинарское занятие.

The analysis of the implementation of an individually oriented approach in the process of conducting seminars with students of pedagogical higher educational establishments has been carried out for the purpose of their creative self-improvement and self-development. A retrospection of scientific approaches to the implementation of ideas of an individually oriented approach in education has been conducted. The definition of the concept of "seminar" has been given. The analysis of different types of seminars has been carried out. The effectiveness of the introduction of an individually oriented approach in training future teachers in the process of their organization has been proved.

Key words: individually oriented approach, personality, self-development, self-improvement, seminars.

УДК 377.8

Бакуменко Т.К.,
викладач кафедри теорії та методики
дошкільної освіти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Освітня галузь будь-якої країни має сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Проблема визначення пріоритетів цієї галузі та напрямків її реформування є головною для світової освітньої спільноти, що пов'язане з глобалізацією, варіативністю, гуманізацією, особистісною орієнтацією, інформатизацією навчання.

Внаслідок посилення демократичних тенденцій у системі дошкільної освіти провідними стали ідеї поглибленого вивчення можливостей та обставин індивідуального розвитку кожного зі студентів, створення оптимальних умов для їх саморозкриття та самореалізації, формування творчих здібностей на кожному з етапів навчання в педагогічному закладі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Пріоритетним напрямком розвитку сучасної вищої

освіти в Україні є перехід на нову гуманістично-інноваційну, особистісно орієнтовану модель, що забезпечує розвиток потенціалу кожного студента як особистості, його прагнення до творчості, запобігання феномена «навченої безпорадності», подальшої безвиході, блокування його професійного й особистісного саморозвитку та самовдосконалення.

А. Харківська підкреслює, що модель майбутнього педагога повинна визначати вимоги щодо його підготовки як суб'єкта мінімум семи видів діяльності, а саме: навчальної, виховної, наукової, інноваційної, методичної, управлінської, саморозвитку [5, с. 93]. В. Давидов та О. Леонтьєв зазначали: «Особистість (педагог) має бути творчою («вільною») і талановитою діючою людиною, що створює нові форми суспільного життя» [5, с. 86].

На думку М. Бухаркіна, Е. Полат, М. Моїсеєва, щоб мати можливість знайти своє місце в про-

фесійній сфері, випускник педагогічного закладу вищої освіти має володіти такими якостями: гнучко адаптуватись у мінливих життєвих ситуаціях; самостійно та критично мислити; грамотно працювати з інформацією (вміти збирати потрібні факти, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблем, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними або альтернативними варіантами розв'язання, використовувати аргументовані висновки для вирішення нових проблем); бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в колективі, в різних ситуаціях; уміти самостійно працювати над розвитком особистої моральності, інтелекту, культурного рівня; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити.

Розв'язання проблеми формування готовності майбутнього вихователя до професійної діяльності можливе на основі принципу взаємодоповнюваності загальносоціального та індивідуально-особистісного становлення студента. На думку О. Пехоти, проблема підготовки майбутніх педагогів полягає в тому, щоб допомогти студентам педагогічних закладів вищої освіти опанувати вміння вибирати та реалізовувати визначений вченими зміст освіти в реальному освітньому процесі з урахуванням інтересів та здібностей учнів (вихованців). Окремі форми і методи навчання повинні створити умови для повноцінного творчого розвитку майбутніх педагогів, мотивувати їх до постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення.

На сьогоднішній день у педагогічній науці й практиці існує два концептуально відмінних підходи, в межах яких продовжують існувати та вдосконалюватись системи освіти, – стратегія формування та стратегія розвитку. Стратегією формування, за О. Пехотою, вважають педагогічне втручання ззовні у внутрішній світ дитини (учня, студента), нав'язування вироблених суспільством способів діяльності, оцінок, тоді як стратегія розвитку тлумачиться як розвиток особистісного потенціалу дитини (учня, студента), його самоактуалізація [2, с. 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання оновлення підходів до роботи з майбутніми фахівцями освітньої галузі на сьогодні недостатньо розроблені. У наукових працях І. Беха, І. Якиманської, В. Серікова, В. Рибалки та інших вчених обговорюються ідеї щодо поваги до особистості студента і визнання її унікальності; створення умов для співпраці та співтворчості викладача та майбутнього педагога, розвитку його креативності під час освітнього процесу та науково-експериментальної діяльності; впровадження дієвих методів та прийомів індивідуалізації навчання; діалогічного характеру лекцій, семінарів та практичних занять. На жаль, натепер відсутня цілісна система персоніфікації

фахової підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Метою статті є розкриття оновлених підходів до проведення семінарських занять зі студентами педагогічного закладу вищої освіти з метою їх творчого самовдосконалення та саморозвитку на основі особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Проблема гуманного, особистісно орієнтованого підходу до здійснення освіти не нова. Вона була висвітлена в працях Протагора («міра всіх речей – людина»), Сократа, Платона, Арістотеля, а також Плутарха, Сенеки та інших. Розквітом ідей гуманізму можна вважати епоху Відродження, яку пов'язують з іменами Т. Мора, Т. Кампанелли, Ф. Рабле, Я.-А. Коменського та інших. Їхні ідеї знайшли подальший розвиток у працях науковців нового часу: М. Монтеня, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці. У вітчизняній педагогіці гуманістична традиція знайшла втілення в роботах К. Ушинського, С. Шацького, П. Каптерева та ін.

У 50-ті роки ХХ століття гуманістичний підхід почали визначати як самостійний напрям у науці. Його представниками вважають А. Маслоу, Р. Мея, К. Гольдштейна, Дж. Олпорта, К. Роджерса, К. Хорні, Р. Бернса тощо. Вони вважали, що людина – це активна творча істота, яка впливає на свою долю; «відкритаможливість» самоактуалізації.

Сучасні вимоги до формування особистісного підходу визначено в дослідженнях Л. Проколієнко, В. Давидова, В. Моляко, І. Якиманської та інших. У 70–90-ті роки питання особистісного підходу порушувались у працях І. Беха, І. Кона, В. Сухомлинського, А. Петровського тощо.

У наш час ряд науковців висуває такі форми особистісно орієнтованого підходу: «особистісно-соціально-діяльнісний підхід» (О. Барабаншиков, М. Феденко); «принцип діяльнісно-особистісного підходу» (В. Андреев); «особистісно-діяльнісний підхід» (І. Зимня); «системний особистісно-діяльнісний підхід» (Л. Деркач); «індивідуально-особистісний підхід» (О. Савченко) тощо.

На думку ряд вчених, особистісний підхід доцільно розглядати як важливий психолого-педагогічний принцип, як методологічний інструментарій, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових установок, методико-психодіагностичних та психолого-технологічних засобів, що забезпечують більш глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості дитини і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах існуючої освітньої системи [2].

В. Серіков убачає головну функцію особистісно орієнтованої освіти в забезпеченні особистісного розвитку кожного суб'єкта освітнього процесу, наполягаючи на визнанні за студентом права на самовизначення та самореалізацію в процесі

пізнання через оволодіння власними способами навчальної роботи.

Ідея особистісно орієнтованої та практичної підготовки майбутніх вихователів сучасних закладів дошкільної освіти висвітлена в роботах таких вітчизняних науковців, як: О. Падалка, І. Бех, І. Прокопенко, В. Євдокимов. Висвітленню загальних питань теоретичних основ і технологій педагогічної освіти присвячено наукові праці В. Андрущенко, М. Лазарева, М. Алексєєва, Є. Белозерцева, Г. Бордовського, В. Буравіхіна, А. Вербицького, В. Візників, Л. Міщенко, А. Піскунова, В. Погребняк, В. Сластьоніна та інших).

О. Пехота вважає, що одним із найбільш важливих завдань повинно стати створення такого освітньо-розвивального середовища, в результаті взаємодії з яким у майбутнього педагога буде сформована готовність до виконання фахових обов'язків на основі знання сучасних педагогічних технологій, розуміння ним своєї індивідуальної сутності, на основі якої виробляється особистісна педагогічна концепція і персонал-технологія, формуються творчі здібності, здатність до креативності, критичність мислення.

Однією з форм роботи зі студентами є різні види семінарів. Заняття семінарське (лат. *seminarium* – розсадник, перен. – «школа») – вид навчального заняття, на якому викладач організовує дискусію з попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези виступів [1, с. 97]. У педагогічній практиці використовуються різні види семінарів, що класифікують у залежності від їхнього місця в системі освітньої діяльності та кола завдань, що вирішуються під час їх проведення.

На думку О. Пехоти, існує лише один спосіб реалізувати особистісний підхід у навчанні – зробити навчання сферою самоствердження особистості. Особистісно стверджуваною вважається така ситуація, що актуалізує творчий потенціал особистості. Саме тому особистісно орієнтований підхід до освітньої діяльності в педагогічних закладах вищої освіти найбільш ефективно можна реалізувати під час семінарських занять.

Педагогічні завдання семінарських занять, за А. Матюшкіним: розвиток творчого професійного мислення; пізнавальної мотивації, професійне використання знань у навчальних умовах; оволодіння мовою відповідної науки, термінологією, науковими дефініціями; вироблення навичок оперування узагальненнями, висновками, поняттями, визначеннями; оволодіння вміннями й навичками постановки й вирішення когнітивних проблем, завдань; вироблення вміння захищати власну точку зору [1, с. 97].

Семінари відрізняються від інших видів навчальних занять підвищеною активністю і самостійністю студентів, проявом їхніх організаційно-діяльнісних особистісних якостей. Особистісно

орієнтована освіта в процесі семінарських занять реалізується через діяльність, що має не тільки зовнішні атрибути спільності, а й своїм внутрішнім змістом передбачає співпрацю, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу, виявлення їхніх особистісних функцій.

Ми переконані, що саме під час семінарських занять освітній процес стає розвивальним. Завдання викладача – аргументовано надати власну точку зору з позиції наукового знання. При цьому важливо сприяти розвитку критичного мислення студентів, тобто привчати аналізувати інформацію, робити власні висновки, помічати помилки у висловлюваннях інших; доводити свої думки та приймати сторону опонентів, якщо власні припущення були хибними, не зупинятись на готових, добре відомих із практики або підручників способах розв'язання проблеми, що обговорюється, прагнути знайти найбільш оптимальні рішення. Г. Сиротенко вважає, що на семінарському занятті майбутні педагоги не лише слухають розповідь викладача, але й співпрацюють із ним у діалозі, висловлюючи власні думки та припущення, привчаючись правильно повідомляти інформацію [3]. За таких умов у студентів формуються основи критичного мислення, розвивається творчий підхід до виконання освітніх завдань та креативність.

За дидактичними цілями семінари поділяються на: заняття щодо вступу в тему, планування її вивчення; заняття щодо дослідження фундаментальних освітніх об'єктів; заняття щодо подання та захисту освітніх результатів; заняття щодо поглиблення, узагальнення та систематизації знань; контрольні та залікові семінари; аналітичні семінари [4].

За К. Крутій, О. Фунтіковою, пропонують таку класифікацію семінарів: за метою навчання (семінар повторення й систематизації знань; семінар вивчення нового матеріалу; комбінований семінар); за формою проведення (семінар-бесіда; семінар-обговорення; коментоване читання; семінар-дискусія; вирішення завдань; семінар-конференція) [1, с. 97].

Головні ознаки семінарів: цілеспрямованість (зв'язок теорії та практики з використанням матеріалів майбутньої професійної діяльності); планування (виділення головних питань, які пов'язані з профільною дисципліною); організація (конструктивний аналіз усіх відповідей на питання, виступи, заповнення навчального часу проблемою, відповідно до обраної теми); стиль проведення (жвавий, з постановкою гострих питань чи млявий); відносини в системі «викладач – студенти» (шанобливі чи не шанобливі); управління групою (контакт із групою, взаємодія, тон викладача, студентів); зауваження викладача (за темою, узагальнювальні); записи студентів (постійно, рідко, взагалі не ведуть).

В. Волканова подає таку характеристику окремих видів семінарів. Самоорганізуючий семінар надає студентам можливість самостійно визначати цілі заняття, розподілити роботу між членами групи, виконати й оцінити її результати, звітувати перед одногрупниками, окреслити перспективу на майбутнє заняття. Кожен студент обирає одну тему, розробленням якої він займається на семінарі індивідуально або в групі.

Семінар випереджальний проводиться перед вивченням невеликої за обсягом та нескладної за змістом теми. Його мета – формувати вміння орієнтуватися у змісті навчального матеріалу, виділяти описовий, пояснювальний та інструктивний матеріал, головне, істотне в змісті теми. Підготовка до семінару такого типу вимагає обов'язкового інструктажу, розроблення групових та індивідуальних завдань, контролю за процесом підготовки студентів до семінару.

Семінар з індивідуальною роботою. Під час проведення семінару майбутні педагоги ставлять перед собою навчальне завдання за темою, складають план заняття, вибирають вид навчальної діяльності і форму звіту. Викладач надає їм банк даних, що полегшує їм вибір перелічених елементів діяльності. Варіанти можливих завдань, види діяльності та форми звіту записуються до початку семінару на дошці у вигляді таблиці.

Семінар із груповою роботою. Його специфіка полягає в тому, що учасники, які займаються однаковими питаннями під час індивідуальної роботи, об'єднуються в групи. Кожна створена група після обговорення вибирає форму заняття за своєю темою для інших. Студенти готують виступ, досліді, задачі, вікторини для тих дітей, які прийдуть до них на наступне заняття.

Семінар у групах за вибором. Під час такого заняття одночасно виступають декілька студентів-представників груп, що працювали на попередньому семінарі. Вони коротко доповідають, чим будуть займатися, які студенти вибрали для занять їхню групу, створюючи нові робочі групи.

Семінар генерації ідей. Учасники розподіляються за парами: генератори та організатори. Генератор висловлює своє бачення проблеми, описує все, що йому відомо або невідомо з даної теми. Організатор ставить йому уточнюючі питання, заохочує висловлювання, записує основні відповіді та отримані під час обговорення результати. Алгоритм фіксації результатів задається викладачем, наприклад: основні поняття за темою; символ або схема, що відображає проблему; питання, що виникають під час роботи в парах тощо. Через деякий час пари переходять від етапу генерації до обговорення матеріалу, який було напрацьовано, а потім виступають перед аудиторією.

Семінар-практикум. Така форма організації колективної роботи студентів, що характеризу-

ється колективним обговоренням раніше запланованих питань.

Семінар-рефлексія. Під час проведення такого семінару обговорюються основні результати проведених занять, аналізуються способи освітньої діяльності та особливості отриманої. Студенти в групах коротко висловлюють свої думки стосовно зазначених питань. Координатор семінару та лідери груп фіксують узагальнені та систематизовані результати рефлексії. Потім відбувається колективне обговорення ключових проблем, виявлених під час індивідуальних виступів [4, с. 44–45].

Висновки. Проведене дослідження підтвердило необхідність оновлення підходів до проведення семінарських занять зі студентами педагогічного закладу вищої освіти з метою їх творчого самовдосконалення та саморозвитку на основі особистісно орієнтованого підходу до організації освітнього процесу. Провідною метою навчання на семінарському занятті має стати не повідомлення тематично підбраного матеріалу й оцінка рівня наявних у майбутніх педагогів знань, а вправлення в роботі з інформацією, опанування навичок її аналізу, формування здатності до комунікації та ведення конструктивної дискусії, пошуку нестандартних способів розв'язання поставленої проблеми.

Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. З метою подальшого вдосконалення роботи з цього питання важливо поглиблено вивчити можливості застосування нетрадиційних форм роботи щодо підвищення рівня комунікативної культури студентів педагогічних закладів вищої освіти в процесі проведення семінарських занять. Майбутніх педагогів доцільно навчати правилам ведення дискусії та полеміки, розв'язування спорів та можливих конфліктів під час зіткнення думок. Це дозволить студентам педагогічних закладів вищої освіти обрати правильні підходи до професійного самовдосконалення і творчого саморозвитку шляхом удосконалення власної навчальної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. Серія «Словники». Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС»ЛТД, 2010. 324 с. Бібліогр.: С. 5–7.
2. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2002. 255 с.
3. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Серія «Бібліотека журналу «Управління школою»»; Вип. 10. Харків.: Вид. група «Основа», 2003. 80 с.
4. Словник методиста: методичний посібник / укладач В.В. Волканова. Серія «Словники». Київ: 2008. 192 с.
5. Харківська А.А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального закладу. Харків: КЗ «ХГПА» ХОР, 2011.

Новий вид наукових послуг

Причорноморський
науково-дослідний інститут
економіки та інновацій

Шановні колеги! Питання академічної доброчесності є надзвичайно актуальними у наш час. Враховуючи великі масиви інформації, що з'являються у всесвітній мережі, жоден вчений не може бути впевненим, що його авторське право захищене. Крім того, поширеною є ситуація, коли декілька вчених в одній галузі науки користуються однаковими джерелами інформації, а в результаті безкоштовних програм пошуку плагіату засвідчують стовідсот-

кові збіги тексту, що може призвести до безпідставних звинувачень у плагіаті, особливо після перевірки за базою даних авторефератів та дисертацій. Це викликано тим, що порівняння з іншими дисертаціями не вказує на використання спільних першоджерел (статей, монографій, статистичних щорічників, словників тощо), а однозначно визначає тільки збіг тексту, ігноруючи навіть цитати. Важливим є також те, що чинне законодавство однозначно визначає, що перевірку може здійснювати виключно установа за профілем дослідження, а не поширені в мережі безкоштовні програми. Для уникнення подібних ситуацій ми пропонуємо Вам скористатися науковою **послугою оцінки технічної унікальності наукового тексту** за допомогою ліцензованого програмного забезпечення, яке гарантує похибку перевірки до 3%. Переваги такої перевірки порівняно з іншими методами:

- Ви укладаєте угоду про надання послуг;
- Ваш файл *не розміщується у мережі*, тобто інформація і авторство залишаються анонімними;
- Ви отримуєте *звіт*, підготовлений за допомогою ліцензованого програмного забезпечення; *порівняльну таблицю* однакових фрагментів тексту із зазначенням джерела; *офіційний звіт про надану послугу* із зазначенням результатів;
- Ви отримуєте вичерпну інформацію про текстові збіги у Вашому дослідженні та дослідженнях інших авторів не тільки українською, але і російською та англійською мовами;
- Ви користуєтесь програмним забезпеченням, яке використовується *тільки спеціалізованими науковими та освітніми установами* і розроблене виключно для пошуку текстових збігів *саме у наукових дослідженнях*, а не у публіцистиці, рекламних веб-сайтах тощо;
- Виключна робота з авторами – ніхто, крім автора тексту, не зможе замовити у нас перевірку цього тексту, що забезпечить Вас від *перевірок третіми особами*;
- Ви отримуєте можливість коректно оформити посилання на першоджерела;
- Існує можливість перевірки *будь-яких наукових досліджень*: статей, рефератів, авторефератів, дисертацій, доповідей, тез, звітів тощо.

Терміни і вартість перевірки і надання звіту:

Характер наукової роботи	Терміни (робочих днів)	Вартість
Докторська дисертація	5 – 10	5500 грн
Кандидатська дисертація	3 – 7	3500 грн
Автореферат	1 – 2	500 грн
Стаття (обсягом до 12 сторінок)	1 – 2	500 грн
Інші види робіт	За домовленістю	За домовленістю

Для того, щоб замовити послугу, Вам необхідно звернутись електронною поштою до Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій, вказавши у темі листа «Оцінка унікальності тексту». У листі вкажіть адресу для листування, додайте файл у форматі MS Word з текстом наукового дослідження. Фахівець відповідного відділу надасть Вам відповідь щодо процедури здійснення експертизи.

Контактна особа:

Шумилова Тетяна – молодший науковий співробітник

Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

+38 (048) 709-38-69

+38 (093) 253-57-15

shumilova@iei.od.ua

З повагою,
дирекція Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.

Наукове видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Науковий журнал

Випуск 9

Том 3

Коректура • *Н. Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *С. Калабухова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Arimo.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 13,98. Ум.-друк. арк. 14,64.

Підписано до друку 04.02.2019. Наклад 100 прим.

ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій»

Адреса: вул. Сегедська 18, каб. 422, м. Одеса, Україна, 65009

E-mail: info@iei.od.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5218 від 22.09.2016 р.